

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

*До 100-річчя
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка*

Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід

МАТЕРІАЛИ

**VII Міжнародної науково-практичної конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених**

17-18 травня 2024 року

Суми 2024

Ministry of Education and Science of Ukraine
Sumy State Pedagogical University
named after A. S. Makarenko

ACADEMIC CULTURE OF THE RESEARCHER IN THE EDUCATIONAL SPACE: EUROPEAN AND NATIONAL EXPERIENCE

MATERIALS

**VII International Scientific and Practical Conference of
applicants of higher education and young scientists**

May 17-18, 2024

Sumy 2024

УДК 378.4-028.42:008:303.82-057.4

Рекомендувала до друку Вчена рада Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 11 від 20 травня 2024 року)

Рецензенти:

Кудріна О.Ю., доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи (Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка);

Вовк М.П., доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 17-18 травня 2024 року) / упоряд., заг. ред. О. М. Семеног. Суми : Видавництво СумДПУ імені А. Макаренка, 2024. 247 с.

У збірнику представлено узагальнені результати досліджень учасників VII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід». Проблематика наукових розвідок: академічна культура і добросовісність, академічна комунікація, мовленнєва особистість дослідника, інфомедійна грамотність, актуальні проблеми досліджень у галузі лінгвістики, літературознавства, методики мови і літератури, музикознавства, професійної освіти.

Academic culture of researcher in educational space: European and national experience Proceedings of the VII All-Ukrainian scientific conference (Sumy, May 17-18, 2024) / edited by O. Semenog. Sumy: Publishing: Sumy State University named after A. Makarenko, 2024. 247 p.

The collection presents the generalized research results of the participants of the VII International scientific and practical conference of higher education applicants and young scientists "Academic culture of a researcher in the educational space: European and national experience". Problems of scientific research: academic culture and integrity, academic communication, speech personality of the researcher, infomedia literacy, current research problems in the field of linguistics, literature, social communication, vocational education.

УДК 378.4-028.42:008:303.82-057.4

© Колектив авторів, СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2024
©Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, 2024

ЗМІСТ

Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід.....	7
МОТИВУВАЛЬНІ ВИСТУПИ.....	12
<i>Пшенична Л.</i> Академічна культура – візитівка університету.....	12
<i>Артюхов А.</i> Академічна доброчесність: об'єднуємо цінності та алгоритми.....	12
<i>Ващук О.</i> Наші пріоритети.....	13
<i>Фроляк Л.</i> Стиль і спосіб організації наукової роботи.....	14
<i>Млинарчук-Соколовська А.</i> Практичний аспект академічної культури.....	15
<i>Семенов О.</i> Кафедра української мови і літератури СумДПУ імені А.С.Макаренка в об'єктиві часу й особистостей	15

РОЗДІЛ 1. ЦІННОСТІ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ І ДОБРОЧЕСНОСТІ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....22

<i>Пшенична Л.</i> Академічна культура університету в умовах війни.....	22
<i>Заболотна О.</i> Академічна доброчесність у національному контексті: одна на всіх чи кожному своя?.....	29
<i>Котун К.</i> Академічна доброчесність як основа якісної вищої освіти: зарубіжний досвід, українські реалії.....	32
<i>Prystupa Y.</i> The philosophy of academic ethics through the prism of forming a scientist brand.....	40
<i>Halytska O.</i> Akademische integritat: Europaweite schritte.....	42
<i>Kapranov Y., Iwanowska B.</i> Grant Management in Higher Education: Preparing Project Proposals.....	44
<i>Riznyk V.</i> Critical thinking and academic integrity: is there a connection?	52
<i>Бобокало А.</i> Творче мислення і академічна доброчесність: до питання про зв'язок.....	55
<i>Ніколаєнко Ю.</i> Робота архітектора та академічна доброчесність.....	57
<i>Беспалий В.</i> Як доброчесно використовувати сучасні бази даних: думка ШІ.....	59

РОЗДІЛ 2. УТВЕРДЖЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....62

<i>Біличенко О.</i> Соціально-комунікаційні процеси в закладі вищої освіти.....	62
<i>Осадченко І.</i> Діяльнісний підхід як ознака академічності сучасної професійної підготовки в закладах вищої освіти.....	66
<i>Кульбабська О.</i> Реалізація проекту «Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти» (Academic integrity and quality initiative – academic IQ) в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича.....	69

<i>Шаров С., Шарова Т.</i> Підходи до внутрішнього забезпечення якості освіти в університеті	77
<i>Попова О.</i> Академічна доброчесність: інвестиція в чесність, якість та успіх.....	85
<i>Одінцова О.</i> Академічна доброчесність – погляд студентства: за результатами воркшопів та опитування в СумДПУ імені А.С.Макаренка.....	92
<i>Сорока М.</i> Як в умовах неформальної освіти забезпечити академічну доброчесність?.....	99
<i>Красницька О.</i> Професія у професії. Як викладачеві стати професійним спікером?.....	103
<i>Вовк М.</i> Мовно-комунікативна компетентність майбутніх докторів філософії з освітніх, педагогічних наук: форми і методи розвитку	112

РОЗДІЛ 3. АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....118

<i>Мамчур Л.</i> Комунікація як процес активної взаємодії мовців.....	118
<i>Козлова В.</i> Політика академічної доброчесності у старшій школі: порівняльний аналіз у контексті Сполучених Штатів Америки та України.....	124
<i>Грона Н.</i> Університет – гуманітарно-педагогічний коледж: академічна взаємодія (на прикладі мовної підготовки майбутніх фахівців).....	128
<i>Кучеренко І.</i> Конструювання сучасного уроку на засадах технологічного підходу.....	131
<i>Пасічник М., Попова О.</i> Формувальне оцінювання на уроках української мови.....	137
<i>Черненко К., Городнича Л.</i> Етапи формування англомовної граматичної компетенції учнів 11 класів ЗЗСО з використанням ТІКТОК.....	142
<i>Петросюк К., Городнича Л.</i> Вправи для формування англомовної лексичної компетентності учнів 11 класів з використанням СНАТGPT.....	146
<i>Бережний Н.</i> Національні проекти як дієвий інструмент формування культури роботи з текстом есе.....	151

РОЗДІЛ 4. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ Й АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ДОСЛІДНИКА.....156

<i>Шищенко І.</i> Комунікативні стратегії і тактики вчителя НУШ в умовах інтерактивного цифрового освітнього середовища.....	156
<i>Ячменник М.</i> Академічна доброчесність і штучний інтелект.....	162
<i>Варивода Ю., Кравченко О.</i> Академічна комунікація в умовах інклюзивного освітнього середовища в закладі вищої освіти.....	164
<i>Богославський С.</i> Організація дистанційного навчання на засадах академічної доброчесності.....	168

<i>Дубинський В.</i> Академічна доброчесність – невід’ємний складник інформаційно-цифрової компетентності майбутніх викладачів ЗП(ПТ)О.....	172
<i>Демєнтьєв Є.</i> Академічна доброчесність майбутніх ІТ-фахівців.....	174
<i>Удовиченко І.</i> Академічно доброчесна діяльність магістрів з управління при використанні цифрового документообігу.....	176
<i>Момот Р.</i> Доброчесна поведінка сучасного вчителя в умовах цифрового освітнього середовища.....	179
<i>Юрченко К.</i> Цифрові технології у розвитку математичної грамотності учнів.....	183
<i>Руденко Ю.</i> Трансформація медіаграмотності в інформаційну гігієну: трирічний досвід дослідження.....	185
<i>Романов Р.</i> Вплив освіти та інформаційної грамотності на взаємодію органів влади та громадськості.....	191
<i>Коваленко Є., Ольховик М.</i> Культура роботи з рекламою на заняттях з культурологічних дисциплін.....	195

РОЗДІЛ 5. АКАДЕМІЧНИЙ НАУКОВИЙ ТЕКСТ (лінгвістика, літературознавство, методика).....200

<i>Макаренко Л.</i> Тема «діти та війна» у сучасній світовій літературі.....	200
<i>Шатілова Н.</i> Мовно-естетичні знаки національної культури в художніх текстах Сидора Воробкевича.....	206
<i>Карасевич О.</i> Символічна мова «Сойчиного крила» Івана Франка: розвиваємо читача-інтерпретатора.....	213
<i>Герман В., Єфремова К.</i> Відокремлені обставини в поезії Надії Кириленко: граматико-стилістичні особливості (на матеріалі збірки «До сонця»).....	219
<i>Герман В., Маценко С.</i> Морфолого-стилістичні риси звертань у збірці Надії Кириленко «До сонця».....	222
<i>Герман В., Прокопенко М.</i> Семантико-структурні особливості вставних і вставлених конструкцій у збірці Надії Кириленко «До сонця».....	225
<i>Горболіс Л., Баріш К.</i> Вивчення роману «Місто» Валер’яна Підмогильного в школі на етапі передчитання: антропологічний вектор.....	228

РОЗДІЛ 6. АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА В ОБ’ЄКТИВІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ СТУДІЙ.....234

<i>Chuanjie T.</i> To the question of methodological foundations of the formation of academic culture.....	234
<i>Кочержук Д.</i> Академічна культура дослідника галузі музичного мистецтва. Основні перспективи пошукового аудіоматеріалу для написання наукових розвідок у XXI столітті.....	238
<i>Liu Di</i> Musician's culture: an analysis of the problem's research.....	245

«Багато запитань як професійних, так і етичного характеру постає перед молодим дослідником, але з духовною допомогою старшого керівника, наставника дослідник завжди знайде власний шлях.

... Важливо, не дати іншим спіткнутися, натомість навчити осяятися внутрішнім зором душі, бачити перспективу, зробити благородне діяння».

Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі : навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». К. : Вид-во НТУ імені М.П. Драгоманова, 2009. С.98.

«АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ДОСЛІДНИКА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД» – 2024

17-18 травня 2024 року в Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка відбулась знакова подія – VII Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід».

Ініціатори: науково-дослідна лабораторія «Академічна культура дослідника», лабораторія інфомедійної грамотності Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Серед співорганізаторів конференції: Кафедра ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття» Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України; Рада молодих вчених при Міністерстві освіти і науки України; ВГО «Інноваційний університет»; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини; ГО «Інноваційні обрії України»; КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради; Український мовно-інформаційний фонд НАН України; Управління державної служби якості освіти в Сумській області Інститут мовознавства та літературознавства Університету імені Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Польща); Економіко-гуманітарний університет у Варшаві (м. Варшава, Республіка Польща); Центр українських дослідників в Австрії (Австрія); Літературний факультет, Університет Атаюрка (Ерзурум, Туреччина); Університет в Білостоку, Польща; Карловий університет, м.Прага, Чеська Республіка; Університет Альберти (Канада).

Проблематика заходу охоплює: цінності академічної культури в контексті національної безпеки; утвердження академічної культури в закладах вищої освіти України; академічна культура учасників освітнього процесу в закладах освіти; академічна культура у вимірах міждисциплінарних студій; академічна

культура в об'єктиві філологічного дискурсу; цифрові технології в освітньому процесі й академічна культура дослідника. Мета заходу: обмін педагогічним досвідом в аспекті формування академічної культури дослідника в освітньому просторі; популяризація результатів наукових досліджень; заохочення молоді до виконання наукових досліджень на засадах академічної доброчесності.

Відеозапис конференції розташовано за лінком:
<https://www.youtube.com/watch?v=G3xmXIVyYe0&t=4473s>

Програма конференції передбачає інтерактивні дискусійні платформи, гостьові лекції, вебіари в рамках підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників, підсумки всеукраїнського конкурсу есе з академічної доброчесності.

До оргкомітету конференції надійшло 289 заявок. Упродовж першого дня на різні заходи (пленарне засідання, гостьові лекції, майстерки, підсумки конкурсу з академічної доброчесності) завітали понад 150 учасників: науковці, викладачі, вчителі, аспіранти, докторанти, здобувачі освіти. Географія конференції: Сумська, Київська, Черкаська, Волинська, Запорізька області України, Луцьк, Донецьк, Умань, Київ, Чернігів, Дніпро, Прилуки, Переяслав, Кам'янець-Подільський, Чернівці, Івано-Франківськ, а також такі країни, як Польща, Канада, США, Австрія, Німеччина, Бельгія.

Захід розпочали хвилиною мовчання і подяки Збройним Силам України за можливість жити і працювати. З мотивувальним словом упродовж конференції виступили: Любов Пшенична, перший проректор СумДПУ імені А.С.Макаренка; Артем Артюхов, кандидат технічних наук, доцент, старший дослідник, Сумський державний університет, член Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, член робочої групи "Educational Materials on Academic Integrity" (ENAI); Любов Фроляк, доктор габілітований, професор кафедри слов'янського мовознавства Інституту мовознавства та літературознавства Університету імені Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Польща); Олесь Ващук, голова Ради молодих учених при МОН України, доктор юридичних наук, професор кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія»; Петро Бойчук, кандидат педагогічних наук, доцент, ректор КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, заслужений працівник освіти; від Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття» Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України - Галина Сотська, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, Мирослава Вовк, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти.

На запит численних учасників заходу (за попереднім опитуванням) було проведено гостьову лекцію від іноземних стейкхолдерів «Управління грантовою діяльністю у вищій освіті: підготовка проєктних пропозицій» // guest lecture «Grant Management in Higher Education: Crafting Project Proposals» (лектори – фахівці Університету економіко-гуманітарних наук у Варшаві (Польща): доктор філологічних наук, професор Ян КАПРАНОВ, д-р Божена ІВАНОВСЬКА.

На пленарному засіданні було заслухано 39 доповідей і виступів. Робота конференції здійснювалася у змішаному форматі в межах інтерактивних

дискусійних платформ (тематичних панелей): цінності академічної культури в контексті національної безпеки; утвердження академічної культури в закладах вищої освіти України; академічна культура учасників освітнього процесу в закладах освіти; академічна культура у вимірах міждисциплінарних студій; академічна культура в об'єктиві філологічного дискурсу; цифрові технології в освітньому процесі й академічна культура дослідника.

Тематичну панель **«Цінності академічної культури в контексті національної безпеки»** представляли доповіді: *Академічна доброчесність у національному контексті: одна на всіх чи кожному своя?* <https://www.youtube.com/watch?v=wArROVBcDlw> (Оксана Заболотна, доктор педагогічних наук, професор (Уманський ДПУ імені Павла Тичини), головний науковий співробітник відділу міжнародних зв'язків та наукової співпраці Інституту педагогіки НАПН України, президент Української асоціації дослідників освіти); *Академічна доброчесність як основа якісної вищої освіти: зарубіжний досвід, українські реалії* (Кирил Котун, кандидат педагогічних наук, старший дослідник, заступник керівника Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття» НАПН України, супервізор з Академічної доброчесності в ІООД імені Івана Зязюна НАПН України); *Культура наукової роботи* <https://www.youtube.com/watch?v=OFlnL8dB0II> Anna MLYNARCZUK-SOKOLOWSKA, dr., adiunkt Katedra Edukacji Międzykulturowej i Elementarnej Wydział Nauk o Edukacji Uniwersytet w Białymstoku (Polska); *Загальні тренди використання ІТ в мовній підготовці* (Олена Семеніхіна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інформатики СумДПУ імені А.С.Макаренка); *Akademische Integrität: europaweite Schritte* (Олена Галицька, доктор філософії (філологія), доцент, доцент кафедри німецької філології Волинського національного університету імені Лесі Українки).

Тематичну панель **«Утвердження академічної культури в закладах вищої освіти України»** визначили доповіді *Розвиток культури академічного партнерства в українських університетах в умовах воєнних реалій* (Олена Семенов, СумДПУ імені А.С.Макаренка); *Підходи до внутрішнього забезпечення якості освіти в університеті* (Сергій Шаров, Тетяна Шарова, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного); *Практики реалізації культури академічної доброчесності в Херсонському державному університеті* (Юлія Юріна, Херсонський ДУ); *Реалізація проєкту «Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти» (Academic Integrity and Quality Initiative – Academic IQ) в університеті* (Олена Кульбабська, Чернівецький НУ імені Юрія Федьковича); *Соціальні виміри управління якістю докторської освіти (PhD Education): національні, євроінтеграційні та глобальні контексти* (Ольга Фаст, КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради); *Академічна культура та доброчесність в освітньому процесі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника* (Оксана Цюняк, Прикарпатський НУ імені Василя Стефаника); *Сучасні тренди культури академічного наставництва* (Ірина Насмінчук, ЗВО «Подільський державний університет»); *Академічна доброчесність: інвестиція в чесність, якість та успіх* (Олена Попова,

Східноукраїнський НУ імені В.Даля); *Академічна доброчесність. Погляд студентства: за результатами опитування та воркшопів* (Оксана Одінцова, начальник ЦЗЯВО СумДПУ імені А.С. Макаренка).

Інтерактивну дискусійну платформу **«Академічна культура учасників освітнього процесу в закладах освіти»** у виразили доповіді і повідомлення: *Академічна культура учасників освітнього процесу в закладах освіти Сумської області* (Алла Рябуха, начальник Управління державної служби якості освіти в Сумській області); *High School Academic Integrity Policies in American and Ukrainian Context* (Вікторія Козлова, СумДПУ імені А.С.Макаренка); *Інноваційно-діяльна спрямованість професійної підготовки майбутнього керівника закладу дошкільної освіти в об'єктиві культури наставництва* (Лілія Барановська, Український ДУ імені Михайла Драгоманова); *Університет – педагогічний коледж: академічна взаємодія (на прикладі мовної підготовки майбутніх фахівців)* (Наталія Грона, КЗ «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради); *Особливості виникнення моральної травми у педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти під час війни* (Марія Козігора, PhD, КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради); *Академічна культура у формуванні професійних компетентностей молодих вчених* (В'ячеслав Оліцький, голова Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів та молодих учених СумДПУ імені А.С. Макаренка)

Інтерактивну дискусійну платформу **«Академічна культура у вимірах міждисциплінарних студій»** представили такі доповіді: *Професія у професії. Викладач як професійний спікер* (Ольга Красницька, Національний університет оборони України); *Соціальні виклики та перспективи вдосконалення академічної доброчесності в освітньо-науковому просторі України* (Світлана Моцак, СумДПУ імені А.С. Макаренка); *Академічна культура дослідника галузі музичного мистецтва: пошук аудіоматеріалу для написання наукових розвідок* (Денис Кочержук, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України).

Інтерактивну дискусійну платформу **«Академічна культура в об'єктиві філологічного дискурсу»** у виразили доповіді *Аналітичні тенденції в частиномовній системі: сполучникова синтагмальність* (Анатолій Загнітко, член-кореспондент НАН України); *Вивчення роману "Місто" Валер'яна Підмогильного в школі на етапі передчитання: антропологічний вектор* (Лариса Горболіс, Катерина Бариш, СумДПУ імені А.С. Макаренка); *Ціннісно-смісловий складник комунікативної компетентності сучасного педагога* (Лідія Мамчур, Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України).

В інтерактивній дискусійній платформі **«Цифрові технології в освітньому процесі й академічна культура дослідника»** були представлені такі доповіді і повідомлення: *Застосування цифрових методів та штучного інтелекту для дослідження мови (фахівці Українського мовно-інформаційного фонду НАН України: Володимир Широков, академік НАН України, доктор технічних наук, директор, Маргарита Надутенко, керівник Загальноукраїнського*

центру словникарства; Максим Надутенко, завідувач відділу інформатики); *Комунікативні стратегії і тактики вчителя НУШ в умовах інтерактивного цифрового освітнього середовища* (Інна Шищенко, СумДПУ імені А.С.Макаренка); *Трансформація медіаграмотності в інформаційну гігієну: результати дослідження* (Юлія Руденко, Сумський НАУ); *Штучний інтелект та академічна доброчесність майбутніх журналістів: проблеми та перспективи* (Наталія Пономаренко, ВСП «Машинобудівний фаховий коледж СДУ»); *Інформаційна грамотність у підтримці взаємодії органів влади та громадськості* (Роман Романов, НТУ «Дніпровська політехніка»; «Європейський досвід боротьби з дезінформацією та пропагандою: за програмою Еразмус+ ЖАН МОНЕ (Марина Ольховик, НУ "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка). Фахівці надіслали відеовиступи: (Світлана Шуляк, Антон Вертель, Інна Осадченко, Оксана Приходько, Оксана Цюняк та ін.)

Працювали секції. Від стейкхолдерів було проведено майстерки «Штучний інтелект: застосувати не можна відмовитись» (<https://www.youtube.com/watch?v=OU5XBV6rKGM>; Ірина Бакаленко, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури, Запорізький національний університет); «Академічна доброчесність учителя: практичні поради» (https://www.youtube.com/watch?v=S_cpPgVU83E Оксана Кузьменко, учителька української мови і літератури вищої кваліфікаційної категорії, старший учитель, експертка з проведення сертифікації вчителів української мови та літератури, тренерка освітнього проекту «Цифровізація: підтримка українських учителів» від Австрійської служби академічних обмінів (OEAD).

Ураховуючи ідеї та пропозиції, висловлені у доповідях, виступах та загальній дискусії, учасники конференції узагальнили такі РЕКОМЕНДАЦІЇ: розширити міжрегіональну, міжнародну співпрацю з проблем формування академічної культури дослідника в освітньому просторі; сприяти розвитку міжнародної мобільності здобувачів освіти; у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців ураховувати прогресивний світовий, європейський, національний досвід формування академічної культури педагога-дослідника; актуалізувати тематику досліджень відповідно до потреб інноваційного розвитку системи освіти України, потреб конкретних стейкхолдерів, проблематики наукових шкіл університету; забезпечити систематичну роботу з реалізації різних форм наукової та професійної взаємодії педагогів ЗВО, педагогічних працівників і керівників ЗЗО, ЗФПО, ЗПО з питань академічної культури дослідника, академічної доброчесності.

Семенов О. М. доктор педагогічних наук, професор
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка)

Вовк М.П. доктор педагогічних наук, професор
(Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України)

МОТИВУВАЛЬНІ ВИСТУПИ

Академічна культура – візитівка університету

Любов ПШЕНИЧНА, перший проректор, кандидат наук з державного управління, професор (Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка)

Академічна культура – це візитівка кожного університету міста Суми, візитівка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, адже ціннісна орієнтація університету відображена у його Стратегії розвитку до 2032 року:

місії, яка спрямована на розвиток галузі освіти в регіоні, Україні та в світі шляхом підготовки конкурентних, висококваліфікованих фахівців, креативних особистостей з високим рівнем загальної та професійної компетентності, інтелектуальної активності, соціальної відповідальності; генерування та поширення нових ідей та знань; проведення та реалізація наукових досліджень у сферах педагогіки, економіки, фізичної культури і спорту, мистецтва, комп'ютерних технологій, природничо-географічному та гуманітарному напрямі; культурно-просвітницька діяльність, спрямована на утвердження соціальних цінностей: академічної культури і доброчесності, формування інтелектуального, соціального та духовного капіталу суспільства, готового до викликів майбутнього;

візії, яка визначає, що Університет – лідер з високою корпоративною культурою, інноваційною якісною освітою, актуальною наукою, постійним прагненням до досконалості [1].

Використані джерела

1. Стратегія розвитку Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка до 2032 року. Нова редакція. https://sspu.edu.ua/images/2023/docs/polozhennia/strategiya_rozvitku_sumdpu_do_2032_6_2aca.pdf

Академічна доброчесність: об'єднуємо цінності та алгоритми

Артем АРТЮХОВ, кандидат технічних наук, доцент, старший дослідник (Сумський державний університет), член Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, член робочої групи “Educational Materials on Academic Integrity” (ENAI), Міжнародний інженер-педагог (ENG PAED IGIP)

Ця конференція про академічну культуру дослідника, тому має включати елементи, які стосуються академічної доброчесності. Підтвердження цьому є

конкурс есе й інші потужні активності заходу, що стосуються академічної доброчесності.

Академічна доброчесність асоціюється з певним набором цінностей, яких ми маємо дотримуватися для того, щоб наша освітня і наукова діяльність була успішною. Однак це не лише цінності, а й певні алгоритми.

З 2016-го року, коли вступив в дію оновлений Закон України «Про освіту», термін «академічна доброчесність» приймається багатьма як те, що має лише ідеологічне підґрунтя і без нормативного підґрунтя. Однак ми з вами маємо можливість ознайомитися з величезною кількістю нормативних документів, рекомендацій, які регламентують принципи доброчесності, а насправді їх регламентувати не потрібно. Бо, якщо ми маємо з вами цінності, то алгоритми «прийдуть самі».

Щиро вдячний всім тим, хто буде брати сьогодні участь у цій конференції тому, що це ковток свіжого повітря і можливість поспілкуватися. Я бажаю всім учасникам та організаторам конференції, щоб сьогодні вона відбулася успішно незважаючи на ті обставини, які є навколо нас. Боротися нам допоможе стрижень, який є всередині нас. І головне те, що кожен з нас володіє цим стрижнем.

Наші пріоритети

Олеся ВАЩУК, голова Ради молодих учених при МОН України, доктор юридичних наук, професор кафедри криміналістики (Національний університет «Одеська юридична академія»), Голова Правління Всеукраїнської громадської організації «Інноваційний університет»

Колеги, вітаю. Супер, що маємо можливість спілкуватися на своїй землі. Дякуємо за це нашим захисникам. І це є фронт кожного з нас. Ми тримаємося і ми рухаємось. Дозвольте означити три акценти, до яких просила би вас долучитися, почути і підтримати.

По-перше, подивіться скільки нас сьогодні. Маємо можливість побачитись, познайомитись, у подальшому запропонувати один одному спільну діяльність : наукову, соціальну, громадську. Дозвольте попросити кожного з вас схарактеризувати, що ви почули, які ідеї можна використовувати. Заявляйте про себе.

По- друге, надважкі часи, надважкі умови, тому зробіть максимум, щоб залишитись живими. Обов'язково намагаємось бути корисними та бути в ресурсі. Найбільшим ініціатором, найбільшим сподвижником, найбільша людина, яка буде вас до чогось спонукати - це Ви. І тільки у Ваших інтересах це

робити. Цінуймо кожного з нас, цінуємо кожну людину, яка сьогодні з нами, доєдналася.

По-третє, перегляньте список своїх завдань. Можливо, потрібно внести якісь зміни, можливо, щось треба оновити. Зараз якраз той час. Науково - педагогічні працівники, педагогічні працівники мають можливість зробити більше, аніж інші, бо у вас є цей інструментарій.

Ми сьогодні в спільноті, і це неймовірно, добре, і це надскладно уявити, що було б в тому випадку, якби ми були самі. Робимо максимум, там, де ми є і з ким ми є.

Стиль і спосіб організації наукової роботи

Любов ФРОЛЯК, доктор габілітований, професор, професор кафедри слов'янського мовознавства (Інститут мовознавства та літературознавства Університету імені Марії Кюрі-Скłodовської в Любліні, Польща)

Дозвольте від свого імені і від імені моїх колег славістів, українців з Інституту мовознавства та літературознавства Університету Марії Кюрі-Скłodовської в Любліні (Польща) привітати з цією конференцією усіх учасників. А також дозвольте привітати зі сторіччям Сумський педагогічний університет. І побажати університету подальшого процвітання, розвитку.

Шановні друзі, багаторічна практика проведення наукових конференцій з проблем академічної культури викладачами Сумського державного педагогічного університету свідчить про глибоке розуміння значення академічної культури в розвитку науки і культури не тільки України, а й Європи загалом. Зараз, коли ми маємо можливість зустрічатися з колегами інших країн, коли розвинена система академічної мобільності для викладачів і для студентів, ми, незважаючи від нашого розташування, місця праці, повинні і демонструємо...правила щоденної поведінки в академічному товаристві. У нашому інституті студенти дотримуються високого рівня академічної культури.

Шановні колеги, відзначимо стиль наукових досліджень молодого колеги Яна Капранова з Варшави. Молодого, але дуже досвідченого. Відзначимо стиль наукових праць, статей українських вчених, які подають до міжнародних журналів різних видань, правила поведінки в науковому товаристві. Говоримо сьогодні про академічну культуру як про окрему науку зі своєю структурою і зі своїми проблемами.

І отакі конференції наближають нас усіх до порозуміння між науковцями світу. Ми більше дізнаємося про стиль наукової роботи українських молодих учених, поведінку європейських науковців. Виховуємо еліту, еліту Європи, еліту світу.

Практичний аспект академічної культури

Anna MLYNARCZUK-SOKOLOWSKA, dr., adiunkt Katedra Edukacji Międzykulturowej i Elementarnej Wydział Nauk o Edukacji (Uniwersytet w Białymstoku, Polska)

Хотіла б щиро подякувати за запрошення та можливість взяти участь у важливій конференції, присвяченій академічній культурі дослідників. Мені дуже приємно, що мене знову запросили взяти участь у конференції, організованій на базі університету.

Я також хотіла б висловити свою вдячність за організацію подальших важливих ініціатив у таких складних умовах, які служать розвитку наукових досліджень у локальному та міжнародному контексті.

Мене звати Анна Млинарчук-Соколовська, я працюю на кафедрі міжкультурної та початкової освіти факультету педагогічних наук Університету Білостока. Багато років займаюся питаннями міжкультурної освіти. Зокрема, близькою сферою дослідження є повсякденне життя польських шкіл, яке переживають учні з мігрантського середовища, особливо біженці.

Я аналізую важливі питання стосовно дуже різних груп: це студенти з України, Чечні та Криму. Цьому присвячена моя остання монографія «Повсякденне життя польських шкіл з точки зору учнів із спільноти вимушених мігрантів».

Відчуваю себе практиком. Що це означає? Це означає, що протягом багатьох років у співпраці з учителями, вихователями та студентами ми працюємо над різними ініціативами, які підтримують міжкультурний діалог і підвищують обізнаність про відмінності. Академічна культура має практичний вимір.

Кафедра української мови і літератури СумДПУ імені А.С.Макаренка в об'єктиві часу і особистостей

Олена СЕМЕНОГ, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови і літератури (Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка)

Кафедра української мови і літератури СумДПУ – потужний осередок філологічних традицій та педагогічної інноватики в університеті й в Україні. Копіткою працею науковці й педагоги упродовж десятиліть майстерно плекають нові покоління української національної інтелектуальної еліти, розширюють культурні обрії, сприяють зміцненню контактів між Україною і світом.

Підготовка фахівців з української мови і літератури розпочалася в університеті з часу заснування навчального закладу. У 1930 р. у складі мовно-

літературного відділення Сумського інституту соціального виховання було створено кафедру, яка опікувалась викладанням української мови. Архівні документи засвідчують такі назви підрозділу: 1930р. – кафедра української мови та літератури; 1934 р. – кафедра української мови; 1950–1954 рр. – кафедра української мови; 1955–1965 рр. – кафедра мовознавства; 1969–1970 рр. – кафедра української мови; 1970–1987 рр. – кафедра української мови; 1.10.1987 р. – до 15.02.1988 р. – кафедра української мови і літератури; 1988 – 2018 рр. – кафедра української мови [1].

Потужний осередок філологічних традицій та педагогічної інноватики на Сумщині в різні роки очолювали П.Н. Абрамович, Нестеренко Юрій Гаврилович, Панченко Сергій Іванович, доцент Вишнеvsька Катерина Семенівна, Черевко Григорій Андрійович, Марковський Євген Михайлович, Добровольський Аркадій Йосипович. Після Другої світової війни на посаді завідувача кафедри працювали: професор Гужва Федір Кирилович (1956-1959 рр.), кандидат філологічних наук, доцент Дорошенко Сергій Іванович (1965–1967), який у 1960–1965 рр. також виконував функції проректора з науково-дослідної роботи; Скорик Олександр Семенович (1975–1997), який у 1961 р. працював також деканом філологічного факультету, у 1968–1975 рр. – проректором з навчальної і наукової роботи); Малишко Галина Іванівна (1978–1980), яка в 1980–1990 рр. виконувала також обов'язки декана філологічного факультету); кандидат філологічних наук, доцент Поставний Валерій Володимирович (1994–2002), який згодом працював на посаді проректора з питань заочної освіти; кандидат філологічних наук, доцент Герман Вікторія Василівна (2002–2007), яка згодом обіймала посаду проректора з науково-педагогічної роботи; доктор педагогічних наук, професор Семенов Олена Миколаївна (2008–2018).

Кафедра української літератури як окремий підрозділ функціонує з 1967 року. У різні роки кафедру очолювали Ступак Юрій Петрович, Симоненко Карл Андрійович, Бик Михайло Борисович, Марков Дмитро Федорович, Кауфмак Лія Соломонівна. У 1971-1977 рр. завідував кафедрою кандидат філологічних наук, доцент Яловий Федір Михайлович, який у 1959–1968 рр. обіймав посаду ректора інституту. У 1977-1983 рр. кафедру очолював Білецький Дмитро Матвійович, у 1983-1989 рр. – Манченко Ольга Григорівна, у 1989 -2008 рр. – Каменська Надія Павлівна, з 2007 до 2018 р. – доктор філологічних наук, професор Лариса Михайлівна Горболіс.

З 1 жовтня 2018 року шляхом злиття двох підрозділів створена і функціонує дотепер кафедра української мови і літератури (завідувач – доктор педагогічних наук, професор Семенов Олена Миколаївна).

Колектив кафедри забезпечує мовну, літературну, методичну підготовку майбутніх учителів-філологів за акредитованими освітніми програмами Середня

освіта Українська мова і література (бакалавр), Середня освіта Українська мова і література. Англійська мова (магістр), мовно-професійну підготовку майбутніх учителів інших спеціальностей, фахову підготовку докторів філософії, підвищення кваліфікації науково-педагогічних, педагогічних працівників. У 2023 році започаткована і функціонує освітня програма Середня освіта (Українська мова і література. Зарубіжна література). На кафедрі працює науково-методичний семінар «Актуальні питання філології та лінгводидактики», до послуг здобувачів вищої освіти ютуб-канал «Медіавчительський кампус» (<http://surl.li/afnub>), на якому подано відеозаписи окремих занять викладачів.

В освітньому процесі враховуються запити стейкхолдерів, роботодавців, результати стажувань дослідників у Польщі, Словаччині, виконаних міжнародних грантових проєктів за програмою Модуля Жана Моне, «Learn to Discern in Schools - National Rollout», наукового дослідження молодих вчених за кошти держбюджету МОН України «Організаційно-економічне забезпечення повоєнного сталого розвитку територій на основі інфраструктурно-сервісної методології розвитку інноваційних спільнот» (2022-2023), результати національних проєктів Академії української преси, набутий викладачами досвід навчання (доц. Кумеда О.П. отримала кваліфікацію судового експерта 5 класу за спеціальністю «Лінгвістичне дослідження мовлення», проф. Семеног О.М. закінчила магістратуру за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»; ст. викл. Ячменик М.М. – стипендіантка Інституту імені Гете (2022)). Викладачі кафедри розробили 7 робочих навчальних програм з елементами інтеграції інфомедійної грамотності, сертифіковані IREX.

За останні п'ять років викладачі склали іспити, закінчили магістратуру або пройшли навчання на рівень володіння іноземною (англійською, польською, словацькою, нідерландською), що стимулювало у 2023-2024 н.р. викладання навчальної дисципліни «Етика наукового пошуку: філософські, мовні аспекти» для майбутніх докторів філософії англійською мовою.

Досвід фахової практики майбутніх учителів української мови і літератури було представлено на міжнародних спеціалізованих виставках «Освіта та кар'єра – 2021», «Сучасні заклади освіти – 2023» в номінації «Інтеграція освіти і науки у європейський простір: здобутки, проблеми, перспективи» і відзначено дипломом за активну роботу з упровадження педагогічних інновацій в освітній процес (ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України).

Упродовж 2020-2023 рр. колектив виконував колективні теми: «Текст у сучасних дослідницьких парадигмах (кер. Семеног О.М.); «Літературознавчий аналіз тексту: концепції, коди, методи інтерпретації» (кер. Горболіс Л.М.). Результативність виконання тем: 1 докт. дисерт., 3 канд. дисертацій, 6 монографій, у т.ч. колективна закордонна монографія «Trends in the development

of philological education in the era of digitalization: European and national contexts». Riga, Latvia: «Baltija Publishing» (2023), 12 посібників, 15 Scopus та Web of Science, 4 електронні ресурси. Функціонує наукова школа з теорії і методики професійної філологічної освіти (4 докторські і 10 кандидатських) дисертацій, фаховий журнал «Слобожанський науковий вісник. Філологія» (з 2023 р.).

Формуванню культуромовної особистості, національно-патріотичних якостей учителя підпорядковані наукові рефлексії та практико орієнтована діяльність структурних підрозділів кафедри – науково-дослідних лабораторій «Академічна культура дослідника», літературного краєзнавства, інфомедійної грамотності, ресурсного центру професійного розвитку учителя української мови і літератури, студентських гуртків. У 2019-2023 рр. підрозділи виконали 1 проєкт Модуля Жана Моне «Європеїзація докторських програм у галузі освіти на засадах інтердисциплінарного та інклюзивного підходів», 7 грантових проєктів IREX «Learn to Discern in Schools - National Rollout». Досвід грантів кафедри з інфомедійної грамотності було представлено на «Естафеті здобутків» IREX (28 травня 2021 року).

Упродовж 2019-2023 рр. підрозділи кафедри провели понад 40 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій з актуальних проблем українськомовної компетентності, літературного краєзнавства, педагогічної майстерності, виховання академічної культури як європейської цінності. У конкурсах наукових та навчально-методичних робіт викладачів університету 24 роботи, авторами і співавторами яких є викладачі кафедри, увійшли у трійку переможців, а індивідуальні монографії «Складні прикметники поетичної мови ХХ століття» (О.Рудь) «Міжмистецькі контакти українського тексту» (Л.Горболіс), «Концепт «Освіта» в українському та польському дискурсах» (О.Семенов), колективні монографії «Формування культуромовної особистості фахівця в умовах неперервної освіти», «Текст у дослідницьких парадигмах: теорія і практика», посібники «Лінгвоперсонологія», «Теорія літератури і методологічний дискурс», електронні ресурси «Мультимедійний словник з інфомедійної грамотності» посіли 1 місце.

Колектив системно реалізує інновації у змісті, методах і технологіях викладання, проводить численні вебінари фахово-методичного спрямування спільно з колегами-вчителями та провідними вченими України, Польщі, Чехії, Австрії; дієво співпрацює з учителями міста Суми та регіону як популяризатор соціальних українознавчих проєктів, члени журі обласного етапу міжнародних конкурсів імені П. Яцика, Тараса Шевченка, конкурсу дослідницьких робіт слухачів Сумського територіального МАН України, автори посібників і програм з грифом ІМЗО для старшої школи, посібників та підручників НУШ з грифом МОН України.

В умовах воєнного часу кафедра виконувала національний грант з підтримки громадських ініціатив «Незламні! Активні!» «Онлайн-школа"Я обираю українську. 10 кроків до перемоги!", проводили вебіари з удосконалення соціально-емоційних та мовленнєвих умінь та навичок, подолання мовного бар'єру та спілкування українською мовою на побутовому рівні для внутрішньо переміщених громадян України; грантові мініпроекти «Медіаосвіта воєнного часу: нові виклики, ресурси та аудиторії» від Академії Української Преси (Ячменик М., 2022); «Лабіринти медіаграмотності або розв'язуємо вузлик інформаційної війни» за підтримки Академії української преси (Ячменик М., 2023 р.).

Герман В.В., Рудь О.М., Кумеда О.П. виконували обов'язки членів Національної комісії зі стандартів державної мови (робоча група з підготовки пропозицій щодо формування переліку сіл, селищ, міст Сумської, Харківської, Луганської областей, назви яких не відповідають стандартам державної мови; Рішення Національної комісії зі стандартів державної мови від 10 травня 2023 року, №157).

Колектив ініціював проведення безкоштовних короткотривалих курсів підвищення кваліфікації для науково-педагогічних та педагогічних працівників за програмою «Академічна культура дослідника в умовах воєнних реалій» (2022); у співпраці із Центром українсько-європейського наукового співробітництва співорганізував і провів усеукраїнське науково-педагогічне підвищення кваліфікації «Управління якістю науково-дослідницької діяльності у закладах вищої та фахової передвищої освіти в умовах воєнних реалій» (2022).

Викладачі підготували студентську команду СумДПУ, яка взяла участь у Міжнародній онлайн-виставці «Освіта та кар'єра – 2023», секція «Безпечне інформаційно-освітнє середовище в умовах війни: поради вчителю» і представила медіаосвітній проєкт «Твоє життя важливе». Робота колективу була відзначена дипломом за активну роботу з упровадження педагогічних інновацій в освітній процес ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України (2023).

У 2022-2023 рр. під керівництвом викладачів підготовлено роботи студентів-переможців II туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з української мови, літератури (з методикою їх викладання): «Художній дискурс девіантної поведінки у романі Сергія Жадана «Месопотамія» (Є.Літвінова, 2022); Усеукраїнського конкурсу наукових робіт «Інновації для відновлення України: погляд майбутнього» (К.Деркач, 2022); конкурсу науково-дослідницьких робіт гуманітарно-мистецького напрямку університету (А.Авласцова, К.Сердюк, 2023), усеукраїнського конкурсу есе «Мій Шевченко»

(К.Сердюк, Є.Драновська, К.Деркач, С.Маценко), підготовлено 2 статті Scopus (М.Ольховик).

Проведено конкурс есе «Доброчесність у навчанні: дотримуватись не можна порушувати» (2023). Проведено 1 і 2 всеукраїнську студентську школу з міжнародною участю «Навчання української мови у старшій школі в контексті пріоритетних компетентностей» (2023). Студентка Є.Марченко узяла участь у міжнародних проєктах "Gender equality" (Paplatele, Lithuania), Study Tours to Poland (STP) .

З березня 2022 р. кафедра спільно з Управлінням Державної служби якості освіти в Сумській області, Центром професійного розвитку педагогічних працівників Сумської міської ради виконує проєкт «Мовний форпост Сумщини», провела 46 майстер-класів та вебінарів для вчителів різних областей України з питань навчання української мови, проведення дослідницької роботи; у складі робочої групи Державної служби якості освіти України розробляла матеріали для виконання другого і третього етапів сертифікації педагогічних працівників (учителів української мови і літератури, які здійснюють реалізацію нового Державного стандарту базової загальної середньої освіти 2023).

На запит нової української школи в умовах воєнного часу проф. Семенов О.М. у співавторстві підготувала 3 підручники «Українська мова» для учнів 5 (2022), 6 (2023), 7 (2024) класів закладів загальної середньої освіти з грифом МОН України.

Упродовж звітнього періоду колектив щороку проводив регіональні Шевченківські читання, літературознавчо-профорієнтаційні проєкти (НДЛ з літературного краєзнавства). Підписано угоду про науково-методичну співпраю із Освітньою асоціацією «Центр українських дослідників в Австрії», Суспільно-культурним товариством "Українці в Генті" (Королівство Бельгія); виконується освітній волонтерський проєкт «Українська суботня школа в Генті»; викладачі популяризували Україну й університет у 2023 р. як гостьові лектори в Економіко-гуманітарному університеті у Варшаві (Польща), у STEKOM University (Індонезія).

Робота викладачів відзначена грамотами і подяками, з-поміж яких найбільш вагомим є те, що робота кафедри відзначена подякою Всеукраїнського товариства «Просвіта» (2023), доцент Кумеда О.П. нагороджена грамотами Управління СБУ України в Сумській області за особистий внесок у справу забезпечення державної безпеки і обороноздатності України та сприяння Службі безпеки України у вирішенні покладених на неї завдань (2023). Серед здобутків кафедри – співпраця з випускниками: А.Харіна у 2023 році отримала в перемогу в конкурсі письменників [The de Groot Foundation](#) , штат Флорида, США.

Ціннісне сходження до вершин професіоналізму на засадах любові до рідного слова – ключові дієві ідеї професійного життя кафедри. Сподвижницькою працею викладачі майстерно плекають нові покоління української національної інтелектуальної еліти, розширюють культурні обрії, сприяють зміцненню контактів між Україною і світом.

Використані джерела

1. Історія кафедри української мови Сумського педагогічного університету імені А.С.Макаренка в іменах : науково-педагогічне видання / За ред. О. М. Семенов, Н.П.Дейниченко. Суми : Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. 224 с.

РОЗДІЛ 1
ЦІННОСТІ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ І ДОБРОЧЕСНОСТІ
В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА УНІВЕРСИТЕТУ

В УМОВАХ ВІЙНИ ¹

Любов ПШЕНИЧНА

перший проректор,
кандидат наук з державного управління, професор
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка)

Актуальність. Євроінтеграційні процеси створюють умови для побудови принципово нових моделей поведінки учасників освітнього процесу університету, які у своїй професійній та навчальній діяльності орієнтуються на морально-етичні цінності та дотримуються академічної культури, творцем якої є вони самі. Відомо, що учасники освітнього процесу повинні володіти високими академічними моральними цінностями, бути соціально активними, відповідальними під час навчання, викладати, здійснювати наукову діяльність на основі принципів академічної доброчесності як сукупності етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися з метою забезпечення довіри до результатів викладання, навчання та наукових досліджень.

Матеріали та методи. Основи освітнього процесу для сучасних університетів було закладено Бухарестською Декларацією з етичних цінностей та принципів вищої освіти у Європейському регіоні (2004 рік), в якій, зокрема, ідеться про дотримання у своїй діяльності чітких цінностей і принципів:

- академічний дух, культура та спільнота;
- академічна доброчесність у процесах викладання і навчання;

¹ З виступу на пленарному засіданні конференції

- демократичне й етичне врядування та управління;
- дослідження на основі академічної доброчесності та соціальної відповідальності [7, с. 433-532].

Закон України «Про вищу освіту», базуючись на постулатах Бухарестської Декларації, спонукав вітчизняну освіту до реформування і став головним документом щодо позитивних змін у системі вищої освіти з формування її академічної культури і якості.

Феномен академічної культури розглядають у різних наукових галузях дослідники та практики Н. Гордієнко, В. Захарченко, О. Кравченко, І. Пак, І. Попович, М. Рожко, В. Ромакін, О. Семенов, Г. Хорунжий, О. Фаст, К. Шовш, розуміють цей термін як сукупність моделей поведінки, що формуються в академічному середовищі у процесі засвоєння ціннісно-нормативної складової освітнього простору та виявляють як прояв у повсякденних академічних практиках.

Соціологи, психологи, філологи, педагоги, науковці подають різне і водночас спільне трактування дефініції «академічна культура». Науковець І. Забіяка характеризує академічну культуру як систему цінностей, норм, правил, зразків поведінки, способів діяльності, принципів спілкування, що ґрунтується на педагогічно адаптованому досвіді наукової пізнавальної діяльності суб'єктів професіоналізації [2, с. 148].

О. Кравченко у своєму дослідженні визначає академічну культуру як твердження, що покликане виявити ті особливості чинних освітньо-наукових систем, які дозволяють сприймати їх як специфічне культурне явище [3, с. 439].

Т. Добко характеризує академічну інституційну культуру як поєднання академічного етосу та організаційних особливостей, які обумовлюють спільні для цієї спільноти підходи до способу організації праці, визначення рівня посадової компетенції та довіри, процедури прийняття рішень, сприйняття та розв'язання конфліктів та створює умови для формування середовища, в якому учасник університетського життя може зростати як людина [1, с. 96].

У висновках з питань дослідження академічної культури І. Пак стверджує, що академічну культуру можна вважати культурою вищої освіти, яка включає не тільки навчання, викладання і методичне забезпечення цих процесів, а й весь комплекс соціокультурних практик, пов'язаних з існуванням та діяльністю закладів вищої освіти та пропонує таку дефініцію: це сукупність моделей поведінки, які здобуваються в академічному просторі в процесі адаптації до зовнішнього соціокультурного середовища, внутрішньої інтеграції та розділяються більшістю представників академічного середовища [4, с. 326].

О. Семенов, узагальнюючи характеристики визначень академічної культури дослідника як інтегративного утворення особистості, що проявляється в культурі розумової праці, етичній культурі, культурі академічного читання і письма, академічної комунікації, академічній інформатиці, академічному менеджменті, визначає процес формування академічної культури дослідника в умовах культурно-освітнього простору університету як складний, багатовимірний, поетапний процес якісних змін психологічної сфери особистості, що відбувається з урахуванням основних положень теорії діяльності, міжкультурної комунікації; ідеї гуманістичної, акмеологічної парадигми; концепції неперервної педагогічної освіти, кар'єрної концепції освіти, загально-дидактичних і специфічних принципів, і розглядаємо у лінгвокультурологічному, когнітивному, креативно-технологічному аспектах [5, с. 65].

Результати. Академічна культура – це візитівка кожного університету міста Суми, візитівка Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, адже ціннісна орієнтація університету відображена у його Стратегії розвитку до 2032 року:

місії, яка спрямована на розвиток галузі освіти в регіоні, Україні та в світі шляхом підготовки конкурентних, висококваліфікованих фахівців, креативних особистостей з високим рівнем загальної та професійної компетентності, інтелектуальної активності, соціальної відповідальності; генерування та поширення нових ідей та знань; проведення та реалізація наукових досліджень у сферах педагогіки, економіки, фізичної культури і

спорту, мистецтва, комп'ютерних технологій, природничо-географічному та гуманітарному напрямі; культурно-просвітницька діяльність, спрямована на утвердження соціальних цінностей: академічної культури і доброчесності, формування інтелектуального, соціального та духовного капіталу суспільства, готового до викликів майбутнього;

візії, яка визначає, що Університет – лідер з високою корпоративною культурою, інноваційною якісною освітою, актуальною наукою, постійним прагненням до досконалості [6].

Якщо академічна культура – це сукупність моделей поведінки, що здобуваються в академічному просторі в процесі адаптації до зовнішнього соціокультурного середовища, то університет – це місце, де молодь, активно долучаючись до громадсько-політичного життя, розвиває свою гідність і прагнення до інтелектуального розвитку, участь у демократичних процесах розвитку регіону, реалізує свої ідеї в громадській діяльності, місцевому самоврядуванні та управлінні державою. Для молодої людини важливі приклади тих особистостей, які мають значні досягнення, є цікавими у спілкуванні, пропонують долучитися до участі у громадському житті, волонтерській діяльності, можуть слугувати молоді прикладом для наслідування.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, призвело до тяжких наслідків для системи освіти в Україні. Заклади освіти зазнали людських втрат як під час бойових дій, так і під час окупації: гинули учні, їх батьки, студентство, учителі і науковці; тисячі закладів освіти було зруйновано або пошкоджено, адже вони були безпосередньою ціллю атак агресора; мільйони дітей і молоді, вимушені долати виклики війни: перехід на дистанційну або змішану його форму, перерви у навчанні, викликані постійними повітряними тривогами та відключенням електроенергії, а для дітей, які проживають на окупованих територіях, доступ до повноцінного навчання в українських школах залишається обмеженим або недоступним через проблеми зі зв'язком і погрози окупаційних адміністрацій. Повномасштабна війна, погіршуючи рівний доступ до якісної освіти, негативно вплинула на якість

освітнього процесу й успішність, особливо тяжко вплинула на психоемоційний стан учасників освітнього процесу.

Війна змінила українську молодь набагато швидше і сильніше, аніж пандемія коронавірусу, яка сколихнула увесь світ. Молоді люди під час війни не тільки прагнуть підтримки, хочуть відчувати, що хтось поруч, може дати пораду, похвалити, вони шукають підтримку і опору в собі і щедро діляться з друзями, рідними, військовими, адже під час війни у молоді додалося впевненості – у собі та країні, молоді люди вірять у власні сили й переконані, що докладаючи зусиль для самореалізації, вони вже сьогодні є частиною відбудови України.

Війна в Україні значно збільшила участь молоді у діяльності інститутів громадянського суспільства, вдвічі зросла частка тих, хто брав участь у діяльності організацій, пов'язаних з освітою, мистецтвом та наукою, спортом та дозвіллям, а також молодіжних організацій, посилилася активізація молодіжного руху, збільшення ініціативності серед молоді та підвищення рівня політичної зацікавленості, консолідація та згуртованість.

Молодь вбачає потенціал для розвитку молодіжної політики за такими напрямками:

- взаємодія з владою та забезпечення міжсекторальної співпраці;
- допомога та адаптація тимчасово переміщених осіб;
- інформаційна та просвітницька діяльність;
- проблеми працевлаштування та розвитку бізнесу;
- соціальна сфера;
- надання психологічної допомоги;
- волонтерська допомога;
- розвиток потенціалу молоді та молодіжних рад;
- національно-патріотичне виховання.

Кожна сучасна демократична держава зацікавлена у напрацюванні ефективних шляхів та механізмів, які спонукають залучення молодих громадян до участі у процесах державотворення. До війни для української молоді

вважаються характерними загальна пасивність у політичній діяльності через низьку поінформованість щодо способів взаємодії із органами влади, сьогодення диктує вироблення та удосконалення ефективних механізмів, які стимулюють участь молоді у процесі прийняття управлінських рішень.

У цьому контексті важливим стратегічним завданням є виховання у молодого покоління поваги до європейських цінностей та запровадження європейських стандартів життя в нашій країні, адже молоде покоління володіє унікальним інтелектуальним та інноваційним потенціалом для участі у розробленні та реалізації стратегії, програм та проєктів розвитку українського суспільства, вітчизняної освіти та науки, які здобуваються в академічному просторі. Участь молоді в цих процесах означає володіння правами, засобами, інструментами і можливостями щодо впливу на ухвалення рішень, а також участь у різноманітних заходах та процесах для розвитку освіти і суспільства, на можливість мати вплив та нести відповідальність за дії та рішення, які впливають на життя молодих людей.

Життя під час війни – одне із найважчих випробувань для людини, але найскладніший шлях сьогодні доводиться проходити саме молодим людям, які тільки розпочали своє доросле самостійне життя, а війна забрала у них всі доступні для цього життя механізми, але водночас війна змінила українську молодь, підвищила рівень її сміливості, впевненості в собі і в Україні.

Війна активізувала громадянську позицію молоді. Сьогодні молодь першою приносить у нашу країну сучасні західні тренди та генерує прогресивні ідеї, започатковує тисячі ініціатив, які формують обличчя нашої країни та змінюють її на краще і, таким чином, вимальовує портрет української молоді. Сьогодні портрет української молоді має такі риси:

- високий рівень грамотності;
- українська мова є мовою спілкування;
- вважає Україну своєю Батьківщиною;
- пишається тим, що є громадянином України;
- готовий захищати Україну зі зброєю в руках;

- готовий захищати незалежність та територіальну цілісність держави ненасильницькими методами, такими, як волонтерство чи благодійність;
- дивиться з оптимізм щодо майбутнього України.

Війна збільшила чисельність молоді, яка почала займатися з особистої ініціативи або через участь друзів і знайомих волонтерством. Цей процес сьогодні є масовим. Найбільше молодих людей займаються збором коштів для Збройних Сил України, долучаються до фізичної допомоги на місцях військовим, тимчасово переміщеним особам, біженцям, а також забезпечують організацію і збір коштів та гуманітарної допомоги. Мотивом до волонтерства у молоді є бажання бути причетним до спільної справи, допомогти конкретним людям та бути корисними суспільству.

Висновки. Узагальнюючи вище викладене, висновковуємо: сучасна молодь будує плани на майбутнє; вона прагне бути частиною відбудови України; долучається до розбудови економіки, інфраструктури; прагне кращого життя, справедливості, розвитку своїх здібностей, талантів, умінь; проявляє ініціативу у вирішенні проблем. Українська молодь – це надія і майбутнє країни, її прагнення, амбіції та бажання відіграють важливу роль у формуванні позитивних змін у суспільстві. І саме ці якості формує академічна культура університетського середовища.

Використані джерела:

1. Добко Т. Академічна культура, як необхідна передумова ефективного управління сучасним університетом в умовах автономії. *Університетська автономія*. Київ: Дух і Літера, 2008. С.93-102.
2. Забіяка І. М. Теоретичні аспекти формування академічної культури студентів в умовах сучасного університету. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Луцьк. 2016. Вип. 51 (104). С. 144–150.
3. Кравченко О.В. Культурологія у вимірах традицій академічної культури. *Культура України*. Вип.42. 2013. С. 439-450.
4. Пак І.В. Академічна культура: деякі аспекти соціологічної інтерпретації. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». Випуск 39. 2017. С.323-326.
5. Семенов О.М. Академічна культура дослідника: європейський та національний контексти: навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 216 с.
6. Стратегія розвитку Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка до 2032 року. Нова редакція. https://sspu.edu.ua/images/2023/docs/polozhennia/strategiya_rozvitku_sumdpu_do_2032_6_2aca.pdf

7. The Bucharest Declaration on ethical values and principles of higher education in the Europe region. Higher education in Europe. UNESCO: European Centre for Higher Education, 2004. P. 433–532.

Анотація. Пшенична Л. Академічна культура університету в умовах війни

Академічна культура – це візитівка кожного університету міста Суми. Ціннісна орієнтація Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка відображена у його Стратегії розвитку до 2032 року.

Ключові слова: академічна культура, молодь, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, ціннісні орієнтації.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ У НАЦІОНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ: ОДНА НА ВСІХ ЧИ КОЖНОМУ СВОЯ? ²

Оксана ЗАБОЛОТНА,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов
(Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини), головний науковий співробітник
відділу міжнародних зв'язків та наукової співпраці
(Інститут педагогіки НАПН України),
президент Української асоціації дослідників освіти

Актуальність. Тема моєї презентації пов'язана із розв'язанням дискусії на тему, чи одна академічна доброчесність, чи в кожного вона своя, і розгляд її саме в національному контексті. Сьогодні я приверну увагу до різних етичних норм, які визнаються в різних наукових середовищах, і запрошую вас до того, щоб подумати та подискутувати щодо того, чи залежить реалізація цих норм від культурних цінностей, традицій та переконань у різних державах.

Отже, чи має академічна доброчесність форму множини, скільки їх загалом є? Звісно, є доброчесність індивідуальна, коли йдеться про цінності особисті. Власне, ця частина конференції пов'язана із цінностями і має зв'язок з національною безпекою. Не вкради, не зашкодь – це цінності вічні і, власне, недоброчесність це крадіжка.

² З виступу на пленарному засіданні конференції

Ідеться також і про інституційну доброчесність, оскільки кожна інституція означає, як має поводитися дослідник, який має приналежність до тієї чи іншої інституції, який зберігає її етнос і зберігає її цінності. Напевно, є доброчесність національна, тобто що прийняте в тій чи іншій державі і що закладене нормами і традиціями, які панують у цій країні.

Напевно, є доброчесність міжнародна, оскільки різні країни можуть домовитись чи не можуть про те, що вважається доброчесним у навчанні та наукових дослідженнях. Те, що є доброчесним в одному національному контексті, може бути не прийнятним в іншому. Чи залежить доброчесність від часу і місця? Що зробили ми з нашою дослідницькою групою?

Матеріали та методи. Власне, зараз ми реалізуємо дослідницький проєкт, пов'язаний з національною доброчесністю і з її характеристиками. Але ще зарано говорити про результати, вони будуть незабаром опубліковані.

Отже, ми проаналізували документи українських закладів вищої освіти щодо академічної доброчесності. Виявилось, що кожний ЗВО має кодекс і положення про академічну доброчесність, кодекс корпоративної культури, кодекс чести. Усі документи окреслюють, що таке плагіат, самоплагіат, фальсифікація, тобто те чого робити не можна. Приділяють увагу академічній свободі, академічній доброчесності як етичним принципам. Окреслюють також відповідальність за порушення етичних норм. У документах зазначається основний принцип, що незнання або нерозуміння принципів і норм кодексу не є виправданням неетичної поведінки. Це загалом такі основні напрями.

Результати. Ми почали порівнювати національний контекст і те, що пропонують наші британські колеги. Ідеться про Британську асоціацію дослідників освіти, з якою ми тісно співпрацюємо. Я представляю Українську асоціацію дослідників освіти, є її очільницею зараз. Завдяки колегам із Ноттінгемського університету доктору Ірини Кушнір та Гарету Вір'ямсу з'явився український переклад етичних принципів досліджень у галузі освіти, яких дотримувалася тривалий час Британська асоціація дослідників освіти.

До речі, вони вже їх оновили і додали нові положення. Оскільки ми знаємо, що етичність більше знаходиться у фокусі уваги у медичних, біологічних науках та медичній комісії. Там працюють, перевіряючи дослідницькі інструменти, щоб вони не нанесли шкоди пацієнтам або живим істотам, які є учасниками цього дослідження.

За принципами Британської асоціації, соціальні науки мають фундаментальне значення для демократичного суспільства і повинні враховувати різні інтереси, цінності, фінансуючі сторони, методи і перспективи, і це закладено в етичні принципи. Будь-яка соціальна наука повинна враховувати право на приватне життя, автономію, різноманітність цінності та гідність окремих осіб, груп і спільнот. І це важливо. Будь-яке соціальне дослідження необхідно проводити згідно з принципами доброчесності та за допомогою найбільш доцільних методів, що відповідають його меті.

Соціологи, йдеться про дослідників у галузі у сфері соціальних наук, повинні усвідомлювати свою соціальну відповідальність під час проведення досліджень та поширення результатів. Метою будь якої соціальної науки має бути активна максимізація користі та мінімізація шкоди.

Важлива відповідальність насамперед перед учасниками дослідження. Важливе дотримання етики проведення досліджень. Йдеться про необхідність надання згоди, прозорості, права відкликати згоду, заохочення, навіть передбачено шкоду, яка може бути нанесена учасникам дослідження, конфіденційність зберігання даних.

На жаль, цього у нас немає. Або якщо є, то досить рідко. Це відповідальність перед спонсорами, клієнтами і зацікавленими сторонами, якими узгоджуються методика проведення дослідження. Це відповідальність перед спільнотою дослідників освіти, адже від якості проведення дослідження залежить те, в якій мірі престижним буде дослідження, чи довірятиме їм спільнота.

Далі йдеться про відповідальність за опублікування результатів і авторство. Тут же чітко окреслюється, що таке плагіат, як утримувати авторське

право, і яким є внесок кожної людини у певне дослідження. Звісно, йдеться про відповідальність за благополуччя самих дослідників. Ураховуємо їхній фізичний, психічний комфорт, благополуччя, їхня безпека і відповідальність перед ними. Напевно, не всі позиції із окреслених ми знаходимо в українських нормативних документах.

Висновки. Загалом, а чи можуть існувати універсальні принципи? Можемо дати відповідь: вони повинні існувати. І в їхній основі мають перебувати чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність і сміливість, незалежно від того, чи це біологічні і медичні дослідження, чи дослідження гуманітарні, особливо освітні.

Ми повинні брати до уваги й те, що ми працюємо з людьми. І, працюючи з людьми, несемо особливу відповідальність. Академічна доброчесність - це комплексне явище, а не лише те, чого робити не можна.

Анотація. Заболотна О. Академічна доброчесність у національному контексті: одна на всіх чи кожному своя?

Важлива відповідальність насамперед перед учасниками дослідження. Важливе дотримання етики проведення досліджень. Йдеться про необхідність надання згоди, прозорості, права відкликати згоду, заохочення, навіть передбачено шкоду, яка може бути нанесена учасникам дослідження, конфіденційність зберігання даних.

Ключові слова: академічна доброчесність, дослідницький проект, етичні принципи.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ОСНОВА ЯКІСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД, УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Кирил КОТУН,

кандидат педагогічних наук,
старший дослідник, старший науковий співробітник
відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих
(Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України)

Актуальність. Академічна доброчесність є фундаментальним принципом в основі будь-якої якісної вищої освіти, що охоплює чесність, прозорість, відповідальність, справедливість та повагу у навчанні, викладанні та наукових

дослідженнях. В умовах глобалізації та постійних змін у технологічному світі, академічна доброчесність набуває особливої актуальності, оскільки забезпечує сталість та якість освітнього процесу.

Міжнародний досвід показує, що академічна доброчесність не має кордонів. Заклади вищої освіти в усьому світі приділяють велику увагу цій проблемі, від Європейських університетів до американських коледжів.

Академічна доброчесність починається з розуміння її основних компонентів, які включають принципи чесності, надійності, справедливості, поваги та відповідальності. Важливість цих принципів полягає у формуванні етичних засад в усіх сферах академічного життя: від дотримання честі під час екзаменів до етики наукових досліджень.

Матеріали та методи. На практиці заклади вищої освіти використовують різні методи та підходи для забезпечення академічної доброчесності. Наприклад, університети розробляють чіткі кодекси поведінки, проводять тренінги та семінари для студентів та викладачів.

Важливою є також роль системи оцінювання, яка повинна бути справедливою та прозорою, аби зменшити спокусу до академічного шахрайства. Програмне забезпечення для перевірки плагіату та інші технологічні засоби також допомагають утримувати високі стандарти чесності.

Академічна доброчесність у закордонних університетах включає кілька ключових компонентів (чесність, відповідальність, прозорість, справедливість, повага), які є загальноприйнятими у більшості освітніх інституцій по всьому світу. Ці компоненти є основою для створення етичного академічного середовища, яке сприяє чесності, інтелектуальному зростанню та інноваціям. У різних країнах і культурах акцент на ці складові може варіюватися, проте загальний зміст та мета залишаються незмінними, підкреслюючи їх універсальність та значимість у глобальному освітньому контексті.

Мета дослідження полягає в аналізі зарубіжного та українського досвіду щодо реалізації політики академічної доброчесності як основи якісної вищої освіти.

Результати. Приклад політики академічної доброчесності в університеті Гарварду (США), включає чіткі вказівки щодо чесності у написанні наукових робіт, проведенні досліджень та складанні іспитів. Студентам потрібно забезпечувати належне цитування джерел, а всі види співпраці під час виконання завдань мають бути зазначені, якщо така співпраця дозволена викладачем. Зокрема, вони не мають права обмінюватися відповідями під час іспитів або використовувати несанкціоновані матеріали [1].

Університет Гельсінкі (Фінляндія) розглядає обман та плагіат як серйозне порушення академічних стандартів. Плагіат визначається як використання чужої роботи без належного визнання. Обман може включати використання недозволених засобів під час іспитів або надання неправдивої інформації про відвідуваність курсів. Університет також звертає увагу на необхідність етичного використання інтелектуальної власності та акцентує на важливості освіти щодо академічної доброчесності для запобігання академічним порушенням [7].

Станом на сьогодні до питань академічної доброчесності віднесено дуже важливий напрям, а саме використання штучного інтелекту (далі – ШІ). Яка ж політика академічної доброчесності щодо використання штучного інтелекту? Наприклад, Університет Гельсінкі вважає, що великі мовні моделі як ChatGPT пропонують нові можливості для навчання, але їх потрібно використовувати обережно, щоб уникнути порушення академічної доброчесності. Вони заохочують викладачів інтегрувати ШІ у викладання, готуючи студентів до майбутнього, де ШІ буде широко застосовуватися [5].

Корнельський університет (США) рекомендує викладачам чітко визначати у своїх програмах курсів правила використання генеративного ШІ, зокрема вказувати, коли його застосування дозволяється або забороняється, а також вимагати належного документування та атрибуції використаних матеріалів ШІ [2].

Чиказький університет (США) звертає увагу на те, що текст, генерований такими інструментами, як ChatGPT може уникнути виявлення плагіату

традиційними методами, тому вони шукають способи креативного включення ІІІ у навчальний процес, враховуючи його потенціал і обмеження [4].

У Великій Британії розроблені спеціальні Рекомендації для педагогів та оцінювачів «Використання ІІІ в оцінюваннях: захист доброчесності кваліфікацій» має на меті надати наставництво вчителям, викладачам та оцінювачам, залученим до процесу оцінювання, щодо використання штучного інтелекту. Основна мета цього документа – забезпечити дотримання академічної чесності здобувачів освіти при використанні ІІІ в оцінюванні робіт, що ведуть до отримання кваліфікацій [3].

Основні акценти:

- вчителі та оцінювачі повинні приймати лише ті роботи на оцінювання, які є автентичними та написаними студентами самостійно. Використання ІІІ, яке призводить до того, що подана робота не є власною роботою студента, вважається порушенням і може призвести до серйозних санкцій;

- студенти і персонал навчальних центрів повинні бути обізнані з ризиками, пов'язаними з використанням ІІІ, та чітко розуміти, що вважається порушенням;

- студенти мають забезпечити прозорість та відповідальність, що всі частини їхніх робіт, які були створені за допомогою ІІІ, належним чином ідентифіковані, і вони розуміють, що це не дозволяє їм продемонструвати самостійне виконання критеріїв оцінювання.

Ці рекомендації [3] застосовуються, зокрема, до неконтрольованих оцінювань (NEA), курсових робіт і внутрішніх оцінювань загальних кваліфікацій (GQs) та професійно-технічних кваліфікацій (VTQs). Вони включають детальні вказівки щодо визначення порушень використання ІІІ, процедури звітування та вживання заходів у разі виявлення таких порушень. Документ розроблено як відповідь на швидкий розвиток інструментів ІІІ та їхнє потенційне впровадження в освітній процес.

На сайті Університету Торонто (Канада) розміщено веб-розділ, який описує ризики використання ChatGPT та інших ІІІ-інструментів при виконанні

оцінюваних завдань. Цей веб-розділ наголошує на важливості дотримання інструкцій викладачів щодо недопустимості використання ІІІ та можливих наслідків порушення цих правил, які можуть призвести до серйозних академічних санкцій. Рекомендується студентам планувати свій час для дослідження та написання робіт самостійно або звертатися за допомогою до академічних радників [6].

У закордонних закладах вищої освіти проводиться доволі потужна і системна робота в напрямі академічної доброчесності. Зазвичай переважна більшість університетів на своїх сайтах мають не просто положення чи нормативний документ щодо дотримання принципів академічної доброчесності, а цілі розділи, окремі під сайти та безліч нормативних документів, рекомендацій, порад, фахівців проводять освітню діяльність з цього напрямку.

Як відбувається діяльність щодо забезпечення академічної доброчесності у закладах освіти України та як трактується поняття академічної доброчесності у нашій країні?

У Законі України «Про освіту» [8] можна знайти статтю 42. «Академічна доброчесність», у якій зазначено, що академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

У статті також виокремлено положення щодо дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками та здобувачами освіти; зазначено основні види порушень академічної доброчесності та ін.

Звернемо увагу, що, окрім статті 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту», існує й інша нормативно-правова база щодо питань академічної доброчесності, а саме: Рекомендації з академічної доброчесності для закладів вищої освіти Розширений Глосарій термінів та понять статті 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017

p.) [11]; нормативні документи щодо академічної доброчесності на офіційному сайті Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти; проект Закону України «Про академічну доброчесність» від 08.01.2024 № 10392 (Статус: Одержаний ВР України) [10]; внутрішні нормативно-правові положення про академічну доброчесність різних ЗВО та наукових установ України.

Практичний кейс із забезпечення академічної доброчесності в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України [9] передбачає реалізацію таких складових, як: нормативна база, структурні підрозділи та уповноважені комісії, інформаційна база, інструменти впровадження принципів академічної доброчесності, а також інструменти контролю дотримання академічної доброчесності.

Відповідно до положення «Про політику академічної доброчесності в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України» (2023) забезпечення академічної доброчесності в Інституті базується на принципах верховенства права, демократизму, законності, справедливості, толерантності, наукової сумлінності, професіоналізму, партнерства і взаємодопомоги, взаємоповаги і довіри, відкритості й прозорості, відповідальності, рівності і гендерності.

Усі наукові працівники та здобувачі Інституту підписують Декларацію про академічну доброчесність (в електронному або паперовому форматі) і зобов'язуються її дотримуватися [9]. Однією із важливих складових забезпечення академічної доброчесності в Інституті є реалізація Політики Антиплагіату шляхом використання антиплагіатної системи StrikePlagiarism.

Процедура антиплагіату передбачає перевірку рукописів видань, планових робіт, наукових статей та інших документів (робіт) наукових працівників та здобувачів ступеня PhD відповідно до потреб Інституту, що завершується аналізом звіту подібності і внутрішнім протоколом комісії з питань академічної доброчесності, створеної наказом директора [9].

Висновки. Академічна доброчесність відіграє ключову роль у підготовці кваліфікованих фахівців, спроможних до професійної та особистісної реалізації.

Зарубіжний досвід показує, що академічна доброчесність сприймається як невід’ємна частина освітнього процесу.

Університети в США, Великобританії, Австралії та інших країнах мають суворі кодекси, які регламентують наукову чесність, запобігають плагіату та іншим видам академічних порушень. Вони впроваджують різноманітні програми навчання студентів основам академічної етики та забезпечують викладачів необхідними ресурсами для контролю та підтримки доброчесності.

У контексті України академічна доброчесність все ще розвивається. Проте в останні роки значні зусилля спрямовані на формування норм академічної етики, включаючи запровадження законодавчих змін та розробку національних стандартів вищої освіти.

Університети активно впроваджують системи виявлення плагіату, проводять тренінги та семінари для підвищення обізнаності про академічну доброчесність серед студентів та викладачів. Для обох контекстів важливим є постійне оновлення політик і практик, адаптації до сучасних технологічних змін та зростаючих академічних викликів.

Важливість створення сильних інституційних механізмів, які б забезпечували дотримання принципів чесності і прозорості, залишається високою. Сприяння академічній доброчесності в університетах вимагає систематичного підходу, що включає законодавчу підтримку, інституціональний контроль та активне залучення академічної спільноти.

Тільки через спільні зусилля можливе досягнення високих стандартів якісної вищої освіти, базованої на непорушних принципах академічної доброчесності.

Використані джерела

1. Academic Integrity at Harvard College. URL: <https://oue.fas.harvard.edu/academic-integrity-harvard-college>
2. AI & Academic Integrity. URL: <https://teaching.cornell.edu/generative-artificial-intelligence/ai-academic-integrity>
3. Artificial Intelligence (AI) Use in Assessments: Protecting the Integrity of Qualifications. (2024). URL: <https://www.jcq.org.uk/exams-office/malpractice/artificial-intelligence/>
4. Combating Academic Dishonesty, Part 6: ChatGPT, AI, and Academic Integrity. (2023). URL: <https://academictech.uchicago.edu/2023/01/23/combating-academic-dishonesty-part-6-chatgpt-ai-and-academic-integrity/>

5. Using ai to support learning. URL: <https://studies.helsinki.fi/instructions/article/using-ai-support-learning>
6. Using ChatGPT or other generative AI tool on a marked assessment. URL: <https://www.academicintegrity.utoronto.ca/perils-and-pitfalls/using-chatgpt-or-other-ai-tool-on-a-marked-assessment/>
7. What Is Cheating And Plagiarism? URL: <https://studies.helsinki.fi/instructions/article/what-cheating-and-plagiarism#paragraph-819>
8. Закон України «Про освіту» Стаття 42. Академічна доброчесність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
9. Політика Академічної доброчесності Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. URL: <http://ipood.com.ua/academic-integrity/>
10. Про академічну доброчесність (проект Закону України) від 08.01.2024 № 10392 (Статус: Одержаний ВР України) URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43481>
11. Розширений Глосарій термінів та понять статті 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18?lang=uk>

Анотація. Котун К. Академічна доброчесність як основа якісної вищої освіти: зарубіжний досвід, українські реалії

Окреслено досвід зарубіжних установ, зокрема Гарвардського університету в США, Університету Гельсінкі у Фінляндії, Корнельського університету в США, Чиказького університету у США, Університету Торонто в Канаді щодо реалізації політики академічної доброчесності, особливо у напрямі політики використання штучного інтелекту. Представно український досвід забезпечення політики академічної доброчесності та політики антиплагиату на прикладі Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Ключові слова: академічна доброчесність, антиплагиат, штучний інтелект, законодавче забезпечення, зарубіжний досвід.

Abstract: Kotun K. Academic integrity as the foundation of quality higher education: international experience and ukrainian realities

This paper outlines the experience of foreign institutions, including Harvard University in the USA, the University of Helsinki in Finland, Cornell University in the USA, the University of Chicago in the USA, and the University of Toronto in Canada, regarding the implementation of academic integrity policies, particularly in the area of artificial intelligence usage policies. It also describes the Ukrainian experience in ensuring academic integrity and anti-plagiarism policies, exemplified by the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

Keywords: academic integrity, anti-plagiarism, artificial intelligence, legislative support, international experience.

THE PHILOSOPHY OF ACADEMIC ETHICS THROUGH THE PRISM OF FORMING A SCIENTIST BRAND³

Yana PRYSTUPA,

assistant of the department of preschool education
(Kryvyi Rih State Pedagogical University, Ukraine)

Introduction. The desire for European integration has a significant impact on all spheres of the state's life, including higher education. Today, despite the difficult political situation, Ukraine has clearly outlined the guidelines for entering the educational and scientific space of Europe, thereby actively modernizing the educational and scientific system. The quality of higher education needs improvement by preventing violations of academic ethics. In recent years, the Ukrainian scientific and educational community has increasingly turned to issues of academic integrity and ethics, the implementation of international academic standards.

In the modern world, academic ethics is becoming an increasingly important component of scientific activity. It affects not only the reputation of an individual scientist, but also the development of science as a whole. At the same time, the formation of a scientist's brand becomes a key element of his professional success. Academic ethics encompasses a set of moral principles and standards of behavior that scientists must adhere to in their work. The main principles of academic ethics include: honesty and objectivity, transparency, respect for intellectual property, ethical attitude to research objects.

Materials and methods. The regulation of ethical standards of the academic environment and the implementation of tools for the identification and prevention of violations of research ethics are carried out by a number of international associations:
- The European Science Foundation (ESF) is a non-governmental, international development-oriented, non-profit organization founded in France in 1974; - The

³ З виступу на пленарному засіданні конференції

International Association of Universities (International Association of Universities) was created in 1950 under UNESCO, which united organizations related to the field of higher education from 130 countries of the world;

- The European Platform on Ethics, Transparency and Integrity in Education (ETINED) was established in 2013 to provide the exchange of information and best practices on ethics and integrity in education, especially in the fight against corruption, fraud in education and research;

– European University Association (European University Association (EUA)), which includes more than 800 members from 48 European countries;

- National Education Association (National Education Association (NEA)) [2].

Discussion. The modern development of science through the prism of innovation requires the formation of a scientist's brand, which is a distinctive reputation, image and associations that arise in people's minds when they hear a particular name or see some attributes. Brand formation is influenced by: the availability of information about the scientist and the academic or scientific organization to which he belongs; scientometric indices; availability of publications in journals with a high impact factor; availability of publications in resources for which visibility in the global information space is ensured; observance of academic ethics [1]. Therefore, the philosophy of academic ethics is a key component of the formation of a scientist's brand. Adherence to ethical principles contributes to building a stable and positive reputation, which is a guarantee of professional success and trust in scientific results. In the modern scientific world, the brand of a scientist, supported by ethical norms, becomes an important tool for promoting science and strengthening its role in society.

References:

1. Kravchenko O. (2018) Etychni standarty akademichnoho seredovyscha: ievropejs'ki ta svitovi praktyky [Ethical standards of the academic environment: European and world practices]. Retrieved from URL: <http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/4481/6.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
2. Shinkaruk O. (2023) Academic integrity: international ethical principles in cognition and science. *INNOVATIVE PEDAGOGY*. Helvetica, p. 25- 29.

AKADEMISCHE INTEGRITÄT: EUROPaweITE SCHRITTE⁴

Olena HALYTSKA,

Doktorin der Philosophie, Außerordentliche Professorin,
Außerordentliche Professorin des Lehrstuhls für Deutsche Philologie
(Nationalen Lesja-Ukrajinka-Universität Wolhynien
Luzk, Ukraine)

Die akademische Integrität bildet das Fundament für den Tempel des Wissens. Sie stellt die unerschütterliche Verbindung zwischen den einzelnen Wissensbausteinen dar. Eine Wahrung dieser Integrität führt zum Aufbau eines stabilen und respektierten Tempels des Wissens, der die Prinzipien der Ehrlichkeit, Authentizität und Verantwortung hochhält. Wie Architekten ehrwürdiger Bauwerke sind wir dazu aufgerufen, mit Bedacht und Sorgfalt akademische Werke zu konstruieren, die als standhafte Symbole für die Wahrheit und das Streben nach Wissen dienen.

Nadine Walger, M.A., MA LIS, wissenschaftliche Mitarbeiterin und Koordinatorin des Informationskompetenz-Projekts inform@FFB der Frankfurter Forschungsbibliothek am Deutschen Institut für Internationale Pädagogische Forschung in Frankfurt am Main, gibt einen kleinen Überblick sinnvoller Schritte, akademische Integrität an der Schnittstelle zwischen Schule und Hochschule zu verankern [4]: Einrichtung einer europaweiten Expertenkommission zur Formulierung von klaren Zielen, Strategien und Maßnahmen und zur Förderung von Kooperationen; Gründung von zielgruppenspezifischen und übergreifenden Arbeitskreisen zur Konzeptionierung von Workshops, Fortbildungen und akkreditierter Zertifikatskurse, zur Veranstaltung europaweiter Aktionstage.

Es liegt an den einzelnen Universitäten, «ethische und datenschutzrechtliche Richtlinien und Maßnahmen für die Nutzung von KI einzuführen (Hoel & Chen, 2018; Jones, 2019b). Die sogenannte DELICATE (Determination, Explain, Legitimate, Involve, Consent, Anonymise, Technical, External) Checkliste (Drachsler & Greller,

⁴ З виступу на пленарному засіданні конференції

2016; Ifenthaler & Drachsler, 2020) bietet ein einfaches Instrument für Hochschulen, um das Bewusstsein der Stakeholder einer Hochschule rund um Ethik und Datenschutz in Verbindung mit KI zu steigern» (zit. nach [3, s. 81]).

Der Diskurs um akademische Integrität im Zusammenhang mit KI an Universitäten muss breit und tief geführt werden, um KI-basierte Fehlentscheidungen zu vermeiden und Schäden für die Beteiligten der Universitäten abzuwenden (s. [2; 5]).

Besondere Aufmerksamkeit sollte dem Prinzip der proportionalen Sanktionierung geschenkt werden. Es kommt häufig vor, dass Studierende für das Schummeln bei Prüfungen sehr strenge Sanktionen erhalten, wie zum Beispiel eine langfristige Suspendierung oder den Ausschluss. Andererseits erhalten erfahrene Fachleute, Forscher und hochrangige Politiker oft mildere Sanktionen für ähnliche Vergehen. Insbesondere bei jungen Menschen sollten Sanktionen angemessen sein, um ihren Ruf nicht zu beeinträchtigen.

Um eine einheitliche Anwendung der Sanktionen zu gewährleisten, sollten alle Faktoren, die zu einer Milderung der Strafe führen können, einheitlich formuliert und angewendet werden (Europarat, 2016). Jedem soll das Recht auf ein faires und gerechtes Verfahren garantiert werden, wenn er wegen akademischen Fehlverhaltens beschuldigt wird [1, s. 20].

References:

1. Boskovic M. Rethinking legislation governing academic integrity in the European context. *CEPS Journal*. 2023. 13(3). S. 11–32. DOI: <https://doi.org/10.26529/cepsj.1585>.
2. Herzberg D. Künstliche Intelligenz in der Hochschulbildung und das Transparenzproblem. Eine Analyse und ein Lösungsvorschlag. *Künstliche Intelligenz in der Hochschulbildung. Chancen und Grenzen des KI-gestützten Lernens und Lehrens* / T. Schmohl, A. Watanabe, K. Schelling (Hrsg.). Bielefeld : transcript, 2023. S. 87–98.
3. Ifenthaler D. Ethische Perspektiven auf Künstliche Intelligenz im Kontext der Hochschule. *Künstliche Intelligenz in der Hochschulbildung. Chancen und Grenzen des KI-gestützten Lernens und Lehrens* / T. Schmohl, A. Watanabe, K. Schelling (Hrsg.). Bielefeld : transcript, 2023. S. 71–86.
4. Walger N. lege artis – Wer Werte sät, wird Mehrwerte ernten! Akademische Integrität an der Schnittstelle zwischen Schule und Hochschule. *Information – Wissenschaft & Praxis*. 2014. 65(1). S. 19–24.
5. Zeide E. Artificial intelligence in higher education: applications, promise and perils, and ethical questions. *EDUCAUSE Review*. 2019. 54(3). S. 21–39.

GRANT MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION: PREPARING PROJECT PROPOSALS⁵

Yan KAPRANOV,

Doctor of Philological Science, Professor
Assistant Professor of the Faculty of Humanities and Fine Arts
(University of Economics and Humanities in Warsaw, Poland)
Professor of the Department of Theory and Practice of Translation from English
(Kyiv National Linguistic University, Ukraine)

Bożena IWANOWSKA,

Doctor of Social Sciences,
Assistant Professor of the Faculty of Social Sciences
(University of Economics and Humanities in Warsaw, Poland)

Introduction. One of the primary characteristics of a scientific project is its focus on addressing a specific problem target groups face. A scientific project aims to transform a situation from its current problematic state to a desired, positive outcome. It is crucial to emphasize that the problem being addressed is broader than the financial difficulties project participants face. Therefore, a project should not be viewed solely as a tool for obtaining funding.

Scientific projects have several other defining features. Every project is time-bound, with clearly defined start and end dates, meaning it cannot be endless. Each project is unique and non-replicable—no two projects, regardless of their success, can be completely identical and executed more than once. Resources allocated for the project are specific and limited. Before the project commences, expected quantitative and qualitative indicators are established. These characteristics distinguish projects from other activities (Andersen, 2008).

It is essential to note the following regarding aligning a scientific project with an organization's core activities. Many organizations, particularly potential grant recipients, may be tempted to tailor their interests and needs to fit available grants, shaping their activities based on the types and amounts of grants they secure. However,

⁵ З виступу на пленарному засіданні конференції

it is essential to understand that a scientific project should originate from the organization's mission, vision, and experience rather than from external and opportunistic funding possibilities. The project and the proposal should not merely provide additional means of survival for the recipient organization but should aim to address a specific issue in the surrounding reality (Cicmil et al., 2006).

This article's primary aim is to explore the principles and practices of effective grant management in higher education, with a specific focus on the preparation of project proposals. The article aims to provide comprehensive insights and practical guidance to potential grant recipients in academic institutions by examining the critical elements that constitute a successful scientific project proposal.

Objectives:

- to discuss the logical framework approach as a foundational tool in structuring and planning scientific projects;
- to identify and describe the roles and responsibilities of the key individuals and groups involved in a scientific project or grant;
- to outline the essential components of a scientific project proposal, including objectives, tasks, object and subject, scientific novelty, and budget.

Project ideas primarily stem from an organization's mission, vision, and experience. Basing scientific project ideas on external, random funding opportunities is unwise. Such an approach rarely yields high-quality projects and can dilute the organization's core essence. Furthermore, donors can detect the artificiality of project ideas, which decreases the likelihood of securing both the specific grant and future grants from the same donor (Artto et al., 2016).

There are numerous donor organizations and many opportunities to obtain financial resources (grants). Typically, donor organizations announce calls for proposals on specific topics, outline their specific goals and priorities, set concrete requirements, and often mandate the use of particular methodologies (e.g., the logical framework approach, which, despite its universality, can be adapted to meet the needs of a particular organization). Therefore, writing identical project proposals that are considered high-quality is practically impossible. Project proposals must be tailored to

different calls, considering each competition's unique aspects. Each donor and their respective calls have different requirements (Svejvig & Andersen, 2015).

Logical Framework Approach

The logical framework approach is a universal method for planning project activities aimed at solving a problem and managing and controlling such activities. Behind this complex name lies a sequential set of actions for forming a project and its subsequent implementation. This approach aims to find ways to solve a specific problem. This approach has proven effective in various fields and is employed by many donor organizations. Many grant competitions, especially those from the EU, require this approach (Vagnby, 1999).

The logical framework approach consists of eight sequential and closely interconnected stages. In the first stage, stakeholders are analyzed, including all individuals, groups, organizations, and institutions that may be involved in the scientific project. This includes target group representatives, potential partners, opponents (those interested in preventing the project), observers, higher organizations, donors, project executors, and others. They are considered stakeholders if the planned activity affects anyone's life, interests, or work. Since stakeholders can react differently to the planned changes, it is essential to anticipate and analyze these reactions in advance. This is crucial for all subsequent stages of project development (Freeman, 1984).

In the next stage, the problems affecting each stakeholder are analyzed. Once problems are identified, their cause-and-effect relationships are determined, the main problem that the project will address is singled out, and a problem tree is constructed. The identified problems are then reformulated, and goals and objectives are analyzed from the previously identified problems. Following this, a logical framework matrix can be constructed. Next, assumptions, methods for measuring progress during project implementation, and corresponding indicators and sources of verification are defined. An action plan is developed by establishing the sequence and interdependence of activities, determining their expected duration, and allocating responsibilities. Finally, the project budget is drafted (Andersen, 2014).

This brief description of the logical framework approach highlights its importance. Each element has its own methodology that must be followed for the successful formulation of a project proposal and its subsequent implementation.

Executing and Participating in a Scientific Project (Grant)

Who Are the Target Groups? Under the technical term, "target groups" are the individuals directly impacted by the actions carried out within the project framework. Target groups are part of the broader concept of "stakeholders" (Freeman, 1984).

Is It Necessary to Have Partners in a Project?

Partners in a project are organizations that assist in the project's implementation. The final decision to involve partners lies with the organization developing the project proposal unless the grant competition explicitly requires a partner. If involving partners will help execute the project more effectively and solve the problem it targets, then partnerships are undoubtedly beneficial. Conversely, if the analysis concludes that the organization can manage the project independently, partners may not be necessary (Crawford et al., 2002).

Many organizations may need more resources (human, material, etc.), experience, or expertise in specific areas related to the project. In such cases, combining efforts with partners can significantly aid in the successful execution of the project. It is crucial to accurately assess one's capabilities since attracting assistance post-project initiation is challenging and could hinder the achievement of project goals. Donors (grant providers) also evaluate the organization's capacity and the feasibility and relevance of the project proposal to the organization's capabilities (Ackerman et al., 2001).

Common Mistakes in Submitting a Scientific Project with Partners:

- Lack of Joint Preparation: Ensure the project is prepared collaboratively. Partners should cooperate from the initial idea development stage.
- Lack of Joint Implementation: The activities planned within the project should be executed in collaboration with the partners. It is essential to balance the distribution of tasks and responsibilities.

– Failure to Form a Joint Team: Professionals from each partner organization should work together during the project implementation, avoiding redundancy in functions.

– Lack of Joint Financing: Ensure a balanced distribution of costs and financial contributions among partners (Artto et al., 2016).

Scientific Project Concept: Full Project Proposal and Problem Tree

Full Project Proposal

A complete project proposal is a detailed elaboration of the concept on which it is based. The full proposal explains the expected results in detail, describing how the project will improve the situation for the target groups and ultimate beneficiaries. Each type of activity to be carried out to achieve the project results is specified, described in detail, and justified, along with the role of each partner in these activities.

The methodology is an essential part of the entire proposal. This section outlines how the project will be implemented, including procedures for monitoring, internal and external evaluation, and the roles and participation of various third parties and stakeholders. It also specifies the organizational structure, roles, and functions to be executed. Finally, it lists the primary resources proposed for project implementation (equipment, materials to be purchased or rented) (Crawford et al., 2002).

The full proposal also includes a detailed action plan for project implementation, project sustainability, a logical framework matrix, the budget, and the applicant's experience. This experience will be used to assess whether the applicant has sufficient experience in managing projects in the same field and of a similar scale to the current project for which funding is requested. Detailed information about the partners and their experience is also provided.

Thus, the main difference between a concept and a full project proposal is that the concept is the foundation upon which the entire project proposal is built and detailed (Andersen, 2008).

Problem Tree

The problem tree is a collection of problems connected by cause-and-effect relationships. Some problems are the causes of other problems, which in turn may

cause other issues, and so on. Identifying these connections between problems leads to a tree-like diagram with causes (roots), the central problem (trunk) that the project aims to address, and effects (branches) – outcomes. The problems are then reformulated into goals, resulting in a tree of objectives (Freeman, 1984).

Universal Structure of a Scientific Project (Grant): Objectives, Tasks, Object, and Subject, Scientific Novelty, Budget, and More

Since the problem defines the entire project's direction, it must be described in as much detail as possible. A project should always aim to solve a specific problem. Identifying problems is one of the first steps in the project planning process. Since every aspect of life can encompass numerous problems, they should be ranked according to their importance after being identified.

The logical framework approach helps correctly identify and describe the problem. When formulating and describing the problem, it is crucial to follow several fundamental rules:

1. The problem must exist in the present.
2. The formulation should be specific and realistic, avoiding general terms.
3. The problem should be framed broadly as something other than the absence of a specific tool (e.g., lack of money, computers, or vehicles cannot be considered problems).
4. Avoid overly general, global problems.
5. The formulation should ideally include only one problem. If multiple problems can be addressed within the project, they should be broken down into separate formulations rather than combined into one.
6. Stay under-detail.
7. Problems should be distinct from one another (Andersen, 2014).

Before defining the project's objective, it is essential to distinguish between two levels of objectives: specific and general.

The specific objective is the project's goal, representing what can realistically be achieved by the project's end. It is the planned positive outcome that society will receive once the problem is solved.

In contrast, a single project cannot achieve the general objective; it requires the impact of other projects, programs, or individuals. A single project can only contribute to achieving the general objective. The general objective is global and long-term, demonstrating why the project is valuable to society. It should also show how the project aligns with overall priorities.

Thus, the general objective serves more as a guiding direction, while the primary working objective of the project is the specific objective (Cicmil et al., 2006).

Tasks are smaller, more specific expected outcomes or changes that collectively ensure the achievement of the objective. These tasks must meet several criteria:

- They should reflect specific changes resulting from the task's completion.
- They must be measurable.
- They should be realistic and feasible (aligned with the project's objective).
- They must be time-bound, with clearly defined time frames for completion

(Crawford et al., 2002).

Every project requires an evaluation of all planned actions in monetary terms. The result of this evaluation is the project budget, detailed in a separately developed document. Depending on the competition, project budget requirements may vary. Typically, the donor provides a form with instructions for its completion. However, it is essential to remember that, despite different formats, the project budget is your financial plan, which you will be responsible for executing (Ackerman et al., 2001).

A crucial element of a well-planned project budget is the inclusion of multiple funding sources. Moreover, many grant competitions set funding limits. For instance, European Commission competitions often stipulate different maximum funding limits, such as 90% or 75% (there can also be minimum limits, usually 50%). The remaining funds must come from the applicant's resources and other sources, including other donors. Accordingly, the budget should reflect all income sources (Artto et al., 2016).

The budget is the most critical document for reporting upon project completion. Therefore, all supporting documents must be kept. Moreover, some donors may require an independent audit. In such cases, the cost of the audit should be included in the budget.

Conclusions In conclusion, the successful management of scientific projects within higher education institutions relies heavily on a thorough understanding of project planning and proposal development. Key to this process is the identification and detailed description of the specific problems the project aims to address, ensuring the alignment of project goals with the organization's mission, vision, and experience. Utilizing the logical framework approach and maintaining a comprehensive methodology is essential for effective project execution and management. Moreover, securing multiple funding sources and adhering to donor requirements are critical for financial sustainability and accountability. By following these principles, academic institutions can enhance their chances of obtaining grants and achieving meaningful project outcomes.

References:

1. Ackerman Anderson, L., & Anderson, D. (2001). *The change leader's roadmap*. San Francisco: Pfeiffer.
2. Andersen, E. S. (2008). *Rethinking project management – An organizational perspective*. Harlow Essex: Prentice Hall.
3. Andersen, E. S. (2014). Value creation using the mission breakdown structure. *International Journal of Project Management*, 32, 885–892.
4. Artto, K., Ahola, T., & Vartiainen, V. (2016). From the front end of projects to the back end of operations: Managing projects for value creation throughout the system lifecycle. *International Journal of Project Management*, 34, 258–270.
5. Cicmil, C., Williams, T., Thomas, J., & Hodgson, D. (2006). Rethinking project management: Researching the actuality of projects. *International Journal of Project Management*, 24(8), 675–690.
6. Crawford, L., Hobbs, J. B., & Turner, J. R. (2002). Investigation of potential classification systems for projects. PMI research conference, Seattle, Washington.
7. Freeman, R. E. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Pitman Series in Business and Public Policy.
8. Svejvig, P., & Andersen, P. (2015). Rethinking project management: A structured literature review with a critical look at the brave new world. *International Journal of Project Management*, 33(2), 278-290.
9. Vagnby, B. (1999). *Manual for logical framework approach: A participatory planning tool*. Aalborg DK: Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg University.

Abstract: Kapranov Y., Iwanowska B. Grant Management in Higher Education: Preparing Project Proposals.

The successful management of scientific projects within higher education institutions relies heavily on a thorough understanding of project planning and proposal development. Key to this process is the identification and detailed description of the specific problems the project aims to address, ensuring the alignment of project goals with the organization's mission, vision, and experience

Keywords: management scientific projects, Preparing Project Proposals, higher education institutions

CRITICAL THINKING AND ACADEMIC INTEGRITY: IS THERE A CONNECTION? ⁶

Viacheslav RIZNYK

Vice-rector for educational and methodological work
(Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Ukraine)

Introduction. Critical thinking and academic integrity are interconnected and are essential for success in and out of academia. An analysis of the works of scholars [7-9] makes it possible to trace the connections between the pairs:

- «Critical thinking and honesty» requires objectivity, careful analysis, and critical evaluation of evidence and opinions. Academic integrity includes honesty and truthfulness in presenting data, information, and research results. In this way, critical thinking helps to recognize and avoid distortion of facts or false information;

- «Search and truth» - to succeed academically, you must search for truth through critical thinking. That means not only accepting existing theories and research but also being able to analyze them, determine their validity, and draw conclusions based on objective data;

- «Scientific ethics and research» - critical thinking helps to identify ethical aspects of research and information sources. Academic integrity requires adherence to ethical standards, including data collection, analysis, and interpretation of results;

«Search and selection from alternatives» — Critical thinking helps to consider alternative approaches and ideas, and academic integrity requires the honest presentation of these alternatives. This makes it possible to develop approaches to solving academic (educational or scientific) problems to ensure the progress of the relevant disciplines.

Discussion. Our conclusion about mutual relations between critical thinking and academic integrity is based on academic experience [4-6] and modern innovations

⁶ З виступу на секційному засіданні конференції

[1-3]. In particular, this conclusion is based on the academic standards in educational institutions and regulates the processes of research, publication, and other aspects of scientific activity.

These standards often include principles of critical thinking and academic integrity. The conclusion is also based on the publishing activity of scientists - today, there is a vast network of scientific journals, conferences, and other forums that publish and discuss scientific results.

These platforms typically set high standards for accepting articles and reports, including the quality of research and ethical behavior of researchers. The connection between critical thinking and academic integrity is embedded in specialists' educational and professional training programs. Many educational institutions offer critical thinking, scientific ethics, and academic integrity courses as part of their curricula or electives.

When asked about the professionals who need to develop critical thinking, AI (ChatGPT) believes critical thinking is essential for many professionals in different fields. Still, it is necessary for scientists and researchers (they need to be able to critically analyze previous research, formulate new hypotheses, evaluate evidence, and make informed conclusions) and doctors (critical thinking is necessary for proper diagnosis, treatment, and making important medical decisions).

Results. Doctors need to be able to analyze clinical data, evaluate the effectiveness of procedures and treatments, and draw conclusions based on evidence); lawyers (critical thinking is essential for understanding complex legal issues, analyzing legal documents, and making informed legal decisions); teachers (they need to teach their students how to analyze information, distinguish facts from opinions and judgments, question and evaluate, etc.); managers and economists (critical thinking is an essential skill for strategic and operational decision-making, market analysis, competitiveness assessment, and problem-solving).

References:

1. Kudrina, O., Klius, Yu., & Ivchenko, Ye. (2023). The Role Of Innovation Clusters For The Sustainable Development Of The Region. "Baltic Journal of Economic Studies", 9(1). <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue>.

2. Omelyanenko, V., Kudrina, O., Semenikhina, O., Zihunov, V., Danilov, O., & Liskovetska, T. (2020). Conceptual aspects of modern innovation policy. *European Journal of Sustainable Development*, 9(2). <https://ecsdev.org/ojs/index.php/ejsd/issue/view/39>.
3. Omelyanenko, V., Prokopenko, O., Kudrina, O., Petrova, I., Biloshkurska, N., Biloshkurskyi, M., & Omelyanenko, O. (2021). Digital Component of Innovation Landscapes: Context of Sustainable Development at the Local Level. The 44th International ICT Convention – MIPRO 2021. Opatija, Croatia, 1519–1523.
4. Voskoglou, M. Gr. (2020). Modes Of Thinking In Problem Solving. *Physical and Mathematical Education*. 3(25), 1, 11-18. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2020-025-3-002>.
5. Habrusieva, N., & Shostakivska, N. (2024). Doslidzhennia uiaвлення zdobuvachiv vyshchoi osvity pro fenomen krytychnoho myslennia [Study of higher education students' perceptions on critical thinking phenomenon]. *Fizyko-matematychna osvita – Physical and Mathematical Education*, 39(2), 14-19. <https://doi.org/10.31110/fmo2024.v39i2-02>.
6. Lukashova, T., & Drushlyak, M. (2023). Shtuchnyi intelekt yak zasib rozvytku krytychnoho myslennia maibutnikh uchyteliv matematyky [Artificial intelligence as a means of developing pre-service mathematics teachers' critical thinking]. *Fizyko-matematychna osvita – Physical and Mathematical Education*, 38(5), 18-25. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-5-003>.
7. Senenikhina, O., & Drushlyak, M. (2022). Formation of pre-service mathematics teachers' computer modeling skills in the process of solving math problems. *Physical and Mathematical Education*, 34(2), 38-42. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2022-034-2-006>.
8. Semenoh, O., & Semenikhina, O. (2017). Educational And Methodological Support For Formation Of Linguistic Culture Of Future Doctor Phd, Document Specialists, In The Conditions Of Digital Society. *Physical and Mathematical Education*, 4(14), 281-288.
9. Tomashevskaya, I.P. (2019). Methodological approaches to the formation and development of future specialist's critical thinking. *Physical and Mathematical Education*, 4(22), 2, 12-15.

Abstract: Riznyk V. Critical thinking and academic integrity: is there a connection?

Critical thinking and academic integrity are interconnected and are essential for success in and out of academia.

Doctors need to be able to analyze clinical data, evaluate the effectiveness of procedures and treatments, and draw conclusions based on evidence); lawyers (critical thinking is essential for understanding complex legal issues, analyzing legal documents, and making informed legal decisions); teachers (they need to teach their students how to analyze information, distinguish facts from opinions and judgments, question and evaluate, etc.); managers and economists (critical thinking is an essential skill for strategic and operational decision-making, market analysis, competitiveness assessment, and problem-solving).

Keywords: Critical thinking, academic integrity, ethical aspects of research

ТВОРЧЕ МИСЛЕННЯ І АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ:

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗВ'ЯЗОК⁷.

Андрій БОБОКАЛО

аспірант кафедри інформатики
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка, Україна)

Актуальність. Реформування освітньої галузі відбувається у багатьох напрямках, серед яких – популяризація ідей академічно доброчесної поведінки і посилення відповідальності за її порушення [2], пошук шляхів розвитку творчого мислення молоді, яке відбувається завдяки знайомству з наявними практиками та інтеграцією ефективних методик як запозичення без зазначення авторів [4]. Тому природно виникає питання про зв'язок між поширенням і дотриманням принципів академічної доброчесності та розвитком творчого мислення молоді.

Результати. Академічна доброчесність не може безпосередньо розвивати творче мислення. Академічна доброчесність ґрунтується на принципах чесності, відповідальності та поваги до інтелектуальної власності. Ці принципи важливі для забезпечення справедливості та надійності в освітньому процесі [1]. Однак творче мислення – це складний когнітивний процес, який включає в себе генерування нових ідей, вирішення проблем нестандартними способами та вихід за межі звичних шаблонів мислення.

Хоча академічна доброчесність може створювати сприятливе середовище для творчого мислення, заохочуючи чесність, співпрацю та відкритий обмін знаннями, сама по собі вона не може гарантувати розвиток творчих здібностей молоді.

Розвитку творчого мислення молоді сприяють: наявність знань та досвіду (творче мислення часто ґрунтується на глибокому розумінні певної теми чи галузі, і чим більше знань та досвіду людина має, тим більше можливостей для

⁷ З виступу на пленарному засіданні конференції

генерування нових ідей у неї з'являється); готовність до ризику та експериментів (творче мислення часто вимагає виходу за межі зони комфорту та готовності ризикувати помилитися, і люди, які не бояться експериментувати та пробувати нове, мають більше шансів придумати оригінальні ідеї); відкритість до нових ідей (творче мислення часто вимагає здатності бачити речі по-новому та кидати виклик наявним суперечностям, піддавати сумнівам припущення).

Висновки. Люди, які відкриті до нових ідей та не бояться ставити під сумнів статус-кво, мають більше шансів здійснити прорив; наявність натхнення (творче мислення часто стимулюється натхненням, яке може прийти з різних джерел - мистецтво, природа, музика або спілкування з іншими творчими особистостями) [3]. Таким чином, хоча академічна доброчесність є важливою цінністю, яка може сприяти навчанню та розвитку, вона не є єдиним фактором, що впливає на творче мислення.

Використані джерела:

1. Кравченко, Н.В., Алексеева, А.М., Горбатьок, Л.В., & Антоненко, О.В. (2017). Підвищення академічної відкритості закладів вищої освіти засобами Web-технологій. *Фізико-математична освіта*, 4(14), 331-336.
2. Лукашова, Т., & Друшляк, М. (2023). Штучний інтелект як засіб розвитку критичного мислення майбутніх учителів математики. *Фізико-математична освіта*, 38(5), 18–25. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-5-003>.
3. Семенов, О.М. (2017). Академічна лекція і академічний учитель в цифрову епоху: праксеологічний підхід. *Фізико-математична освіта*, 2(12), 140-146.
4. Семенов, О.М., Семеніхіна, О.В., & Безуглий, Д.С. (2017). Формування академічної культури майбутніх педагогів-дослідників в умовах цифрового творчого середовища як наукова проблема. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 62 (6), 240-251.

Анотація. *Бобокало А.* Творче мислення і академічна доброчесність: до питання про зв'язок

Розвитку творчого мислення молоді сприяють: наявність знань та досвіду. готовність до ризику та експериментів відкритість до нових ідей

Ключові слова: творче мислення, академічна доброчесність, ціннісні орієнтири.

РОБОТА АРХІТЕКТОРА ТА АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ⁸.

Юрій НІКОЛАЄНКО

аспірант кафедри інформатики
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка, Україна)

Актуальність. Розвиток цифрових технологій (системи машинного навчання, автоматизація та штучний інтелект тощо) мають значний потенціал для трансформації архітектурної практики та підготовки відповідних фахівців [1; 3]. Вони дозволяють архітекторам швидше та ефективніше розробляти, аналізувати та оптимізувати проекти, забезпечуючи точність, стійкість та інноваційність. Разом з тим важливим є аналіз сучасного стану використання цифрових технологій у професійній практиці архітекторів та дотримання ними академічної доброчесності [2].

Результати. Робота архітектора та академічна доброчесність тісно пов'язані, що можна прослідкувати на основі таких аспектів, як відповідальність за безпеку, професійна етика, точність та об'єктивність, співпраця і командна робота та постійне самонавчання (рис.1).

На додаток до цих причин багато професійних організацій архітекторів мають кодекси етики, які чітко визначають очікування щодо академічної доброчесності. Наприклад, Американський інститут архітекторів у своєму Кодексі етики та професійної поведінки зазначає, що члени повинні «бути чесними та правдивими у всіх своїх професійних стосунках».

Висновки. Отже, архітекторам важливо дотримуватися високих етичних стандартів, бути чесними та відповідальними у своїй роботі, а також постійно навчатися та розвиватися.

⁸ З виступу на пленарному засіданні конференції

1. Відповідальність за безпеку	Архітектори несуть велику відповідальність за безпеку своїх проектів. Зпроектовані ними будівлі повинні бути стійкими до стихійних лих, відповідати будівельним кодексам та бути безпечними для людей, які їх використовують. Плагіат, фальсифікація даних або інші порушення академічної доброчесності під час навчання можуть призвести до того, що архітектор не володіє знаннями або навичками, необхідними для створення безпечних будівель.
2. Професійна етика	Архітектори зобов'язані дотримуватися високих етичних стандартів, які передбачають чесність, прозорість та відповідальність перед своїми клієнтами, колегами та громадськістю. Порушення академічної доброчесності, такі як плагіат, може призвести до втрати довіри до архітектора та пошкодження його репутації.
3. Точність та об'єктивність	Архітектурні проекти часто ґрунтуються на складних розрахунках та аналізі даних. Важливо, щоб архітектори могли збирати та використовувати інформацію точно та об'єктивно. Порушення академічної доброчесності, такі як фальшування даних, може призвести до помилок у проектуванні, які можуть мати значні наслідки.
4. Співпраця та командна робота	Архітектори часто працюють у команді з іншими фахівцями, такими як інженери, підрядники та дизайнери. Важливо, щоб вони могли ефективно спілкуватися, співпрацювати та ділитися інформацією. Порушення академічної доброчесності може підірвати довіру та погіршити співпрацю в команді.
5. Постійне навчання та розвиток	Професія архітектора постійно розвивається, тому архітекторам важливо знати про нові технології, матеріали та технології їх обробки, нові будівельні норми і екологічні ризики. Плагіат або інші порушення академічної доброчесності можуть перешкодити архітекторам розвивати свої навички та знання, необхідні для успіху в цій галузі.

Рис. 1. Робота архітекторів та академічна доброчесність: аргументи щодо взаємозв'язку

Використані джерела:

1. Yurchenko, A., Rozumenko, A., Rozumenko, A., Momot, R., & Semenikhina, O. (2023). Cloud technologies in education: the bibliographic review. *Informatyka, Automatyka, Pomiarowy W Gospodarce I Ochronie Środowiska*, 13(4), 79–84.
2. Дущенко, О. (2021). Сучасний стан цифрової трансформації освіти. *Фізико-математична освіта*, 28(2), 40–45. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2021-028-2-007>.
3. Семенов, О.М., Семеніхіна, О.В., & Безуглий, Д.С. (2017). Формування академічної культури майбутніх педагогів-дослідників в умовах цифрового творчого середовища як наукова проблема. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 62 (6), 240-251.

ЯК ДОБРОЧЕСНО ВИКОРИСТОВУВАТИ СУЧАСНІ БАЗИ ДАНИХ: ДУМКА ШІ⁹.

Владислав БЕСПАЛИЙ
аспірант кафедри інформатики
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, Україна)

Актуальність. Бази даних є цінним джерелом інформації, яка може бути використана для досліджень, навчання та прийняття рішень. Однак важливо використовувати бази даних добросовісно, щоб поважати права інших та забезпечити точність та надійність інформації [1-4].

Матеріали і методи. Ми дослідили думки різних моделей штучного інтелекту через запитання: як добросовісно використовувати сучасні бази даних (БД)?

Результати. Штучний інтелект Gemini навів кілька принципів добросовісного використання баз даних (рис.1).

1. **Поважайте авторські права:**
 - Переконайтеся, що у вас є дозвіл на доступ до бази даних та використання її даних.
 - Не копіюйте та не розповсюджуйте дані без дозволу.
 - Посилайтеся на джерело даних, коли ви їх використовуєте.
2. **Захищайте конфіденційність:**
 - Не розголошуйте особисту інформацію про інших людей без їхньої згоди.
 - Дотримуйтеся політики конфіденційності бази даних.
 - Захищайте дані від несанкціонованого доступу.
3. **Забезпечуйте точність та надійність:**
 - Перевіряйте дані на наявність помилок та неточностей.
 - Використовуйте дані відповідально та не спотворюйте їх.
 - Будьте обережні з упередженими або неповними даними.
4. **Будьте прозорими:**
 - Поясніть, як ви використовували дані у своєму дослідженні або проєкті.
 - Будьте чесними щодо обмежень даних.
 - Не використовуйте дані для маніпулювання або введення в оману інших.
5. **Будьте обережні з плагіатом:**
 - Не копіюйте чужі роботи без посилань.
 - Використовуйте власні слова та ідеї.
 - Поважайте інтелектуальну власність інших людей.
 - Пам'ятайте, що добросовісне використання баз даних є важливим для підтримки довіри та забезпечення справедливості та рівності в дослідженнях та освіті.

Рис. 1. Відповідь ШІ Gemini

⁹ З виступу на пленарному засіданні конференції

Подібним чином дає відповідь ChatGPT: використання сучасних баз даних (БД) передбачає дотримання ряду принципів і практик для забезпечення доброчесності та ефективності, які наведені на рисунку (рис.2).

1. Захист даних

- Конфіденційність: Захистіть дані від несанкціонованого доступу за допомогою шифрування, використання ролей та прав доступу.
- Цілісність: Переконайтеся, що дані залишаються незмінними та коректними, використовуючи механізми контролю цілісності та перевірки цілісності даних.
- Доступність: Забезпечте безперервний доступ до даних, впроваджуючи резервне копіювання та плани відновлення після збоїв.

2. Етичне використання даних

- Законність: Переконайтеся, що використання даних відповідає чинним законам та регламентам, таким як GDPR чи законодавство про захист персональних даних.
- Прозорість: Забезпечте прозорість у зборі, зберіганні та обробці даних. Інформуйте користувачів про те, як їхні дані будуть використовуватись.
- Дозвіл на використання: Збирайте та використовуйте дані лише за згодою користувачів та тільки для визначених цілей.

3. Управління даними

- Якість даних: Впровадьте методи для забезпечення високої якості даних, такі як очищення даних, валідація та стандартизація.
- Відстеження та аудит: Зберігайте лог-файли та сліди дій для можливості проведення аудитів та виявлення потенційних порушень.
- Управління версіями: Використовуйте системи управління версіями для відстеження змін у базах даних та забезпечення можливості повернення до попередніх версій у разі необхідності.

4. Технічні аспекти

- Оптимізація продуктивності: Проводьте регулярні перевірки та оптимізацію запитів для забезпечення високої продуктивності баз даних.
- Безперервна інтеграція та деплоймент: Впроваджуйте практики CI/CD для забезпечення плавного оновлення та впровадження змін без перерв у роботі.

5. Освіта та навчання

- Підвищення кваліфікації: Регулярно навчайте співробітників принципам безпеки, захисту даних та етичного використання інформації.
- Підвищення обізнаності: Інформуйте користувачів про важливість захисту їхніх даних та можливі ризики, пов'язані з порушенням конфіденційності.
- Дотримання цих принципів дозволить використовувати сучасні бази даних доброчесно, забезпечуючи захист даних та довіру користувачів.

Рис. 2. Відповідь ChatGPT

Зіставлення відповідей говорить, що важливим є дотримання законів доступу до БД, передбачення безпечного та етичного їх використання. Також відзначається важливість освіченості у цьому питанні, тому важливим буде

формування відповідної поведінки майбутніх фахівців щодо послуговування цифровими базами ще у процесі їх професійної підготовки.

Використані джерела:

1. Pokryshen, D. (2024). Штучний інтелект в освіті: кейси використання ChatGpt 3.5. *Фізико-математична освіта*, 39(1), 56–63. <https://doi.org/10.31110/fmo2024.v39i1-08>.
2. Кашина, Г., Громоздова, Л., & Косяк, І. (2024). Підготовка викладачів закладів професійної освіти: кібернетичний вимір інтелектуальних систем. *Освіта. Інноватика. Практика*, 12(4), 12–16. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i4-002>.
3. Мар'єнко, М., & Коваленко, В. (2023). Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. *Фізико-математична освіта*, 38(1), 48–53. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-1-007>.
4. Семеніхіна, О.В., Юрченко, А.О., Сбруєва, А.А., Кузьмінський, А.І., Кучай, О.В., & Біда, О.А. (2020). Відкриті цифрові освітні ресурси у галузі ІТ: кількісний аналіз. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 75(1), 331-348. <https://doi.org/10.33407/itlt.v75i1.3114>.

Анотація. Беспалий В. Як доброчесно використовувати сучасні бази даних: думка
ШІ

Автор доводить, що важливим є дотримання законів доступу до БД, передбачення безпечного та етичного їх використання, формування відповідної поведінки майбутніх фахівців щодо послуговування цифровими базами у процесі їх професійної підготовки.

Ключові слова: бази даних, джерело інформації, дослідження, професійна підготовка

РОЗДІЛ 2

УТВЕРДЖЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ І ДОБРОЧЕСНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ольга БЛИЧЕНКО,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
завідувач кафедри української мови та літератури
(ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна)

Вступ. Освіта завжди активно реагує на соціально-комунікаційні трансформації, що відбуваються в суспільстві. Сучасні ЗВО інтенсивно долучаються до єдиної комунікаційної системи соціуму, який, відповідно, динамічно взаємодіє з глобальним соціокультурним середовищем і виступає базою для створення принципово нових моделей комунікації. В умовах активізації інформаційного потоку метою діяльності ЗВО стає не тільки акумуляція, продукування, збереження та розповсюдження певної суми знань, а й забезпечення різних форм доступу до них незалежно від локації користувача. Разом з тим, сучасний стан функціонування ЗВО характеризується інтенсивним збільшенням власного інформаційно-освітнього середовища, інформації, інтелектуальних ресурсів, інформаційних технологій, комунікаційної інфраструктури, що включає різні категорії суб'єктів.

Дослідники зазначають, що особливості процесів комунікації закладів вищої освіти потребують складних моделей, що зумовлює необхідність зважати на вплив зовнішніх соціальних інститутів. У нашому випадку доречною може стати модель соціально-комунікаційного простору ЗВО.

Актуальним дослідження робить те, що модель соціально-комунікаційного простору ЗВО, за нашим переконанням, сприятиме активному

опануванню студентами знань і досвіду попередніх поколінь, їх становленню як фахівців, пошуку умов самореалізації у соціумі, формуванню і розвитку особистості під впливом навчання, виховання та засвоєння елементів культури, норм, цінностей і соціальних ролей, які є сутнісними для цього суспільства та певних соціальних спільнот.

Матеріали і методи. Мета дослідження полягає в спробі показати, що в освітньому процесі мають фігурувати насамперед такі засоби навчання, освітні технології і методики, які дозволяють виходити на системний рівень пізнання дійсності, бачити і використовувати механізми соціалізації особистості.

Фундаментальним теоретико-методичним підґрунтям нашого дослідження стали праці А. Алексюк, Н. Бібік, О. Бігич, І. Бондар, С. Гончаренко, Н. Дідур, Н. Кічук, В. Коваль, Я. Кодлюк, О. Матвієнко, О. Овчарук, О. Пехота, О. Савченко, О.Семенов та ін.

Результати. Сучасні соціокультурні умови розвитку соціуму сприяли появі нового комплексу наукових дисциплін і напрямів досліджень, пов'язаних із інформатизацією суспільства. Передумовою становлення, розвитку та функціонування всіх соціальних систем, що забезпечує відносини між людьми та різними спільнотами, налагоджує зв'язок між поколіннями для передачі набутого життєвого досвіду, сприяє спільній взаємодії всіх членів суспільства, є комунікаційний процес. У сучасних соціокультурних умовах він змінює особливості людського існування. Науковці зазначають, що з кінця ХХ століття зміна в засобах комунікації обумовила таке явище, як глобалізація інформаційних процесів.

Серед основних процесів комунікації виділяємо:

- комунікаційний процес навчання та викладання;
- комунікаційний процес управління ЗВО;
- комунікаційна діяльність його підрозділів;
- комунікаційні середовища ЗВО.

Ці процеси мають стати стратегічними в соціально-комунікаційному просторі ЗВО і ґрунтуватися на принципах:

- єдності професійних цілей і завдань всіх учасників освітнього процесу, різних підрозділів незалежно від рівня їх інформатизації;
- системності, що передбачає збалансованість процесу інформатизації за напрямками та послідовність здійснюваних заходів;
- модульності – створення інформаційних систем різної складності, автономності та ступеня інформаційного забезпечення.

Вивчення комунікативного процесу між названими елементами системи у ЗВО виявляє функціональні властивості:

- забезпечення процесу передачі та обміну навчальною інформацією;
 - наявність матеріального носія, за допомогою якого відбувається процес передачі навчальної інформації в часі й просторі;
 - здатність бути каналом збору, накопичення, формування, розповсюдження інформації в часі й просторі;
 - здатність бути засобом і результатом навчальної діяльності;
 - сприяння процесу формування нових знань;
 - забезпечення і підтримка процесів соціалізації;
- спрямування інформації, що забезпечується використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Головною особливістю розвитку сучасного ЗВО України є розвиток комунікаційного потенціалу. Сучасні виші, інтегруючись у світовий інформаційний простір, не можуть бути ефективними, конкурентоспроможними, не пропонуючи свої освітні послуги в міжнародному інформаційному просторі.

Наразі комунікація посідає одне з найважливіших місць у формуванні та вдосконаленні освітнього процесу у вищій школі. Глобальні інформаційні, соціально-комунікаційні процеси активно впливають на сферу освіти, на процеси обміну наукової, освітньої та навчальної інформації не тільки між викладачами та студентами в рамках одного вишу, а й залученням до обміну.

В умовах модернізації та зростання значущості інформаційних технологій, інновацій комунікаційних каналів кардинально змінюється уявлення про сучасні суб'єкти освітньої сфери. Сучасний заклад вищої освіти виступає базовим

інститутом для створення принципово нових моделей комунікації. В умовах активізації інформаційного потоку метою діяльності вишів стає не тільки акумуляція, продукування, збереження та розповсюдження певної суми знань, а й забезпечення різних форм доступу до них незалежно від локації користувача. Отже, можна стверджувати, що заклади вищої освіти перебувають на етапі інтенсивного формування нового освітньо-комунікаційного середовища.

Варто зазначити, що сучасні українські заклади вищої освіти входять до складу єдиної комунікаційної системи суспільства, яке за допомогою процесів комунікації створює інформаційно-комунікаційний простір, що не має географічних чи територіальних обмежень, містить як зовнішню, так і внутрішню комунікацію різних рівнів.

Сучасна освіта – це соціальний інститут, що виконує соціальну, інформаційну, економічну і культурну функції у суспільстві в їх новому якісному стані. Соціальна функція освіти полягає в участі у процесах соціалізації особистості й відтворенні соціально-статусної структури суспільства. У сучасному суспільстві подібна соціалізація має двоїстий характер: як технологічно-культурний, так і політичний. Основне протиріччя тут полягає в тому, що громадська соціалізація спрямована на формування стереотипу соціальної легітимності особистості, свідомого включення її у систему соціальних відносин, тоді як технологічний аспект – на подолання існуючого стереотипу. Тому сучасна освіта має бути спрямована на вирішення протиріччя: суспільство потребує припливу соціально активних членів, здатних виконувати свої функції на відповідному культурно-технологічному рівні.

Комунікаційні моделі мають обов'язково прораховувати та прогнозувати інформативний компонент, наявність зворотнього зв'язку з користувачем, специфіку різних груп користувачів або установ.

Висновки. Комунікаційний простір визначається як система стилів педагогічного спілкування, типів педагогічних комунікацій, об'єднаних єдиною метою та педагогічною позицією щодо учасників освітнього процесу, яка впорядковує комунікативні функції освітньої системи (індивідуальні, групові й

соціальні комунікації) та спрямована на створення сприятливих умов для всебічного розвитку особистості, її соціалізації, індивідуальної адаптації в соціальному середовищі.

Використані джерела:

1. Шейко В. М. *Культура. Цивілізація. Глобалізація: (кінець XIX – початок XXI ст.)*: монографія. в 2 т. Харків : Основа. Т. 1, 2010. 518 с.

Анотація. Біличенко О. Соціально-комунікаційні процеси в закладі вищої освіти
Зосереджено увагу на соціально-комунікаційних процесах ЗВО. Авторкою проаналізована певну кількість моделей спілкування відомих дослідників. Автор доходить висновку, що стрімке поширення інформації впливає на специфіку спілкування, а нові комунікаційні форми створюють нове соціальне й соціокультурне середовище.

Ключові слова: заклад вищої освіти, комунікація, інформаційні технології.

Abstract. Bilychenko O. Social and communication processes of higher educational institutions

The article focuses on the social and communication processes of a higher educational institution. The author analyzed a certain number of existing models of famous researchers. Also, the author concludes that the rapid spread of information affects the specifics of communication, and new forms of communication create a new social and sociocultural environment.

Key words: higher education, communication, information technologies.

ДІЯЛЬНИСНИЙ ПІДХІД ЯК ОЗНАКА АКАДЕМІЧНОСТІ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ¹⁰

Інна ОСАДЧЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та реабілітації
(Національний університет
біоресурсів і природокористування, Україна);
візитовий професор (Білостоцький університет, Республіка Польща)

Актуальність. Професійна компетентність передбачає сформованість у фахівця будь-якого профілю уміння розмірковувати й оцінювати професійні

¹⁰ З виступу на пленарному засіданні конференції

ситуації і проблеми; творчий характер мислення; виявлення ініціативи у виконанні професійних завдань; усвідомлене розуміння особистої відповідальності за результати праці; ухвалення раціональних рішень у вирішенні конкретних завдань і проблем. Зазначене, як констатують сумарно фахівці у сфері професійної підготовки у закладах вищої освіти, формується лише у відповідній діяльності здобувачів певного рівня освіти, що спонукає необхідність застосування *діяльнісного підходу* до освітнього процесу.

Матеріали і методи. Діяльнісний підхід (Г. Бовсунівська [1], Є. Кочерга [4], Н. Мирончук [2], Т. Олефіренко [3], О. Романець [4], В. Сидоренко [3], Т. Трохименко [1], Г. Чаус [4] та ін.) ґрунтується на визнанні діяльності основою навчання, що вимагає переведення майбутніх фахівців у позицію суб'єктів пізнання, міжкультурного спілкування, праці, та, логічно, передбачає формування умінь викладача обирати мету, планувати, організовувати, виконувати, регулювати, контролювати, аналізувати, оцінювати і коригувати навчальну діяльність здобувачів вищої освіти, тобто передбачає спрямованість загалом освітніх заходів для організації інтенсивного, ускладненого учіння, зокрема в умовах застосування сучасних технологій навчання.

Результати. Щодо проблем навчання, то діяльнісний підхід виявляє й описує ті способи дії, які розкривають зміст поняття в навчальному матеріалі, повноцінне засвоєння відповідних знань. Саме діяльнісний підхід – підґрунтя реалізації тенденції зміни акцентів з викладання у закладі вищої освіти на учіння на засадах дотримання принципу суб'єктності навчання.

Реалізація діяльнісного підходу як вияву академічності сучасної професійної підготовки в закладах вищої освіти створює умови для розвитку у здобувачів здатності аналізувати, орієнтуватися в нових дидактичних та майбутніх професійних ситуаціях, здійснювати пошук шляхів вирішення практичних завдань.

Діяльнісний підхід передбачає зосередження основного змісту та процесу викладання / навчання на розвитку ключових компетентностей і загальнопрофесійних навичок здобувача вищої освіти, практичному

застосуванні теоретичних знань, успішній інтеграції в суспільство, професійну самостійність, на формуванні навичок самоосвіти та роботи в команді тощо. Це дозволяє здобувачам вищої освіти повноцінно адаптуватися до умов навчання та майбутньої професійної діяльності, продовжити інтегроване, предметне навчання упродовж професійного життя шляхом самовдосконалення та підвищення кваліфікації. Саме цей підхід є методологічною основою стандартів вищої освіти оновленого типу, оскільки забезпечує розвиток готовності майбутніх фахівців до саморозвитку та активної творчо-пізнавально професійної діяльності; сприяє формуванню у майбутніх фахівців уміння планувати власні дії, прогнозувати, систематизувати наявну інформацію. Реалізація діяльнісного підходу сприяє успішному досягненню здобувачами вищої освіти очікуваних результатів навчання, слугуючи універсальним способом організації та реалізації освітнього процесу у закладах вищої освіти.

Висновки. Таким чином, діяльнісний підхід як ознака академічності сучасної професійної підготовки у закладах вищої освіти передбачає врахування таких аспектів:

1. Діяльність має бути основою навчання, що передбачає суб'єктну позицію здобувача вищої освіти та модеративну (від лат. *moderator* – ведучий, який виконує роль і коментатора, і інтерв'юера) позицію викладача, зокрема в умовах застосування сучасних технологій навчання.

2. Зміст навчання має бути побудованим з урахуванням акмеологічного, міжкультурного, особистісно орієнтованого тощо підходів, враховуючи специфіку інновацій, не порушуючи академічності сучасної професійної підготовки у закладах вищої освіти.

3. Результатами вищої освіти є відповідність майбутнього фахівця визначеним державою освітньо-кваліфікаційним вимогам, зокрема її аспекту – готовності фахівців певного профілю до розв'язання професійних ситуацій.

Тому діяльнісний підхід забезпечує і викладачам, і здобувачам закладів вищої освіти можливості досягати високих результатів, академічно досліджувати і нестандартно творити, формувати необхідні вміння та навички

подальшого професійного життя в умовах постійних змін. Водночас подальшого дослідження потребує питання дидактичного забезпечення реалізації діяльнісного підходу як ознаки академічності сучасної професійної підготовки у закладах вищої освіти.

Використані джерела:

1. Бовсунівська Г., Трохименко Т. Діяльнісний підхід як основа організації освітнього процесу в початковій школі. *Житомирщина педагогічна*. № 2 (26). 2022. URL: <https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2022/07/7.-%D0%91%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%93.%D0%93.-%D0%A2%D1%80%D0%BE%D1%85%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D0%A2.%D0%9E-56..pdf> (дата звернення: 18.05.2024)
2. Мирончук Н. М., Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів до реалізації функцій учителя-вихователя. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 4 (76). Педагогічні науки. 2014. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/13927/1/85-88.pdf> (дата звернення: 18.05.2024).
3. Сидоренко В. К., Олефіренко Т. О. Діяльнісний підхід до визначення місця креслення в системі загальної середньої освіти. *Збірник наукових праць*. Вип. 96. 2011. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5142/SYDORENKO%2C%20OLEFIRENKO.pdf?sequence=1> (дата звернення: 18.05.2024)
4. Чаус Г., Романець О., Кочерга Є. Діяльнісний підхід як мотивація здобувачів освіти до продуктивного навчання. *Матеріали конференцій МЦНД*, (13.05.2022; Хмельницький, Україна), С. 420–421. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/103> (дата звернення: 18.05.2024)

Анотація. Осадченко І. Діяльнісний підхід як ознака академічності сучасної професійної підготовки в закладах вищої освіти

Реалізація діяльнісного підходу створює умови для розвитку у здобувачів здатності аналізувати, орієнтуватися в нових дидактичних та професійних ситуаціях, здійснювати пошук шляхів вирішення практичних завдань.

Ключові слова: діяльнісний підхід, академічність, професійна підготовка, фахівець.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТУ «ІНІЦІАТИВА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ЯКОСТІ ОСВІТИ» (ACADEMIC INTEGRITY AND QUALITY INITIATIVE – ACADEMIC IQ) В ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Олена КУЛЬБАБСЬКА,

доктор філологічних наук, професор
кафедри сучасної української мови
(Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Україна)

Актуальність. Починаючи з 2017 року, в Україні активізувався процес упровадження загальноприйнятих світовою спільнотою принципів відповідальності, прозорості, законності, чесності, об'єктивності, взаємної

поваги й довіри, нульової толерантності до будь-яких виявів порушення академічної доброчесності тощо [9]. Утім, і дотепер у наукових працях, під час виступів на конференціях і круглих столах освітяни обговорюють проблему: *Чи не є дискусія про академічну культуру й доброчесність минущою модою?* Коротка відповідь на це запитання – «Ні». Зокрема, це засвідчують Програми Міжнародних науково-практичних конференцій, що їх уже всьоме ініціює та проводить Науково-дослідна лабораторія Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка «Академічна культура дослідника» під орудою проф. Олени СЕМЕНОГ. До того ж темарій дискусійних платформ і доповідей на зразок: *«Культура роботи з/над науковим текстом»* (Олена Семенов), *«Культура академічної доброчесності в сучасному університеті»* (Анатолій Загнітко), *«Штучний інтелект та академічна доброчесність молодих дослідників: проблеми та інновації»* (Марина Ячменик), *«Академічна доброчесність як показник якісної шкільної освіти»* (Наталія Громова), *«Академічна культура учня-члена МАН в умовах цифрового освітнього простору»* (Оксана Приходько), *«Формування академічної культури здобувачів освіти в умовах закладу фахової передвищої освіти»* (Наталія Пономаренко) тощо доводять актуальність кодексу моральних цінностей у дотриманні етичних норм під час навчання та викладання в різнотипних закладах освіти, у процесі дослідницької діяльності й адміністрування освітніх компетенцій.

Мета дослідження – узагальнити досвід створення академічно доброчесного середовища в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, проаналізувати комплекс заходів, мета яких – виформування основ корпоративної культури в провідному ЗВО Буковини, віднайдення та поширення дієвих способів підвищення якості освіти.

Результати. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича за результатами відбору з 154-ох ЗВО України став учасником проекту Academ IQ «Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти», здійснюваного Американськими радами з міжнародної освіти у співпраці з

Міністерством освіти і науки України, Національним агентством з забезпечення якості вищої освіти та Посольством США в Україні.

«Проект передбачає ознайомлення з фундаментальними принципами академічної доброчесності як суспільного блага та питання навчання й викладання, з випадками порушень академічної доброчесності, зі способами дослідження академічної доброчесності, концепціями самооцінювання інфраструктури забезпечення академічної доброчесності та якості освіти, розгляд академічної доброчесності як критерію акредитації, обговорення та популяризацію кращих міжнародних практик та досвіду для використання в академічному дискурсі України» [1].

Формування академічно доброчесного середовища в ЧНУ ім. Ю. Федьковича уgruntовано на відповідних нормативних документах, а також створено завдяки низці заходів спільно зі студентською радою та структурними підрозділами ЗВО, зокрема із Центром забезпечення якості вищої освіти й організації освітнього процесу, а також із відділом ліцензування, акредитації та нострифікації, юридичною службою університету та Науковою бібліотекою.

Випрацьовуючи «Правила академічної доброчесності в Чернівецькому університеті» (2016) [8] та готуючи «Етичний кодекс Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича» (2023) [2], проєктна група, до якої входять учасники грантового проєкту «Медіація: Навчання та трансформація суспільства (MEDIATS)» Програми ЄС ERASMUS+ «KA2: Розвиток потенціалу вищої освіти (CBHE)», урахували норми статті 42 Закону України «Про освіту» (2017), а саме поняття академічної доброчесності, види її порушень та морально-правових наслідків за ці порушення [10].

Зазначені вище документи є пріоритетними в роботі постійної комісії Вченої ради університету з питань академічної доброчесності, правових засад діяльності та регламенту (з 2018; голова – проф. Ірина ОСОВСЬКА), що має на меті врегульовувати конфліктні ситуації, пов'язані з будь-якими порушеннями академічної доброчесності [6]. До складу Комісії входять представники

адміністрації ЧНУ, вчений секретар, представники спеціалізованих вчених рад і здобувачі освіти. Окрім того, в університеті працюють Етичні комісії структурних підрозділів (навчально-наукових інститутів і факультетів), що також делегують своїх представників для участі в роботі Комісії Вченої ради.

Комісія відповідно до затвердженого щорічного плану систематично збирається на засідання, де обговорюють нагальні питання виконання окремих норм законодавства з питань академічної доброчесності в навчальній, педагогічній, викладацькій, науковій (творчій), науково-педагогічній, науково-організаційній, науково-технічній діяльності, аналізують результати моніторингових заходів та рекомендації НАЗЯВО щодо освітніх програм за результатами акредитаційних експертиз, ініціюють заходи щодо популяризації академічної доброчесності (методичні семінари, тренінги, ділові ігри тощо) [3].

На основі чинного законодавства, а також «Рекомендацій НАЗЯВО для ЗВО щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності» (2019) [12], «Методичних рекомендацій для ЗВО з підтримки принципів академічної доброчесності» (2017) та матеріалів, розміщених на сайті «Проект сприяння академічній доброчесності в Україні (Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project — SAIUP)» [11] у 2023 році був розроблений внутрішній локальний нормативний акт, що регулює питання академічній доброчесності в ЧНУ [5].

За рішенням Вченої ради в ЧНУ імені Ю. Федьковича з 2011 року на всіх освітніх програмах для бакалаврів викладають залікові курси «Основи наукових досліджень» і «Основи академічного письма», а для магістрантів «Методологія та організація наукових досліджень», «Культура українського наукового мовлення», у яких обов'язковими є теми: «Академічна доброчесність, попередження й виявлення плагіату», «Сучасні антиплагіатні програми», «Культура наукового цитування: порушення засад наукової етики та академічної доброчесності» тощо. З огляду на особливості кожної ОПП дібрано приклади, змодельовано типові ситуації-кейси, які поглиблюють уявлення студентів/студенток про академічні етичні принципи, зацентровано на

необхідності дотримання академічної доброчесності для неупередженого та відкритого оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти.

Звична практика популяризації засад академічної доброчесності в університеті – це співпраця з Науковою бібліотекою (директор – доц. Зушман М. Б.), працівники якої на бінарних лекціях знайомлять здобувачів вищої освіти з правилами цитування, вимогами до бібліографічного опису, із принципами роботи із загальними фондами (у т. ч. фондами інституційного репозитарію – ARRChNU) й колекціями рідкісних і цінних видань, із наукометричними базами та електронними каталогами.

Важливим чинником попередження порушень академічної доброчесності – прозорість та відкритість процедури оцінювання навчальних досягнень здобувачів, із засадничими принципами якого викладачі ознайомлюють студентів на першій лекції/практичному занятті з основної або вибіркової навчальної компоненти. Різноманітність видів навчальної діяльності, чіткість критеріїв оцінювання та встановлення речення для певних робіт (навчальних проєктів, самостійної або контрольної роботи тощо), оголошення результатів вхідного (нульового); поточного; підсумкового (різновидом якого є семестровий та підсумкова атестація) контролю вможливує створення рівного доступу до навчання для тих бакалаврів/магістрантів, які перебувають у лавах ЗСУ або в підрозділах тероборони, займаються волонтерською діяльністю, тимчасово перебувають за кордоном, тобто «створюють передумови для утримання студентів і педагогів у сфері впливу **української** системи освіти» [4, с. 17]. Усі навчально-методичні матеріали розміщено на інформаційних сторінках кафедр, платформі Moodle (важливо, що безпосередньо в Moodle викладач має змогу перевірити за допомогою вмонтованої програми Unichек надіслані студентами через корпоративну пошту модульні контрольні роботи, есеї, аналітичні огляди тощо). Кращі есеї на теми «Академічна доброчесність – запорука досягнення мети освітнього процесу», «Чи є інтернет додатковою загрозою для академічної доброчесності?», «Мої пропозиції щодо впровадження політики доброчесності»

тощо практикують оприлюднювати у студентському часописі «NewФормати» та соціальних мережах.

Будь-які вияви плагіату не толеруються і під час написання та презентації наукових досліджень. Наприклад, обов'язковою умовою рекомендації монографій, фахових видань, підручників і навчальних посібників є позитивні показники оригінальності наукового або навчально-методичного тексту (співвідношення відсотків за показниками «Схожість», «Цитати», «Вилучення» та «Модифікації» заздалегідь оприлюднюються у порядку денному засідання Вченої ради університету, що є підставою друку рукописів з грифом «Рекомендовано Вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича»). Автори/упорядники мають подати оригінали двох-трьох зовнішніх рецензій професорів/доцентів інших установ, які працюють над аналогічними проблемами.

Окрім того, згідно з попередньо складеним графіком усі кваліфікаційні роботи в ЧНУ, як і в інших українських ЗВО, відповідальні особи на кожній випусковій кафедрі під орудою заступника директора бібліотеки Олега Шилюка обов'язково перевіряють на оригінальність за допомогою, по-перше, антиплагіатної програми Unicheck (для здобувачів освіти перевірка є безкоштовною) та, по-друге, у бібліотечній базі даних. Результати є допуском до захисту наукового дослідження та впливають на підсумкову оцінку. Здобувачі освіти підписують декларацію, що їхні роботи не містять плагіату і що вони готові прийняти відповідне покарання (догану; письмове попередження; призупинення окремих прав студентів; скасування вже отриманої оцінки за один чи декілька курсів; виключення із закладу; анулювання диплому, якщо студент уже закінчив навчання тощо).

Із 2019 р. в університеті працює соціально-психологічний центр (керівник – доц. Тетяна Медіна), працівники якого після зимової та літньої сесій здійснюють щорічне анонімне опитування «Викладачі очима студентів», «Якість освіти очима здобувача», «Особливості адаптації до освітнього середовища першокурсників Чернівецького національного університету» [7].

Результати добровільного анкетування близько 3000 респондентів узагальнюють у звіті й удоступнюють на університетському сайті; обов'язковим у порядку денному на вчених радах університету й факультетів, а також на засіданнях кафедр є обговорення пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і ефективної організації навчання у т. ч. і в аспекті академічної доброчесності. Підсумки моніторингу обов'язково враховують гаранті ОПП та проєктні групи. У всіх корпусах університету для підтримки академічно доброчесного середовища наявні скриньки довіри, а в умовах дистанційного навчання студенти можуть скористатися й електронними скриньками довіри.

Висновки. Для поняття «академічна доброчесність» характерна багатовимірність, що вможливорює «перехресні стежки» у її силовому полі як для загальноприйнятих фундаментальних цінностей, так і механізмів й інструментів їхнього забезпечення і контролю. Надважливим завданням у цьому аспекті є встановлення потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз, що спричиняють академічну нечесність у всіх її виявах – плагіат, фабрикацію даних і фальсифікацію, імітацію наукової діяльності тощо. Дослідження передумов їхньої появи дасть змогу випрацювати й імплементувати ефективну політику забезпечення академічної доброчесності як національного рівня, так і локального масштабу. Ми не претендуємо на вичерпне висвітлення задекларованої теми дослідження в цій статті, а радше презентуємо дорожню мапу або дайджест «доброчесних рецептів», за допомогою яких ваш заклад освіти може прокладати власний ефективний шлях.

Використані джерела:

1. Академічна доброчесність. *Офіційний сайт ЧНУ ім. Ю. Федьковича.* URL: <https://www.chnu.edu.ua/universitytet/vazhlyvo/akademichna-dobrochesnist/> (дата звернення: 16.05.2024).
2. Етичний кодекс Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. *Офіційний сайт ЧНУ ім. Ю. Федьковича.* URL: <https://www.chnu.edu.ua/media/jxdfs0zb/etychnyi-kodeks-chernivetsko-ho-natsionalnoho-universitytetu.pdf> (дата звернення: 16.05.2024).
3. Заходи з популяризації академічної доброчесності. *Офіційний сайт ЧНУ ім. Ю. Федьковича.* URL: <https://www.chnu.edu.ua/media/zrdpdgeg/zakhody-z-populiaryzatsii-ad-u-2024.pdf> (дата звернення: 16.05.2024)
4. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник / МОНУ; Ін-т освітньої аналітики. К., 2022. 358 с. URL: <https://bit.ly/3SlifMn>
5. Положення про виявлення та запобігання академічному плагіату в Чернівецькому університеті імені Юрія Федьковича (зі змінами). *Офіційний сайт ЧНУ ім. Ю. Федьковича.* URL:

<https://www.chnu.edu.ua/media/n5nbzwwg/polozhennia-chnu-pro-plahiat-2023plusdodatky-31102023.pdf> (дата звернення: 16.05.2024).

6. Положення про постійну комісію з питань академічної доброчесності, правових засад діяльності та регламенту. *Офіційний сайт ЧНУ ім. Ю. Федьковича*. URL: <https://drive.google.com/file/d/1zLk1zF2ZYyAhVJNd8SU842jsWL0FOwej/view> (дата звернення: 16.05.2024).
7. Положення про соціально-психологічний центр у Чернівецькому університеті імені Юрія Федьковича (зі змінами). *Офіційний сайт ЧНУ ім. Ю. Федьковича*. URL: https://www.chnu.edu.ua/media/rudj2vw2/polozhennia_pro_sotsialno_psykholohichniy_tsentr.pdf (дата звернення: 16.05.2024)
8. Правила академічної доброчесності в Чернівецькому університеті. *Офіційний сайт ЧНУ ім. Ю. Федьковича*. URL: <https://www.chnu.edu.ua/media/Inojdab4/pravyla-akademichnoi-dobrochesnosti.pdf> (дата звернення: 16.05.2024).
9. Про академічну доброчесність. Закон України, додаток 3 до протоколу від 30.08.2022 № 13(18). URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/pdf> (дата звернення: 21.05.2024).
10. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178–179). С. 10–22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 16.05.2024).
11. Проект сприяння академічній доброчесності в Україні (SAIUP). URL: <https://americancouncils.org.ua/programs/proekt-sprijannjaakademichnij-dobrochesnosti-v-ukraini-saiup/> (дата звернення: 16.05.2024).
12. Рекомендації Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти для ЗВО щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/Рекомендації-ЗВОсистема-забезпечення-академічної-доброчесності.pdf> (дата звернення: 16.05.2024).

Анотація. Кульбабська О. Реалізація проєкту «Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти» (Academic integrity and quality initiative – academic IQ) в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича

Акцентовано на необхідності дотримання принципів академічної доброчесності всіма учасниками освітнього процесу в університетах України. Зокрема, узагальнено досвід створення академічно доброчесного середовища в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, проаналізовано комплекс заходів, мета яких – виформування основ корпоративної культури в провідному ЗВО Буковини, віднайдення та поширення дієвих способів підвищення якості освіти.

Ключові слова: *заклад вищої освіти, академічна спільнота, академічна доброчесність, Academ IQ, європейський стандарт якості освіти, етична комісія.*

Abstract. Kulbabska O. Implementation of the project «ACADEMIC integrity and quality initiative – academic iq» at Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

The article emphasizes the necessity of adhering to the principles of academic integrity by all participants in the educational process at universities in Ukraine. Specifically, it summarizes the experience of creating an academically honest environment at Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, analyzes a set of measures aimed at forming the foundations of corporate culture in the leading higher education institution of Bukovina, and identifies and disseminates effective ways to improve the quality of education.

Keywords: *higher education institution, academic community, academic integrity, Academ IQ, European standard of education quality, ethics committee.*

ПІДХОДИ ДО ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТІ

Сергій ШАРОВ,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри комп'ютерних наук
(Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного, Україна)

Тетяна ШАРОВА,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри суспільно-гуманітарних наук
(Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного, Україна)

Актуальність проблеми. У жорстких умовах конкуренції між закладами вищої освіти (ЗВО) якість провадження освітньої діяльності виступає одним з важливих чинників підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. Поряд із запровадженням системи зовнішнього забезпечення якості освіти, що здійснюється визначеними на законодавчому рівні відповідними установами, дієвим механізмом забезпечення якості є система внутрішнього забезпечення якості освіти (СВЗЯО). Вона має розвинену структуру, використовує різні підходи та форми для забезпечення якості освіти. Водночас, різноманітність підходів та форм залежить від конкретного закладу вищої освіти, його спрямованості та інших чинників.

Матеріали і методи. Функціонування системи зовнішнього забезпечення якості освіти відображені у роботах О. Єременко, А. Бутенко, Н. Стукало. У роботі Н. Сидоренко досліджено особливості системи внутрішнього забезпечення якості освіти України. На важливості гаранта освітньої програми у забезпеченні якості наголошено у роботах А. Гелеш, О. Мельниченко. Дослідники В. Мороз, В. Садковий, В. Бабаєв та інші вчені наголошують на важливості опитування здобувачів освіти у системі забезпечення якості вищої освіти.

Реалізація системи внутрішнього забезпечення якості освіти у Таврійському державному агротехнологічному університеті імені Дмитра

Моторного (ТДАТУ) відображена в роботах В. Кюрчева, О. Ломейка, Т. Шарової. Водночас, хотілося б звернути увагу на різних підходах, що застосовуються для забезпечення якості освіти в ТДАТУ. З урахуванням цього, метою дослідження є висвітлення окремих напрямків реалізації системи внутрішнього забезпечення якості освіти в ТДАТУ.

Результати. Значна кількість європейських держав долучилися до створення єдиного освітнього простору, в межах якого забезпечується можливість отримати якісну освіту та підвищити власну конкурентоспроможність на міжнародному ринку праці у відповідності до «Bologna Declaration, European Standards and Guidelines» та інших документів. Спрямованість України на європейський освітній простір ставить перед вітчизняними закладами вищої освіти додаткові умови, що пов'язані насамперед з відповідністю підготовки майбутнього фахівця сучасним вимогам, а також забезпечення якісної освіти з урахуванням міжнародних освітніх стандартів [6, с. 82].

Структурно система забезпечення якості освіти складається із: а) системи зовнішнього забезпечення якості освіти, що реалізується відповідними інституціями, зокрема Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти; б) системи внутрішнього забезпечення якості освіти, що реалізується в межах автономії закладами вищої освіти; в) системи забезпечення якості у діяльності органів управління та установ, які реалізують систему зовнішнього забезпечення якості освіти [7, с. 5].

Забезпечення якості освіти в межах ЗВО може передбачати різноманітні заходи:

- періодичне оновлення освітніх програм;
- проведення опитувань усіх зацікавлених сторін щодо якості викладання/навчання в межах ОП та якості організації освітнього процесу в університеті взагалі;
- постійне підвищення професійної та викладацької майстерності викладачів;

- періодичне оновлення матеріально-технічного забезпечення з урахуванням потреб кожної освітньої програми;
- оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти та врахування отриманих результатів в змісті освітньої програми, навчальних дисциплін тощо.

У межах автономії ЗВО зазначені вище заходи (або інші) можуть відрізнятися [11, с. 48], що частіше за все залежить від внутрішніх нормативних документів, урахування рекомендації з боку інституцій, що реалізують систему зовнішнього забезпечення якості, інших чинників. Зупинимося більш детально на окремих напрямках забезпечення якості освіти.

Відомо, що підготовка сучасних фахівців відбувається в межах конкретної освітньої програми (ОП), що може бути вдосконалена у відповідності до результатів опитування стейкхолдерів, певних змін в законодавчій базі, нових вимог, що висуваються до фахівців, результатів акредитаційних експертиз аналогічних освітніх програм в інших закладах вищої освіти тощо. За оновлення та контроль за реалізацією ОП відповідає гарант.

Зазвичай, гарантом призначають науково-педагогічного (НПП) або наукового (НП) працівника, який працює за основним місцем роботи, має відповідний науковий ступінь, базову освіту тощо. Зазначимо, що гарант не є посадою, а лише сукупністю певних функціональних обов'язків, виконання яких повинно забезпечувати якість реалізації освітньої програми [3, с. 176].

Ураховуючи значне навантаження, покладене на гаранта ОП, частина ЗВО стимулюють працівників, що виконують функції гаранта, різними способами. Наприклад, у ТДАТУ передбачена окрема кількість годин в розділі методичної роботи за виконання функцій гаранта. На рівні ЗВО може існувати окрема структура, яка опікується питаннями моніторингу якості освітніх програм. У ТДАТУ за це відповідає відділ моніторингу якості освітньої діяльності (ВМЯОД), який організовує опитування всіх зацікавлених сторін щодо якості освітньої програми, здійснює періодичний перегляд ОП всіх спеціальностей

університету, аналізує ліцензійні умови викладачів, задіяних в реалізації освітніх програм університету [4, с. 5] тощо.

У процесі реалізації освітньої програми важливе значення має рівень відповідності академічної/професійної кваліфікації науково-педагогічних працівників дисциплінам, які вони викладають. Крім того, викладачі повинні відповідати ліцензійним умовам освітньої діяльності, необхідна кількість показників залежить від рівня вищої освіти.

У цьому контексті НПП проходять конкурсний відбір, який повинен бути відкритим та неупередженим [1, с. 98]. Таким чином вдається забезпечити необхідну кваліфікацію викладачів у межах реалізації ОП.

Підготовка майбутніх фахівців повинна бути забезпечена відповідним навчально-методичним забезпеченням. Оскільки наразі ТДАТУ є релокованим закладом вищої освіти, який працює в дистанційному режимі, питанням якості та доступності навчального-методичного забезпечення привертається значна увага. Щорічно відбувається перегляд та оновлення робочих програм навчальних дисциплін, оновлюється зміст освітніх компонент з урахуванням сучасних досягнень науки та досвіду викладачів, які постійно підвищують власну кваліфікацію. Увесь навчальний матеріал розташовано на Освітньому порталі ТДАТУ, яким здобувачі можуть користуватися у будь-який час незалежно від місця проживання [8, с. 290].

У відповідності до внутрішнього «Положення про електронний навчальний курс», на Освітньому порталі повинні бути розмішені силабуси та робочі програми з окремих освітніх компонент, тестові завдання до самостійної роботи, матеріал для самостійного опрацювання, інші навчальні матеріали для організації індивідуального та групового навчання з використанням дистанційних технологій. Таким чином, в університеті реалізовано якісне навчання в дистанційному форматі, а також забезпечено студентоцентрований підхід, оскільки здобувачі вищої освіти можуть працювати з навчальним матеріалом, комунікувати з викладачами та одногрупниками через засоби зворотнього зв'язку [2, с. 155] тощо.

Одним з необхідних компонентів забезпечення СВЗЯО є збір даних у межах діяльності ЗВО з їх подальшою обробкою та внесенням відповідних коректив. Якщо розглянути збір даних стосовно сформованості у здобувачів освіти загальних та фахових компетентностей в межах окремих освітніх компонент, то дієвим засобом, на нашу думку, є проведення підсумкових модульних контролів, що здійснюються двічі упродовж семестру.

Також на базі ТДАТУ було запроваджено незалежне оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти всіх курсів, що проводилося центром незалежного оцінювання ТДАТУ (ЦНО). Процедура та механізми такого незалежного оцінювання була детально описана у роботі [12]. Крім того, для здобувачів освіти було проведено незалежний зріз навчальних досягнень з дисциплін гуманітарного спрямування, зокрема дисципліни «Українська мова» (за професійним спрямуванням). Тестовий контроль знань здобувачів освіти здійснювався відповідно до заздалегідь складеного графіку тестування, що дозволило забезпечити майже 100% залучення здобувачів вищої освіти до зрізів [9, с. 225].

Роль технологічної платформи для проведення контрольних зрізів знань та незалежного оцінювання результатів навчання в ТДАТУ виконує Освітній портал, що заснований на використанні платформи Moodle. Зазначимо, що перевірка навчальних досягнень здобувачів освіти за допомогою комп'ютерного тестування повинна бути забезпечена достатнім банком тестових завдань. Тому викладачі дисципліни завчасно готують тестові завдання до своїх дисциплін та, у разі потреби, проводять тестування здобувачів вищої освіти.

Більш універсальним засобом отримання даних щодо організації та якості освітнього процесу є опитування. Можна виділити декілька напрямків опитування, що використовуються для збору даних, а саме: форми та методи викладання та навчання; задоволення здобувачів вищої освіти щодо організації освітнього процесу; задоволення викладачів від умов праці; якість матеріально-технічної бази; опитування стейкхолдерів, у тому числі випускників тощо. Відповідно, в залежності від цільової аудиторії опитування дозволяє отримати

різні дані для подальшого аналізу. Опитування викладачів та допоміжного персоналу дозволить дізнатися про умови праці, види матеріального та нематеріального заохочення, їх очікування від університету тощо. Опитування випускників дозволить відстежити кар'єрне зростання та відповідність підготовки реальним умовам праці, дізнатися про якість підготовки за окремою освітньою програмою у минулі роки.

Науковці зазначають, що думка респондентів під час опитування не завжди повинна сприйматися на рівні думки експерта, адже в опитуванні є чимало суб'єктивізму [5, с. 238]. У ТДАТУ з метою зменшення суб'єктивізму та врахування результатів опитування забезпечується певна цільова вибірка (кількість респондентів); отримані дані аналізуються ВМЯОД, а результати аналізу та узагальнення оприлюднюються на вченій раді та сайті університету.

Окреме питання стосується дотримання принципів академічної доброчесності, яка є одним з важливих складових якості освіти. Наприкінці контрольних заходів вчені рекомендують також проводити опитування студентів, що стосується прозорості та зрозумілості процедур оцінювання з конкретної дисципліни, їх відповідності цілям освітньої програми та процедурам оцінювання, прийнятим у ЗВО [10, с. 78]. Опитування здійснюється анонімно або через ідентифікацію особи в залежності від очікуваного результату.

У цьому контексті ТДАТУ також вживає дієвих заходів щодо популяризації академічної доброчесності та дотримання її принципів. Так, ВМЯОД здійснює анонімне опитування здобувачів 2-4 курсів у вересні кожного навчального року. Здобувачі освіти випускових курсів проходять опитування першому тижні підсумкового модульного контролю №2 останнього семестру. Сам процес опитування відбувається на Освітньому порталі ТДАТУ. Результати опитування заслуховуються на методичній комісії та вченій раді університету, розглядаються робочою групою з розробки ОП у процесі оновлення освітньої програми.

Висновки. Отже, система внутрішнього забезпечення якості освіти є комплексним утворенням, що передбачає реалізацію багатьох напрямків

діяльності в межах автономії ЗВО. Насамперед це стосується якісного виконання функцій гаранта освітньої програми, наявності окремих підрозділів для моніторингу якості освітніх програм, прозорих та неупереджених умов конкурсного відбору НПП/НП для реалізації ОП. Важливе значення для реалізації ОП має збір даних про рівень навчальних досягнень здобувачів вищої освіти, що може здійснюватися під час незалежного оцінювання, контрольних зрізів тощо. Відношення всіх зацікавлених сторін до якості організації освітнього процесу, дотримання принципів академічної доброчесності, якість матеріально-технічної бази тощо можна з'ясувати за допомогою різноманітних опитувань з подальшим аналізом отриманих результатів.

Використані джерела:

1. Албул І. Людські ресурси як критерій оцінювання якості освітньої програми. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2023. № 3. С. 95–104.
2. Гладких Г. В. Забезпечення студентоцентрованого підходу у закладах вищої освіти. *Українські студії в європейському контексті*. 2020. № 2. С. 153–157.
3. Єременко О., Бутенко А. Правовий статус, професійний та демографічний портрет гаранта освітньої програми. *Право України*. 2021. № 2. С. 171–185.
4. Кюрчев В. М., Ломейко О. П. Впровадження внутрішньої системи моніторингу якості освіти в Таврійському державному агротехнологічному університеті. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: зб. наук.-метод. праць*. Мелітополь : ТДАТУ, 2019. Вип. 22. С. 4–8.
5. Мороз В. М., Садковий В. П., Бабаєв В. М., Мороз С. А. Онлайн опитування студентів у системі забезпечення якості вищої освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. № 6(68). С. 235–250.
6. Сидоренко Н. Внутрішнє забезпечення якості вищої освіти в Україні як суспільно-освітній пріоритет. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. № 4. С. 81–86.
7. Тицька Я. О. Академічна доброчесність як елемент системи забезпечення якості освіти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. № 34. С. 4–7.

8. Шарова Т. М., Ломейко О. П., Землянська А. В., Шаров С. В. Моніторинг гуманітарної підготовки здобувачів вищої освіти технічних спеціальностей. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2022. № 88. С. 224–229.
9. Шарова Т. М. Навчальний процес релокованого закладу вищої освіти в умовах воєнного стану. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: зб. наук.-метод. праць*. Запоріжжя : ТДАТУ, 2023. Вип. 26. С. 280–296.
10. Mazurkiewicz M., Liuta O., Kyrychenko K. Internal Quality Assurance System for the Higher Education: Experience of Ukraine and Poland. *Business Ethics and Leadership*. 2017. No1(4). pp. 74–83.
11. Mursidi A., Raharjo T. J., Sugiyo S., Yulianto A. Factual Model of Internal Quality Assurance System of Private Higher Education Institutions in Indonesia. *Journal of Education, Teaching and Learning*. 2020. № 5(1). pp. 46–51.
12. Sharova T. et al. Independent evaluation of learning outcomes as a tool of the internal quality assurance system. *TEM Journal*. Vol. 12, No. 2. pp. 700–709.

Анотація. Шаров С., Шарова Т. Підходи до внутрішнього забезпечення якості освіти в університеті

У статті висвітлюються окремі напрямки реалізації системи внутрішнього забезпечення якості освіти, що відбуваються у Таврійському державному агротехнологічному університеті імені Дмитра Моторного. Зазначається, що внутрішня система забезпечення якості освіти повинна передбачати заходи, спрямовані на перегляд та оновлення освітніх програм, підвищення якості навчального-методичного забезпечення, проведення різноманітних опитувань щодо якості провадження освітньої діяльності тощо.

Ключові слова: *якість освіти, заклад вищої освіти, освітня програма, гарант.*

Abstract. Sharov S., Sharova T. Approaches to the internal quality assurance of education in the university

The article highlights individual areas of implementation of the internal system of ensuring the quality of education implemented at the Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University of Agrotechnology. It is noted that the internal system of ensuring the quality of education should provide for measures aimed at reviewing and updating educational programs, improving the quality of educational and methodological support, conducting various surveys on the quality of educational activities, etc.

Key words: *quality of education, institution of higher education, educational program, guarantor.*

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: ІНВЕСТИЦІЯ В ЧЕСНІСТЬ, ЯКІСТЬ ТА УСПІХ¹¹

Олена ПОПОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри журналістики та українознавчих студій
(Східноукраїнський національний
університет ім. В. Даля, Україна)

Актуальність. Розробляючи навчальний курс, обираючи форми та методи навчання та контролю, викладач не лише спирається на систему забезпечення академічної доброчесності створену в навчальному закладі, а й знаходить свої специфічні методи запобігання плагіату в студентських роботах та забезпечення прозорості оцінювання й підвищення відповідальності здобувачів освіти за власні академічні результати. Інвестуючи свій час та зусилля в таку роботу, викладач не лише удосконалює свій курс з навчальної дисципліни, а й сприяє особистісному розвитку студентів та створенню довірливої і прогресивної освітньої спільноти, що позначається на загальному успіху суспільства, адже чесність є однією з найважливіших позитивних якостей особистості. Чесність виступає індикатором високої моральності особистості, спільноти та суспільства. Бути чесним означає усвідомлювати відповідальність перед собою, своїми рідними, друзями та колегами за результати своєї діяльності та цінності свого життєвого простору.

Матеріали і методи. Метою доповіді є визначення підходів та формування практичних порад, які можуть бути використані викладачами для впровадження у навчальний процес принципів академічної доброчесності.

Досвід роботи, спостереження, бесіди та інтерв'ю із здобувачами освіти Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, Таврійського національного університету ім. В. Вернадського та Київського національного лінгвістичного університету дозволяють зробити узагальнення: наші студенти —

¹¹ З виступу на секційному засіданні конференції

це молоді, сформовані особистості з формами поведінки і діяльності щодо принципів академічної доброчесності, що склалися за час навчання в школі, і є результатом і родинного виховання, і особистого життєвого досвіду.

Результати. Першокурсники часто не вбачають взаємозв'язку між порушеннями академічної доброчесності та професійною успішністю. Практика показує, що сучасний середньостатистичний студент тією чи тією мірою вдається до певних порушень академічної доброчесності, свідомо або через недостатню обізнаність у способах її дотримання. Використовуючи доступні джерела інформації, студенти за час навчання виконують значний обсяг письмових робіт і часто не дотримуються вимог щодо коректного відображення використаних джерел інформації, наприклад, у підготовці матеріалів самостійних робіт, доповідей до семінарів, чи коли майбутні вчителі готують конспекти уроків та засоби навчання та контролю. Усе більшої популярності набирають інструменти штучного інтелекту, що суттєво ускладнює розмежування авторського письма і запозиченого матеріалу. Така ситуація створює нові виклики для академічної доброчесності та вимагає вдосконалення підходів до навчання і контролю за виконанням письмових робіт.

Сучасний викладач як відповідальний освітянин напрацьовує ресурсне забезпечення дисциплін, створює переліки рекомендованих джерел, планує різноманітні форми завдань — постійно вдосконалює свої курси, але щоб студенти користувалися створеними можливостями, зокрема застосовували рекомендовані ресурси доброчесно, необхідно розвивати відповідні навички та переконання здобувачів освіти: уміння правильно користуватися інформацією та готовність витратити час і зусилля на доброчесне використання джерел. Запобігати нечесним формам роботи – важлива частина роботи сучасного викладача, який дбає про формування відповідальних та етичних професіоналів.

Для пошуку ефективних форм розвитку академічної доброчесності студентів важлива і викладацька чесність у питаннях про кількість порушень академічної доброчесності, попри значну роботу для їх запобігання. Практична

діяльність кожна сучасного викладача тією чи тією мірою є дослідженням проблеми «як підвищити академічну доброчесність студентів».

Пропонуємо низку інструментів для самоаналізу та викладацької рефлексії, які сприятимуть посиленню принципів академічної доброчесності як у межах конкретних дисциплін, так і спільнот, у яких працюємо.

Роботу над розвитком курсу доцільно розпочинати із встановлення типових порушень академічної доброчесності, до яких вдаються студенти в межах конкретної навчальної дисципліни. Шляхом бесід із студентами, що вже завершили навчання чи курс, анонімного опитування, чи спостереження можливо окреслити типові ситуації, що свідчать про проблему, наприклад: 1) студенти подають роботи без належного цитування (наприклад, студенти використовують матеріали з джерел, які не зазначають у своїй роботі, не розмежовують свій та запозичений текст); 2) студенти не укладають перелік використаних джерел (наприклад, використовують ідеї або різноманітні матеріали для своїх робіт, але не ведуть облік запозиченого і не подають покликання у роботах); 3) студенти копіюють готовий текст із всемережжя і подають його як власний; 4) студенти використовують роботи інших студентів; 5) вдаються нечесних платних послуг.

Відповідно до специфіки дисципліни, рівня підготовленості студента перелік порушень може варіюватися, створення ранжованого частотного переліку ситуацій, що свідчать про порушення, дозволяє глибше розуміти проблему та вибирати відповідні інструменти для виявлення та запобігання порушень академічної доброчесності серед студентів у межах конкретних навчальних дисциплін.

Важливою складовою цього процесу є постійна увага до етичних норм та впровадження стратегій, спрямованих на формування відповідального та етичного ставлення до навчання та досліджень серед студентської громади.

Доцільно також досліджувати причини порушень академічної недоброчесності. Із бесід із студентами фіксуємо такі пояснення тих чи тих порушень:

1) «не вірю в свої сили» (студенти не мають досвіду успіху самостійного чи добросовісного виконання, від набутої безпорадності шукають поміч у всемережжі чи помічників);

2) «не маю часу» (проблеми з тайм менеджментом, пріоритетністю, самоорганізацією, ситуації з накопиченням великих обсягів невиконаних завдань);

3) «не маю вміння та досвіду» (відсутність необхідних навичок або досвіду для виконання завдання належним чином);

4) «не маю знань» (відсутність необхідних знань, іноді не лише предметних, а організаційних про шлях, спосіб виконання);

5) «не хочу» або «не потрібно» (деякі студенти свідомо обирають принципи недобросовісності, не пов'язує професійну успішності з результатами навчання).

Наведений список не є вичерпним, і для вибору підходів у роботі в конкретному курсі важливо спрямовувати увагу на виявлення специфічних причин, зокрема, запобігати розвитку узвичаєності порушень, незнанню про наслідки, невідсвідомленості зв'язку академічної добросовісності із професійною реалізацією, недооцінці важливості чесності в особистісному зростанні та сприяти розвитку добросовісності як життєвої цінності.

Запобігання порушень академічної добросовісності має велике значення з різних перспектив. Наведемо перелік так званих загроз, із якими стикаються викладачі у ситуаціях з порушеннями академічної добросовісності:

1. Зниження ресурсності викладача: порушення академічної добросовісності може спричинити серйозні втрати інтелектуальних, фізичних (часових) та емоційних ресурсів викладача, викладач витрачає час та енергію на виявлення та вирішення випадків плагіату або інших порушень.

2. Зміни у змісті і формі професійної діяльності викладача: необхідність постійного оновлення змісту і форми організації навчання, щоб адаптувати навчання до викликів спричиненими порушеннями академічної добросовісності.

3. Зниження якості та рівня результатів навчання: якщо студенти відчувають, що можуть уникнути труднощів у навчанні шляхом порушення академічної доброчесності, це може погіршити якість їхньої освіти та підірвати довіру до навчального процесу.

4. Зниження ресурсності студента: студенти витрачають інтелектуальні, фізичні (часові) та емоційні ресурси для пошуку шляхів як обійти систему, замість добросовісної роботи.

5. Поширення практики недоброчесності на всі сфери життя: порушення академічної доброчесності можуть вплинути на моральні цінності студентів, підривають етичні принципи, що може відобразитися на їхньому майбутньому особистісному та професійному розвитку.

Обираючи форми та види робіт у межах свого курсу, викладачеві важливо усвідомлювати, що деякі студентські навчальні стратегії можуть стимулювати недоброчесність у виконанні завдань за відсутності стійкої уваги до етичних норм. Пропонуємо таке групування та умовні назви для такої поведінки студентів:

«Пошукай»: студенти можуть опрацьовувати джерела, але не вміти добросовісно використовувати чужі тексти та ідеї, порушуючи правила цитування та позначення джерел.

«Начитайся»: студенти опрацьовують велику кількість джерел і «губляться» в обсязі інформації та її використанні, оскільки не вміють організувати роботу з джерелами та їх фіксувати.

«Перефразуй»: студенти, які мають труднощі із самостійним узагальненням та висловленням, можуть звертатися до штучного інтелекту чи інших джерел без відповідного відображення такої допомоги.

«Учися на зразках»: студенти не вміють коректно опиратися на зразки у процесі навчання.

«Скористайся допомогою»: Учні, які вирішують проблеми шляхом отримання допомоги за гроші або з інших джерел, можуть не розвивати власні

навички та не вчитися самостійно вирішувати завдання, що в майбутньому може обмежити їхні можливості та успіх.

Визначаючи види та форми роботи із студентами, викладачеві важливо брати до уваги обсяг, складність, тривалість, значущість та пріоритетність матеріалу та завдань. Ці критерії допомагають забезпечити ефективне навчання та врахувати потреби студентів, забезпечуючи оптимальний баланс між навчальним процесом та вимогами програми. Обсяг роботи повинен бути таким, щоб студенти могли успішно засвоїти матеріал, не перевантажуючи їх надмірною кількістю інформації. Складність завдань має відповідати рівню знань та вмінь студентів, забезпечуючи їхній поступовий розвиток і вдосконалення. Тривалість робіт повинна бути оптимальною, щоб стимулювати зацікавленість студентів та уникати втоми. Значущість матеріалу та завдань визначається їхнім впливом на актуальні аспекти навчання та практики. Пріоритетність матеріалу та завдань вказує на їхню важливість для досягнення навчальних цілей та результатів.

Урахування цих аспектів допоможе викладачам створити ефективне навчальне середовище, сприяти успішному навчанню та розвитку студентів. Важливо також отримувати зворотний зв'язок від студентів щодо їхнього сприйняття обсяг, складність, тривалість, значущість та пріоритетність матеріалу та завдань.

Важливо спонукати студентів аналізувати власні роботи через запитання: «Які джерела цієї роботи?», «Де ця інформація розміщена, звідки здобута?», «Де мій текст, ідеї?», «Як зафіксовано у моїй роботі текст чи ідеї іншого (дослідника, практика тощо)?». Уміння та звичка відповідати на ці запитання допоможе студентам розвивати свою добросовісність та етичні стандарти у навчальних та професійних ситуаціях.

Побудова курсу — це складний процес, що вимагає ретельного планування та використання різноманітних технік для досягнення найкращих результатів. У практиці роботи позитивно зарекомендували себе такі: «з'їжте слона частинами» (розбийте великі завдання на менші, більш керовані етапи, що дозволить

студентам крок за кроком освоювати матеріал); «дайте інструменти» (забезпечте студентів необхідними знаннями, навичками та ресурсами для виконання завдань та досягнення цілей курсу); «продемонструйте приклади і наслідки» (обговорюйте із студентами приклади порушень, знайомте із наслідками); «будьте прикладом» (демонструйте власну акуратність, відповідальність та чесність у роботі з інформацією); «створіть ситуації успіху» (створюйте умови, у яких студенти можуть відчувати себе успішними, досягаючи поставлених цілей та досягаючи прогресу у своєму навчанні). Використання цих технік допоможе підвищити академічну доброчесність учасників освітнього процесу..

Для створення та підтримки сприятливої атмосфери на курсу важливо:

1) працювати із цінностями (визначати основні цінності курсу і спільно зі студентами працювати над їх усвідомленням та втіленням у практику навчання);

2) встановлювати правила (розробляти чіткі домовленості, які визначатимуть очікувані стандарти поведінки та взаємодії між учасниками);

3) аналізувати сценарії (розглядайте різні сценарії та ситуації, що можуть виникнути під час курсу, та обговорювати з учасниками стратегії їх вирішення);

4) заохочувати до рефлексії (стимулювати студентів до постійного самоаналізу та саморефлексії щодо їхнього навчального процесу та особистих досягнень);

5) надавати ресурси (забезпечувати студентів необхідними ресурсами, інструментами та підтримкою для ефективного навчання та досягнення успіху на курсі).

Висновки. Отже, академічна доброчесність виступає не лише інструментом забезпечення якості навчання, але й важливою складовою успіху у вищій освіті та професійному розвитку. Виявлення та запобігання порушень академічної доброчесності є важливим завданням для викладачів. Урахування різних навчальних стратегій студентів та створення сприятливої навчальної атмосфери - ключові аспекти оновлення курсів. Постійна увага до етичних норм та розвиток свідомості студентів про їх важливість допоможуть підтримувати високі стандарти академічної доброчесності.

Анотація. Попова О. Академічна доброчесність: інвестиція в чесність, якість та успіх

У роботі узагальнено досвід практичної діяльності щодо підвищення академічної доброчесності студентів, окреслено підходи до оновлення програм навчальних дисциплін, особливості роботи із студентами для розвитку культури академічної доброчесності, визначено прийоми роботи для запобігання порушень академічної доброчесності.

***Ключові слова:** академічна доброчесність, порушення академічної доброчесності, форми та методи навчання, програма навчальної дисципліни.*

Abstract. Popova Olena. Academic integrity: an investment in honesty, quality, and success.

The report summarizes practical experience in enhancing students' academic integrity, outlines approaches to updating academic course programs, and highlights methods for fostering a culture of academic integrity. It identifies techniques to prevent breaches of academic integrity.

***Keywords:** academic integrity, academic dishonesty, teaching methods, academic course program.*

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ – ПОГЛЯД СТУДЕНТСТВА: ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ВОРКШОПІВ ТА ОПИТУВАННЯ в СумДПУ імені А.С.Макаренка

Оксана ОДІНЦОВА,

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
начальник Центру забезпечення якості вищої освіти
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, Україна)

Актуальність. Питання дотримання принципів академічної культури наразі у всьому світі стоїть дуже гостро. Причинами такого становища зокрема є легкодоступність будь-якої інформації, поширення використання штучного інтелекту в навчальній та науковій діяльності.

Матеріали і методи. Європейська навчальна та наукова спільнота виробила Стандарти та рекомендації забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG – 2015) [1], якими також послуговуються і сучасній українській освітній системі. Відповідно до ESG – 2015, у ЗВО повинна розбудовуватися та належно функціонувати внутрішня система якості освітньої діяльності та якості вищої освіти. Цим напрямом роботи в Сумському

державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка опікується Центр забезпечення якості вищої освіти, серед напрямків роботи якого - популяризація принципів академічної доброчесності, що закладені у відповідному Кодексі Університету, а також встановлення зворотних зв'язків з внутрішніми стейкхолдерами, зокрема через опитування, що проводяться на постійній основі.

Метою дослідження є з'ясування думки студентів щодо функціонування системи якості вищої освіти в СумДПУ імені А.С. Макаренка в царині академічної доброчесності, а також вплив на неї цільових воркшопів.

Результати. Під час проведення днів науки – 2024 в СумДПУ імені А.С.Макаренка та в рамках підготовки до VII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід» фахівцями Центру забезпечення якості вищої освіти СумДПУ імені А.С.Макаренка було проведено університетську декаду популяризації принципів академічної доброчесності у вигляді серії воркшопів (тренінгів) серед здобувачів вищої освіти I, II курсів ОР Бакалавр та I курсу ОР Магістр. Головне питання, яке стояло перед учасниками: «Чому варто дотримуватись принципів академічної доброчесності?».

Під час тренінгів, які проводились для кожного інституту/ факультету окремо (усього було проведено 9 воркшопів), здобувачі вищої освіти разом з фахівцями Центру ЗЯВО опрацювали такі питання:

- поняття академічної культури як особливого виду етичного поведіння в науковій спільноті, що стоїть на перехресті культури і моралі, та одного з її складників – академічної доброчесності;
- важливість дотримання принципів через призму законодавчих актів (наказу МОН № 441 від 03 квітня 2024 р. [2]) та антипремії «Академічна негідність року» (присуджується з 2016 року);
- принципи, що містяться в Декларації про академічну доброчесність для здобувачів вищої освіти в СумДПУ імені А.С. Макаренка;

– також розглянули приклади негативного впливу недотримання згаданих принципів (фальсифікації в справі Шеремета та фабрикації при побудові Такомського мосту).

Формат проведення воркшопів передбачає проведення групової роботи, під час якої студенти з'ясували та аргументували важливість принципів, наведених у Декларації, для актуальної власної навчальної та наукової роботи, а також для діяльності в майбутньому. Серед задекларованих принципів здобувачі вищої освіти найчастіше для пояснення обирали такі:

- з повагою та толерантністю ставитися до всіх членів академічної спільноти Університету;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного та підсумкового контролю (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- дотримуватися норм чинного законодавства України у сфері освіти, науки, інтелектуальної власності та нормативної бази Університету;
- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної освітньої, наукової, творчої, спортивної, громадської діяльності;
- не пропонувати та не надавати членам академічної спільноти неправомірну вигоду.

Обов'язковою частиною проведених воркшопів було підписання Декларації та проходження опитування щодо поінформованості здобувачів освіти стосовно принципів академічної доброчесності, яке проводиться щорічно Центром ЗЯВО серед здобувачів та науково-педагогічних працівників.

Аналіз результатів анкетування здобувачів вищої освіти СУМДПУ імені А.С. Макаренка, у якому взяли участь 315 респондентів, дозволив з'ясувати, що 98,7% опитаних здобувачів вищої освіти знайомі з поняттям «академічна доброчесність», 98,1% розуміють значення терміну «плагіат» та усвідомлюють можливі ризики, пов'язані з його практичним використанням.

Використовуючи множинний вибір, було встановлено, що з-поміж найбільш відомих проявів академічної недоброчесності студенти знайомі з такими поняттями, як:

- академічний плагіат (86,3% від загального числа опитаних);
- хабарництво (73,3%);
- фальсифікація (64,1%);
- необ'єктивне оцінювання (52,7%);
- фабрикація (42,5%);
- самоплагіат (36,2%).

Переважна більшість опитаних (83,8%) ознайомена з тим фактом, що в університеті використовують програмні продукти для виявлення плагіату в студентських роботах. На думку здобувачів вищої освіти, до такої перевірки важливо залучати:

- наукові статті (52,4% від загалу);
- конкурсні роботи (50,5%);
- підручники (30,2%);
- посібники (25,7%);
- монографії (25,7%);
- усе перераховане (25,7%).

97,5% опитуваних знають про заходи, які вживаються при виявленні академічного плагіату. Зазначили, що при виявленні плагіату в студентських наукових роботах неминучими будуть такі наслідки (за ступенем спадання кількості обирвань):

- виконання роботи не зараховується (68,9%);
- здійснюється вибіркова повторна перевірка на плагіат (47,9%);
- проводяться роз'яснювальні бесіди (42,5%);
- робота студента не допускається до захисту (37,5%);
- негативний вплив на підсумкову оцінку (36,8 %) тощо.

Більшість здобувачів вищої освіти (86,7%) ознайомлені з правилами проведення цитувань. Можемо припустити, що інша частина студентів

навчається на I та II курсах (ОР Бакалавр) і на момент опитування не мали відповідного досвіду при підготовці наукових робіт.

Аналіз відповідей респондентів на запитання «Чи доводилося Вам протягом усього періоду навчання в університеті вдаватися до проявів академічної недоброчесності?» дозволив з'ясувати, що:

- матеріали з Інтернет-мережі використовували 41,3% опитаних;
- за підказками до одногрупників звертались 19,7% студентів;
- 9,8% користувалися шпаргалками;
- вдавалися до списування 8,9 % респондентів.

53,7% респондентів не вдавалися до проявів академічної недоброчесності взагалі. На наш погляд, такий відсоток варто ставити під сумнів.

Варто зазначити, що перевірку наукових робіт різного типу на плагіат здійснюють 85,7% здобувачів вищої освіти (постійно чи іноді); інші респонденти (14,6%) ніколи подібної перевірки не проводили.

Процес написання наукової роботи для більшості опитаних (73%) складається з опрацювання всіх доступних матеріалів, їх аналізу та цитування відповідно до вимог. В окремих випадках опрацюються лише доступні матеріали (18,7% респондентів). 1,3% опитаних здобувачів освіти зізналися, що копіюють текст з інтернету без змін та відповідних посилань; також спостерігаються поодинокі випадки перефразування чужого тексту та здійснення перекладу тексту з іноземної мови на українську без зазначення джерела.

Переважна більшість респондентів (89,8%) відмітили, що знайомі з нормативними документами, які регламентують упровадження академічної доброчесності в університеті, а також підписували Декларацію академічної доброчесності студента СумДПУ імені А.С. Макаренка (83,2%).

Майже всі опитані (89,8%) зазначили, що були учасниками різноманітних заходів (семінарів, тренінгів тощо) щодо процедури дотримання принципів академічної доброчесності в університеті.

Опитування, крім запитань закритої форми, містило декілька запитань відкритої форми, одне з яких передбачало виявлення студентського бачення й усвідомлення основних наслідків порушення академічної доброчесності. Так, серед наслідків порушення принципів академічної доброчесності, опитані респонденти виокремили:

- наслідки, пов'язані з оцінюванням наукової роботи, у тому числі доопрацювання роботи, її незарахування або недопуск здобувача до захисту (24,8% респондентів);

- наслідки, пов'язані з перебуванням здобувачів у навчальному закладі, у тому числі відрахування із закладу освіти, позбавлення академічної стипендії та відповідних нарахованих пільг (17,5%);

- наслідки, пов'язані з моральними нормами, у тому числі, для самого студента: втрата авторитету серед одногрупників та викладачів, втрата довіри до студента, втрата репутації та довіри в академічному середовищі (14,3%);

- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми (5,4%);

- наслідки, які виділили здобувачі вперше у цьому навчальному році – це негативний вплив академічної недоброчесності на імідж навчального закладу (4,8%), саме це питання активно обговорювалось на воркшопах;

- поширення проявів корупції (1,9%);

- відсутність освітньо-наукового розвитку студента, зниження якості освіти (1%).

Інше питання з відкритими відповідями стосувалося пропозицій щодо підвищення рівня академічної доброчесності в СумДПУ імені А.С. Макаренка. Здобувачами вищої освіти було запропоновано:

- збільшення кількості тренінгів та вебінарів з даної тематики, а також онлайн курсів, консультацій, конференцій для студентів з цього питання (ймовірно такий вибір опитаних відбувся після участі в університетських тренінгах під час Декади популяризації принципів академічної доброчесності, і це побажання було одним з основним);

- створення стимулюючого середовища, де цінується інтелектуальна чесність;
- підвищення рівня обізнаності викладачів з теми академічної доброчесності з метою відповідного якісного навчання студентів;
- забезпечення належної підготовки викладачів та студентів щодо етики академічних відносин.

Висновки. Отже, аналіз результатів опитування свідчить про належний рівень дотримання принципів академічної доброчесності здобувачами вищої освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, розуміння негативних наслідків їх недотримання. На наше переконання, потрібно системно проводити заходи з активним, дієвим включенням студентської спільноти щодо популяризації принципів академічної доброчесності, ознайомлення здобувачів як із відповідним Кодексом університету та Декларацією як на локальному, так і на університетському рівнях.

Використані джерела:

1. Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG -2015). Київ: ТОВ «Поліграф плюс». 2015. 32 с.
2. Наказ МОН «Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти» № 441 від 03.04 .2024 р.– Електронний ресурс. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/91816/ .

Анотація. **Одінцова О. Академічна доброчесність – погляд студентства: за результатами воркшопів та опитування в СумДПУ імені А.С.Макаренка**

Представлені результати проведених тренінгів та опитувань здобувачів вищої освіти, які проводилися фахівцями Центру забезпечення якості вищої освіти СумДПУ імені А.С.Макаренка в рамках декади популяризації принципів академічної доброчесності. Цікавим є погляд студентства на положення Декларації академічної доброчесності, на наслідки у разі їх недотримання та вплив проведених воркшопів на результати опитування.

Ключові слова: *принципи академічної доброчесності, Декларація академічної доброчесності, воркшопи, результати опитування, Центр забезпечення якості вищої освіти.*

Abstract. Odintsova O. Academic integrity - students' view: results of workshops and survey in Sumy State Pedagogical University named after A.S Makarenko

There are presented the results of trainings and survey of higher education applicants, which were conducted by the specialists of the Center for Higher Education Quality Assurance of Sumy State Pedagogical University named after A.S Makarenko within the framework of the decade of popularization academic integrity's principles in this article. It is interesting to note the students' views on the provisions of the Academic Integrity Declaration the consequences in case of non-compliance, and the impact of the workshops on the survey results.

Keywords: *academic integrity principles, Academic Integrity Declaration, workshops, survey results, Center for Higher Education Quality Assurance.*

**ЯК В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ
ЗАБЕЗПЕЧИТИ АКАДЕМІЧНУ ДОБРОЧЕСНІСТЬ? ¹²**

Максим СОРОКА,

аспірант кафедри інформатики
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, Україна)

Актуальність. Неформальна освіта сьогодні [1-8] постає однією з альтернатив формальному навчанню, оскільки роботодавці зацікавлені у фахівцях та їх навичках більше, ніж наявністю в них дипломів про відповідну освіту. Але цей тренд стикається з проблемою академічної доброчесності, і тому постає питання: як в умовах неформальної освіти забезпечити академічну доброчесність? Відповідь на нього дозволяє окреслити напрями, за якими варто слідкувати при організації навчання.

Забезпечення академічної доброчесності в умовах неформальної освіти є важливим завданням вчителя і вимагає від нього комплексного підходу – одночасного врахування низки ключових стратегій (рис.1).

Результати. Зупинимося на цих стратегіях більш детально [7-8].

¹² З виступу на секційному засіданні конференції

Створення чітких політик та стандартів передбачає розроблення й упровадження таких політик, що чітко визначають принципи академічної доброчесності, очікування від учасників освітнього процесу, види порушень та відповідні санкції. Важливим є оприлюднення і поширення стандартів академічної доброчесності. Це можуть бути вебсайти, навчальні матеріали, науково-популярні або ж орієнтаційні заходи.

Освітні заходи та підвищення обізнаності – це заходи (тренінги та вебінари для учнів та викладачів), на яких стає можливим роз'яснення політик і питань академічної доброчесності, обґрунтування важливості етичної поведінки та методів запобігання плагіату.

Ресурсами для навчання постають як дидактичні матеріали, які допомагають учасникам зрозуміти принципи доброчесності та надають рекомендації щодо коректного цитування та проведення досліджень, так і провокаційні завдання та проєкти з неоднозначними запитаннями-роздумами.

Використання технологій передбачає залучення цифрових засобів та спеціалізованого програмного забезпечення для перевірки робіт на плагіат. Технологічні рішення дозволяють швидко перевірити роботи на предмет списувань. Важливо знати, що використання платформ дистанційного навчання часто передбачає і використання вбудованих інструментів для відстеження активності студентів та запобігання списуванню.

Різноманітність методів оцінювання вимагає використання нетрадиційних технологій та ідей. Такою технологією є проєктне навчання (індивідуальні або групові проєкти). Вони вимагають творчого підходу та оригінальних досліджень.

Також важливим є проміжні оцінювання, які дозволяють відстежувати прогрес учасників та вчасно виявляти можливі порушення.

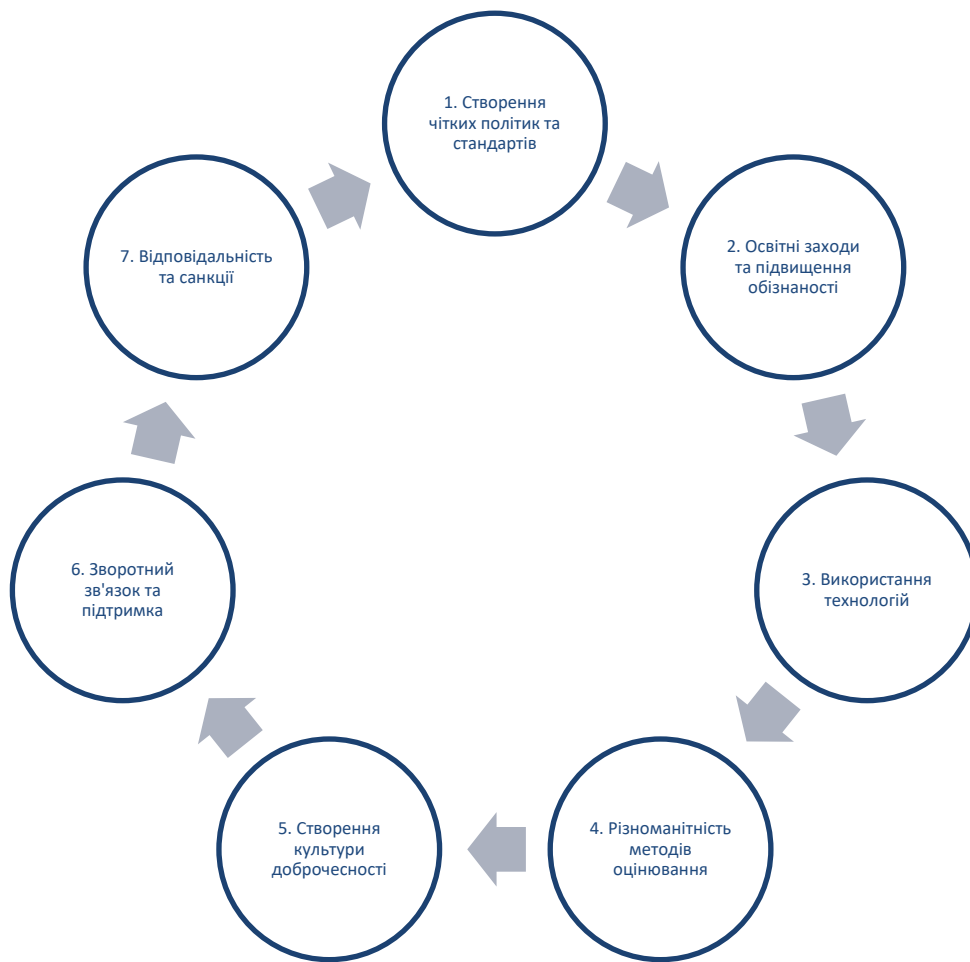

Рис.1. Ключові стратегії забезпечення академічної доброчесності в умовах неформальної освіти

Створення культури доброчесності передбачає лідерство викладача як фундатора академічної доброчесності в освітньому процесі. Викладачі слугують прикладом для наслідування, демонструючи дотримання принципів академічної доброчесності у своїй діяльності. Вони мають створити таку атмосферу в колективі, де учасники можуть вільно обговорювати питання доброчесності та отримувати підтримку у разі виникнення проблем.

Зворотний зв'язок та підтримка важливі для доброчесності та надання рекомендацій щодо покращення. Менторство, коли більш досвідчені учасники освітнього процесу можуть допомагати новачкам зрозуміти та дотримуватися принципів академічної доброчесності, є однією з форм реалізації цього принципу.

Відповідальність та санкції – це елементи системи академічної доброчесності, які мають бути не лише відомі всім учасникам освітнього процесу, але й бути чіткими та справедливими. Важливо забезпечити прозорість процедур розгляду порушень, введення санкцій та можливість подання апеляцій.

Висновки. Отже, для забезпечення академічної доброчесності в умовах неформальної освіти необхідно запроваджувати комплексний підхід, що включає розробку чітких політик, використання цифрових технологій, різноманітність методів оцінювання, створення культури доброчесності та забезпечення зворотного зв'язку і підтримки.

Виконання цих заходів допоможе створити етичне та відповідальне навчальне середовище, що сприятиме розвитку учасників та забезпечить високу якість неформальної освіти.

Використані джерела:

1. Semenikhina, O., Yurchenko, A., Sbruieva, A., Kuzminskyi, A., Kuchai, O., & Bida, O. (2020). The Open Digital Educational Resources In IT-Technologies: Quantity Analysis. *Information technologies and learning tools*, 75(1), 331-348.
2. Semenikhina, O., Yurchenko, K., Shamonina, V., Khvorostina, Y., & Yurchenko, A. (2022). STEM-Education and Features of its Implementation in Ukraine and the World. Paper presented at the 2022 45th Jubilee International Convention on Information, Communication and Electronic Technology, MIPRO 2022 – Proceedings, 690-695. <https://doi.org/10.23919/MIPRO55190.2022.9803620>.
3. Yurchenko, A., Drushlyak, M., Sapozhnykov, S., Teplytska, S., Koroliova, L., & Semenikhina, O. (2021). Using online IT-industry courses in the computer sciences specialists' training. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 21(11), 97-104.
4. Yurchenko, A., Semenikhina, O., Rudenko, Yu., & Shamonina, V. (2020). The Digital Technology in IT-Education: the View of Ukrainian University. *Збірник наукових праць Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова*, 4 (482), 129-133. [https://doi.org/10.15589/znp2020.4\(482\).15](https://doi.org/10.15589/znp2020.4(482).15).
5. Yurchenko, A., Khvorostina, Yu., Shamonina, V., Soroka, M., & Semenikhina O. (2023). Digital Technologies in Teaching Physics: An Analysis of Existing Practices, 2023 46th MIPRO ICT and Electronics Convention (MIPRO), Opatija, Croatia, 666-671, <https://doi.org/10.23919/MIPRO57284.2023.10159870>.

6. Yurchenko, A., Proshkin, V., Naboka, O., Shamonia, V., & Semenikhina, O. (2023). The use of digital technologies in education: the case of physics learning. *International Journal of Research in E-learning*, 9 (2), 1–25. <https://doi.org/10.31261/IJREL.2023.9.2.02>.
7. Yurchenko, A., Mulesa, P., & Semenikhina, O. (2023). Individual Educational Trajectory Building As A Successful Teacher Skill In The Digital Age. *Pedagogy and Education Management Review*, (2), 64–72. <https://doi.org/10.36690/2733-2039-2023-2-64-72>.
8. Yurchenko, A., Rozumenko, A., Rozumenko, A., Momot, R., & Semenikhina, O. (2023). Cloud technologies in education: the bibliographic review. *Informatyka, Automatyka, Pomiarы W Gospodarce I Ochronie Środowiska*, 13(4), 79–84. <https://doi.org/10.35784/iapgos.4421>.

Анотація. Сорока М. Як в умовах неформальної освіти забезпечити академічну доброчесність?

Забезпечення академічної доброчесності в умовах неформальної освіти є важливим завданням вчителя і вимагає комплексного підходу – одночасного врахування низки ключових стратегій. Важливим є оприлюднення і поширення стандартів академічної доброчесності. Використання технологій передбачає залучення цифрових засобів та спеціалізованого програмного забезпечення для перевірки робіт на плагіат. Також важливим є проміжні оцінювання, які дозволяють відстежувати прогрес учасників та вчасно виявляти можливі порушення.

Ключові слова: неформальна освіта, академічна доброчесність, комплексний підхід, фахівець.

ПРОФЕСІЯ У ПРОФЕСІЇ.

ЯК ВИКЛАДАЧЕВІ СТАТИ ПРОФЕСІЙНИМ СПІКЕРОМ?

Ольга КРАСНИЦЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри суспільних наук
(Національний університет оборони України)

Актуальність. Що означає професія для людини? Це не просто діяльність, якій ми присвячуємо левову частку свого життя. Це засіб самоствердження, самовираження, самоактуалізації, особистісного та професійного самоздійснення. Це діяльність, у якій ми розкриваємо свої потенційні можливості, знаходимо прагнення, формуємо ідеали й цінності, особистісно та професійно зростаємо, реалізуємося як особистість, індивідуальність, професіонал, експерт, досягаємо успіху.

Серед тисяч професій одна є вічною – професія вчителя, педагога, викладача. На платформі «Освітній хаб міста Києва» створено цікавий онлайн-курс «Професія: Вчитель», що розповідає про всі переваги педагогічної професії, необхідні для неї здібності, професійні й кар'єрні можливості вчителя. Він може навіть стати мотиваційним чинником для обрання величної професії педагога.

Сьогодні багато говорять про вчителя як провідника у світ знань, виховання нового щасливого й успішного покоління. Дійсно, це перша людина, яку дитина зустрічає у школі і яка досить тривалий час супроводжує її на життєвому шляху особистісного зростання.

Проте сьогодні ми хочемо розповісти саме про викладача університету, який є провідником у світ професійної майстерності, наукових знань, здатний впливати на світогляд, змінювати погляди, формувати переконання, розкривати таланти й спрямовувати до професійного самовдосконалення та самоздійснення.

Саме професія викладача поєднує в собі кілька професій, зокрема викладача, науковця, дослідника, спікера (оратора). Викладач університету – це науково-педагогічний працівник, який займається освітньою, науковою, методичною, ораторською діяльністю. Саме від ефективності останньої залежать результати освітнього процесу, якість проведених навчальних занять, презентація власних освітніх і наукових здобутків, результатів наукових досліджень, затребуваність викладача як лектора, спікера різних освітніх та наукових заходів. Тож вагомим значення набуває питання, як викладачеві стати професійним спікером для досягнення успіху в освітньо-науковій діяльності.

Мета – з'ясувати основні шляхи (способи) досягнення ораторської майстерності викладача в освітньо-науковій діяльності й розвитку його як професійного спікера.

Результати. Ораторська діяльність, пронизуючи через публічні виступи, проведення навчальних занять освітньо-наукову діяльність, стає запорукою її ефективності. Г. Переухенко загалом називає діяльність викладача закладу вищої освіти професійною ораторською діяльністю, що вимагає використання знань з академічної риторики [4, с. 59]. Завдяки ролі оратора викладач має вплив

на аудиторії, з якими працює, перед якими виступає. Найперше, це слухачі, курсанти, студенти, освітяни, науковці, а також широка спільнота, якщо він проводить вебінари, створює й поширює онлайн-курси, відеокурси, відеолекції, наукові подкасти через освітні онлайн-платформи, ютуб-канали, сторінки в мережі «Фейсбук», персональні сайти.

Через публічні виступи, якими насичена освітньо-наукова діяльність, викладач не лише ділиться своїми знаннями з широкою аудиторією, навчає, мотивує, спонукає до дій, а й навзаєм отримує нові знання, практичний досвід, досліджує, зростає, формує власний професійний бренд, розвиває імідж, популяризує себе як лектора, науковця, експерта в певній тематиці. Публічний виступ стає і зброєю, і силою викладача [3]. Навіть можна його назвати будівельним матеріалом для досягнення успіху в освітньо-науковій діяльності.

До прикладу, скільки науковців прочитає статтю викладача, опубліковану в одному з фахових видань, чи тези виступу у збірнику матеріалів конференції? Однозначна відповідь – набагато менше, ніж почує їх результати під час публічного виступу на науково-практичній конференції чи семінарі.

Скільки слухачів (студентів) зможуть відвідати лекцію, навіть із цікавої й практичної для кожної людини теми? Кілька груп, які вивчають навчальну дисципліну. А якщо цю лекцію записати й розмістити на ютуб-каналі? Організувавши наукову школу з виступами цікавих спікерів, ми запрошуємо до участі певну категорію слухачів. А якщо провести її з трансляцією на ютуб чи сторінку у фейсбуці? Запитання риторичні, але мають відповідь.

Тож ми бачимо, що ораторська діяльність із використанням викладачем сучасних технологій і каналів поширення інформації дає змогу йому «робити» свої знання надбанням широких аудиторій, а також збільшує його вплив.

Постає запитання, як стати тим викладачем, якого слухачі чекають в аудиторії, хочуть слухати, вивчати його навчальні дисципліни, дивитися відеолекції, отримувати від нього знання й кому дозволяють здійснювати на них інформаційний, когнітивний, емоційний, психологічний і поведінковий вплив?

Потрібно стати професійним спікером, тобто оволодіти ораторським мистецтвом та красномовством на високому рівні, досягнути ораторської майстерності.

Це відкриє перед викладачем нові можливості. Це дасть змогу повсякчас готувати цікаві промови, повноцінно володіти аудиторією під час виступу, відчувати її, щоразу знаходити з нею спільну мову. Стати професійним спікером – означає стати затребуваним лектором, викладачем, оратором.

Виділимо основні шляхи розвитку викладача як професійного спікера:

- риторична підготовка;
- активне навчання;
- розвиток ораторських звичок;
- ораторська практика.

Риторична підготовка постає як процес здобуття риторичних знань, оволодіння ораторським мистецтвом і красномовством; комплекс заходів, спрямованих на формування готовності викладача до ораторської діяльності, досягнення ораторської майстерності [2, с. 35]. Викладач, опановуючи риторику, оволодіває риторичними знаннями, розвиває ораторські вміння та лідерські якості, креативне мислення, емоційний інтелект, практикує публічні виступи різних видів і типів, впроваджує отримані знання в ораторську практику, аналізує промови своїх колег, відомих ораторів у сфері освіти й науки, бізнесу, політики тощо, навчається аналізу зворотного зв'язку та рефлексії, отримує консультації ратора.

До прикладу наведемо авторський курс «Сучасна педагогічна риторика», який ми викладаємо здобувачам третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти й слухачам курсів підвищення кваліфікації для науково-педагогічних (наукових) працівників вищих військових навчальних закладів.

Значною перевагою дисципліни вважаємо практичну спрямованість. Курс містить 60 год аудиторних занять, із яких лише 16 год присвячено лекціям, усі інші заняття – практичні. Іспит проходить у формі теоретичного опитування й публічного виступу.

Лекційні заняття мають виокремлений навчальний контент: риторичні знання, необхідні для ораторської діяльності. Зокрема слухачі курсу вивчають зміст, закони, модель, пастки, помилки, ефекти ораторської діяльності викладача (науковця), принципи ораторського мистецтва, правила та вимоги до публічного виступу, портрет викладача як професійного спікера, сутність і проблеми взаємодії оратора з аудиторією, профіль останньої, вплив оратора на аудиторію, техніки управління її увагою, репрезентативні системи, культуру й техніку мовлення, особливості невербального мовлення спікера, методику підготовки до публічного виступу, особливості візуалізації контенту промови, архітектоніку публічного виступу, цінність запитань в ораторській діяльності, техніки відповідей на них, правила ефективного переконання, особливості аргументації в ораторській діяльності. Крім цього, ми аналізуємо приклади публічних виступів відомих ораторів.

Практичні заняття мають на меті упровадження отриманих риторичних знань в ораторську практику. Слухачі курсу виступають з інформаційними (історія, лекція, презентація теми дисертаційної роботи, наукова доповідь), переконливими й протокольно-етикетними (самопрезентація, вітальне слово) промовами. Ми практикуємо само- та взаємоаналіз виступів, взаємооцінювання, надання ними один одному рекомендацій і побажань щодо розвитку ораторських умінь, підвищення якості ораторської діяльності. Слухачі навчаються готувати ефектну візуалізацію контенту виступу, ставити й відповідати на різні види запитань, аргументовано відстоювати власну позицію, контраргументувати думку опонента. Практичні заняття з техніки мовлення наповнені практичними вправами на її розвиток, володіння голосом.

Таким чином, опанування слухачами курсу «Сучасна педагогічна риторика» дає змогу сформувати їх готовність до ораторської діяльності. Власний прогрес і прогрес своїх колег в оволодінні ораторським мистецтвом та красномовством вони спостерігають протягом вивчення навчальної дисципліни.

Вагому роль відіграє зворотний зв'язок від викладача курсу й колег. Систематичні консультації щодо публічних виступів на заняттях, а також в

межах освітньої та наукової діяльності ад'юнктів посилюють риторичну підготовку. Сприяє також проходження курсів, тренінгів з ораторського мистецтва, мистецтва публічного мовлення, переговорів, сценічного мовлення, прослуховування відеокурсів із риторики чи відеолекцій, вебінарів та ораторську практику. Ми створили на власному ютуб-каналі «Риторика лідера» відеокурс із сучасної педагогічної риторики, що стимулює формування риторичних умінь.

Активне навчання є вимогою часу. На Міжнародному економічному форумі в Давосі було визнано першою необхідною навичкою сьогодення й майбутнього [8]. Активне навчання дає змогу викладачу «бути в русі», у постійному творчому пошуку, оволодівати сучасними знаннями, новими технологіями, відшукувати чи створювати нові методи й засоби вирішення освітніх і наукових завдань, генерувати нові ідеї, ухвалювати кращі рішення, змінюватися та «йти в ногу з часом». Веде до особистісного й професійного розвитку. Лише завдяки цьому викладач може «піднятися на вершину» педагогічної майстерності, стати експертом у певній галузі, напрямі чи тематиці.

Констатуємо, що слухачі в аудиторії хочуть бачити перед собою оратора-професіонала, експерта. Саме він викликає довіру, створюючи унікальні знання для них, пропонуючи необхідний і корисний контент. Як зазначає Н. Якубенко, «викладач-експерт знає, яке знання має найбільшу цінність. Ще більше він усвідомлений, із якого боку його потрібно подати, щоб воно було оцінене. Та насамперед викладач як експерт проявляє себе в тому, до якої міри та яким чином ті чи інші знання потрібно цінувати» [6, с. 533].

Тож активне навчання не дає викладачу зупинитися в розвитку, спонукає щоразу шукати нове, створювати для аудиторій цікавий, оригінальний, інноваційний навчальний та освітній контент, експериментувати, досліджувати, працювати за авторськими методиками й курсами, упроваджувати результати наукових досліджень в освітній процес, поширювати свої знання через публічні виступи на різного роду освітніх, наукових, науково-популярних заходах, працювати для слухацької аудиторії.

Розвиток ораторських звичок. Звичка – це навичка, що стала потребою, зазначає О. Хміляр [5]. Це дії, що начебто виходять із внутрішнього єства оратора, є невід’ємною частиною його поведінки. Для викладача звички стають необхідним інструментом розвитку його як професійного спікера. К. Ушинський навіть зазначав, що сама діяльність викладача має бути його покликанням, цікавити його, виходити з його душі й стати його звичкою. Тож ми виділяємо такі *ораторські звички*: звичка готуватися до публічного виступу, звичка рефлексувати, звичка читати, звичка навчатися, звичка бути успішним.

Звичка готуватися до публічного виступу реалізує правило В. Черчилля: підготовка до промови – запорука її успіху. Відомо, що успішний експромт – це підготовлений експромт. Підготовка до виступу дає змогу чітко визначити тему й мету промови, охарактеризувати аудиторію, відповідно саме для неї підібрати необхідний матеріал і написати доречний текст виступу, потренуватися й відредагувати його, збагатити техніками управління увагою, підготувати ефектну візуалізацію контенту, продумати можливі запитання, відшукати за потреби контраргументи, психологічно налаштуватися та подолати хвилювання, перевірити себе за контрольним списком «Фенікс», успішно виступити. Систематична підготовка до промов забезпечує розвиток ораторських умінь і за потреби дає змогу здійснити вдалий експромт.

Звичка рефлексувати є вкрай важливою для оратора, адже передбачає самоаналіз публічного виступу та аналіз отриманого зворотного зв’язку. Це відкриває викладачу можливості для пізнання себе, виявлення власних сильних і слабких сторін, обґрунтування шляхів самовдосконалення. Рефлексія спонукає до глибокого аналізу й водночас залишає оратора відкритим до нових ідей і нових можливостей. Вона дає змогу усвідомити власну унікальність та вибудувати «Я» професійного спікера, осмислити особистий досвід і набути сміливості змінюватися.

Звичка читати відкриває перед оратором безмежний світ нових знань. Як зазначає Дж. Мартін, наш розум потребує книг, як меч точильного каменю, щоб не затупитися. Відомо, що знання беруться із книжок. Читання – ефективний

спосіб доторкнутися до знань людства, надихнутися новими ідеями, побачити різні погляди, розвинути мислення, створити власну картину світу. Лише багато читаючи, до того ж літературу різних жанрів і тематики, викладач здатен генерувати ідеї найвищого рівня, розвивати уяву, створювати нові знання, готувати креативні публічні виступи, провадити інноваційну діяльність і бути цікавим лектором та оратором для аудиторії.

Звичка навчатися органічно вплітає в себе звичку читати. Водночас тут варто говорити про читання літератури з риторики, ораторського мистецтва та красномовства, лідерства, мистецтва спілкування. Сучасна індустрія онлайн-курсів, тренінгів, відеокурсів, відеолекцій безмежна. Навіть ютуб дає змогу прослухати лекції лекторів, професорів провідних університетів світу, спікерів конференцій, проаналізувати їхню методику, роботу з аудиторією, застосовані ораторські прийоми й техніки.

С. Кові влучно зазначає, що ми відповідальні за власну ефективність, власне щастя й за більшість життєвих обставин [1, с. 104]. Саме *звичка бути успішним* формує в оратора позитивні психологічні установки, мотивацію на успіх, допомагає долати невдачі, організовувати власну ефективність і формувати навколо себе ауру досягнень, успіху й натхнення для інших.

Ораторська практика. Досягнути ораторської майстерності неможливо без практики публічних виступів, адже під час неї риторичні знання реалізуються на практиці, розвиваються ораторські вміння, лідерські якості, оратор пізнає себе й свої можливості, випробовує зусилля. У процесі ораторської діяльності викладач постає перед аудиторією й має можливість передати їй свої інтелектуальні надбання, трансформувати її особистісний і професійний розвиток. Ораторська практика – шлях до майстерності.

Як підтверджує Дж. Клір, наводячи формулу досягнення майстерності, «звички + усвідомлена практика = майстерність». Дослідник майстерність розкриває як процес звуження уваги до найдрібніших складників успіху, повторення їх доти, допоки оратор не опанує навичку, а потім використання нової звички в ролі фундаменту для переходу до наступної межі його розвитку

[7]. Тож саме під час ораторської практики викладач працює з різними аудиторіями, набуває безцінного досвіду, виробляє власний ораторський стиль, формує авторський почерк, створює свою методичну скриньку ораторських методів, технік, прийомів, засобів.

Висновки. Ораторська діяльність, надаючи викладачу можливості для впливу на аудиторії, формування професійного бренду, розвитку педагогічного іміджу, популяризації себе як лектора, науковця та експерта в певній тематиці, долучення слухачів до наукових знань, водночас вимагає від нього постійного професійного розвитку й оволодіння ораторським мистецтвом і красномовством на високому рівні. Систематична риторична підготовка, активне навчання, розвиток ораторських звичок та ораторська практика дають змогу викладачеві досягнути ораторської майстерності і стати професійним спікером.

Використані джерела:

1. Кові Стівен Р. 7 звичок надзвичайно ефективних людей. Харків : КСД, 2022. 384 с.
2. Красницька О. В. Риторична підготовка викладача. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2022. № 15 (47). С. 30–36. <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/47.4>.
3. Красницька О. В., Хміляр О. Ф. Інноваційні методи навчання в ораторській діяльності викладача вищого військового навчального закладу. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2022. № 4. С. 86–94. <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2022-PP-4-86-94>.
4. Переухенко Г. Ораторська майстерність викладача як інноваційна технологія в підготовці магістрів. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. пр. Спецвип. 9. Слов'янськ : СДПУ, 2012. С. 58–65. <https://ddpu.edu.ua/images/naukvid/gnvp/maket-9.pdf#page=58>.
5. Хміляр О. Ф. Психологія символічної регуляції дій і вчинків особистості : монографія. Київ : ТОВ «Контекст Україна», 2016. 380 с.
6. Якубенко Н. Т. Експертні функції викладання та оцінювання знань. С. 533–534. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197275302.pdf>.
7. Clear James. *Atomic Habits: An Easy & Proven Way to Build Good Habits & Break Bad Ones*. Avery, 2018. 320 p.
8. *The Future of Jobs Report*. World Economic Forum. 2020. Switzerland, Cologny/Geneva. 162 p.

Анотація. Красницька О. Професія у професії. Як викладачеві стати професійним спікером?

З'ясовано основні шляхи (способи) досягнення ораторської майстерності викладача в освітньо-науковій діяльності й розвитку його як професійного спікера, а саме: риторична підготовка, активне навчання, розвиток ораторських звичок, ораторська практика.

Ключові слова: оратор, ораторська діяльність, публічний виступ, риторична підготовка, освітньо-наукова діяльність, ораторські звички.

Abstract. Krasnytska O. A profession within a profession. How can a teacher become a professional speaker?

To find out the main ways (methods) of achieving the teacher's oratorical skills in educational and scientific activities and his development as a professional speaker, namely: rhetorical training, active learning, development of oratorical habits, oratorical practice.

Keywords: orator, oratorical activity, public speech, rhetorical training, educational and scientific activity, oratorical habits.

МОВНО-КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ

З ОСВІТНІХ, ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК: ФОРМИ І МЕТОДИ РОЗВИТКУ

13

Мирослава ВОВК,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу
змісту і технологій педагогічної освіти,
член кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»
(Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України, Україна)

Актуальність. У процесі розвитку мовно-комунікативної компетентності докторів філософії доцільно застосовувати спектр методів і форм навчання: комунікативні тренінги, дискусії, практикуми, презентації дослідницькі завдання, написання текстів різних жанрів (анотація, рецензія, наукова стаття, доповідь), мовностилістичний аналіз наукових текстів, наукове і літературне редагування, кейс-метод, споглядання й аналіз відеовиступів педагогів, укладання глосарію з проблеми дисертаційного дослідження тощо.

¹³ З виступу на пленарному засіданні конференції

Результати. Доцільним є використання *комунікативного тренінгу* під час опанування специфіки виголошення усної доповіді у процесі вивчення нормативного курсу «Наукова фахова українська мова». Комунікативні тренінги спрямовані на опанування основних вимог до структурування наукової доповіді, набуття здатності класифікувати наукові виступи на тематичні, інформаційні, звітні тощо. Така форма навчання включає різноманітні методи і прийоми: презентація теоретичного матеріалу, демонстрація відеовиступів, майстер-клас, підготовка і виголошення доповіді з проблеми власного дисертаційного дослідження, аналіз виступів колег. У процесі презентації викладач майбутнім докторам філософії виголошує мету, основні завдання опанування теми; обґрунтовує принципи побудови доповіді і виступу (принцип стислості, компактності, принцип послідовності, принцип цілеспрямованості, принцип нарощування зусилля, принцип результативності), інформує про основні етапи підготовки наукової доповіді (інтенція (винайдення); диспозиція (розташування); елокуція (словесне оформлення думки); меморія (запам'ятовування); акція (публічне виголошення виступу); релаксація (ослаблення напруження)).

У процесі демонстрації ефективним є *споглядання відеовиступів* майстрів сучасного ораторського мистецтва, які мають сформовані наукові школи І. Зязюна, Н. Ничкало, Г. Філіпчука та ін. Особливий педагогічний ефект має групова робота щодо аналізу засобів сугестивного впливу цих ораторів на слухачів. Відповідно викладач пропонує спектр проблемних питань для групового обговорення: чи доцільно використовувати суто наукову термінологію під час виголошення доповіді; настільки ефективними є приклади з власного життя і діяльності; які невербальні засоби використовують науковці під час виголошення доповіді; чи має позитивний ефект використання емоційно-образної лексики у науковій доповіді тощо.

Викладач також має провести *майстер-клас* з урахуванням доцільних вимог до підготовки презентаційних матеріалів і усного наукового текстотворення. Бажано, щоб проблематика майстер-класу стосувалася

потенціалу наукової фахової мови, зокрема: лексика і фразеологія наукових текстів, морфологія різних наукових жанрів; прийоми й утримання уваги слухачів; розвиток мовної майстерності викладача-дослідника в умовах неформальної освіти; мовно-термінологічна компетентність науковця тощо.

У процесі проведення комунікативного тренінгу доцільно запропонувати майбутнім викладачам-дослідникам підготувати *наукові доповіді з проблеми дисертаційного дослідження та презентаційні матеріали*. Кожен дисертант виголошує доповідь, а його колеги аналізують особливості вияву ораторської майстерності, ідіостилю автора, позитивні і негативні аспекти підготовленої презентації, аргументованість висловлювань, ефект від структурування змісту доповіді, добору фактологічного матеріалу, використання сугестивних прийомів.

Важливою формою розвитку мовно-комунікативної компетентності виступають *дискусії* з проблем наукової мовної культури. Для цього викладачу необхідно визначити орієнтовні межі теми дискусії, її структурні компоненти (початок, виклад інформації, організація власне дискусії з використанням аргументів і контраргументів, прийняття спільного рішення, формулювання висновків). Важливо здійснити проектування ходу проведення дискусії: прогнозування ймовірних заперечень, оцінок, реакції на інших учасників дискусії, добір прийомів для коректного ведення дискусії, здійснення аналізу мовних огріхів учасників дискусії тощо. У межах курсу «Наукова фахова українська мова» доцільно провести дискусії з проблем: «Якій науковій термінології варто надавати перевагу: влас- не українській чи іншомовній, запозиченій?», «Чи має право дослідник-початківець створювати власні наукові новотвори, терміни, поняття?», «Наукове наставництво: яким має бути науковий керівник – вимогливим чи дружнім?» тощо.

Виконання дослідницьких завдань у процесі розвитку мовно-комунікативної компетентності майбутнього доктора філософії передбачає ґрунтовну самостійну пошукову роботу, зокрема опрацювання додаткових джерел з проблем мовної комунікації, теорії і практики розвитку мовного чуття, лексикографічної, бібліографічної, стилістичної компетентностей фахівців,

жанрології наукової фахової мови. Відповідно викладачеві варто запропонувати такі дослідницькі завдання, як: написання анотації до фахової статті, монографії, посібника; особливості редагування наукового тексту; специфіка рецензування наукового тексту; сутність понять «наукова мова», «фахова мова», «мова науки»; принципи розроблення наукової презентації; вимоги до культури наукового мовлення викладача-дослідника; особливості написання наукової статті; науковий стиль української мови: мета, ознаки, різновиди, мовні засоби; академічний і науково-навчальний різновиди науково-го стилю; особливості оформлення цитат та покликань (посилань) у наукових текстах; рецензія – жанр академічного наукового підстилю; специфіка підготовки тез наукової доповіді чи статті; лексичні засоби наукового тексту тощо. У процесі підготовки дослідницьких завдань необхідно акцентувати увагу дисертантів на доборі ілюстративного матеріалу, текстів з фахових збірників, часописів тощо.

Одним із доцільних форм розвитку мовно-комунікативної компетентності майбутнього викладача-дослідника є *укладання глосарію* з проблеми дисертаційного дослідження. Зауважимо, що завданням дослідника у межах виконання дисертаційної роботи є уточнення сутності базових понять, а також обґрунтування дефініції нових термінів, терміносполук, які вперше введено у науковий обіг. Саме тому цілий комплекс завдань у межах реалізації технології розвитку мовно-комунікативної компетентності викладачів-дослідників спрямовано на укладання тезаурусу з проблем дослідницького пошуку. Для цього запропоновано опрацювання, насамперед, лексикографічних видань психолого-педагогічного спрямування елементарних ресурсів онлайн-платформ академічних інституцій.

Більшість завдань спрямовано на формування аналітичних умінь, що має виявлятися в адекватному формулюванні дефініцій наукових понять у межах дослідження або загальних педагогічних чи психологічних терміносполук. З-поміж завдань найбільш доцільними є такі: виписати з тексту терміни та на основі інтернет-джерел, зокрема, електронних словників, довідників, розташованих на веб-сторінках академічних інституцій, уточнити їх дефініції;

вибудувати послідовність використання термінів у межах власної дисертаційної роботи; обґрунтувати теоретичну основу дослідження з урахуванням його міждисциплінарності; укласти глосарій дисертації, оформивши відповідно до чинних вимог покликання, бажано із зазначенням сторінок; відредагувати мовленнєві дефініції наукових термінів, виправивши стилістичні огріхи тощо.

Одним із інтерактивних методів розвитку мовно-комунікативної компетентності майбутнього викладача-дослідника у межах реалізації відповідної технології є *кейс-метод* – метод аналізу ситуацій переважно професійного спрямування, зокрема щодо діалогової взаємодії у системі «науковий керівник – аспірант», «дисертант – опонент» тощо. Майбутнім докторам філософії запропоновано спектр професійних ситуацій, які спрямовані на подолання професійних мовно-комунікативних бар'єрів, забезпечення діалогової взаємодії між науковцями, вирішення дискусійних питань, моделювання стратегії організації дискусійної платформи тощо. Запропоновано також аналіз текстів, які конкретизують певні ситуації наукової комунікації, що має на меті спільне обговорення і вироблення рішень з метою ефективної взаємодії у науково-освітньому середовищі.

Найвагоміший комплекс завдань складає *практикум* з усної і писемної текстворчості. Переважно метою цих завдань є підготовка текстів різних жанрів (анотація, рецензія, наукова стаття, доповідь тощо), що має на меті розкрити потенціал дисертанта щодо мовної презентації результатів власної наукової діяльності, а також сформувати у них здатності до вироблення авторського стилю на основі розмаїття наявних мовних засобів науково-академічного підстилю. Під час підготовки текстів різних жанрів наукового стилю акцентується увага на їх структурно-сміслових компонентах, послідовності, логічності композиції.

Провідним методом практикуму виступає *мовностилістичний аналіз наукових текстів* різних підстилів: науково-академічного, науково-популярного, науково-навчального. Під час виконання завдань практикуму формується культура фахового наукового редагування та саморедагування. На

основі використання інструментарію функціональної стилістики у майбутнього викладача-дослідника розвиваються редакторські уміння, мовне чуття щодо доцільності використання різних частин мови у наукових текстах, синтаксичних конструкцій з урахуванням ясності і чіткості викладу наукових положень, лексична культура щодо вживання українських та іншомовних терміносполук тощо.

Значний спектр завдань практикуму спрямовано на розвиток бібліографічної культури викладача-дослідника. Особлива увага звертається на формування умінь оформлення прямого цитування, непрямих покликань, доцільність чи недоречність добору цитатного матеріалу, а також визначаються способи по-долання компіляції, плагіату, самоплагіату тощо.

У межах процесуальної складової реалізації технології розвитку мовно-комунікативної компетентності акцентується увага на виконанні *індивідуальних завдань з презентації результатів дослідження*, що включає підготовку наукової доповіді чи виступу і презентації для її візуалізації у формі електронної презентації. Під час підготовки писемного варіанту наукової доповіді майбутні викладачі-дослідники здійснюють добір матеріалу, структурують відповідно до вимог логіко-композиційної структури доповіді на основі таких вимог, як доказовість, аргументованість, об'єктивність, незаангажованість, зрозумілість тощо. У ході мовленнєвого оформлення тексту доповіді враховують різні способи активізації уваги, техніки мовлення, адекватне інтонаційне оформлення.

Використані джерела:

1. Вовк М.П. Технологія розвитку мовно-комунікативної компетентності майбутніх докторів філософії в умовах поєднання формального і неформального навчання. Технології навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти: практичний посібник /М.П.Вовк, Н.О. Філіпчук, Ю.В. Грищенко, С.О. Соломаха, Л.Ю. Султанова. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. С. 110-187.

РОЗДІЛ 3

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

КОМУНІКАЦІЯ ЯК ПРОЦЕС АКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МОВЦІВ

Лідія МАМЧУР,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту
(Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України)

Актуальність. Комунікація – один з необхідних і всезагальних чинників життя та розвитку суспільства. Питання мовної комунікації, мовленнєвого спілкування є особливо актуальним, адже нині сучасна наука про мову все впевненіше входить у царину семантичної та функційної теорії, найважливішими рисами якої є вивчення комунікативної взаємодії членів суспільства. Мовна комунікація, обслуговуючи різні види діяльності особистості і суспільства загалом, є складною інформаційно-знаковою системою, у якій взаємодіють індивідуальні, національні, інтернаціональні компоненти. Теоретичні положення, функціонування цієї системи повинні знати насамперед творці й учасники мовної комунікації, щоб логічно, доречно, граматично правильно, стилістично виправдано та ситуативно доцільно оформити своє спілкування з іншими індивідами.

Мета дослідження – охарактеризувати особливості комунікація як процесу активної взаємодії суб'єктів, визначити особливості тактики і стратегії спілкування.

Результати. У процесі суспільної взаємодії люди вступають у різноманітні відносини, передають та інтерпретують змістові інформаційні повідомлення згідно з комунікативними намірами, використовуючи певні цілі, стратегії і тактики спілкування, обмінюються досвідом в усіх сферах життя, зберігають і

передають інформацію від покоління до покоління. Це спілкування відбувається за допомогою найважливішого засобу комунікації – мови.

Спілкування – це «своєрідна форма зв'язку людей у процесі їхньої пізнавально-трудової діяльності, обмін інформацією, що здійснюється за допомогою різних засобів, насамперед мови, а також дорожніх знаків, світлових, колірних, звукових сигналів, предметів-символів [2, с. 119]». Спілкування як складне поняття охоплює власне комунікацію (інформаційну взаємодію), інтеракцію (зв'язки і вплив комунікантів) й перцепцію (сприйняття за допомогою органів чуття). Сутність спілкування полягає у взаємодії суб'єктів діяльності.

Спілкування – це своєрідна форма зв'язку людей у процесі їхньої пізнавально-трудової діяльності, обмін інформацією, що здійснюється за допомогою різних засобів, насамперед мови, а також дорожніх знаків, світлових, колірних, звукових сигналів, предметів-символів. Спілкування як складне багатогранне комплексне поняття, що охоплює всі можливі типи процесів взаємодії і взаємозв'язку людей: інформаційний (обмін інформацією), інтерактивний (зв'язки і впливи учасників) і перцептивний (сприйняття органами чуттів) [1, с. 22].

Поняття «спілкування» і «комунікація» взаємопов'язані та взаємозалежні, але не тотожні. Спільним для них є зв'язок із процесом передачі інформації та мовою як стрижневим засобом передавання інформації. Відмінність – в акцентах, зумовлених ключовим аспектом у різних наукових дослідженнях: спілкування – передусім характеризує міжособистісну взаємодію, комунікація – інформаційний обмін між особистостями.

Комунікація як процес активної взаємодії суб'єктів розгортається послідовно у часі, досягає певної мети, має деякий сенс, здійснюється під контролем учасників, тому має всі ознаки діяльності. Процес комунікативної взаємодії є складним процесом, внутрішньо мотивованим, як правило, чітко організованим у висловленні думки, спрямованим на задоволення комунікативно-пізнавальної потреби людини в процесі спілкування. Комунікація є реальним процесом вирішення комунікативних намірів і задач.

Комунікація, що здійснюється за допомогою мови, розгортається послідовно в часі, свідомо поетапно здійснюється учасниками мовлення, тому має всі ознаки діяльності як процесу. Мовленнєва комунікація – це різновид людської діяльності, що стоїть поряд з іншими видами діяльності (трудовою, пізнавальною, емоційною, творчою та ін.). Мовленнєва комунікація втілюється у процесі мовленнєвої діяльності, яка забезпечує процес спілкування – взаємодію мовців з метою обміну інформацією.

Мовленнєва діяльність – це сукупність мовленнєвих дій (комунікативних актів) і мовленнєвих операцій мовців. Найважливішими складниками мовленнєвої діяльності є: мотив (поштовх до початку діяльності), мета (усвідомлене уявлення про результат, якого необхідно досягти в процесі діяльності), дія (здійснення чого-небудь з конкретною метою, яка впливає із загальної мети), операція (спосіб здійснення дії).

Мовленнєва діяльність – це діяльність спілкування, а для успішного спілкування людина повинна правильно і швидко орієнтуватися в умовах міжособистісної взаємодії, правильно спроектувати власне мовлення, вибрати зміст спілкування, знайти адекватні мовні засоби для передачі думки і забезпечити зворотній зв'язок. Мовленнєва діяльність як спілкування із застосуванням засобів мовного коду завжди здійснюється свідомо і є одним із виявів діяльності людей і її основним видом, який логічно й генетично передують решті її видів.

Спілкування як комунікативна діяльність характеризується за допомогою таких понять, як «цілі», «стратегія», «тактика».

Цілі особистості визначаються її потребами у певній комунікативній ситуації (нинішній чи майбутній): потребою у взаємодії з іншими людьми, отриманні інформації, пізнанні себе та іншого, досягненні наукового поля, ознайомлення з навколишнім, самоактуалізації тощо. Ціль – це ідеальне, мислене, уявне передбачення результату діяльності, те, що вказує напрям руху до результату, наперед передбачуваного метою. Мета – це те, чого людина хоче досягти, а ціль – чого намагається досягти. Цілі – це заплановані реальні, конкретні завдання, зусилля, способи та дії особистості, що спрямовують її

діяльність на свідомо визначений рух до запланованого результату і підпорядковані її волі у процесі досягнення поставленої мети.

Людська вербальна комунікація ґрунтується на взаємній необхідності особистостей в обміні думками, почуттями, бажаннями. Джерелом комунікативних потреб, які втілюються в комунікативні інтенції.

Комунікативна інтенція (від лат. Intention – прагнення) – осмислений, усвідомлений чи інтуїтивний намір комуніканта, що визначає внутрішню програму мовлення, спосіб і засіб її втілення у певну форму.

Основні чинники комунікативної інтенції:

- мотивація як сукупність внутрішніх і зовнішніх мотивів;
- обставини, умови, інші учасники спілкування;
- мета, цілі і завдання комунікації.
- мова, її рівнева система, структура;
- рівень комунікативної компетентності особистості;
- вибір стилю, типу, жанру, форми мовлення тощо.

Інтенція, бажання, прагнення комуніканта (мовця) зумовлює стратегію спілкування. Умовою вдалого ефективного спілкування є правильно обрана його стратегія і тактика її здійснення.

Стратегія спілкування – це узагальнена модель комунікативних дій, необхідних для досягнення поставлених цілей і визначеної мети. Стратегія мовленнєвого спілкування – це оптимальна реалізація інтенцій мовця щодо досягнення конкретної мети спілкування. Комунікативна стратегія полягає у виборі намірів, розподілі інформації. Складниками стратегії можуть бути аргументація, оцінка, висловлювання емоцій (симпатій, антипатій), виправдання тощо. Комунікативна стратегія дає можливість ефективно досягти мети вербальної комунікації. Єдиної типології стратегій мовлення поки що не створено.

Комунікативна стратегія охоплює:

- вибір мовленнєвого наміру (констатувати факт, поставити запитання, звернутися з проханням);

- відбір компонентів семантики речень;
- визначення обсягу інформації;
- визначення порядку комунікативних компонентів.

Одна стратегія спілкування може виявитися в різних тактиках. Це залежить від учасників спілкування, від соціальних, психологічних, вікових, національних, релігійних, культурних, етнопсихологічних особливостей конкретних суб'єктів взаємодії, їх системи цінностей.

Основні стратегії спілкування – це такі, що на певному етапі комунікативної взаємодії є найбільш значущими з погляду ієрархії мотивів і цілей. Переважно основні стратегії (семантичні, когнітивні) передбачають вплив на адресата, його модель світу, систему цінностей, його поведінку (як фізичну, так й інтелектуальну).

Допоміжні стратегії спілкування сприяють ефективній організації діалогової взаємодії, оптимальному впливові на адресата. Допоміжні стратегії включають:

- прагматичні стратегії, що охоплюють стратегію самопрезентації, статусні і рольові стратегії;
- стратегії емоційного налаштування тощо;
- діалогові використовуються для контролю над темою, ініціативою, ступенем розуміння в процесі спілкування;
- риторичні стратегії, в межах яких використовуються різноманітні прийоми ораторського мистецтва і риторичні техніки ефективного впливу на адресата.

У лінгвістиці виділяють також кооперативні та некооперативні стратегії спілкування. Кооперативні стратегії втілюються в інформативні та інтерпретативні діалоги (полілоги) – поради, обмін думками, розповіді, повідомлення тощо. Некооперативні знаходять своє втілення в конфліктах, суперечках, претензіях, погрозах, ухиляннях від відповіді тощо.

Тактика спілкування – це реальна система взаємопов'язаних послідовних дій, що ведуть до досягнення поставлених цілей, визначеної мети. Тактика

спілкування передбачає реалізацію в певній мовленнєвій ситуації стратегії спілкування.

Висновки. Мовленнєва комунікація є досить складною і широкою системою спілкування за допомогою мовних засобів. Процес мовлення, обміну думками між комунікантами – це завжди сьогочасна комунікативна ситуація з новим пошуком мовних засобів для формування і формулювання думки. Для того, щоб бути комунікативно компетентним, необхідна велика активна розумова діяльність мовної особистості та дотримання нею визначених правил сучасної літературної мови та культури спілкування. Кожній мовній особистості важливо навчитися правильно ефективно результативно спілкуватися, розвивати свою комунікативну компетентність, інтелектуальність, комунікабельність, гречність.

Використані джерела:

1. Кучеренко І., Мамчур Л. Основи мовної комунікації : навчальний посібник. Умань : Візаві, 2018. 270 с.
2. Словник-довідник з української лінгводидактики : навчальний посібник / [За ред. М. Пентилюк]. К. : Ленвіт, 2003. 149 с.

Анотація. Мамчур Л. Комунікація як процес активної взаємодії мовців

Охарактеризовано особливості комунікації як процесу активної взаємодії суб'єктів, визначено особливості стратегії і тактики спілкування. Мовна комунікація, обслуговуючи різні види діяльності особистості і суспільства загалом, є складною інформаційно-знаковою системою, у якій взаємодіють індивідуальні, національні, інтернаціональні компоненти. Умовою вдалого ефективного спілкування є правильно обрана його стратегія і тактика її здійснення.

Ключові слова: комунікація, спілкування, мовленнєва діяльність, стратегії спілкування, тактики спілкування.

Abstract. Mamchur L. Communication as a process of active interaction of speakers

The article characterizes the peculiarities of communication as a process of active interaction of subjects, defines the peculiarities of the strategy and tactics of communication. Linguistic communication, serving various types of activities of the individual and society in general, is a complex information and sign system in which individual, national, and international components interact. A condition for successful and effective communication is a correctly chosen strategy and tactics for its implementation.

Keywords: communication, communication, speech activity, communication strategies, communication tactics.

ПОЛІТИКА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У СТАРШІЙ ШКОЛІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ У КОНТЕКСТІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ ТА УКРАЇНИ ¹⁴.

Вікторія КОЗЛОВА,

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри англійської філології та лінгводидактики
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, Україна)

Актуальність. У ті часи, коли світові знання знаходяться на кінчиках пальців за допомогою обраної пошукової системи та штучного інтелекту, надзвичайно важливим є дотримання академічної доброчесності, яка визначає норми інтелектуальної доброчесності та відсутності плагіату. Дотримання цих принципів має вирішальне значення для формування доброчесного освітнього середовища на всіх рівнях, зокрема у старшій школі.

Матеріали і методи. Щодо особливостей організації системи освіти в США, яка і зумовлює специфіку розвитку і актуалізації політик академічної доброчесності, відзначимо, що основну роль відіграють штати та місцеві шкільні ради. Система є децентралізованою, і один освітній заклад може мати різні джерела фінансування, як федеральні, так і приватні. Функції міністерства освіти полягають у розподілі федеральних фінансів, збирання інформації про навчальні заклади, моніторинг доступу до освіти. Розкриємо це питання детальніше.

Результати. Варто зазначити про структурні складові системи освіти в США, а це: дошкільна освіта, дошкільні установи – дитсадки (kindergardens) та підготовчі дошкільні центри (preschools); шкільна освіта об'єднує елементарні (початкові) школи (elementary schools); школи неповної середньої освіти (middle schools); старші (повні) школи середньої освіти (high schools); вища освіта (higher education/postsecondary education) представлена коледжами, університетами,

¹⁴ З виступу на пленарному засіданні конференції

технологічними інститутами, школами (college, university, institute of technology), які дають можливість здобути освіту на рівні різних програм (associate's degree, bachelor's degree, master's degree, Ph.D.).

В американських умовах у боротьбі за академічну чесність етичний компонент переважає над юридичним. Основна увага при цьому звертається на тих, хто навчається. У професійному науково-освітньому середовищі ця проблема не є надто гострою, бо суттєве порушення академічної етики впливає на репутаційну складову. Тобто це може загрожувати завершенням кар'єри та академічним ostracismом, тобто припиненням спілкування, відсутністю запрошень на конференції, відмові у публікаціях тощо.

Характеризуючи американський контекст, зазначимо, що кожна школа є достатньо незалежною інституцією і встановлює свої чіткі політики щодо плагіату, щодо копіювання, зловживання інтелектуальною власністю. Документ про політики академічної доброчесності розміщено на сайті єдиного шкільний округу (united school district) та школи. Є чіткі визначені типи порушень академічної доброчесності, і ще більш чіткі, детальні, структуровані санкційні наслідки. Також зазначаються ці наслідки при першому порушенні, якщо порушення буде повторюваним або системним.

Наприклад, це може бути як незадовільна або нульова оцінка, так і найжорсткіше – відсторонення від навчання, затримання в суботній школі, виключення зі школи [2].

Крім цього, на початку навчального року обов'язковим є ознайомлення із методичними рекомендаціями до кожного курсу (силабусом) [3]. Тобто кожен викладач або вчитель надає кожному студентові/студентці в друкованому вигляді всі стандарти, де чітко прописано зміст порушень академічної доброчесності, надано інструкції щодо дій студента, аби уникнути звинувачень у академічній нечесності. Також роз'яснюється різниця між прямими і непрямими цитатами, рекомендуються вимоги до оформлення посилань у тексті, прописуються пунктуаційні вимоги. Обов'язково інформується про те, що кожен студент буде

професійно підходити до підготовки робіт, тобто буде достатньо відповідальним щодо дотримання етичної поведінки та академічної доброчесності.

Характерним є те, що у друкованому вигляді цей стандарт курсу надається учню, з ним ознайомлюються батьки, обов'язковим є підпис студента і батьків, повернення вчителю цього документа. У такого ґатунку документах унормовано є процес дотримання академічної доброчесності і в Україні: кожна школа має свої положення про академічну доброчесність, де зазначається і відповідальність, і заходи з попередження, і яким є контроль із дотримання норм академічної доброчесності.

Якщо порівнювати діапазон санкцій, то у США санкції за порушення академічної доброчесності є достатньо різноманітними: пониження балів за завдання, негативне відзначення у відомостях про успішність, виключення з класу або навіть зі школи. Українські школи також регламентують застосування переліку санкцій: зниження оцінок, попередження, повторне проходження контролю. Але ці санкції є менш суворими.

У цьому аспекті важливим є розуміння міжкультурних відмінностей. США належать до індивідуалістської національної культури, і тому значна увага приділяється саме індивідуальній відповідальності студента за його власну академічну чесність. Завдяки цьому студенти навчаються самостійності та чесності в навчанні. Українська система освіти більше акцентує на колективній відповідальності, де і вчитель, і клас спільно підтримують культуру академічної етики в навчальному процесі

Варто зазначити про результати щодо формування культури академічної доброчесності, популяризацію та надання методичної підтримки вчителям і керівникам закладів середньої освіти в Україні. За результатами участі у проектах із питань академічної доброчесності в школах було розроблено курси та програми для підвищення кваліфікації з питань академічної доброчесності, онлайн-курс «Академічна доброчесність».

Питанню дотриманню академічної доброчесності в Україні приділено суттєву увагу і в методичних рекомендаціях [1]. На електронних сайтах кожної

школи України, зокрема Сумщини, є інформація про активну популяризацію академічної доброчесності: проведення тижнів академічної доброчесності, різні формальні та неформальні заходи з цього питання [4]. Тому можна стверджувати, що процес популяризації та активізації цінностей академічної доброчесності, і актуалізації дотримання цих цінностей, є наразі активним.

У США констатуємо про наявність чітких процедур контролю та моніторингу, включаючи використання різних програм для перевірки робіт на оригінальність. Українські школи також можуть використовувати подібні програми, але зважаємо на певні обмеження щодо фінансування, технічні труднощі, стан в умовах повномасштабного вторгнення тощо.

Висновки. Таким чином, ефективність впровадження політик академічної доброчесності залежить від ініціативності та активності освітян, а також взаємопідтримки академічної спільноти.

Використані джерела:

1. Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти <https://eo.gov.ua/akademichna-dobrochesnist-zalezhyt-vid-usikh-uchasnykiv-osvitnoho-protsesu/2021/04/30>.
2. West High School Guidelines for Academic Honesty <https://campussuite-storage.s3.amazonaws.com/prod>.
3. Course guidelines Honors Biology <https://campussuite-storage.s3.amazonaws.com>.
4. Тиждень «Академічної доброчесності в Охтирській загальноосвітній школі І-ІІ ступенів № 9. <https://9.school.sumy.ua/2023/02/01/tizhden-akademichnoi-dobrochesnosti>.

Анотація. *Козлова В.* Політика академічної доброчесності у старшій школі: порівняльний аналіз у контексті Сполучених Штатів Америки та України.

Авторка доводить, що важливим є розуміння міжкультурних відмінностей. США належать до індивідуалістської національної культури, і тому значна увага приділяється саме індивідуальній відповідальності студента за його власну академічну чесність. Завдяки цьому студенти навчаються самостійності та чесності в навчанні. Українська система освіти більше акцентує на колективній відповідальності, де і вчитель, і клас спільно підтримують культуру академічної етики в навчальному процесі

Ключові слова: старша школа, учень, учитель, академічна доброчесність, міжкультурні відмінності, США, Україна.

УНІВЕРСИТЕТ – ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ: АКАДЕМІЧНА ВЗАЄМОДІЯ (НА ПРИКЛАДІ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ)

Наталія ГРОНА,

доктор педагогічних наук, доцент
(КЗ «Прилуцький гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж імені Івана Франка»
Чернігівської обласної ради;
НУ «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна)

Актуальність. Вища освіта відіграє важливу роль у розвитку суспільства, у формуванні громадянських цінностей та підготовці висококваліфікованих кадрів. На сьогодні суспільство отримує численні виклики: технологічний прогрес, глобалізація та зміни в робочому середовищі. Вища освіта повинна адаптуватися до цих змін. Метою вищої освіти є підготовка кваліфікованих фахівців і громадян, здатних аналізувати інформацію, розв'язувати складні завдання та приймати відповідальні рішення. Завдання вищої освіти включають підвищення рівня освіченості, розвиток дослідницької діяльності, сприяння громадянському вихованню та розвиток креативності.

Матеріали і методи. Закон України «Про вищу освіту» встановлює основні принципи функціонування системи вищої освіти, забезпечуючи її якість та доступність. Законодавча база є важливим інструментом у регулюванні сфери вищої освіти. Провідною концепцією нормативної бази сучасних закладів освіти є співпраця та розвиток: Для успішного функціонування в світі вища освіта повинна активно співпрацювати з громадськістю, бізнесом та державою, а також змінюватися та розвиватися, відповідаючи на виклики часу [1]

Академічна взаємодія освітніх закладів — це процес співпраці між навчальними закладами, який включає обмін досвідом, знаннями, ресурсами та методами навчання з метою підвищення якості освіти. Така взаємодія може відбуватися на національному або міжнародному рівні і охоплювати різні аспекти освітньої діяльності.

Розкриємо основні форм академічної взаємодії:

Результати. Обмін студентами та викладачами: Програми обміну дають можливість студентам і викладачам навчатися та працювати в інших навчальних закладах, що сприяє культурному та академічному збагаченню.

Спільні наукові дослідження: Співпраця у проведенні наукових досліджень дозволяє об'єднати ресурси та експертизу для досягнення кращих результатів і публікацій.

Спільні освітні програми: Розробка і реалізація спільних освітніх програм, включаючи подвійні дипломи, підвищує конкурентоспроможність випускників на ринку праці.

Конференції, семінари та воркшопи: Спільна організація наукових заходів сприяє обміну ідеями та створенню мереж професійних контактів.

Цифрова взаємодія: Використання онлайн-платформ для обміну навчальними матеріалами, участі в вебінарах та інших формах дистанційного навчання.

Інституційні партнерства: Укладання угод про співпрацю між навчальними закладами, що можуть включати спільне використання інфраструктури, обмін бібліотечними ресурсами та інше.

Такі взаємодії сприяють покращенню освітнього процесу, підвищенню якості наукових досліджень, розвитку інновацій та інтеграції у глобальний освітній простір. Тому нові тенденції освітянського простору передбачають посилення практичної спрямованості процесу опанування української мови, підпорядкування роботи над мовною теорією інтересам мовленнєвого розвитку здобувачів освіти і коледжі й університеті.

Сучасна методична наука пропонує процес української мови скерувати на розвиток у здобувачів освіти мовленнєвих умінь і навичок та формування комунікативної компетентності шляхом активного залучення до навчально-мовленнєвої діяльності, вирішення комунікативних завдань. Підвищенню рівня мовленнєвої культури має сприяти дотримання орфографічних /пунктуаційних норм. Потрібно формувати в здобувачів освіти навички самоконтролю за правильністю вимови й написання вживаних слів, прищеплювати смак до

нормативного, літературного мовлення, розвивати спостережливість до почутого й переданого на письмі.

Головна увага в процесі навчання української мови має бути зосереджена на формуванні орфографічної/пунктуаційної компетентності здобувачів освіти в їхньому мовленнєвому розвитку. З цією метою укладено універсальні навчальні видання «Пильнуймо український правопис» і «Пильнуймо українську пунктуацію» [2; 3]. Цим виданнями можуть скористатися студенти і викладачі як коледжів, так і університетів.

Зважаючи на універсальність, ми скомпонували структуру видань, зокрема, під час ознайомлення з кожною орфограмою / пунктограмою, дотримуючись означеної послідовності: теоретичний, практичний, мовленнєвий аспекти.. Надаючи особливого значення чистоті мови, правильності вживання слів, ми вмістили «антисуржикові рекомендації», вправи на редагування, активізацію й уточнення словникового запасу здобувачів освіти.

Добір практичних завдань уможливорює вироблення в здобувачів освіти орфографічної/пунктуаційної вправності та інтуїції, водночас заплановані вправи й завдання спрямовані на розвиток комунікативних умінь, удосконалення вмінь, що стосуються лінгвістики тексту, різних аналітичних форм почутого чи прочитаного.

Висновки. Швидкі зміни в суспільстві, технологіях та знаннях вимагають від майбутніх фахівців здатності до адаптації, освоєння нових навичок і професій, а також креативності. Ключовими тенденціями на сьогодні є набуття універсальних компетентностей, таких як вміння навчатися, обробляти інформацію, швидко опановувати нові технології, критичне мислення та креативний підхід до вирішення завдань. Особливо актуальними є вміння й навички системного мислення, програмування, міжгалузевої комунікації, вміння працювати в умовах невизначеності, мультикультурність, знання кількох мов, екологічне мислення та мультифункційність. Високий рівень складності завдань майбутнього вимагає від фахівців здатності концентруватися, керувати власними емоціями, підтримувати розумову та фізичну працездатність, а також

планувати навантаження. Таким чином, ЗВО мають завдання поєднувати розвиток таких здібностей у студентів з наданням їм спеціалізованих знань і навичок у рамках обраної професії і українськомовних зокрема.

Використані джерела:

1. Закон України «Про вищу освіту» URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T141556> (дата звернення: 22.04.2024)
2. Пильнуймо український правопис: практикум з української орфографії / укладач: Н.В.Грона. Ніжин, 2023. 125 с.
3. Пильнуймо українську пунктуацію. Практикум з української пунктуації. / укладач: Н.В.Грона. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 145 с.

Анотація. Грона Н. Університет – гуманітарно-педагогічний коледж: академічна взаємодія (на прикладі мовної підготовки майбутніх фахівців)

Висвітлено зміст поняття «академічна взаємодія», особливості її реалізації в освітньому процесі. Автор доводить думку, що співпраця університет - гуманітарно-педагогічний коледж поєднує обмін досвідом, знаннями, ресурсами та методами навчання з метою підвищення якості освіти й українськомовної зокрема.

Ключові слова: академічна взаємодія, мовна підготовка, університет-гуманітарно-педагогічний коледж.

Abstract. Hrona N. University – pedagogical college: academic interaction (on the example of language training)

The article highlights the meaning of the concept of "academic interaction", features of its implementation in the educational process. The author proves the opinion that the cooperation between the university and the humanitarian and pedagogical college combines the exchange of experience, knowledge, resources and teaching methods with the aim of improving the quality of education and the Ukrainian language in particular.

Keywords: academic interaction, language training, university-humanitarian-pedagogical college.

КОНСТРУЮВАННЯ СУЧАСНОГО УРОКУ НА ЗАСАДАХ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Ірина КУЧЕРЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри методики професійної освіти та
соціально-гуманітарних дисциплін
(Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України)

Актуальність. Освіта ХХІ ст. виконує дві особливо важливі суспільні функції – навчальну й виховну, закладає фундамент життя українського соціуму,

в якому сучасні здобувачі освіти визначатимуть вектор розвитку нашої держави. Розвиток сучасного глобалізованого цифрового суспільства глибоких знань і широкого інформаційного простору вимагає удосконалення та модернізації продуктивних технологій проектування та реалізації сучасного уроку, в межах якого відбувається реальне становлення, формування й розвиток особистості учня / студента, його особистісної компетентності, системи персональних духовних цінностей. Модернізація сучасного уроку передбачає пошук шляхів визначення та розроблення результативних новітніх способів педагогічного проектування, організації та керування пізнавальною діяльністю здобувачів освіти впродовж навчального заняття.

Матеріали методи. У кінці ХХ ст. у царині теорії та методики навчання впроваджується технологічний підхід до навчання, що який відповідає новим завданням та сучасній компетентнісній парадигмі освіти в Україні. Це активізує діяльність вчителя щодо провадження навчального процесу, зумовлює його адаптуватися до змін і стимулює підвищити рівень власної професійної компетентності, зокрема і в аспекті підготовки до навчального заняття, педагогічного проектування уроку, технологічного конструювання навчально-виховного процесу навчання уроку, його теоретико-методичного наповнення і розробки системної цілісної суб'єкт-суб'єктної співпраці педагога та здобувача освіти.

Процесуальний аспект підготовки до уроку, структурування навчального та методичного матеріалу та створення конспекту навчального конспекту заняття – важливий і тривалий етап професійної педагогічної діяльності педагога. Сучасна дидактика визначає найбільш продуктивним і результативним процес проектування, конструювання уроку, що дає змогу ефективно передбачити й визначити майбутній процес проведення уроку, його структурні етапи, змістову наповненість, дібрати і змоделювати форми, методи, прийоми, засоби навчання, зорганізувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію педагога і здобувачів освіти.

Мета дослідження – охарактеризувати особливості конструювання сучасного уроку на засадах технологічного підходу.

Результати. Технологічний підхід сприяє цілеспрямованій реалізації мети освіти, відкриває нові можливості для методичної варіативності в проектуванні, організації й проведенні уроку з метою досягнення наперед поставлених цілей навчання, дозволяє по-сучасному сконструювати і провести навчальне заняття, вдосконалити його змістовий, процесуальний та інструментарний складники, модернізувати організаційні форми навчальної діяльності, ефективно поєднати традиційні та інноваційні методи й прийоми навчання.

Урок як функційна одиниця загальної системи освіти є складною діалектичною системою, що передбачає єдність його форми і змісту, повноцінно реалізується як самостійна навчальна одиниця і має свою гнучку та варіативну структуру.

Структура уроку – це чіткий послідовний, продуманий, спроектований і складений учителем план проведення навчального заняття, спрямований на досягнення цілісної мети уроку, цільових завдань у процесі навчально-комунікативної суб'єкт-суб'єктної взаємодії на уроці.

Структурні етапи уроку мають чітко впорядковану ієрархічну будову, відповідають принципам наступності та перспективності, адже один етап плавно переходить в інший, логічно пов'язує попередній вид роботи з наступним, при цьому всі цільовизначені завдання мають бути об'єднані спільною ціллю – загальною метою всього уроку.

О. Біляєв розглядає структуру уроку як «чіткий план, завчасно і добре продуманий учителем» [1, с. 30]. Структура уроку може мати різні комбінації його частин і способи перебігу. Вибір структурних етапів уроку організований, цілеспрямований, пов'язаний з метою та цілями навчального заняття, змістом навчального матеріалу та рівнем підготовки здобувачів освіти. М. Пентилюк під поняттям структура уроку мови розуміє «сукупність різних варіантів взаємодії між його елементами, що виникає в процесі навчання і забезпечує його цілеспрямовану дієвість» [2, с. 86].

Макроструктура уроку зумовлена його триєдиною метою та завданнями і може певною мірою змінюватися. Макроструктура збігається з основними етапами уроку, спрямованими на досягнення поставлених навчально-пізнавальних завдань уроку. Макроструктура уроку, що визначається на діалектичному підході до розуміння єдності змісту і форми уроку, повинна віддзеркалювати такі ключові моменти як підходи, закономірності та принципи навчання і логіку засвоєння учнем нових знань та вмінь, навчальну діяльність учителя й пізнавальну діяльність учня.

Мікроструктура уроку визначається способами та засобами навчання, за допомогою яких будуть вирішуватися навчальні, розвивальні, виховні цілі. До складу мікроструктури входять методи, прийоми і засоби навчання, а також форми організації навчальної роботи учнів.

Складниками структури уроку є його етапи – відносно самостійна частина уроку, що має проміжну мету (цілі, завдання) відповідно до цілісної триєдиної мети уроку. Значущість кожного структурного етапу, їх взаємозв'язок, послідовність реалізації визначається вчителем у кожному окремому випадку темою уроку, характером навчального матеріалу, особливостями учнів. Структурні етапи можна комбінувати в межах певного типу залежно від особливостей навчального матеріалу, психолого-вікових особливостей учнів, мікроклімату в класному колективі тощо.

Конструювання процесу навчання на основні технологічного підходу передбачає врахування суб'єктного чинника (суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога і здобувача освіти) і включає основні етапи: мотивація й організація навчальної діяльності; цілевизначення запланованих результатів навчання; дія дидактичного інструментарію (методів, прийомів, форм і засобів навчання); моніторинг і корекція якості навчальної діяльності; рефлексія пронизує весь процес навчання.

I етап – мотивація й організація навчальної діяльності – будується на засадах технологічного підходу, включає мотивацію й організацію педагогічної діяльності педагога (навчання/ викладання) та здобувача освіти (учіння), а також

моделювання і конструювання навчального циклу, визначання змісту уроку, встановлення його структурних етапів.

II етап – цілевизначення запланованих результатів навчання – передбачає здійснення чіткого цілевизначення, яке об'єднує діяльність учителя і здобувачів освіти на уроці. Залежно від мети та цілей визначається і прогнозується кінцевий результат.

III етап – дія дидактичного інструментарію – будується як технологічний процес, передбачає дію засобів навчання (підходів, принципів, форм, методів, прийомів, засобів), що визначають технологічну особливість навчального процесу і забезпечення зворотного зв'язку та в разі потреби корекцію. За технологічних умов найбільш вирішальним є застосування поточного контролю на ключовому етапі – етапі навчальної діяльності.

IV етап – моніторинг і корекція якості навчальної діяльності – здійснює кінцевий контроль якості засвоєння знань та вироблення вмінь, сформованості компетентності. За необхідності здійснюється корекція результатів навчання.

V етап – рефлексія – пронизує всю покрокову співдіяльність педагога і здобувачів освіти, може здійснюватися цілісно до всієї навчальної діяльності (прикінцева рефлексія) або до певної навчальної дії (поточна рефлексія), передбачає рефлексійну діяльність як учителя, так і самого учня.

Технологічне конструювання передбачає деталізацію створеного проєкту уроку відповідно до конкретного класного колективу, адаптацію прогнозованого процесу навчання на уроці відповідно до особливостей учнів певного класу і майстерності педагога. Конструювання передбачає створення деталізованого проєкту уроку. Технологічне конструювання як методична діяльність вчителя дозволяє адаптувати розроблену технологічну модель сучасного уроку до реальних учасників навчально-виховного процесу, наблизити до конкретних педагогічних умов, передбачити особливості організаційних форм, методів і прийомів навчальної діяльності.

На етапі технологічного конструювання педагог адаптовує процес навчання на майбутньому уроці в аспекті того, кого і коли запитувати, залучити до бесіди, дати індивідуальне завдання, коли впроваджувати проблемні

завдання, дослідницькі, експериментальні та пошукові справи, які засоби застосувати, яким чином забезпечити мотивацію, рефлексію та корекцію навчальної діяльності учнів тощо.

Технологічне конструювання адаптивного процесу навчання на уроці здійснюється шляхом реалізації низки операцій, що діють у вигляді комплексного алгоритму, результатом якого є технологічна модель сучасного уроку. Алгоритм технологічного конструювання навчання на сучасному уроці стосується змісту, структури, форми, методів, прийомів та засобів навчання і складається із послідовних й взаємопов'язаних покрокових дій. Результатом конструювання можуть бути різні форми текстової чи електронної фіксації документування – конспект, план, таблиця, технологічна модель, технологічна карта, методична розробка тощо.

Висновки. Конструювання сучасного уроку забезпечує системність навчально-виховного процесу на уроці на засадах технологічного підходу. Технологічне конструювання як завершальний етап педагогічного проектування закінчує підготовку уроку, адаптацію процесу навчання до конкретної педагогічної ситуації на уроці, створення програми керівництва й управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів.

Використані джерела:

1. Біляєв О. Лінгводидактика української мови : навч.-метод. Посібник. К. : Генеза, 2005. 180 с.
2. Методика вивчення української мови в школі / О. М. Біляєв, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилюк та ін. К. : Рад. ш., 1987. 246 с.

Анотація. Кучеренко І. Конструювання сучасного уроку на засадах технологічного підходу

У науковій розвідці охарактеризовано особливості конструювання сучасного уроку на засадах технологічного підходу. З'ясовано, що конструювання уроку змогу ефективно передбачити й визначити майбутній процес перебігу уроку, його структурні етапи, змістову наповненість, дібрати і змодельовати форми, методи, прийоми, засоби навчання, зорганізувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію вчителя й учнів.

Ключові слова: *Технологічний підхід, сучасний урок, макроструктура уроку, мікроструктура уроку, структура уроку, конструювання уроку.*

Abstract. Kucherenko I. Designing a modern lesson on the basis of a technological approach.

In scientific research, the peculiarities of constructing a modern lesson on the basis of a technological approach are characterized. It has been found that designing a lesson, which makes it possible to effectively predict and determine the future process of the course of the lesson, its structural stages, content, to select and model forms, methods, techniques, means of learning, to organize the subject-subject interaction of the teacher and students.

Keywords: *Technological approach, modern lesson, lesson macrostructure, lesson microstructure, lesson structure, lesson design.*

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Марія ПАСІЧНИК,

здобувачка освіти бакалаврського рівня

ОП «Українська мова і література, англійська мова, зарубіжна література»
(Київський національний лінгвістичний університет, Україна)

Олена ПОПОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри української філології, науковий керівник
(Київський національний лінгвістичний університет, Україна)

Актуальність. З огляду на постійну необхідність удосконалення навчального процесу з урахуванням як сучасних тенденцій розвитку шкільної освіти, так і особливостей навчального предмета, важливості досліджень ролі формувального оцінювання для розвитку предметних та ключових компетентностей учнів постає необхідність визначення оптимальних методів та прийомів контролю та оцінювання на уроках української мови.

Мета дослідження: розглянути значення та особливості формувального оцінювання на уроках української мови, визначити його вплив на загальні результати навчання, розвиток особистості та формування мовної та мовленнєвої компетентності учнів, а також встановити ефективні методи його впровадження з метою покращення якості навчання та підвищення мотивації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Результати. Формувальне оцінювання – це невід'ємна складова процесу навчання, спрямована на покращення якості викладання та підвищення

ефективності освітнього процесу. Відмінність формувального оцінювання від традиційних методів полягає в тому, що воно не обмежується лише оцінкою кінцевих результатів, а зосереджується на постійній оцінці навчальних досягнень учнів протягом всього процесу навчання [3].

Одним із головних завдань формувального оцінювання є збирання інформації про академічні досягнення кожного учня, але його значення не обмежується цим. Оцінювання також дозволяє вчителям виявляти й аналізувати індивідуальні особливості кожного учня, їхні сильні та слабкі сторони, стилі навчання та інші фактори, які впливають на їхнє навчання. Завдяки формувальному оцінюванню вчителі можуть налаштовувати свої методи та стратегії навчання, щоб краще відповідати потребам кожного учня. Це сприяє індивідуалізації навчання, що є ключовим аспектом успішного освітнього процесу [1, с.93-94].

Формувальне оцінювання відіграє кілька ключових ролей у процесі навчання, які сприяють розвитку та успіху учнів.

По-перше, допомагає збудувати впевненість учня в його власних здібностях. Шляхом підтримки, позитивного підходу та визнання досягнень учнів, формувальне оцінювання створює атмосферу довіри та підтримки, що мотивує учнів до подальших зусиль і розвитку.

По-друге, надає учням орієнтири та корисні поради на різних етапах навчання. Шляхом надання конструктивного фідбеку та вказівок щодо подальших кроків, формувальне оцінювання сприяє розвитку учнів, допомагаючи їм зрозуміти, як покращити свої навички та знання.

По-третє, сигналізує про можливі складнощі або проблеми, щоб вчасно зреагувати та надати допомогу. Шляхом виявлення слабких місць учнів і можливих перешкод у їхньому навчанні, формувальне оцінювання дозволяє вчителям реагувати швидко та ефективно, надаючи необхідну підтримку та індивідуалізовану допомогу. Крім того, створює діалог між вчителем і учнем, де вони можуть обмінюватися думками, враженнями та питаннями. Цей діалог

сприяє кращому розумінню матеріалу та стимулює активну участь учнів у навчальному процесі.

Нарешті, формувальне оцінювання допомагає у формуванні стратегій успішного навчання. Шляхом навчання учнів визначати свої цілі, розробляти плани дій та оцінювати свій прогрес, воно сприяє розвитку в них навичок саморегуляції та самооцінки, що є важливими складовими успішного навчання та особистісного розвитку [2, с.47-48].

Принципи формувального оцінювання є основою для створення ефективного і збалансованого навчального середовища, спрямованого на забезпечення успішного розвитку учнів. Орієнтація на учнів є ключовим принципом формувального оцінювання. Головною метою є покращення навчання кожного учня, його особистого розвитку та досягнень. У цьому контексті важливо створити навчальні програми та методики, які враховують індивідуальні потреби та можливості кожного учня.

Принцип спрямованості вчителя передбачає його автономію в організації оцінювання. Учитель має визначати об'єкти оцінювання, вибирати методи та реагувати на отримані результати з урахуванням конкретних особливостей своїх учнів. Це дозволяє вчителю індивідуалізувати процес навчання та оцінювання, що є ключовим для ефективного розвитку кожного учня.

Різнобічна результативність є важливим принципом формувального оцінювання, що стимулює учнів до самооцінювання та глибокого засвоєння матеріалу, оскільки дозволяє їм розуміти, що успіх полягає не лише в отриманні високих балів, а й в розвитку навичок, здібностей та розумінні предмета.

Принцип неперервності передбачає використання різних технік зворотного зв'язку та постійний діалог між вчителем і учнями. Це дозволяє вчасно виявляти та вирішувати можливі проблеми в процесі навчання, а також забезпечує постійний розвиток як учнів, так і вчителів [2, с.48-49]

Формувальне оцінювання включає різноманітні форми, спрямовані на оцінку та підтримку розвитку учнів у процесі навчання.

Педагогічне спостереження вчителя є однією з основних форм формувального оцінювання. Воно дозволяє вчителю спостерігати за різними аспектами навчальної діяльності учнів, такими як академічні досягнення, співпраця та рівень участі. Це дозволяє вчителю отримати повний образ процесу навчання та виявити потреби учнів для подальшого розвитку.

Аналіз портфоліо учнів є ще однією важливою формою формувального оцінювання на уроках української мови. Портфоліо містить різноманітні матеріали, що відображають прогрес учня, містить попередні досягнення та результати діагностичних оцінок. Матеріали портфоліо дозволяють вчителю оцінити прогрес кожного учня та виявити їхні індивідуальні потреби для подальшого навчання.

У навчанні української мови до портфоліо зберігаються письмові та творчі роботи учнів, також до портфоліо можна додавати письмові відгуки учнів на роботи одне одного, анкети чи матеріали зворотного зв'язку від вчителя, а також анкети чи матеріали самооцінювання та рефлексії. Самооцінювання та взаємооцінювання є важливими елементами формувального оцінювання. Учні оцінюють свій власний прогрес та роботу своїх товаришів, що сприяє їхньому власному розвитку та взаєморозумінню. Це також допомагає учням стати більш відповідальними за своє навчання та розвиток.

Варто наголосити, що оцінювання особистісного розвитку та соціалізації учнів є важливою формою формувального оцінювання; дозволяє вчителям та батькам оцінити успіхи та потреби учнів у цих аспектах, що допомагає забезпечити їхній повний розвиток. Використання засобів отримання зворотного зв'язку, таких як обговорення навчального матеріалу та розуміння його учнями, є ще одним важливим елементом формувального оцінювання. Це дозволяє вчителю налаштувати навчальний процес відповідно до потреб класу та забезпечує ефективніше навчання та розвиток учнів [2, с.51-53]

Висновки. У навчанні української мови формувальне оцінювання виявляється є невід'ємною складовою процесу, спрямованого на забезпечення якісного навчання та особистісного розвитку учнів. Його впровадження не лише

допомагає визначити рівень знань, а й стимулює активну участь учнів у навчальному процесі, сприяючи їхньому особистісному зростанню.

Таким чином, формувальне оцінювання на уроках української мови виявляється не лише інструментом оцінки, а й потужним засобом стимулювання мовленнєвого розвитку учнів, зокрема, письмові форми зворотнього зв'язку, самооцінювання, взаємооцінювання є важливим інструментом для розвитку комунікативної компетентності учнів.

Використані джерела:

1. Гудзик І.П. Оцінювання результатів навчання у школах України. Розвиток навичок критичного мислення учнів у контексті розробки стандартів освіти України: матеріали міжнар. наук. практ. конф. Київ, 2001. С. 93–99.
2. Морзе Н.В., Барна О.В., Вембер В.П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики. Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2013. № 6. С. 45–57.
3. Підгорна О. Береговська Т. Що таке формувальне оцінювання, чому воно потрібне учням і які основні виклики. URL: <https://nus.org.ua/view/shho-take-formuvalne-otsinyuvannya-chomu-vono-potribne-uchnyam-i-yaki-osnovni-vyklyky/>

Анотація. Пасічник М., Попова О. Формувальне оцінювання на уроках української мов.

Розглянуто питання формувального оцінювання на уроках української мови, визначено його мету, місце на уроці та уточнено форми проведення. Акцент зроблено на значенні формувального оцінювання для розвитку мовленнєвої компетентностей учнів.

Ключові слова: формувальне оцінювання, українська мова, методи навчання, самооцінювання, педагогічне спостереження.

Abstract. Pasichnyk M., Popova O. Formative assessment in the lessons of ukrainian language and literature.

The article deals with the issue of formative assessment in the lessons of Ukrainian language, defines its purpose, place in the lesson and various forms of implementation. The emphasis is placed on the importance of formative assessment for the development of students' communicative competences.

Keywords: formative assessment, Ukrainian language, teaching methods, self-assessment, pedagogical observation.

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ 11 КЛАСІВ ЗЗСО З ВИКОРИСТАННЯМ ТІКТОК

Карина ЧЕРНЕНКО,

студентка 1 курсу філологічного факультету
(НУ «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна)

Лариса ГОРОДНИЧА,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
(НУ «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна)

Актуальність. Англійська мова стала не лише інструментом комунікації, а й ключовою навичкою в сучасному світі. Тому важливо, щоб учні мали можливість не лише вивчати граматику у класі, а й застосовувати її на практиці у звичайному житті. TikTok може стати цікавим і ефективним інструментом у цьому процесі.

Матеріали і методи. Дослідження передумов формування англомовної граматичної компетентності відбувались зусиллями таких вчених, як Л.Орловська, Є.Плотніков, М. Шемуда, А. Андрущенко та інші. С. Ніколаєва, Л.Панова, І.Андрійко, С. Тезікова, О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецька розкривали методику формування граматичної компетентності.

Крім традиційних підходів, Ю. Гунько, В. Куковська, Г. Подосиннікова, Т. Олійник, В.Афанасьєва, С.Ніколаєва, О. Корнієнко, В. Івашина, Н. Мельник та інші дослідники опрацьовували інтерактивні та інноваційні методи, прийоми та технології. Проте, автори вважають, що у науковій літературі все ще не достатньо досліджено аспекти формування граматичної компетентності через мовну гру, і тому це питання потребує всебічного комплексного вивчення.

У сучасному світі інформаційних технологій соціальні медіа стали не тільки платформою для розваг і спілкування, а й значним ресурсом для навчання та самовдосконалення. Однією з найпопулярніших серед молоді стала TikTok - мобільний додаток для створення та перегляду коротких відеороликів.

Результати. Граматична компетентність школяра проявляється у здатності правильно використовувати граматику як в усному, так і в письмовому мовленні, а також у розумінні граматичних структур, які використовують інші. Ця здатність ґрунтується на поєднанні знань, навичок і усвідомлення граматики, яка постійно змінюється та розвивається. Для учнів це означає вміння розпізнавати та усвідомлювати граматичні явища в мовленні, розуміти їхні особливості та правила їхнього застосування й функціонування.

Кожен клас має свій мінімальний обсяг граматики для вивчення, який поділяється на активний та пасивний. Щоб мати здатність висловлюватися іноземною мовою, необхідно оволодіти активним граматичним мінімумом, а для сприйняття та розуміння мовлення інших потрібен пасивний граматичний мінімум. Для успішної мовленнєвої діяльності необхідні обидва, адже пасивний граматичний мінімум є невід'ємною частиною активного [1, с. 101–112].

Компонентами граматичної компетентності є граматичні знання, мовленнєві граматичні навички і граматична усвідомленість. Виділяючи ці важливі складові граматичної структури, слід разом з тим зазначити, що формуються вони не окремо один від одного, а разом. Тому ми у визначенні етапів формування граматичної структури будемо спиратися на виділені в методиці етапи формування мовленнєвої граматичної навички [2, с. 244–247].

Першим етапом є орієнтовно підготовчий. На цьому етапі відбувається ознайомлення учнів з новим граматичним явищем граматична структура і первинне виконання мовленнєвої граматичної дії за зразком, якщо вона елементарна, чи первинне виконання окремих операцій, що входять до складу граматичної дії на основі усвідомлення способів їх виконання.

На другому, стереотипно ситуативному етапі, відбувається автоматизація дій учнів з новими граматичними структурами на рівні фрази. На третьому, варіюючи ситуативному етапі, продовжується автоматизація дій учнів з новими граматичними структурами на рівні понад фразової єдності і тексту.

На підготовчому етапі учні ознайомлюються з новою граматичною структурою у контексті або ситуації мовлення – реальній або спеціально

створеній учителем. Контекстом може служити будь-який невеликий текст – вірш, пісня, короткий діалог, уривок з відеофільму тощо.

Багато, щоб інформація надходила до учнів по двох каналах – слуховому і зоровому. У випадку використання відеофонограми подачу інформації по зоровому каналу слід відкласти на час після перегляду відеофонограми, інакше учні пропустять відеоряд. На цьому етапі учні не лише ознайомлюються з граматичною структурою, але й одержують або здобувають знання.

На другому і третьому етапах формування граматичної навички має місце автоматизація дій учнів з новою граматичною структурою на рівні фрази, понад фразової єдності і цілого тексту, для чого потрібні відповідні вправи і завдання.

По-перше, короткі відеоролики на ТікТок можуть служити для ілюстрації правильного використання граматичних конструкцій. Таким чином, вчителі англійської мови можуть створювати короткі відео, де демонструється правильне використання різних граматичних правил, і публікувати їх на своїх акаунтах. Учні матимуть змогу переглядати ці відео не лише у класі, але й вдома, що допоможе їм краще засвоювати матеріал.

По-друге, ТікТок може послужити платформою для творчого застосування вивчених граматичних правил. Учні мають можливість створювати власні відеоролики, де вони демонструють своє розуміння та вміння використовувати граматичні конструкції.

Це може включати як виконання коротких сценок або скетчів, так і створення комічних або навчальних відеороликів, що ілюструють правильне використання граматичних правил у різних ситуаціях.

ТікТок може стати ефективним інструментом для розвитку граматичної компетентності учнів 11 класів загальноосвітніх шкіл, оскільки він поєднує в собі візуальні та аудіальні елементи, що сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Можемо запропонувати кілька способів, як його можна використовувати для навчання граматики.

1. *Демонстрація граматичних правил.* Використання коротких відео для пояснення граматичних правил може зробити процес навчання цікавим та

зрозумілим: створення відео, які пояснюють конкретні граматичні правила (наприклад, вживання часів, узгодження числівників іменників тощо); використання візуальних ефектів для ілюстрації складних концепцій.

2. *Творче використання граматики.* Учні можуть створювати власні відео, де вони застосовують граматичні правила у різних контекстах: наприклад, зйомка коротких сценко або діалогів, де вони демонструють правильне використання певних граматичних конструкцій; запуск різноманітних челенджів, де учні повинні використовувати нові правила у своїх відео.

3. *Взаємодія та зворотний зв'язок.* Учителі можуть використовувати платформу для забезпечення інтерактивності та зворотного зв'язку: вчителі можуть залишати коментарі та реакції до відео учнів, вказуючи на помилки або відзначаючи правильне використання граматики; організація групових обговорень відео у класі, де учні можуть аналізувати роботи однокласників і обмінюватися думками.

Висновки. Для успішного використання ТікТок у навчанні важлива ретельна підготовка вчителя: створення чіткого плану, який включає інтеграцію ТікТок у навчальний процес, визначення конкретних цілей та очікуваних результатів; забезпечення безпечного та конструктивного середовища, де учні можуть вчитися та експериментувати без ризику негативних впливів; вчителі повинні підготувати якісні відео та матеріали, а також навчити учнів створювати освітній контент. ТікТок може бути потужним інструментом для розвитку граматичної компетенції учнів 11 класів за умови правильної інтеграції у навчальний процес. Важливими аспектами є творчий підхід, інтерактивність та контроль вчителя, що забезпечить ефективне та цікаве навчання.

Використані джерела:

1. Методика навчання іноземної мови: Навчально-методичний посібник (до курсу «Методика навчання іноземної мови») / за заг. ред. О. В. Казанжи. Миколаїв: 2019. 227 с.
2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.

Анотація. Черненко К., Городнича Л. Етапи формування англомовної граматичної компетенції учнів 11 класів ЗЗСО з використанням ТІКТОК

Висвітлено питання етапів формування англомовної граматичної компетентності учнів 11 класів ЗЗСО з використанням tiktok. Автор розглядає особливості формування граматичної компетентності на кожному з етапів та можливості використання TikTok.

***Ключові слова:** граматична компетентність, TikTok, мультимедіа, 11 клас, англійська мова.*

Annotation. Chernenko K. The stages of the formation of English-language grammatical competence of 11th-grade students using ТІКТОК.

The article highlights the stages of the formation of English-language grammatical competence of 11th-grade students using ТІКТОК. The author examines the peculiarities of grammatical competence formation at each stage and the possibilities of using TikTok.

***Keywords:** grammatical competence, TikTok, multimedia, grade 11, English language.*

ВПРАВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 11 КЛАСІВ З ВИКОРИСТАННЯМ СНАТГРТ

Катерина ПЕТРОСЮК,

студентка 1 курсу магістратури
філологічного факультету

(НУ «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна)

Лариса ГОРОДНИЧА,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов

(НУ «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна)

Актуальність. У сучасному глобалізованому світі володіння англійською мовою є ключовою навичкою, що відкриває численні можливості для особистісного та професійного розвитку. Учні 11-х класів перебувають на важливому етапі свого навчального шляху, готуючись до вступу у ЗВО або до початку кар'єри. Тому розвиток їх англомовної лексичної компетентності є надзвичайно актуальним завданням.

Традиційні методи навчання іноземних мов часто не забезпечують належного рівня інтерактивності та індивідуалізації, що може знижувати

мотивацію учнів. Крім того, умови навчання під час військового стану, обмежений час на уроках та відсутність постійної практики значно ускладнюють засвоєння нових лексичних одиниць. У цьому контексті використання сучасних технологій, зокрема систем штучного інтелекту, відкриває нові горизонти для ефективного навчання.

Матеріали і методи. Методичні аспекти формування іншомовної компетентності досліджували такі вчені, як Н. Бориско, Т. Кияк, С. Ніколаєва, Л.Павлова та інші. Питання навчання лексики були предметом вивчення В.Бухбіндера, Н. Гез, С. Смоліної, О. Солововой, С. Шатілова та ін. Методика розвитку лексичної компетентності студентів лінгвістичних ЗВО на основі формування мотиваційної бази навчання розглядалась А. Сіземіною, а поняття «лексична компетентність» на просунутих рівнях володіння іноземними мовами – Ю.Давидовою. Формування професійної лексичної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови вивчала Т. Андреєнко. Також над розкриттям питання формування лексичної компетентності працювали С.Амеліна, Н. Борисова, Н.Гаврилюк, А. Засецька, В. Панченко, Н. Христич.

У методичній літературі досліджуються питання використання штучного інтелекту в освітньому процесі, як це вказано в роботах таких авторів, як J. Belda-Medina, E. Wu, S. Furrer, S.Tegos, K. Zhang, A. Aslan, N. Kim та ін.

С. Амеліна наголошує на тому, що формування лексичної компетентності в англійській мові охоплює розвиток різних аспектів учнівської здатності [1, с.77]. Це включає не лише знання окремих слів, але й їх вміння використовувати в потрібних ситуаціях та контекстах, вміння виразно висловлювати свої думки та розуміти текст. У формуванні лексичної компетентності також важливе розуміння синонімів, антонімів, фразеологізмів та ідіом. Ефективне використання слів в мовленні та письмі є важливою навичкою в навчанні англійської мови, оскільки допомагає учням чітко та точно висловлювати свої думки. Процес формування лексичної компетентності включає активне вивчення нових слів, їх контекстуальне використання, а також постійне поповнення словникового запасу. Важливо, щоб учні не лише знали слова, а й могли

використовувати їх у різних практичних ситуаціях, що сприяє розвитку їх мовленнєвої здатності та розуміння мови.

Учена С.Баранова під лексичною компетентністю розуміє здатність людини, на основі лексичних знань, використовувати словниковий запас мови, швидко згадуючи з довготривалої пам'яті стандарт слів залежно від конкретного мовного завдання, відповідно використовуючи обрані вирази, приказки, прислів'я та фразеологізми в межах професійного розвитку, а також підтримувати ці навички на необхідному рівні й здійснювати постійний контроль за процесом збагачення мови. Вона також підкреслює, що лексична компетентність складається з лексичних і граматичних компонентів, і що лексичні компоненти включають стійкі вирази та односкладові форми [2, с. 308].

Лексико-граматичний склад будь-якої мови – це її основа. Тому лексична компетентність є невід'ємною складовою іншомовної комунікативної компетентності, метою якої є формування здатності успішно вирішувати завдання взаєморозуміння і взаємодії з носіями мови, яка вивчається, відповідно до норм і культурних традицій в умовах прямого і опосередкованого контактів [3, с. 30].

Здатність до ефективного використання слів у мовленні та письмі є важливим навичкою в навчанні англійської мови, оскільки вона допомагає учням виражати свої думки та ідеї чітко й точно. Формування цієї компетентності включає в себе активний процес вивчення нових слів, їх контекстуальне застосування, а також постійне вдосконалення і розширення словникового запасу. Важливо, щоб учні не лише знали слова, а й вміли використовувати їх у практичних ситуаціях, що активізує їх мовленнєву та розуміння мови.

Результати. Проведений аналіз стимулював наше дослідження. Цей процес полягає у систематичному розширенні словникового запасу. Використання інтерактивних методик та інструментів, таких, як ChatGPT, може значно полегшити процес формування лексичної компетентності в англійській мові, зробивши навчання цікавим, ефективним та доступним для учнів.

Серед його переваг можна виділити:

- індивідуалізоване навчання: ChatGPT може адаптувати вправи до рівня знань та потреб кожного учня, що забезпечує більш ефективне засвоєння лексичного матеріалу
- інтерактивність: Вправи, створені за допомогою ChatGPT можуть включати діалоги та ситуаційні завдання, що стимулюють учнів до активного використання мови у різних контекстах.
- необмежений доступ до ресурсів: Учні можуть використовувати вправи у будь-який час та в будь-якому місці, що сприяє регулярній практиці та покращенню лексичних навичок.
- миттєвий зворотній зв'язок: ChatGPT надає учням можливість отримувати миттєві відповіді на їхні запитання та корекції помилок, що сприяє швидкому виправленню та засвоєнню нових знань.

Пропонуємо кілька вправ для формування та вдосконалення англомовних лексичних навичок з розробленого нами комплексу.

Вправа 1. Генерація слів за тематикою. Попросіть учнів створити список слів на певну тему, наприклад, «подорожі», «наука і технології», «сім'я та відносини». Потім, використовуючи ChatGPT, учні можуть розширити свій словниковий запас, запитуючи його про синоніми, антоніми або асоціації зі словами з їх списку.

Вправа 2. «Побудова речень та текстів». Учні можуть практикувати використання нових слів у контексті, створюючи речення та короткі тексти за допомогою ChatGPT. Вони можуть почати з простих речень, а потім поступово переходити до складніших структур. Ця вправа допоможе їм закріпити нові слова та вивчити їх правильне вживання.

Вправа 3. «Дискусії та дебати». Організуйте дискусії з використанням нових слів, які учні вивчили за допомогою ChatGPT. Це може бути дискусія на актуальну тему, дебати навколо проблемного питання або просто обговорення власних думок і поглядів. Учні повинні використовувати нові слова та вирази в процесі обговорення.

Вправа 4. «Творче письмо». Попросіть учнів написати оповідання, вірш або есе, використовуючи якомога більше нових слів з їх словникового запасу. ChatGPT може бути корисним інструментом для отримання ідей або виправлення граматичних помилок.

Загалом, ці вправи не лише допоможуть учням розширити свій словниковий запас та покращити лексичну компетентність, але й забезпечать цікавий та захоплюючий процес вивчення англійської мови.

Висновки. Розробка вправ для формування англомовної лексичної компетентності учнів 11 класів з використанням ChatGPT є актуальним і перспективним напрямком. Використання цієї технології дозволяє створювати інноваційні та ефективні навчальні матеріали, що відповідають потребам сучасного освітнього процесу та сприяють покращенню якості вивчення англійської мови.

Використання інтерактивних методів, таких, як ChatGPT у процесі вивчення англійської мови, допомагає зробити навчання більш ефективним та захоплюючим для учнів 11 класу. Ці вправи сприяють розвитку лексичної компетентності, критичного мислення та комунікативних навичок, що є важливими для успішної адаптації в сучасному світі. Такий підхід до навчання дозволяє учням не тільки вивчати нові слова та вирази, а й використовувати їх у практичних ситуаціях, що сприяє їхньому повнішому засвоєнню англійської мови та підвищує їхню впевненість у мовленні.

Використані джерела:

1. Амеліна С.М. Методика формування лексичної компетенції майбутніх філологів. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія.* Вип. 2. 2014. С. 9-13.
2. Баранова С. В., Джим А. Ю. Особистісно-орієнтований підхід на заняттях з іноземної мови. *Науковий журнал «Молодий вчений».* Херсон: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика». Вип. 5. 2017. С. 308-311.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.

Анотація. Петросюк К., Городнича Л. Вправи для формування англомовної лексичної компетентності учнів 11 класів з використанням CHATGPT.

Представлено особливості вправ для формування англомовної лексичної компетентності учнів 11 класів з використанням ChatGPT. Автор обґрунтовує переваги вправ з використанням штучного інтелекту та наводить відповідні приклади вправ.

Ключові слова: лексична компетентність, ChatGPT, штучний інтелект, учні 11 класу, англійська мова.

Annotation. Petrosiuk K. Exercises for the development of the 11th grade students' english lexical competence using chatgpt.

The article highlights the peculiarities of exercises for developing the 11th-grade students' English lexical competence using ChatGPT. The author substantiates the advantages of exercises using artificial intelligence and provides relevant examples of exercises.

Keywords: lexical competence, ChatGPT, artificial intelligence, 11th grade students, English language.

НАЦІОНАЛЬНІ ПРОЄКТИ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ РОБОТИ З ТЕКСТОМ ЕСЕ¹⁵.

Назар БЕРЕЖНИЙ,

здобувач освіти магістерського рівня
ОП Середня освіта. Українська мова і література. Англійська мова
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка, Україна)

Актуальність. У п'ятих-шостих, а також у сьомих класах, які пілотуються НУШ у 2023-2024 н.р., продовжується упровадження Державного стандарту базової середньої освіти (2020). В умовах освітніх втрат воєнного часу надважливо розв'язувати проблему готовності вчителя української мови і літератури здійснювати формування соціально-емоційних навичок і ключових компетентностей учнів. Вимоги методичної підготовки до роботи в НУШ стимулювали нас опрацювати «Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022» на предмет відповідності завдань

¹⁵ З виступу на секційному засіданні конференції

підручників для 5-6 класів НУШ до вимоги PISA, дослідити методику Національного проєкту «Пишемо есе».

Матеріали і методи. Розробники Національного проєкту «Пишемо есе» (команда об'єднує вчителів, методистів, викладачів педагогічних університетів та тренерів ІППО) поклали в основу своєї роботи досвід Національного проєкту письменництва National Writing Project (National Writing Project, NWP). Цінність підходу, запропонованого National Writing Project, полягає в органічному синтезі критичного читання, відборі доказів, структуруванні тексту, аргументованого письма. Учні аналізують публіцистичні тексти: відбирають аргументи з тексту, розробляють власні міркування на основі прочитаного, ґрунтуючись на фактах із прочитаного, навчаються створювати виважені та логічно впорядковані есе.

Проєкт включає дев'ять навчальних модулів: «Регулярне письмо», «Мета текстів і різновиди есе», «Долучення до дискусії: пошук дискусійних питань та формування суджень», «Поєднання доказів і тез» та ін. У кожному модулі представлено запитання для рефлексії, а також презентації, ресурси та корисні покликання для організації уроків.

Наприклад, у четвертому модулі «Поєднуємо докази й тезу» запропоновано інструменти, які орієнтовані на копітку роботу з текстами, опанування складної практики аргументації, вивільненню аналітичних думок, формування й підтримку зв'язку між доказами і тезою. Процес навчання включає інтерактивність та кооперативні підходи, що сприяють розвитку комунікативних вмінь та емоційного інтелекту учнів. Робота в групах, дискусії та взаємне оцінювання надають додаткового імпульсу для осмислення та аргументації власних думок, підвищуючи залученість і мотивацію учнів.

Результати. Відповідно до модулів проєкту ми підготували зразки вільного та формального есе. Наводимо зразок вільного есе

ПЛЮСИ ТА МІНУСИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТУ ДЛЯ НАВЧАННЯ

Хто б там що не говорив, а інтернет для мене – це одне з благ світу. Ось, наприклад, запропонували домашню з географії – прочитай параграф десятий і дізнайся про Японію все достеменно. А ти читаєш-читаєш, і нічого не

запам'ятовується. Тут і приходить на поміч інтернет. «Забиваєш» у пошуковику, і вмить перенесишся туди, де цвітуть сакури, де кожна людина – поет, де Фудзіяма височить, натхненно підпираючи небо, а вельми скромненька польова квіточка постає зразком чарівності і краси. Чи, наприклад, готуючись до англійської, забув, як правильно вимовляти те чи інше слово, теж вмикай інтернет – там купа необхідного аудіо. І взагалі, здається, для інтернету немає нічого неможливого. Він знає і як будинок збудувати, і як зв'язати теплі шкарпетки, і як теорему Піфагора довести. Гарно мати такого розумника поряд!

Та нещодавно я запитав себе: А чого ж я вартий без інтернету? Чи зможу щось змайструвати, хоча б в уяві? Чи зможу написати власний твір, зробити свій проєкт? Мабуть, буде складнувато це зробити, але, думаю, варто спробувати. Воно цього вартує. Адже маючи поруч такого високоінтелектуального друга, необхідно не поступатися йому в розумі.

А ще за вікном скільки всього цікавого – ліс, річка, хлопці на футбольному полі, улюблений велосипед і повітряний змій, що давно чекає нашого польоту.

Есе має довільну структуру. У вступі аргументуємо вибір теми. В основній частині розгортаємо думку щодо порушеної проблеми «Плюси і мінуси використання інтернету для навчання». Дотримуємось обов'язкової вимоги – наявність авторської позиції щодо використання інтернету під час навчання: спочатку називаємо інтернет другом і помічником, а далі приходимо до думки, що необхідно у житті всього навчитися самому, адже це більш цікаво, природньо. Намагаємось нестандартно мислити: на першому плані особистість, свідома настанова на розмовну інтонацію і лексику.

Емоційність, експресивність, яскрава образність досягається уживанням метафор, порівнянь, алегоричних образів і символів (*Фудзіяма височить, натхненно підпираючи небо; інтернет- одне з благ світу; інтернет – розумний друг; повітряний змій, що чекає нашого з ним польоту*). Наявні риторичні запитання (*А чого я вартий без інтернету? Чи зможу щось змайструвати хоча б в уяві?*), окличні речення (*Гарно мати такого розумника завжди поряд!*).

Нестандартні висновки есе обмежуються одним реченням, звертаємо увагу читачів на прекрасний навколишній світ, що є справжнім, а не віртуальним, який дає змогу кожній людині стати майстром, творцем будь-якої справи, а не тільки споживачем інформації.

Наводимо зразок формального есе.

ПЛЮСИ ТА МІНУСИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТУ ДЛЯ НАВЧАННЯ

Чи можливе сучасне життя без інтернету? А навчання? Сьогодні інтернет став невід'ємною частиною нашого життя, тож відповідь, упевнений, буде однозначна – ні! Певний час інтернет є невід'ємною складовою нашого життя, усіх його аспектів, зокрема, й освіти. Ми вже не можемо уявити наше навчання без доступу до онлайн-ресурсів. Однак, як і будь-яке могутнє знаряддя, інтернет має як свої переваги, так і недоліки в освіті.

На перший погляд, інтернет є необмеженим джерелом знань. Ця доступність інформації дозволяє учням знаходити матеріали на будь-яку тему за лічені секунди, що неспівмірно з тим часом, який потрібно було б витратити на пошуки її у друкованих виданнях. Інтернет також розширює можливості для дистанційного навчання, роблячи освіту доступнішою для людей з віддалених регіонів. Окрім того, інтерактивність та візуалізація, які надаються багатьма онлайн-платформами, сприяють кращому засвоєнню матеріалу.

Однак, поряд із перевагами використання інтернету в освіті має і значні недоліки. Передусім, складно знайти більш спокусливе джерело відволікань, ніж різні мережі, де єдиний клік може віддалити від навчання на години. Окрім того, не вся інформація є достовірною або актуальною. Завантажений готовий продукт з інтернету стимулює мозок бути лінивим, таким, що вже не здатний продукувати власні ідеї. Не забуваймо і про дитяче здоров'я, яке страждає, коли не дотримуватися певних правил при використанні інтернету.

Попри всі мінуси, складно заперечити значення інтернету в сучасній освіті. Його роль у розширенні доступу до знань та освітніх ресурсів є надважливою. Однак, використовувати його потрібно з розумом.

У Вступі (I абзац) висловлена власна позиція щодо теми та обґрунтування вибору. В Основній частині (II, III абзаци) розгорнута думка через аналіз конкретних прикладів, які демонструють як користь, так і можливі негативні наслідки використання інтернету (швидкість, візуалізація, інтерактивність, доступність, але джерело відволікань, недостовірність інформації, розвиток лінивого мозку, негативний вплив на здоров'я). Основна частина включає аргументи та приклади. Дотримана логічна послідовність між частинами. У Висновку (IV абзац) узагальнено викладені попередньо міркування щодо важливості розвитку власних здібностей та креативності незалежно від наявності доступу до мережі.

Важливість формування культури роботи з текстом есе стимулювала нас узяти участь у «Майстерні академічної доброчесності», яку зініціювали Сумський державний університет, Центр українсько-європейського наукового співробітництва, Компанія Plagiat.pl, пройти підвищення кваліфікації «Академічна доброчесність, відкрита наука та штучний інтелект: як створити доброчесне освітнє середовище» (2023).

Результатом роботи стала підготовка есе, в якому ми представили аргументоване бачення проблеми за тематикою доброчесного освітнього середовища. Виконуючи таку роботу, керувались критеріями: чіткий виклад суті проблеми; з'ясування причини проблеми академічної доброчесності, впливу проблеми на поведінку учасників освітнього процесу.

Висновки. Участь у національних проектах допомогла виразити розуміння понять «культура роботи з текстом есе учнів НУШ», а формування культури роботи з текстом есе учнів НУШ розглядати як цілісний освітній процес, у якому маємо враховувати особистісно орієнтований, компетентісно орієнтований, діяльнісний, комунікативно-жанровий підходи, принципи модельних програм.

РОЗДІЛ 4
ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ
Й АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ДОСЛІДНИКА

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ ВЧИТЕЛЯ НУШ
В УМОВАХ ІНТЕРАКТИВНОГО
ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Інна ШИШЕНКО,

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри математики, фізики та методик їх навчання
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка)

Актуальність. У світлі сучасних проблем важливим фактором цивілізаційного прогресу людства є цифровізація. Вона зумовлює ширше використання комп'ютерних систем, цифрових технологій, телекомунікацій, мережі Інтернет в усіх сферах суспільного життя – економіці, культурі, науці і, звичайно, освіті. Цифрові технології є основою більшості ментальних та матеріальних благ, притаманних нашому світу.

Нині зростає попит на фахівців з оригінальним мисленням, здатних орієнтуватися в цифровому просторі і працювати в динамічних умовах. Саме тому змінюються пріоритети й освітньої галузі, які на рівні закладу загальної середньої освіти обумовили появу нової моделі навчання – Нової української школи (НУШ).

Однією з десяти ключових компетентностей Нової української школи визначено інформаційно-цифрову, необхідну кожній сучасній людині для орієнтації в інформаційному просторі. У Концепції Нової української школи зазначено, що наскрізне використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі має стати інструментом забезпечення успіху реформи. За цих умов досягатиметься головна її мета – сучасна освіта готуватиме людину до способу життя в ХХІ ст., коли інформаційно-цифрове середовище стає необхідною умовою життєдіяльності в усіх сферах суспільного буття [5].

Відповідно нині сформувався запит суспільства на вчителя, який вільно послуговується інформаційними технологіями як інструментом професійної діяльності загалом, і на вчителя, який вільно використовує такі цифрові інструменти для організації комунікації з учнями в умовах інтерактивного цифрового освітнього середовища Нової української школи зокрема.

Мета дослідження: висвітлити засоби реалізації комунікативних стратегій і тактик вчителя НУШ в умовах інтерактивного цифрового освітнього середовища.

Результати. Образ сучасної людини формується в контексті доступу до соціальних мереж, інтернету, володіння і використання гаджетів, поєднання людського і штучного інтелекту. Соціальні мережі утворили нове соціокультурне довкілля, яке все більшою мірою і динамікою впливає на дітей. Розвиток такої соціомережної сфери не може відбуватися поза освітньої діяльності, відокремлено від сфери освіти. Кількість користувачів соціальних мереж зростає щорічно серед усього населення світу. Зокрема, сьогодні середньостатистичний користувач проводить в інтернеті більше 40,0 % свого життя, близько п'яти годин на добу (рис. 1) [2].

Рис. 1. Тенденції розвитку соціомережної сфери (за матеріалами НАПН України [2])

Ці сучасні тенденції цифровізації яскраво проявляються в освіті, що передбачає насичення інформаційно-освітнього середовища електронно-цифровими засобами та налагодження електронно комунікаційного обміну, що фактично уможлиблює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний освітній простір для комунікації в освітньому процесі. Цей простір має дві складові: по перше, формування цифрового освітнього середовища як сукупності цифрових засобів навчання; по друге, глибока модернізація освітнього процесу через упровадження комунікативних стратегій та тактик, що спираються на цифрові засоби, зокрема засоби соціальних мереж (рис. 2) [5].

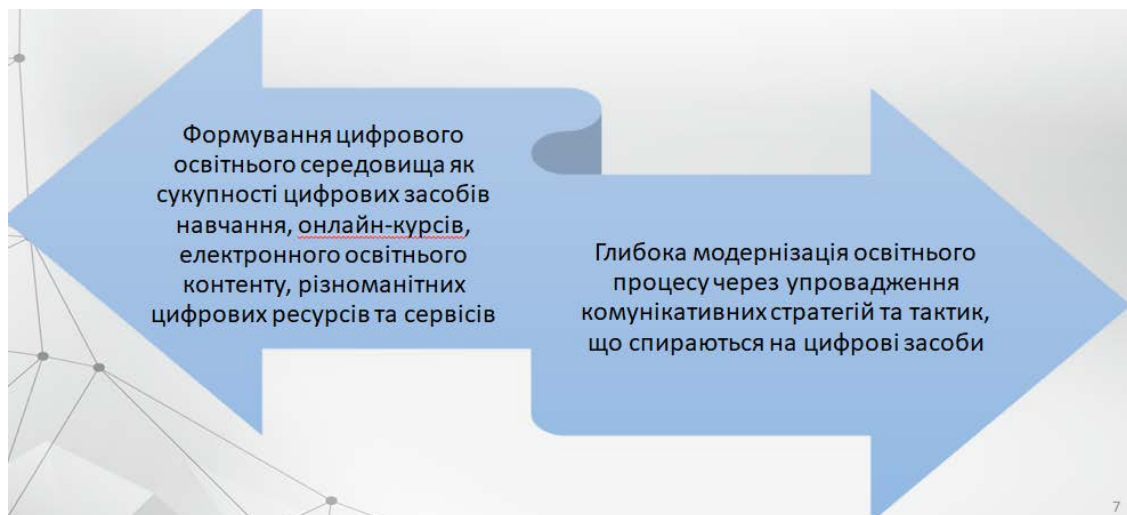

Рис. 2. Структура кіберфізичного освітнього простору для комунікації в освітньому процесі

На нашу думку, найбільш поширеними комунікативними стратегіями, які можуть бути застосованими для реалізації концепції НУШ, є стратегії ввічливості, співробітництва, маніпулювання, ухилення, переконання. Помічено, що в умовах НУШ, ці стратегії можуть бути представлені різними комунікативними тактиками [6]. Засобами реалізації цих комунікативних тактик, з огляду на вищезазначене, можна вважати саме застосування цифрових технологій через соціальні мережі (рис. 3).

Рис. 3. Комунікативні стратегії і тактики НУШ

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування інтегрованих інформаційних систем у сфері освіти» (від 27 липня 2022 р. № 7396) освітянам доступно багато сучасних цифрових технологій для здійснення повсюдної комунікації, а саме: Skype, Google Meets, Zoom тощо. Учителі можуть співпрацювати з іншими класами, незалежно від місцезнаходження абонентів. Розроблено ряд сайтів (Edmodo, EduBlogs, Grocki, Wikispaces тощо), які формують звужену соціальну мережу за типом Facebook, котра дає змогу вчителям та учням спілкуватись, об'єднавшись навколо процесу навчання у школі, місця для ведення блогів для здобувача освіти, педагога, для всього класу, сховищ розгорнутих планів уроків, проєктів, освітніх матеріалів [1; 3].

Упродовж 2019-2022 рр. вчені Національної академії педагогічних наук України здійснили масштабне дослідження, спрямоване на визначення освітніх ресурсів, електронних засобів навчання, що користуються найбільшим попитом серед вчителів ЗЗСО. З'ясовано, що для організації дистанційного навчання в умовах пандемії і воєнного стану респонденти найбільше використовували такі цифрові інструменти, як Viber та Zoom (рис. 4) [4].

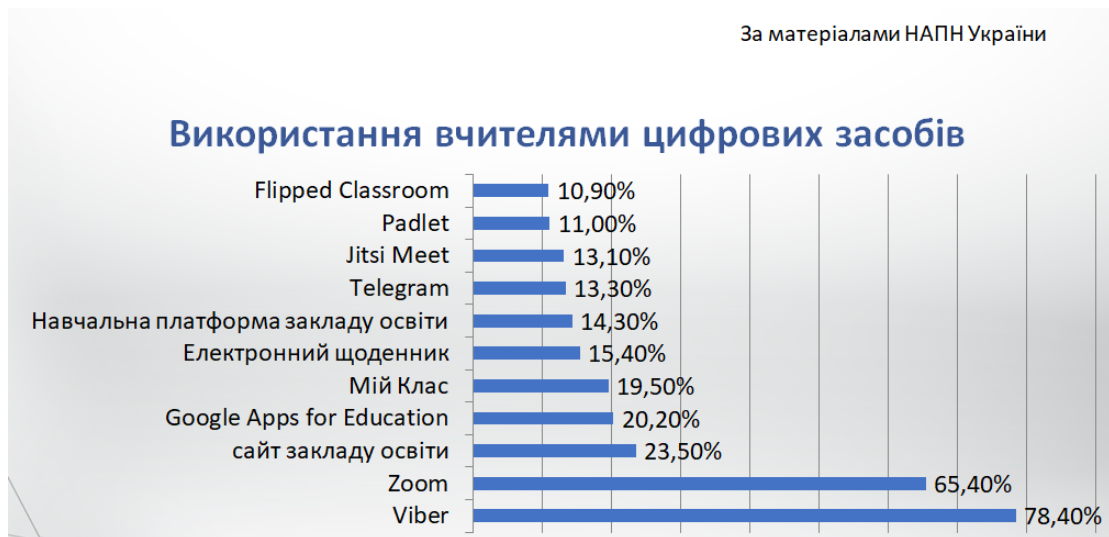

Рис. 4. Цифрові технології в роботі вчителя

Звичайно, напрями використання соціальних мереж (Viber, Messenger, Telegram та ін.) різняться залежно від галузі освіти, проте вони можуть слугувати місцем обговорення складних питань, обміну досвідом та надання підтримки. Користування ними може зробити навчання більш доступним, коли викладач має можливість публікувати відповідні графіки, схеми, відео та інші візуальні матеріали тощо.

Для підвищення мотивації можна організовувати невеликі віртуальні конкурси чи завдання зі врученням відзначень або призів за певні досягнення. Учасники спільноти можуть ділитися враженнями від розв'язання складних задач чи обговорювати власний емоційний досвід вивчення предмету, що стимулюватиме однокласників для вираження своїх емоцій. Також у таких спільнотах можна заохочувати учнів писати власні блоги або короткі публікації на тему вивчення, в яких вони можуть ділитися враженнями, викликами та розв'язаннями завдань [3].

Висновки. Цифрові технології є важливою складовою реалізації реформи НУШ, оскільки забезпечують швидкий та легкий доступ до навчальних ресурсів. Учителеві НУШ для реалізації комунікативних стратегій і тактик в умовах інтерактивного цифрового освітнього середовища доцільно застосовувати соціальні мережі. Це може знизити рівень стресу, пов'язаного із здобуттям

необхідної інформації. Використання цифрових платформ для комунікації та співпраці може допомогти у вирішенні відчуття соціальної ізоляції, яке може виникнути в умовах дистанційного навчання. Використання інтерактивних онлайн-засобів може зробити навчання цікавішим та залучити увагу учнів, сприяючи позитивним емоціям.

Використані джерела:

1. Биков В.Ю., Пінчук О.П., Литвинова С.Г., Буров О.Ю., Богачков Ю.М., Гриб'юк О.О., Соколюк О.М., Слободяник О.В., Коневщинська О.Е., Ухань П.С., Дементієвська Н.П., Яськова Н.В. Формування інформаційно-освітнього середовища навчання старшокласників на основі технологій електронних соціальних мереж : монографія (О.П. Пінчук, наук. ред.). Київ: Педагогічна думка, 2018. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/712171/>
2. Кремень В.Г., Биков В.Ю., Ляшенко О.І. та ін. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи. Вісник НАПН України. 2022. № 4(2). С. 1-49.
3. Майнаєв Ф. Я. Використання соціальних мереж у on-line-навчанні. Innovative solutions in modern science. 2016. № 2 (2). С. 1-9.
4. Овчарук О.В., Іванюк І.В. Результати онлайн-опитування «Готовність і потреби вчителів щодо використання цифрових засобів та ІКТ в умовах карантину: січень-лютий 2022 : аналітичний звіт. Київ: ЦО НАПН України, 2022. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/730808/>
5. Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність : інформаційно-аналітичний збірник. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2021. URL : <https://cutt.ly/005sLNu>
6. Товканець Г., Теличко М., Лендел Л. Комунікативна культура педагога у забезпеченні якості освітньої взаємодії. Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка. 2021. Вип 35. Том 6. С. 209-214.

Анотація. Шищенко І. Комунікативні стратегії і тактики вчителя НУШ в умовах інтерактивного цифрового освітнього середовища

Акцентовано, що вчителю НУШ для реалізації комунікативних стратегій і тактик в умовах інтерактивного цифрового освітнього середовища доцільно застосовувати соціальні мережі, оскільки цифрові технології є важливою складовою реалізації реформи НУШ та забезпечують швидкий та легкий доступ до навчальних ресурсів.

Ключові слова: *комунікативні стратегії; комунікативні тактики; цифрові технології; вчитель Нової української школи; соціальні мережі.*

Abstract. Shyshenko I. Communicative strategies and tactics of a teacher of a new ukrainian school in the conditions of an interactive digital educational environment

The article emphasizes that it is advisable for the teacher of New Ukrainian School to implement communicative strategies and tactics in the conditions of an interactive digital educational environment, since digital technologies are an important component of the implementation of the reform of New Ukrainian School and provide quick and easy access to educational resources.

Keywords: *communicative strategies; communicative tactics; digital technologies; teacher of the New Ukrainian School; social networks.*

**АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ:
НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА¹⁶**

Марина ЯЧМЕНИК,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри української мови і літератури,
керівник лабораторії інфомедійної грамотності
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка, Україна)

Актуальність. Поява штучного інтелекту (далі — ШІ) змінила підходи до економічного, освітнього, наукового розвитку у суспільстві. З 2019 року Україна як член Спеціального комітету із ШІ Ради Європи приєдналася до створення Рекомендацій Організації економічного співробітництва і розвитку з питань ШІ (Organisation for Economic Cooperation and Development, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449).

У Концепції розвитку ШІ в Україні, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 вересня 2020 р., ШІ потрактовано як організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання, шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також інструмент для

¹⁶ З виступу на секційному засіданні конференції

створення та використання власних алгоритмів роботи з інформацією досягнення поставлених завдань [1].

Матеріали і методи. Серед нагальних проблем, які окреслені Концепцією і потребують першочергового усунення є: можливі ризики та безпека використання Ш І; відсутність правового регулювання Ш І; відсутність спеціалізованого навчання на всіх рівнях освіти; недостатній рівень захисту даних внаслідок застарілості автоматичних систем; складність перевірки відповідності роботи систем Ш І у законодавстві та існуючих етичних принципів; наявність ризиків зростання рівня безробіття у зв'язку з використанням технологій Ш І; відсутність застосування технологій Ш І в судовій практиці [1]. Водночас Концепція містить низку рекомендації щодо інтеграції Ш І в освіту, науку, економіку, оборону тощо.

Спроби щодо правового регулювання Ш І натеper знаходимо в “Рекомендаціях щодо Ш І” Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD/LEGAL/0449) (червень 2019 року), етичних стандартах Рекомендацій CM/Rec(2020)1 (8 квітня 2020 р), ухвалених Комітетом міністрів Ради Європи для держав-членів щодо впливу алгоритмічних систем на права людини.

Науковиця К. Матвеева у своїх наукових розвідках порушує питання авторства рукописів, створених за допомогою Ш І. Дослідниця апелює до висновків наукових видавців, зокрема Комітету з етики публікацій, які чітко окреслюють те, що інструменти Ш І (ChatGPT, Large Language Models та ін.), не можна вказувати як співавторів публікацій, або ж автори мають зазначити, які саме інструменти Ш І і в якому контексті дослідження були використані. Відповідно науковий журнал Science наголошує, що жодний текст, згенерований ChatGPT та ін., не можна використовувати у наукових дослідженнях. Таку позицію займають і організатори 40-ї Міжнародної конференції з Ш І, які резолювали заборону використання згенерованих текстів на основі мовних моделей Ш І [2, с. 247].

Висновки. Таким чином, питання академічної доброчесності під час створення інтелектуальних продуктів засобами ШІ є предметом вивчення окремих дослідників, проте недостатньо дослідженим. Серед перспектив впровадження Концепції розвитку ШІ в Україні (розділ Правове регулювання та етика) пріоритетною є розробка Етичного кодексу штучного інтелекту. Ці та інші питання потребують подальших окремих наукових розвідок, опираючись на зміни в нормативно-правовій базі, що має бути спрямована на запобігання ризиків, пов'язаних із інтелектуальною власністю та захисту приватної інформації.

Використані джерела:

1. *Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні.* Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-s21220>).
2. Матвеева К.В. Використання інструментів штучного інтелекту у написанні наукових досліджень: етичний аспект. *Наукова весна : зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-техн. конф. аспірантів та молодих вчених* (Дніпро, 1–3 берез. 2023 р.). Дніпро. 2023. С. 246–248.

**АКАДЕМІЧНА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО
ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ¹⁷**

Юлія ВАРИВОДА,

здобувачка третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота
(Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, Україна)

Оксана КРАВЧЕНКО,

науковий керівник; доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету соціальної та психологічної освіти,
(Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна)

Актуальність. Розбудова інклюзивного та доступного суспільства є пріоритетним завданням багатьох країн світу. Для подолання дискримінації в

¹⁷ З виступу на секційному засіданні конференції

різних сферах життя у 2015 році було ухвалено Цілі сталого розвитку, які передбачають розв'язання цієї та інших проблем, що постали перед людством.

Україна ратифікувала Цілі сталого розвитку і зобов'язалася сприяти їх досягненню. Однією із цілей сталого розвитку є Ціль 4. Якісна освіта. Відповідно до цієї цілі повинні забезпечуватися права усіх громадян на отримання якісних освітніх послуг.

Матеріали і методи. Вітчизняним законодавством передбачено забезпечення умов надання освітніх послуг. Сьогодні ці процеси удосконалюються та створюються умови для забезпечення права на освіту усіх громадян незалежно від фізичних можливостей, віку тощо. Окрім створення безбар'єрного освітнього середовища, Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року передбачається інформаційна та цифрова безбар'єрність [3].

Варто виокремити такі завдання, що передбачені напрямом «Освітня безбар'єрність»:

- «забезпечення закладів освіти умовами та інструментами для адаптації всіх інформаційних матеріалів для осіб з порушеннями зору, слуху та осіб з порушенням інтелектуального розвитку;
- розвиток та популяризація застосування навчальних матеріалів із використанням спеціальної техніки;
- стимулювання закладів освіти до якісної та доступної комунікації своїх освітніх можливостей;
- розвиток умов та платформ для проведення якісних інформаційних кампаній щодо популяризації освітніх можливостей» [3].

Ці завдання співвідносяться із завданнями напряму «Інформаційна безбар'єрність»:

- «урегулювання вимог доступності інформації під час надання публічних послуг у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, працевлаштування, фінансових, адміністративних, судових, культурних, спортивних та інших публічних послуг, які надаються юридичними особами, що

фінансуються з державного та місцевого бюджетів, або які займають домінуюче становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами в наданні послуг;

- підтримка розвитку альтернативних засобів комунікації» [3].

Також такі завдання корелюються із завданнями напряму «Цифрова безбар'єрність»:

- «затвердження вимог щодо доступності онлайн-ресурсів та онлайн-контенту, зокрема доступності нативних мобільних додатків, що повинні ґрунтуватись на останній версії стандарту WCAG (Web content accessibility guidelines – Настанови щодо доступності веб-вмісту) та інших загальновизнаних стандартів доступності;

- запровадження тестування всіх державних онлайн-ресурсів та онлайн-контенту на відповідність стандартам доступності» [3].

Коли говоримо про фізичну доступність, то будівлі закладу освіти повинні відповідати «вимогам ДБН України В.2.2.-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти» та ДБН України В.2.2.-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд»» [4].

З 2023 року здійснюється перевірка закладів вищої освіти щодо «наявності на офіційних веб-сайтах закладів вищої освіти інформації та матеріалів щодо умов доступності закладу освіти для навчання осіб з особливими освітніми потребами (інформація щодо забезпечення безперешкодного доступу для осіб з обмеженими фізичними можливостями, порядок супроводу (надання допомоги) особам з інвалідністю та іншим маломобільним групам населення, висновки, інструкції, внутрішні нормативно-правові документи закладів освіти тощо з питань забезпечення безперешкодного доступу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до будівель та приміщень закладів освіти)» [4].

Проте дотримання академічної доброчесності всіма учасниками освітнього процесу, зокрема здобувачами з особливими освітніми потребами вимагає якісної та доступної академічної комунікації.

26 березня 2024 року відбулося засідання Експертної ради з комунікацій безбар'єрності при Міністерстві культури та інформаційної політики України [1].

Під час засідання було розглянуто пропозиції щодо внесення змін до Комунікаційної стратегії для підтримки реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [1]. Комунікація має посприяти у подоланні наявних бар'єрів у суспільстві, зокрема і в освітньому середовищі.

Здійснення академічної комунікації відбувається в різний спосіб. В освітньому середовищі, варто пам'ятати, що комунікація відбувається за допомогою різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій та навчально-методичних матеріалів. Академічна комунікація є важливим компонентом, оскільки належне здійснення інформаційної компанії щодо всіх заходів та можливостей в університеті сприятиме створенню академічно доброзесного середовища. Це зумовлене тим, що усі матимуть доступ до інформаційних ресурсів. Це веб-сайти університетів, факультетів та інших підрозділів, Moodle, Classroom та ін. Також інформаційними ресурсами є навчально-методичні матеріали, дошки оголошень, банери тощо.

Результати. Для того, аби зробити академічну комунікацію більш доброзесною для усіх здобувачів освіти, пропонуємо певні рекомендації:

1. Адаптувати веб-сайти відповідно до вимог WCAG 2.1. Найвищим рівнем веб-доступності буде дотримання 4 принципів – сприйнятливість (користувачі повинні мати можливість сприймати інформацію), дієвість (користувачі повинні самостійно керувати інтерфейсом), зрозумілість (інформація та робота інтерфейсу повинна бути зрозумілою) та надійність (користувачі повинні мати доступ до вмісту в міру розвитку технологій) [2].

2. Адаптувати та модифікувати навчально-методичний матеріал. Урахування потреб здобувачів вищої освіти з порушенням зору (використання шрифту Брайля), з порушенням слуху (використання жестової мови, відеоматеріали з субтитрами тощо) та з інтелектуальними порушеннями (використання доступних слів та пояснень матеріалів).

3. Використовувати послуги особи, що супроводжує осіб з інвалідністю, сурдоперекладача, асистента тощо.

Також сьогодні часто в анкетах реєстрації на заходи з неформальної освіти запитують, чи є ви людиною з інвалідністю. На нашу думку, така практика є корисною і для організації освітнього процесу. По-перше, це надасть можливість сприяти задоволенню потреб таких учасників. По-друге, такий підхід говорить про відкритість та доступність закладу освіти.

Висновки. Отже, академічна комунікація включає різні методи та способи і дотримання вимог доступності сприятиме їй. Інформаційна безбар'єрність формує академічно доброзичесне освітнє середовище, оскільки робить його доступним для всіх. Окрім цього, це допомагає формуванню толерантності, відкритості, рівності, недискримінаційного ставлення.

Використані джерела:

1. Відбулося засідання Експертної ради з комунікацій безбар'єрності. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/vidbulosya-zasidannya-ekspertnoyi-radi-z-komunikacij-bezbaryernosti> (дата звернення 16.04.2024)
2. Настанови з доступності вебвмісту (WCAG) 2.1. W3C. URL: <https://www.w3.org/Translations/WCAG21-ua/> (дата звернення: 16.04.2024).
3. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-r#Text> (дата звернення: 16.04.2024).
4. Статистичні дані. *Міністерство освіти і науки України.* URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> (дата звернення 16.04.2024)

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАСАДАХ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ¹⁸

Сергій БОГОСЛАВСЬКИЙ,
аспірант кафедри інформатики
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, Україна)

Актуальність. Дистанційне навчання стає все більш поширеним [1-5], пропонуючи студентам гнучкість та зручність. Однак важливо, щоб дистанційні

¹⁸ З виступу на секційному засіданні конференції

навчальні програми були організовані на засадах академічної доброчесності, щоб гарантувати справедливість та рівність для всіх студентів.

Це можливо здійснити, дотримуюсь таких принципів організації дистанційного навчання: використання технології, які допомагають виявляти та запобігати недоброчесності; надання ресурсів для розвитку навичок академічної доброчесності; створення культури чесності та поваги в онлайн-спільноті; справедливе оцінювання студентів (варто використовувати різноманітні методи оцінювання, які важко обійти; надавати студентам чіткі інструкції щодо завдань та критеріїв їх оцінювання; своєчасно та справедливо оцінювати роботи студентів; розслідування випадків порушення академічної доброчесності (має бути чітка процедура розслідування порушень академічної доброчесності, чим забезпечиться почуття справедливості у студентів; при цьому наслідки порушення повинні бути пропорційними тяжкості проступку); відповідне навчання і підтримка викладачів; заохочення викладачів до співпраці у питаннях академічної доброчесності.

Матеріали і методи. Організація дистанційного навчання на засадах академічної доброчесності [6] вимагає комплексного підходу, який включає впровадження технологічних, організаційних та освітніх заходів (рис.1).

Політика академічної доброчесності передбачає, що буде створено і упроваджено таку політику, що детально описує очікування щодо академічної доброчесності, видів порушень і відповідних санкцій. Важливим при цьому є інформування студентів через орієнтаційні курси, вебінари тощо.

Системи управління навчанням (зокрема, Moodle). Системи дистанційного навчання пропонують відповідні рішення (на кшталт інструментів для моніторингу активності студентів, запобігання плагіату).

Також важливим є використання програм для перевірки на плагіат (зокрема, оцінка письмових робіт можлива з Turnitin, Grammarly. При цьому важливо забезпечити прозорість в оцінюванні (автоматизовані системи оцінювання зможуть мінімізувати людський фактор і упередженість).

Рис.1. Організація дистанційного навчання на засадах академічної доброчесності

Навчання академічній доброчесності має бути передбачено освітньою програмою (навчальні програми модулі або курси, присвячені академічній доброчесності, що пояснюють важливість і принципи етичної поведінки в академічній сфері). Варто навчати студентів самостійності в роботі і дослідженнях разом із чесними послуговуванням чужих результатів (цитування джерел тощо).

Різноманітність методів оцінювання (тести, проекти, усні іспити, відкриті запитання) дозволяє ускладнити можливість списування, а проектне навчання потребуватиме індивідуального підходу та оригінальних досліджень.

Моніторинг і контроль можливі через аналіз активності студентів, а також постійний зворотний зв'язок, який дозволяє виявляти проблеми на ранніх етапах навчання.

Формування етичної культури (довіра та відповідальність, де академічна доброчесність є частиною навчального процесу і культури закладу) та підтримка викладачів (цифрові ресурси для ефективного викладання та моніторингу академічної доброчесності) є тими підходами, використовуючи які, можна створити ефективну систему дистанційного навчання, що підтримує академічну доброчесність і забезпечує якісне та етичне навчання студентів.

Висновки. Отже, організація дистанційного навчання на засадах академічної доброчесності є важливою для забезпечення справедливості, рівності та якості освіти. Використовуючи згадані принципи, навчальні заклади можуть створити таке середовище, де всі студенти мають можливість навчатися та розвиватися чесно й відповідально.

Використані джерела:

1. Rudenko, Yu., Naboka, O., Korolova, L., Kozhukhova, K., Kazakevych O., & Semenikhina, O. (2021). Online Learning With the Eyes of Teachers and Students in Educational Institutions of Ukraine. *TEM Journal*, 10(2), 922-931.
2. Rudenko, Yu., Rozumenko, A., Kryvosheya, T., Karpenko, O., & Semenikhina, O. (2021). Online Training during the COVID-19 Pandemic: Analysis of Opinions of Practicing Teachers in Ukraine Proceedings of 44 International conferences on information and communication technology, electronics and microelectronics “MIPRO 2021”, Opatija (Croatia), 626–630.
3. Yurchenko, A., Drushlyak, M., Sapozhnykov, S., Teplytska, S., Koroliova, L., & Semenikhina, O. (2021). Using online IT-industry courses in the computer sciences specialists’ training. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 21(11), 97-104.
4. Бичко, М. (2023). Дистанційне навчання та амбівалентність суджень щодо його ефективності при формуванні комунікативної компетентності майбутніх лікарів. *Освіта. Інноватика. Практика*, 11(2), 13–18. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i2-002>.
5. Наконечна, С.М. (2017). Дистанційне навчання як засіб формування системи інформатичних компетентностей студентів коледжів. *Фізико-математична освіта*, 4(14), 68-72.
6. Семенов, О.М., Семеніхіна, О.В., & Безуглий, Д.С. (2017). Формування академічної культури майбутніх педагогів-дослідників в умовах цифрового творчого середовища як наукова проблема. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 62 (6), 240-251.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ
– НЕВІД'ЄМНИЙ СКЛАДНИК ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗП(ПТ)О¹⁹

Віталій ДУБИНСЬКИЙ,
аспірант кафедри інформатики
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка, Україна)

Актуальність. У сучасному світі інформаційно-цифрові компетентності набувають усе більшої важливості для викладачів [1-4]. Ці компетенції включають здатність використовувати технології для ефективного навчання, досліджень та спілкування. Одним із ключових компонентів інформаційно-цифрової компетентності є академічна доброчесність. Це стосується чесності та етики у використанні інформації та ідей. Тому постає питання – чому академічна доброчесність важлива для майбутніх викладачів?

Результати. Викладачі є зразками для наслідування для своїх учнів. Їхня поведінка щодо академічної доброчесності буде формувати очікування та цінності їхніх учнів. Викладачі відповідають за створення середовища, яке сприяє навчанню та розвитку. Це середовище має ґрунтуватися на чесності, повазі та справедливості. Використання технологій може створити нові можливості для плагіату та інших форм недоброчесності. Тому викладачі повинні знати, як розпізнавати та запобігати цим проблемам.

Для того, щоб майбутні викладачі могли розвивати академічну доброчесність, важливо дотримуватись таких принципів: зрозуміти, що є недоброчесною поведінкою (іншими словами, важливим є розуміння, що таке плагіат, фальсифікація даних та інші форми недоброчесності.); розвивати власні навички критичного мислення для того, щоб їм оцінювати інформацію та джерела та виявляти плагіат; використовувати технології відповідально

¹⁹ З виступу на секційному засіданні конференції

(зокрема, зазначати посилання на джерела, уникати плагіату та дотримуватися захисту авторських прав); бути членом професійної організації, яка має свій кодекс етики, в якому є положення про академічну доброчесність; проводити опитування [5-6].

Висновки. Отже, академічна доброчесність - важлива складова інформаційно-цифрової компетентності майбутніх викладачів. Розвиваючи свою академічну доброчесність, викладачі можуть створити середовище, яке сприяє навчанню та розвитку доброчесної молоді і стати зразками для наслідування для своїх учнів.

Використані джерела:

1. Dawson, P. (2021). *Defending assessment security in a digital world: Preventing e-cheating and supporting academic integrity in higher education.* Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429324178>.
2. Dawson, P. (2023). *Don't fear the robot: Future-authentic assessment and generative artificial intelligence.* Werk-Lund School of Education. University of Calgary. <https://werklund.ucalgary.ca/dont-fear-robot>.
3. Eaton, S. E. (2020). Cheating may be under-reported across Canada's universities and colleges. *The Conversation.* <https://theconversation.com/cheating-may-be-under-reported-across-canadas-universities-and-colleges-129292>.
4. Eaton, S. E. (2023). 6 tenets of postplagiarism: Writing in the age of artificial intelligence. *Learning, Teaching and Leadership.* <https://drsaraheaton.wordpress.com/2023/02/25/6-tenets-of-postplagiarism-writing-in-the-age-of-artificial-intelligence/>.
5. Семеніхіна, О., & Юрченко, А. (2019). Професійна підготовка фахівця: організація онлайн-опитування для визначення потреб у зміні освітньої програми *Освіта. Інноватика. Практика*, 2(6), 36-43. <http://eip-journal.in.ua/index.php/eip/article/view/78>.
6. Семеніхіна, О.В., Удовиченко, О.М., Юрченко, А.О., & Шамоня, В.Г. (2020). Аналіз сервісів перевірки на текстові збіги: досвід СумДПУ ім. А.С. Макаренка у поширенні академічної доброчесності. *Фізико-математична освіта*, 4(26), 2, 17-23.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ МАЙБУТНІХ ІТ-ФАХІВЦІВ: СКЛАДОВІ УСПІХУ²⁰

Євгеній ДЕМЕНТЬЄВ

аспірант кафедри інформатики
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, Україна)

Актуальність. Поняття «академічна доброчесність ІТ-фахівців» сьогодні пов'язують як з академічною доброчесністю загалом, так і їх професійною роботою [1 – 2; 7], зокрема. Воно включає широкий спектр етичних і професійних принципів, що регулюють діяльність фахівців у галузі інформаційних технологій як у навчанні, так і в професійній практиці.

Результати. До таких принципів відносимо: чесне виконання завдань (ІТ-фахівці повинні самостійно виконувати свої академічні завдання, уникати списування та плагіату); прозорість (повідомлення про використані джерела, використане програмне забезпечення та використані методи) і відповідальність (використання і коректне цитування чужих робіт, кодів та інших матеріалів; прийняття відповідальності за результати своєї роботи, включаючи помилки та невдачі); поважання інтелектуальної власності і дотримання авторських прав (зокрема, повага до авторських прав на програмне забезпечення, алгоритми, документи та інші матеріали) та ліцензій (використання тільки ліцензованого програмного забезпечення та ресурсів); етичне використання технологій і конфіденційність та захист даних; запобігання зловживанням (уникання участі у розробці або використанні шкідливого програмного забезпечення, таких, як віруси, шпигунські програми або інші інструменти, що можуть бути використані для злочинних дій).

Важливими є відповідальна професійна поведінка і дотримання професійних стандартів, встановлених в ІТ-спільноті, та постійне навчання, щоб залишатися в курсі нових технологій та методів [3-6]. Відзначимо також

²⁰ З виступу на секційному засіданні конференції

доброчесну колаборацію та взаємодію, які передбачають справедливий розподіл праці та відповідальності в командних проектах.

Важливою є взаємна повага, дотримання етичних норм у взаємодії з іншими, а також соціальна відповідальність. Такі правила вимагають усвідомлення соціального впливу своїх дій та розробок, прагнення створити корисні програми та розробляти безпечні технології.

Можемо навести приклади ситуацій, які ілюструють академічну доброчесність ІТ-фахівців: самостійне виконання проєктів, самостійне написання власного коду, навіть якщо це займає більше часу, а не копіювання готових рішень з Інтернету; коректне використання сторонніх бібліотек чи фреймворків із дотриманням умов ліцензії, правильне їх цитування в документації; відмова від неетичних проєктів, тобто відмова від участі в розробці програмного забезпечення, що може бути використане з неетичною метою.

Висновки. Отже, академічна доброчесність ІТ-фахівців включає не лише дотримання традиційних академічних стандартів, таких, як уникнення плагіату та чесне виконання завдань, а й ширший набір етичних принципів, які регулюють їхню професійну діяльність. Це важливо для створення надійних, безпечних та етичних технологій, що сприяють позитивному впливу на суспільство.

Використані джерела:

1. Semenikhina, O. (2018). Ways of formation and development of IT-competency in the process of professional preparation students. *Education. Innovation. Practice*, 1(4), 44-51.
2. Semenikhina, O., Yurchenko, A., Sbruieva, A., Kuzminskyi, A., Kuchai, O., & Bida, O. (2020). The Open Digital Educational Resources In IT-Technologies: Quantity Analysis. *Information technologies and learning tools*, 75(1), 331-348.
3. Shamonina, V. H., Semenikhina, O. V., Proshkin, V. V., Lebid, O. V., Kharchenko, S. Y., & Lytvyn, O. S. (2019). Using the Proteus virtual environment to train future IT professionals. *Educational Dimension*, 1, 181–198. <https://doi.org/10.31812/educdim.v53i1.3842>.
4. Yurchenko, A., Drushlyak, M., Sapozhnykov, S., Teplytska, S., Koroliova, L., & Semenikhina, O. (2021). Using online IT-industry courses in the computer sciences specialists' training. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 21(11), 97-104.

5. Yurchenko, A., Semenikhina, O., Rudenko, Yu., & Shamonina, V. (2020). The Digital Technology in IT-Education: the View of Ukrainian University. Збірник наукових праць Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, 4 (482), 129-133.
6. Yurchenko, A., Mulesa, P., & Semenikhina, O. (2023). Individual Educational Trajectory Building As A Successful Teacher Skill In The Digital Age. Pedagogy and Education Management Review, (2), 64–72.
7. Yurchenko, A., Rozumenko, A., Rozumenko, A., Momot, R., & Semenikhina, O. (2023). Cloud technologies in education: the bibliographic review. Informatyka, Automatyka, Pomiary W Gospodarce I Ochronie Środowiska, 13(4), 79–84.

АКАДЕМІЧНО ДОБРОЧЕСНА ДІЯЛЬНІСТЬ МАГІСТРІВ З УПРАВЛІННЯ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ЦИФРОВОГО ДОКУМЕНТООБІГУ²¹

Ігор УДОВИЧЕНКО,
аспірант кафедри інформатики
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка, Україна)

Актуальність. Магістри з управління, які використовують цифровий документообіг [1], повинні дотримуватися принципів академічної доброчесності, щоб гарантувати чесність, прозорість та відповідальність.

Матеріали і методи. Дослідження наукових розвідок у цьому напрямі [2-5] свідчить, що така діяльність передбачає дотримання магістрами низки наративів:

– захист авторських прав – майбутні управлінці повинні поважати авторські права інших людей, уникаючи плагіату та незаконного копіювання матеріалів; при використанні цифрових ресурсів, таких, як статті, зображення

²¹ З виступу на секційному засіданні конференції

або дані, управлінці повинні чітко посилатися на джерела та отримувати необхідні дозволи;

– конфіденційність даних – майбутні управлінці повинні захищати конфіденційність чутливої інформації, з якою вони стикаються, дотримуючись політик та правил щодо безпеки даних; вони мають усвідомлювати, що важливо отримувати згоду перед розголошенням особистої інформації інших людей; захист даних від несанкціонованого доступу та кібератак є складовою їх відповідальності;

– точність та надійність інформації – майбутні магістри з управління повинні перевіряти інформацію, яку вони використовують та поширюють, на предмет достовірності та точності; у них мають бути розвинені навички критично оцінювати джерела інформації та уникати поширення дезінформації або неперевірених даних; важливою є чесність щодо обмежень інформації та обману чи маніпулювання даними;

– відповідальне використання цифрових технологій – їх використання магістрами з управління має бути відповідальним та етичним; у магістрів з управління має бути вчасно сформовано здатність коректного і виваженого послуговування онлайн-платформами (особливо щодо поширення дискримінації, перекручування фактів тощо);

– запобігання плагіату – майбутні управлінці мають використовувати власні слова та ідеї при написанні робіт та досліджень; при використанні цитат або запозичень з інших джерел вони повинні чітко позначати їх та надавати посилання; важливим для управлінців є розвиток навичок академічного письма;

– співпраця та командна робота – майбутні управлінці при виконанні групових досліджень повинні чітко визначити свій внесок та відповідальність за висновки та прийняті рішення; у них має сформуватися уміння поважати інтелектуальну власність інших членів команди та уникати привласнення чужих ідей або результатів роботи;

– свідомість та відповідальність – майбутні магістри з управління мають знати про політики та правила академічної доброчесності і, відповідно, мають усвідомлювати відповідальність за свої дії та бути готовими до наслідків.

Висновки. Академічна доброчесність є основою для етичного та відповідального управління. Вона сприяє формуванню високих стандартів управління, підвищує довіру та репутацію до управлінських рішень, а також забезпечує справедливе та ефективне управління різноманітними процесами. Дотримуючись наведених наративів, магістри з управління можуть здобути довіру, повагу та успіх у своїй кар'єрі.

Використані джерела:

1. Udovychenko O., Udovychenko I., Semenikhina O. (2023) Results of training future managers for the use of electronic document management in the dimensions of knowledge and skills. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. Вип. 2(53). С. 143-146. DOI: 10.24144/2524-0609.2023.53.143-146
2. Vellanki, S.S., Mond, S., & Khan, Z.K. (2023). Promoting academic integrity in remote/online assessment—EFL teachers' perspectives. *TESL-EJ*,26(4), 1–20. DOI: <https://doi.org/10.55593/ej.26104a7>
3. Wolfe, D., & Hermanson, D. R. (2004). The fraud diamond: Considering four elements of fraud. *The CPA Journal*,74(12), 38–42. URL: <https://digitalcommons.kennesaw.edu/facpubs/1537/>
4. Crossman, K. (2022). Education as a financial transaction: Contract employment and contract cheating. In S.E.Eaton & J.Christensen Hughes (Eds.), Vol. 1, pp. 217–230.
5. Семеніхіна О.В., Удовиченко О.М., Юрченко А.О., Шамо́ня В.Г. (2020). Аналіз сервісів перевірки на текстові збіги: досвід СумДПУ ім. А.С.Макаренка у поширенні академічної доброчесності. *Фізико-математична освіта*. Вип. 4(26). Ч. 2. С. 17-23. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2020-026-4-027>

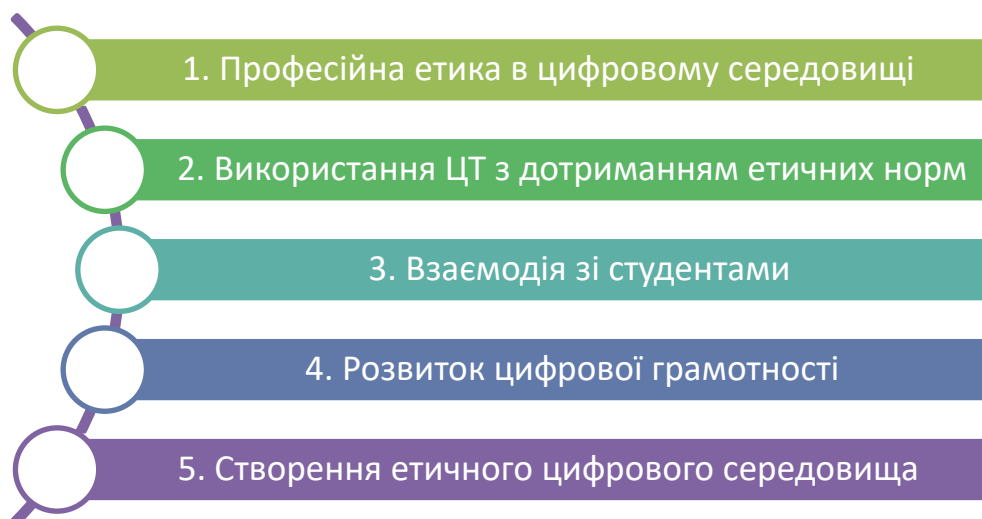
ДОБРОЧЕСНА ПОВЕДІНКА СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА²²

Роман МОМОТ,
аспірант кафедри інформатики
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, Україна)

Актуальність. Розкриття питання про доброчесну поведінку сучасного вчителя в умовах цифрового освітнього середовища вимагає розгляду кількох ключових аспектів, які стосуються як професійної етики [1, 7, 8], так і для використання цифрових технологій [5].

Результати. Ми бачимо кілька аспектів, які важливі для висвітлення цієї проблеми (рис. 1).

Що означає «Професійна етика в цифровому середовищі»? Відповідь на запитання криється у прозорості та чесності дій вчителя – вчителі мають бути відкритими і чесними у методах викладання та оцінювання, інформуванні студентів про правила і критерії оцінювання та власних очікувань щодо студентської поведінки в цифровому освітньому середовищі.

**Рис.1. Аспекти доброчесної поведінки сучасного вчителя
в умовах цифрового освітнього середовища**

²² З виступу на секційному засіданні конференції

Також вчителі мають зберігати конфіденційність інформації та здійснювати захист даних. Важливими є політика конфіденційності для захисту особистої інформації студентів та використання захищених платформ для навчання. Професійна етика також передбачає справедливість та неупередженість в оцінюванні студентських робіт. Таке оцінювання має бути об'єктивним і справедливим незалежно від обраного формату навчання (онлайн чи офлайн).

Що означає «Використання технологій з дотриманням етичних норм»? Розкриття цього аспекту доброчесної поведінки сучасного вчителя в умовах цифрового освітнього середовища пов'язане з етичним використанням ресурсів - вчителі повинні використовувати тільки ліцензовані програмні засоби, етичні навчальні матеріали та поважати авторські права та чужу інтелектуальну власність. При цьому вчителі мають використовувати технології для запобігання плагіату та списуванню, наприклад, програмне забезпечення для перевірки унікальності робіт.

Що означає «Взаємодія зі студентами»? Відповідь лежить у площинах поважного ставлення до всіх учасників освітнього процесу та підтримці інклюзивного навчання. У цифровому середовищі важливо дотримуватися поваги до студентів, надавати їм якісний зворотний зв'язок, підтримувати конструктивний діалог та враховувати індивідуальні потреби студентів. Забезпечення рівного доступу до навчальних матеріалів для всіх студентів, враховуючи різні технічні можливості та особисті обставини є необхідним елементом управління освітнього процесу в цифровому середовищі .

Що означає «Розвиток цифрової грамотності»? Розвиток інформаційно-цифрової компетентності вчителя [3] передбачає не лише опанування цифровими дидактичними матеріалами, а й навчання цифровій етиці. Учителі мають не тільки самі дотримуватися цифрового етикету у цифровому спілкуванні, але й вчити цього своїх студентів, пояснюючи важливість етичної поведінки в Інтернеті. Також така компетентність з необхідністю передбачає постійне професійне вдосконалення.

Що означає «Створення етичного цифрового середовища»? Цей аспект відбивається на чітких правилах поведінки в онлайн-класах, які охоплюють питання етикету, академічної доброчесності та взаємної поваги. Моделювання етичної поведінки важливе для вчителя, оскільки саме він має демонструвати етичну поведінку в цифровому середовищі, щоб бути прикладом для студентів.

Для розкриття питання про доброчесну поведінку сучасного вчителя в умовах цифрового освітнього середовища ми пропонуємо в освітньо-професійні програми підготовки учителів [2-6] увести навчальний модуль «Доброчесна поведінка вчителя» (орієнтовний зміст модуля подано на рис.2).

Висновки. Розгляд доброчесної поведінки вчителя в умовах цифрового середовища включає аналіз етичних принципів, використання технологій, взаємодію зі студентами, розвиток цифрової грамотності та створення етичного навчального середовища. Дотримання цих аспектів сприятиме підвищенню якості освіти та розвитку відповідальної поведінки серед учасників освітнього процесу.

Вступ	<ul style="list-style-type: none"> • Визначення поняття доброчесної поведінки вчителя. • Актуальність питання в умовах цифрового середовища.
Професійна етика в цифровому середовищі	<ul style="list-style-type: none"> • Прозорість, чесність, конфіденційність, справедливість.
Етичне використання технологій	<ul style="list-style-type: none"> • Ліцензовані ресурси, запобігання плагіату, використання інноваційних інструментів.
Взаємодія зі студентами	<ul style="list-style-type: none"> • Поважне ставлення, інклюзивність, конструктивний зворотний зв'язок.
Розвиток цифрової грамотності	<ul style="list-style-type: none"> • Навчання цифровій етиці, професійне вдосконалення.
Створення етичного цифрового середовища	<ul style="list-style-type: none"> • Правила поведінки, моделювання етичної поведінки.
Висновки	<ul style="list-style-type: none"> • Важливість дотримання академічної доброчесності в цифровому середовищі. • Роль вчителя у формуванні етичної культури

Рис.2. Орієнтовний зміст модуля «Доброчесна поведінка вчителя»

Використані джерела:

1. Kharchenko, I. I., & Semenikhina, O. V. (2024). Culture of professional communication and emotional intelligence: identifying connections. Modern educational strategies under the influence of the development of the information society and European integration : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 526-576. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-405-4-27>.
2. Ostroha, M., Drushlyak, M., Shyshenko, I., Naboka, O., Proshkin, V., & Semenikhina, O. (2021). On the use of social networks in teachers’ career guidance activities. E-learning in the Time of COVID-19 Scientific Editor Eugenia Smyrnova-Trybulska “E-learning”, 13, Katowice–Cieszyn 2021, 266–277. <https://doi.org/10.34916/el.2021.13.22>.
3. Yurchenko, A., Drushlyak, M., Sapozhnykov, S., Teplytska, S., Koroliova, L., & Semenikhina, O. (2021). Using online IT-industry courses in the computer sciences specialists’ training. International Journal of Computer Science and Network Security, 21(11), 97-104.
4. Yurchenko, A., Mulesa, P., & Semenikhina, O. (2023). Individual Educational Trajectory Building As A Successful Teacher Skill In The Digital Age. Pedagogy and Education Management Review, (2), 64–72.
5. Yurchenko, A., Rozumenko, A., Rozumenko, A., Momot, R., & Semenikhina, O. (2023). Cloud technologies in education: the bibliographic review. Informatyka, Automatyka, Pomiarzy W Gospodarce I Ochronie Środowiska, 13(4), 79–84.
6. Семеніхіна, О. В., & Удовиченко, О. М. (2024). Конкурентоспроможність учителя і фактори, що на неї впливають. Академічні візії, 29. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10828938>.
7. Семеног, О. М., Семеніхіна, О. В., & Безуглий, Д. С. (2017). Формування академічної культури майбутніх педагогів-дослідників в умовах цифрового творчого середовища як наукова проблема. Інформаційні технології і засоби навчання, 62(6), 240-252.
8. Семеног, О.М., & Семеніхіна, О.В. (2017). Методичне забезпечення формування мовної культури майбутніх докторів філософії, документознавців, в умовах цифрового суспільства. *Фізико-математична освіта*, 4(14), 281-288.
9. Semenikhina, O., Yurchenko, A., Sbruieva, A., Kuzminskyi, A., Kuchai, O., & Bida, O. (2020). The Open Digital Educational Resources In IT-Technologies: Quantity Analysis. Information technologies and learning tools, 75(1), 331-348.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОЗВИТКУ МАТЕМАТИЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ

Катерина ЮРЧЕНКО,
аспірантка кафедри інформатики
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка, Україна)

Актуальність. У сучасній освіті цифрові технології стають ключовим інструментом для розвитку математичної грамотності учнів. Вони змінюють методи навчання, особливо в галузі STEM, де математика відіграє важливу роль. STEM об'єднує науку, технології, інженерію та математику в єдиний напрямок, розвиваючи учнів у різних навичках, необхідних для успішної адаптації у суспільстві [3-4].

Матеріали і методи. Як наголошується у дослідженні [5], STEM-освіта формує критичне мислення, вирішення проблем, комунікацію та творчість. STEM-освіта акцентує практичне застосування наукових та математичних концепцій, сприяючи кращому розумінню матеріалу та його застосування в майбутній професійній діяльності.

Підхід STEM широко популяризується через цифрові освітні платформи [14] та впроваджується в освітні програми в усьому світі з метою підготовки учнів до викликів сучасного технологічного та наукового розвитку.

Цифрові інструменти перетворюють навчання математики, роблячи його більш доступним та ефективним. В умовах освіти, що швидко змінюється, роль цифрових технологій у формуванні математичної грамотності стає ключовою, пропонуючи нові засоби взаємодії з матеріалом, сприяючи кращому розумінню концепцій. Таке дослідження не лише розширює розуміння ролі технологій в освіті, а й стимулює інновації у навчанні математики у цифрову епоху [6-10].

Сучасна освіта визначає увагу на формуванні функціональної грамотності, включаючи математичну. Математична грамотність, визначена в рамках дослідження PISA, включає здатність міркувати, застосовувати та

інтерпретувати математику у реальних ситуаціях [2]. Цифрові технології стають невід'ємною частиною освітнього процесу особливо в умовах дистанційного навчання. Їх використання обумовлено простотою, доступністю та різноманітністю можливостей. Серед таких інструментів – сервіси для створення ментальних карт, генерації QR-кодів та обчислювальні системи, такі, як WolframAlpha. Ця цифрова трансформація освіти збагачує викладання та дозволяє учням взаємодіяти з матеріалом більш ефективно та інтерактивно.

Результати. Ми розглядаємо застосування цифрових технологій у контексті освітнього веб-квесту, що сприяє розвитку математичної грамотності. Вебквест – формат уроку, що ґрунтується на дослідженні, в якому інформація надходить із Інтернету [1]. Створення вебквестів полегшується використанням різноманітних цифрових інструментів, зокрема таких, як: Мій квест – інструмент для створення завдань та компонентів вебквесту; RealWear – платформа для створення інтерактивних вебквестів та навчальних сценаріїв; Google Sites – інструмент створення інтерактивних курсів.

Розробка вправи у вебквесті включає вибір шаблону, умов завдання, правильних відповідей та зворотного зв'язку з посиланням на наступне завдання [9]. Такі інструменти спільно формують цифровий освітній ресурс, сприяючи розвитку математичної грамотності учнів у інтерактивній формі. Їх використання підвищує ефективність та глибину засвоєння математичних знань у освітньому процесі.

Висновки. Цифрові інструменти не лише покращують розуміння математичних концепцій, а й розвивають критичне мислення, навички вирішення проблем та практичне застосування знань.

Ці інноваційні методи навчання забезпечують доступ до освіти з огляду на різні стилі навчання та готують учнів до ефективного використання математичних компетенцій у майбутньому, що сприяє глибокому і цікавому опануванню математики, розвитку математичної грамотності.

Використані джерела:

1. Dodge, B. (n.d). *Some Thoughts About Web Quests*. URL: http://webquest.org/sdsu/about_webquests.html.
2. Kosovets, O., Soia, O., Krupskyi, Y., & Tyutyun, L. (2022). Digital technologies as a means of adaptive learning for higher education informatics and mathematics. *Physical and Mathematical Education*, 33(1), 14–19. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2022-033-1-002>.
3. Semenikhina, O. V., Drushlyak, M. G., & Shishenko, I. V. (2022). STEM project as a means of learning modeling for pre-service mathematics and computer science teachers. *Information Technologies and Learning Tools*, 90(4), 46–56. <https://doi.org/10.33407/itlt.v90i4.4946>
4. Semenikhina, O., Yurchenko, K., Shamonia, V., Khvorostina, Y., Yurchenko, A. (2022). STEM-Education and Features of its Implementation in Ukraine and the World. Paper presented at the 2022 45th Jubilee International Convention on Information, Communication and Electronic Technology, MIPRO 2022 – Proceedings, 690-695. <https://doi.org/10.23919/MIPRO55190.2022.9803620>
5. Yurchenko, A., Rozumenko, A., Rozumenko, A., Momot, R., & Semenikhina, O. (2023). Cloud Technologies In Education: The Bibliographic Review. *Informatyka, Automatyka, Pomiar W Gospodarce I Ochronie Środowiska*, 13(4), 79–84. <https://doi.org/10.35784/iapgos.4421>
6. Арістова, Н. (2023). Формування цифрової компетентності студентів філологічних спеціальностей: інтерактивні форми організації і методи навчання. *Освіта. Інноватика. Практика*, 11(6), 6–12. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i6-001>.
7. Гапеева, О. Л. (2011). WebQuest технологія у навчанні студентів за програмою підготовки офіцерів запасу. *Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць*, 21(1), 335–340.
8. Дущенко, О. (2021). Сучасний стан цифрової трансформації освіти. *Фізико-математична освіта*, 28(2), 40–45. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2021-028-2-007>.
9. Зайцева, Н.В., Симоненко, С.В., & Супрун, О.М. (2020). Розвиток цифрової грамотності здобувачів вищої інженерної освіти при викладанні іноземної мови. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, 74, 40–45. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.74.09>.
10. Юрченко, А., Хворостіна, Ю., Шамо́ня, В., & Семеніхі́на, О. (2023). Цифрові технології у викладанні фізики: аналіз існуючих практик. *Фізико-математична освіта*, 38(5), 53–59. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-5-008>.
11. Юрченко К. В., Семеніхі́на О. В. STEM-освіта на відкритих освітніх платформах. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: Центрально-український державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2023. Випуск 208. С. 282-287. DOI: 10.36550/2415-7988-2023-1-208-282-287

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ

В ІНФОРМАЦІЙНУ ГІГІЄНУ: ТРИРІЧНИЙ ДОСВІД ДОСЛІДЖЕННЯ

Юлія РУДЕНКО,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри кібернетики та інформатики
(Сумський національний аграрний університет, Україна)

Актуальність. Характерними рисами цифрової епохи, крім стрімкого ІТ-прогресу, вважають надмірність інформаційних потоків, що оточують людину,

збільшення частоти інформаційних комунікацій та цифрових взаємодій. Разом з очевидними перевагами, що привнесла цифрова епоха, з'явилися негативні аспекти її розвитку, як-от цифрові загрози, залежності, психологічні та фізіологічні проблеми. В Україні ці проблеми значно поглибилися після повномасштабного російського вторгнення, оскільки реальну війну супроводжує не менш агресивна інформаційна війна.

Активізація інформаційно-комунікаційних процесів особливо позначилася на психічному стані людей, стереотипах їхньої суспільної і особистої поведінки, морально-етичних нормах і духовних цінностях. Як наслідок, значно збільшився деструктивний інформаційний вплив на суспільну свідомість, зростає ефективність маніпуляцій, реальною стала загроза інформаційній безпеці особистості, окремих соціальних спільнот і всьому суспільству.

Мета. Зазначене актуалізує потребу переосмислити зміни та тенденції, що відбуваються у свідомості людей, зокрема, в освітньому середовищі.

Результати. Варто зазначити, що ще до початку війни в Україні динамічно розвивалася сфера медіаграмотності. У цій сфері були задіяні уряд, громадські організації, ініціативні групи і об'єднання. Було реалізовано значну кількість пілотних і масштабних проєктів, що ставили на меті формування медіаграмотності різних вікових категорій населення [1].

Упродовж останніх 10 років сутність медіаграмотності набула значних змін на її бачення і розуміння. Охарактеризуємо за періодами.

2016 - 2018 рр. Пріоритетна увага приділяється умінню використовувати ІТ для роботи з медіа. Актуалізується проблематика цифрової грамотності, уміння використовувати мультимедіатехнології.

2018 - 2022 рр. З технічної складової центр уваги зміщується на навички критичного мислення, на захист свого інформаційного простору

2022 - 2023 рр. Інформаційна війна, ворожа інформаційна агресія і пропаганда, дезінформаційні впливи актуалізують потребу у психологічній стійкості до деструктивних маніпуляційних впливів. Актуалізується потреба а інформаційній гігієні.

За цей час відбулися зміни і в медійному просторі. Найзначущі зміни простежуються за останні два роки через російську агресію, та її ворожу інформаційну політику проти українців. Деталізуємо:

- розроблена і впроваджена єдина інформаційна державна стратегія, яка фактично мінімізувала наявність в українському ефірі фейкової інформації та російських нарративів;
- суттєво зросла кількість недостовірної, емоційно зарядженої інформації у соціальних мережах та месенджерах;
- новий тренд – поява багатьох (часто анонімних) телеграм-каналів, блогерів «експертів» - лідерів думок [2].

Дослідники сфери медіаграмотності та інформаційної гігієни визначили такі цифрові загрози:

1. Кіберзлочини, які проявляються у кібератаках на комп'ютерні системи, мережі та програмне забезпечення; віруси, кібершахрайство;
2. Порушення приватності даних, виражене у проявах несанкціонованого доступу і неправомірного втручання в особисті дані;
3. Соціальні загрози: всі прояви маніпуляцій у медіапросторі (дезінформація, фейки, пропаганда, наративи, ПСО, тощо);
4. Моральні та етичні загрози (кібербулінг і кібертролінг, дискримінація, стереотипізація, маніпуляція поведінкою);
5. Порушення психічного та фізіологічного здоров'я, спричиненого інтернет-залежністю, неконтрольованим споживання медіаконтенту.

Освітня практика підлаштовується під трансформації в інформаційному світі. За період з 2016 по 2023 рр. відбувся такий ланцюжок перетворень у світі розуміння законів і взаємодій у інформаційному просторі і розуміння як формувати знання, уміння і навички життєдіяльності у ньому [3 - 5] (рис.1.)

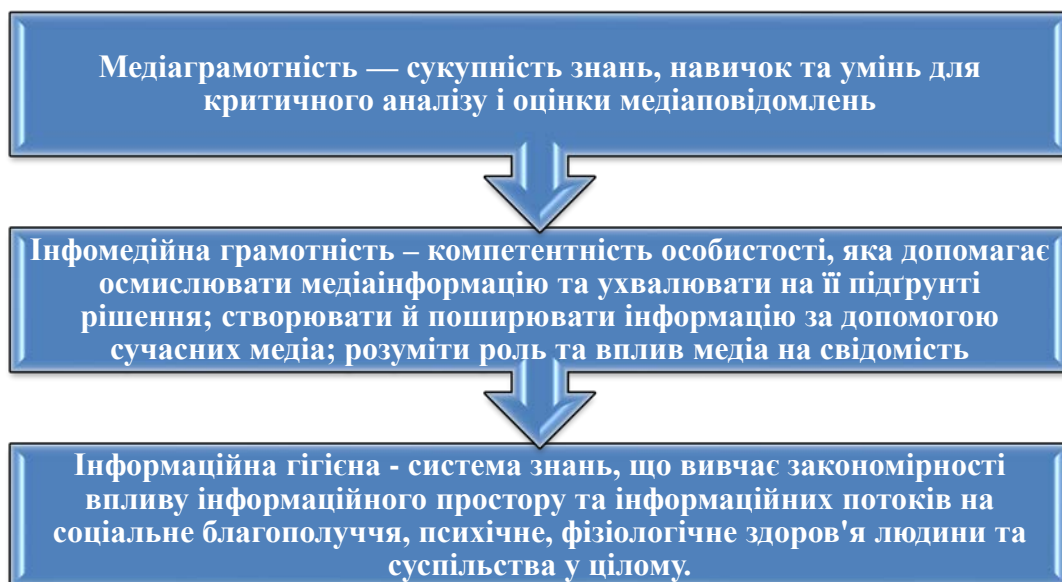

Рис.1. Трансформація медіаграмотності

Отже, за короткий термін був пройдений шлях від локальної значущості критичного аналізу медіаповідомлень (уміння виявляти фейки, суб'єктивні судження, пропаганду) та вміння використовувати медіатехнології у створенні медіаконтенту до охоплення психологічної складової цифрового захисту.

За останні три роки відбулися зміни і в судженнях студентів щодо медіаграмотності та інформаційної гігієни, їх ролі та значущості для особистості. Ці зміни дозволило виявити опитування, у якому брали участь студенти університетів та коледжів (у 2021 році – 96 студентів, у 2022 році– 104, у 2023 – 101).

Серед запитань анкети, зокрема, значилося «Чи вважаєте ви себе медіаграмотною особистістю?» і 5 повідомлень, які потрібно було проаналізувати на достовірність.

Зіставлення результатів показано на рис. 2.

Показники діаграми свідчать, що результати між фактичним рівнем уміння виявляти фейки і самооцінкою значно різняться (49% - 2021 рік, 32% - 2022 рік, 24% - 2023 рік).

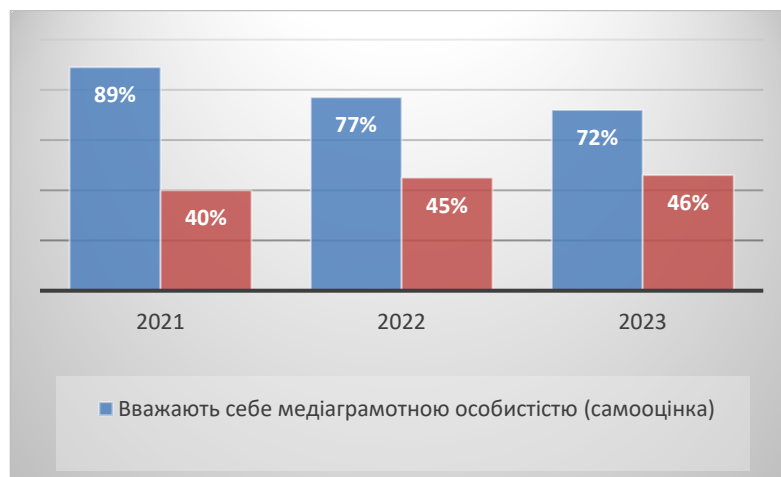

Рис.2. Порівняння самооцінки і фактичного стану медіаграмотності студентів

Варто зазначити, що з початком війни знизилася і самовпевненість студентів у власних навичках медіаграмотності.

Також упродовж трьох років спостерігається прагнення до самовдосконалення у сфері медіаграмотності та інформаційної гігієни, про що свідчить результати опитування і аналіз результатів у динаміці (рис.3.)

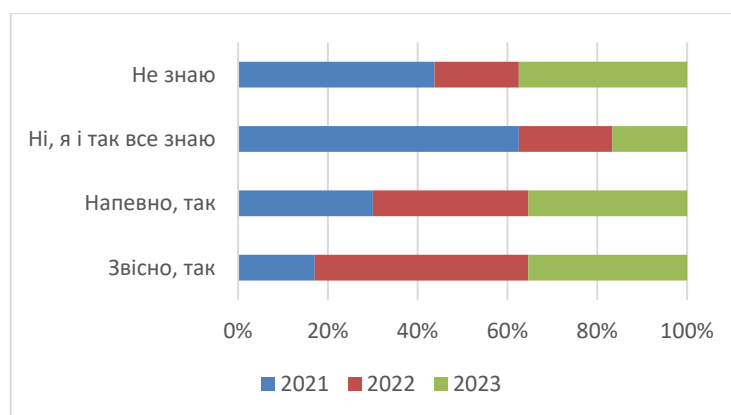

Рис.3. Порівняння відповідей студентів на запитання анкети «Чи хотіли б ви підвищити власний рівень інформаційної гігієни?»

Висновки. Отже, відбулося переосмислення сутності та принципів життєдіяльності у інформаційному просторі, а завдання формування медіаграмотності неспроможні забезпечити всі вимоги і потреби інформаційного суспільства. Зміни простежуються і в думках та судженнях студентів. За останні

роки самооцінка медіаграмотності стала більш адекватною, а потреба в удосконаленні навичок інформаційної гігієни більш актуальною.

Використані джерела:

1. Картування сфери медіаграмотності в Грузії, Латвії, Молдові Та Україні. Україна. Аналітичний звіт <https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/kartuvannia-mediagramotnosti.-analitchnyy-zvit.-ukraina.pdf>
2. Курило В. А. *Інфомедійна грамотність як категорія морально-духовного виховання*. Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century. 2022. № 4. С. 388–389. URL: <https://doi.org/10.34142//2708-4809.siuty.2022.95>
3. Найдьонова Л. *Медіаграмотність на часі. Головні тренди в медіаосвіті-2023 та прогнози на 2024-й - MediaSapiens. (detector.media)*
4. Руденко Ю., Овчаренко В. *Аналіз закордонного досвіду формування медіаграмотності молоді*. Освіта. Інноватика. Практика: науковий журнал. Том 10, № 6 / Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, редкол.: О.В. Семеніхіна (гол.ред.) [та ін.]. Суми: [СумДПУ ім. А.С. Макаренка], 2022. 65 с. DOI:: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol10i6-006>
5. Халамендик В. Б. *Інформаційна гігієна як фактор збереження психічного здоров'я людини*. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії, 2008. № 35. С. 83-91

Анотація. Руденко Ю. Трансформація медіаграмотності в інформаційну гігієну: трирічний досвід дослідження

У роботі здійснена спроба проаналізувати трансформації, що відбуваються у розумінні сутності медіаграмотності та інформаційної гігієни, а також ставлення до них студентів. Визначено, що вектор змін спрямований на покращення навичок інформаційної гігієни, зокрема тих, що дозволяють уникнути цифрових небезпек. Порівнюється фактичний стан медіаграмотності з самооцінкою студентів.

Ключові слова: інформаційна гігієна, медіаграмотність, цифрові навички безпеки.

Abstract. R Y. Transformation of media literacy into information hygiene: a three-year research experience

The paper attempts to analyze the transformations occurring in the understanding of media literacy and information hygiene, as well as students' attitudes toward them. It has been determined that the vector of changes is aimed at improving information hygiene skills, particularly those that enable the avoidance of digital risks. A comparison was made between the actual state of media literacy and students' self-assessment.

Keywords: information hygiene, media literacy, digital security skills.

ВПЛИВ ОСВІТИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ НА ВЗАЄМОДІЮ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ²³

Роман РОМАНОВ,

аспірант кафедри державного управління і місцевого самоврядування
(Навчально-науковий інститут державного управління
НТУ «Дніпровська політехніка», Україна)

Актуальність. Сучасна проблематика взаємодії між органами влади та громадськістю визнається як складний об'єкт наукового дослідження, що вимагає глибокого аналізу та системного розгляду. Однією з ключових складових цієї проблематики є вплив освіти та рівня інформаційної грамотності на взаємодію між владою та громадськістю. В умовах стрімкого розвитку технологій та постійно зростаючого обсягу інформації визнання важливості відповідності рівня освіти та розвиненості інформаційних навичок громадян стає критичною для підтримки та розвитку демократичних процесів.

Освіта в сучасному суспільстві перестає бути просто механізмом передачі знань і трансформується у платформу для формування критичного мислення та аналітичних навичок. Громадяни мають бути не лише споживачами інформації, а й активними учасниками, здатними критично оцінювати отриману інформацію, робити відповідальні висновки та приймати обґрунтовані рішення.

У контексті інформаційної грамотності важливим аспектом є здатність особистості обирати й оцінювати інформацію, що надходить до неї. Це передбачає не лише навички користування різноманітними джерелами інформації, а й здатність критично аналізувати та перевіряти достовірність цих джерел. Тільки завдяки високому рівню інформаційної грамотності людина може усвідомлено обирати інформацію, яка є важливою для неї, а також активно взаємодіяти з владою та критично сприймати її дії та рішення.

Мета. Отже, можна констатувати, що науковий підхід до вивчення взаємодії між органами влади і громадськістю вимагає глибокого осмислення

²³ З виступу на секційному засіданні конференції

ролі освіти та інформаційної грамотності як ключових факторів в цьому контексті. Набуття відповідних компетенцій у галузі освіти та інформаційної культури є предметом системного наукового дослідження.

Результати. Систематичний підхід до освіти та інформаційної культури розглядається як ключова стратегія для формування стійкої освітньої бази, що спрямована на розвиток критичного мислення, аналітичних навичок, ефективної роботи з інформацією. Цей підхід передбачає не лише передачу фактичних знань, а й глибоке осмислення та усвідомлення інформаційних процесів.

Систематичний підхід до освіти включає планове уведення у програму навчання елементів, спрямованих на розвиток критичного мислення та аналітичних навичок. Ідеться про уроки, спрямовані на навчання оцінювання та критичного аналізу інформації, взаємодію з різними джерелами інформації, а також тренування у навичках формулювання обґрунтованих думок.

Постійне оновлення та адаптація навчальних програм до сучасних вимог є важливим аспектом систематичного підходу. З урахуванням швидкозмінних технологій та обсягу доступної інформації необхідне постійне вдосконалення методів та засобів навчання для забезпечення ефективного розвитку інформаційної грамотності серед учнів та студентів.

Широкий доступ до освіти та інформаційних ресурсів для всіх верств суспільства є невід'ємною складовою систематичного підходу. Ідеться про створення різноманітних можливостей для навчання та розвитку навичок у кожній групі населення, незалежно від соціального статусу чи географічного положення.

Окрім навчання, систематичний підхід передбачає створення атмосфери, сприятливої для постійного вдосконалення навичок та інформаційної культури. Це може бути забезпечено через підтримку культури обміну досвідом, організацію семінарів, тренінгів та активну співпрацю між різними установами та громадськими організаціями.

Систематичний підхід до освіти та інформаційної культури представляє собою необхідну стратегічну ініціативу, що визначає умови для розвитку

критичного мислення, аналітичних навичок та спроможності приймати обґрунтовані рішення для кожного члена суспільства. Підхід стає фундаментальним елементом підтримки демократичних процесів та активної громадянської участі у суспільстві.

Особливу роль у процесі сприяння розвитку освіти та інформаційної грамотності відіграють органи влади. Вони повинні активно сприяти формуванню та розбудові освітніх програм, підтримувати ініціативи, спрямовані на підвищення рівня освіти та інформаційної грамотності в суспільстві. Органи влади мають взаємодіяти з освітніми установами, громадськими організаціями та медіа для створення надійного та доступного інформаційного середовища для громадян.

Роль органів влади полягає у формулюванні політики освіти, розробці стратегій та програм розвитку освіти на різних рівнях – від національного до місцевого. Вони несуть відповідальність за виділення фінансових ресурсів, встановлення критеріїв якості навчання та визначення цілей, що спрямовують розвиток освіти.

Органи влади повинні забезпечити доступність освіти для всіх верств суспільства, зосереджуючись на різних групах населення, зокрема на вразливих категоріях. Це передбачає розробку програм, що враховують потреби і можливості всіх громадян у набутті якісної освіти та розвитку інформаційних навичок.

Органи влади відіграють важливу роль у створенні сприятливого середовища для вчителів та педагогів, сприяючи їхньому професійному зростанню і підвищенню кваліфікації. Це може бути досягнуто шляхом надання можливостей для професійного розвитку, створення стимулів для вчителів та педагогів, а також підтримкою новаторських методів навчання та використання сучасних технологій у навчальному процесі.

Отже, визначаємо необхідність високого ступеня відповідальності органів влади за розвиток освіти та інформаційної грамотності як стратегічного напрямку для суспільного прогресу.

Додатково імперативом для органів влади є створення законодавчого середовища, спрямованого на посилення розвитку інформаційної грамотності та захист прав доступу до інформації. Це включає в себе встановлення ефективних механізмів захисту персональних даних, боротьбу із дезінформацією та підтримку ініціатив, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки.

Надзвичайно важливим є створення умов для ефективної співпраці між органами влади, освітніми установами, громадськими організаціями та бізнес-середовищем. Це сприяє обміну досвідом, розробці інноваційних підходів та підтримці проектів, спрямованих на покращення якості освіти та розвиток інформаційних навичок серед громадян.

Органи влади виконують ключову роль у сприянні розвитку освіти та інформаційної грамотності, створюючи стратегічні умови та політичні рамки для забезпечення доступності, якості та різноманітності освіти. Вони визначають шляхи розвитку критичного мислення та інформаційних навичок у суспільстві.

Висновки. Отже, розвиток освіти та інформаційної грамотності є необхідною умовою для побудови відкритого, свідомого та активного суспільства, в якому влада та громадськість сприймають одна одну як партнерів у спільному діалозі та розвитку. Це вимагає постійної уваги до розвитку освіти, підвищення рівня інформаційної грамотності та підтримки взаємодії між владою і громадськістю.

Використані джерела:

1. Боковикова Ю. В. Розвиток комунікативної діяльності органів державної влади. Матеріали щорічної наук.-практ. конференції: *Публічне управління: український вимір*. 7 грудня 2022 р., м. Харків; електронне видання. Харків : ХНУ імені В.Н.Каразіна. 2023. С.18-21
2. Державна інформаційна політика : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра держ. упр., проф. В.Б.Дзюндзюка. Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2012. 279 с.
3. Митко А. М. Інформаційна демократія: реалії та виклики часу : [монографія]. Луцьк : Вежа-друк, 2014. 400 с.
4. Освіта УКРАЇНИ в умовах воєнного стану: Інформаційно-аналітичний збірник. Київ. 2022.
5. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія». 2015. 497 с.
6. Чукут С. А., Джига Т. В. Інформаційна політика в Україні (опорний конспект лекцій до нормативного курсу): навчальний посібник. К. 94 с.

**МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ДОСЛІДНИКА
З РЕКЛАМОЮ ЯК РІЗНОВИДОМ МЕДІАТЕКСТІВ
У МЕЖАХ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

Єлизавета КОВАЛЕНКО,

студентка магістратури спеціальності 034 Культурологія
(НУ «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна)

Марина ОЛЬХОВИК

кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії та культурології
(НУ «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна)

Актуальність теми зумовлена постійними трансформаціями медіатексту в сучасному інформаційному середовищі, ускладненням засобів впливу на споживача, зростанням ролі медіа і, зокрема, реклами в постмодерному культурному просторі. Рекламний текст як універсальний культурний феномен дозволяє зрозуміти суспільні цінності, норми, культурні стереотипи та сталі патерни поведінки. Вивчення реклами як медіатексту допомагає реконструювати культурні повідомлення, що передаються через рекламний текст. Методологічна робота дослідника з таким різновидом медіатекстів включає різні методології з семіотики, дискур-аналізу, візуального аналізу, етнографії, соціальних комунікацій. Саме такий міждисциплінарний підхід дозволяє досліднику комплексно підходити до цього культурного феномену.

Важливість вивчення рекламних текстів також обумовлена тим, що це може бути вдалим емпіричним матеріалом розвитку критичного мислення майбутніх культурологів засобами культурологічних дисциплін, розшифровуючи та критично оцінюючи приховані та явні повідомлення в рекламі, що дозволяє підвищити рівень медіаграмотності здобувачів вищої освіти. Реклама як об'єкт дослідження культурологічних дисциплін піднімає питання культурної ідентичності та суспільних норм, висвітлюючи гендерні, етнічні, класові, вікові особливості індивідуальної та колективної ідентичності.

Матеріали і методи. Реклама як різновид медійного тексту, за визначенням Н.Данилюк, виступає своєрідним полі кодовим текстом, що має передавати інформацію в зручній формі, використовуючи вербальні та невербальні одиниці, зазнаючи впливу комерціалізації та маніпуляції [2, с.48].

Реклама як різновид медіатексту в сучасному соціокомунікаційному просторі виконує наступні функції: інформування (реклама розкриває потреби, які може задовольнити товар); інструктивна (демонстрація шляхів задоволення певної потреби; мотивування (реклама показує рівень необхідності рекламованого товару для задоволення конкретної потреби, створює необхідний емоційний фон та переконує в необхідності придбання); естетична (реклама має тісний зв'язок з мистецтвом, прагне використовувати всі передові та корисні прийоми мистецтва, іноді репрезентуючись як окремий вид мистецтва) [1, с.38].

На нашу думку, методологічні особливості роботи з рекламою як медіатекстом у межах культурологічних досліджень мають вирішальне значення для розуміння процесів взаємодії між медіа, культурою та суспільством. Це максимально актуально для вищої освіти, оскільки готує студентів до критичної взаємодії з медіа, розуміння культурної динаміки та застосування власних знань у різних професійних сферах.

Основною **метою** цього дослідження розглядаємо спробу комплексно зрозуміти те, як реклама, як різновид медіатексту, може бути системно проаналізована та інтерпретована в рамках культурологічних студій. Це дозволяє охопити теоретичні та практичні виміри вивчення реклами у вищій школі засобами культурологічних дисциплін. Зокрема, визначення методологічних особливостей роботи з рекламою важливо: для аналізу реклами в рамках культурних студій, для розуміння її ролі у відображенні шляхів формування культурних цінностей та суспільних норм, репрезентацій гендеру, етнічної приналежності, класу та інших соціальних категорій, для створення ефективних педагогічних стратегій при викладанні культурологічних програм у вищій школі, для розроблення навчальних модулів і ресурсів, які інтегрують аналіз рекламних текстів в курси культурології, для дослідження взаємодії глобальних і локальних

рекламних стратегій та їхні культурні наслідки, аналізу як глобальні бренди адаптують свою рекламу до різних культурних контекстів і як локальні культури впливають на рекламу та зазнають її впливу.

Результати. Реклама – складне явище, яке призначене для різного кола споживачів, має велику кількість видів, елементів, цілей і функцій, а тому її важливо класифікувати за загальним критерієм. Існує безліч класифікацій сучасної реклами. Наприклад, деякі класифікують рекламу за об'єктом, на якого вона спрямована: реклама для покупців певних товарів, для вузької категорії людей (наприклад, рекламування товарів виробничо-технічного призначення), а також змішана реклама. Класифікують і по замовнику: реклама конкретних компаній-виробників, реклама фірм тощо. Існує класифікація за предметом реклами: товар, торгова марка, торгове підприємство або фірма-виробник. Класифікувати рекламні повідомлення можна і за темпоральною категорією: анонсова, яка ще готується до виходу в продаж (розповідає про товар, який незабаром почнуть випускати), нова реклама (товар вже надходить у продаж), і зріла реклама (товар уже давно представлений на ринку і користується попитом).

Методологічні особливості роботи з рекламою в контексті культурології мають включати такі складові.

Аналіз контенту реклами. Такий аналіз має включати: семіотичний аналіз, зокрема вивчення символів, кольорів, образів, прихованих змістів; дискурс-аналіз, тобто дослідження мовних стратегій, риторичних прийомів та наративів у рекламних текстах, впливи на аудиторію; візуальний аналіз, що враховує такі властивості рекламного тексту, як креолізація, типографіка, фото- та відео ряди.

Цільова аудиторія і сегментація ринку забезпечуються демографічним і психографічним аналізом, що може охопити різні вікові групи, особливості їхнього сприйняття візуального ряду, потреби різних вікових груп, специфіку сприйняття реклами за рівнем освіти, доходу, гендером, поведінковими характеристиками, ціннісною шкалою, стилем життя тощо.

Окремо доцільно виділити важливість вивчення соціального контексту, зокрема, такий навчальний курс, як «Соціологія повсякденності» дозволить

майбутнім культурологам зрозуміти вплив соціального і культурного контексту на сприйняття рекламного тексту різними аудиторіями, а отже відслідковувати різні наявні маніпулятивні та пропагандистські техніки, що існують в сучасному соціокомунікаційному просторі.

Для культурологічних досліджень суттєвим є врахування етичних аспектів дослідження рекламних текстів, адже це один із основних на сьогодні засобів впливу на аудиторію. Культурологічні дослідження мають враховувати етичні межі у використанні маніпулятивних прийомів у рекламі, зокрема страх, провину, пропаганду, аналізувати як саме реклама може відтворювати та посилювати соціальні стереотипи і дискримінаційні практики.

Етнографічні дослідження дозволяють більш ґрунтовно подивитись на специфіку аудиторії при сприйнятті реклами. Зокрема, для цього важливими можуть стати такі методи дослідження, як польові практики, інтерв'ю та спостереження за поведінкою споживачів і наслідками культурних впливів.

Вивчення реклами в її конкретному культурному, соціальному та економічному контексті, щоб зрозуміти її локальні значення та ефекти потребує також потребує контекстуального аналізу, що слід враховувати в питаннях методології. За допомогою виявлення специфіки маркетингових впливів, функціонуванню вірусних компаній, контенту, який створюють самі споживачі, кількісний аналіз уподобань, коментарів, кліків у віртуальному просторі можуть дати комплексне уявлення про культурний феномен реклами.

Висновки. Отже, дослідження реклами як різновиду медіатексту в сучасній культурі створює унікальні методологічні можливості, особливо в межах культурологічних дисциплін. Це вимагає комплексного підходу, який би враховував багатосторонню природу рекламного тексту, інтегрував різні дисципліни, методи і прийоми. Поєднання семіотичного, дискурсивного, візуального, демографічного, етнографічного, статистичного аналізу дозволить досліднику розкрити складні шляхи не лише функціонування реклами, але й власне культури в межах інформаційного суспільства, зрозуміти як реклама відображає культурні цінності та суспільні норми, коли стає інструментом

маніпуляцій та пропаганди, як впливає на естетичний та етичний ідеали, трансформаційні процеси в питаннях культурної ідентичності.

Використані джерела:

1. Городецька І.В. Контекст як засіб вивчення реклами. Матеріали V-ї міжнародної наукової конференції. Чернігів, 2014. 90 с.
2. Данилюк Н.О. Особливості рекламного тексту в сучасних українських засобах масової інформації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2019. №38. Том 3. С.48-53.
3. Хавкіна Л.М. Сучасна доба кризь призму реклами. *Актуальні дослідження українських наукових шкіл у галузі соціальних комунікацій: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції.* К.: Інститут журналістики, 2013. 152 с.

Анотація. Коваленко Є., Ольховик М. Культура роботи з рекламою на заняттях з культурологічних дисциплін

Автори аналізують рекламний текст як важливий культурний феномен сучасного соціокомунікаційного простору, що дозволяє багатоаспектно досліджувати різні культурні феномени і суспільні процеси. Саме культурологічні дисципліни дають можливість міждисциплінарного підходу до вивчення рекламного тексту з використанням багатьох методологічних підходів і прийомів, зокрема: семіотичний, візуальний, демографічний, психографічний, етнографічний, дискурс-аналіз тощо.

Ключові слова: *медіатекст, реклама, культурологічні дисципліни, робота дослідника, вища школа.*

Abstract. Kovalenko Y., Olkhovyk M. methodological peculiarities of the researcher's work with advertising as a type of media texts within the framework of cultural studies in higher education

The authors analyze the advertising text as an important cultural phenomenon of the modern socio-communication space, which allows for a multidimensional study of various cultural phenomena and social processes. It is cultural studies that provide an opportunity for an interdisciplinary approach to the study of advertising text using many methodological approaches and techniques, in particular: semiotic, visual, demographic, psychographic, ethnographic, discourse analysis, etc.

Keywords: *mediatext, advertising, cultural studies, researcher's work, higher education.*

РОЗДІЛ 5
АКАДЕМІЧНИЙ НАУКОВИЙ ТЕКСТ
(лінгвістика, літературознавство, методика)

ТЕМА «ДІТИ ТА ВІЙНА» У СУЧАСНІЙ СВІТОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Лариса МАКАРЕНКО,
доцент, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри журналістики та українознавчих студій
(Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, Україна)

Актуальність. Завершення Другої світової війни, яка забрала життя мільйонів людей, здавалося б, мало стати уроком для людства, проте, історія не знає умовного способу і збройні конфлікти тривають. Зараз Україна захищається від збройної агресії Російської Федерації. Діти - найменші та найбеззахисніших члени суспільства, і тема "діти і війна" вкотре стає сучасною і гострою, а звернення до творів антивоєнної спрямованості, де письменники осмислюють подій Другої світової війни, розмірковують над її причинами та наслідками, а також застерігають людство від можливих конфліктів та збройних зіткнень є актуальним. Центральними темами багатьох творів стали формування особистості в умовах того чи іншого політичного режиму, ідеологічний вплив на народ та виховання сучасного покоління.

Жертвами нацистського режиму та фронтів Другої світової війни стали представники різних національностей та вікових категорій. Найбільш беззахисними були, зрозуміло, діти, які втрачали батьків, страждали від голоду та жорстокого поводження, нерідко брали участь у військових діях та гинули.

Трагічна доля дитини, на чий тендітні плечі лягли наслідки людської ненависті, хвилює сучасних письменників, і саме цій темі присвячено низку творів світової літератури. Незважаючи на те, що в більшості з них головними героями виступають діти, ці книги далеко не завжди можна назвати дитячими. Серйозна проблематика, наявність сцен насильства, опора на історичні події та

факти з життя письменника – все це дає підстави для зарахування багатьох творів подібної спрямованості до дорослої літератури.

Результати дослідження. Доступною розумінню дитини є автобіографічна повість **Джудіт Керр "Коли Гітлер вкрав рожевого кролика" (1971)** [2]. У формі дитячої розповіді, на прикладі історії життя німецької сім'ї єврейського походження в період із 1933 по 1935 р. автор розкриває сутність гітлерівського режиму. Батько головної героїні – журналіст-антифашист, його дружина, дочка Анна та син Макс змушені залишити Німеччину, щоб урятуватися від переслідувань; вони шукають притулку у Швейцарії та Франції. Діти важко переносять усвідомлення власного статусу біженців. Анна іноді згадує щасливе дитинство, сімейні свята, традиції, улюбленого рожевого кролика, якого, на її думку, вкрав Гітлер. Дівчинка закликає близьких зберігати теплі стосунки і не розлучатися, адже тільки разом вони зможуть вижити в чужому краї: «Нехай у тебе немає вдома, зате можеш бути разом із сім'єю» [2]. Повість про біженців закінчується їхнім приїздом до Лондона.

Саме в Англії розгортається продовження повісті **Джудіт Керр – «Як бог з'їв щось не те»** [1]. Під час Другої світової війни герої стають свідками регулярних ворожих нальотів і бомбардувань. У Лондоні перед ними знову постає проблема національної приналежності. На цей раз оточуючі з підозрою ставляться до них, бо ці діти родом із Німеччини. Війна забирає життя багатьох знайомих родини Анни, проте повість має благополучний фінал.

Неприкрита жорстокість війни щодо дітей особливо яскраво виявилася у романі американського письменника польсько-єврейського походження **Єжи Косинського «Розмальований птах» (1965)** [3]. Головна проблема твору – дискримінація за національною ознакою, випадки безжального поводження з циганами та євреями. Головного героя, дев'ятирічного хлопчика, батьки в 1939 році відправили до віддаленого села в Східній Європі, щоб врятувати від німців. Смаглява, чорноока, темноволоса дитина відрізнялася від місцевих жителів, тож «його приймали за бродяжку циганського або єврейського походження» [3]. Зневага та ненависть супроводжували хлопчика протягом усього дитинства.

Відмінність описуваних у романі явищ від традиційної воєнної проблематики полягає в злочинах не німців – ворогів хлопчика, а його співвітчизників. Головний герой голодував і мерз, мучився від фізичного насильства: його били, намагалися втопити, принижували. З раннього віку, відколи почалася Друга світова війна, головний герой неодноразово стикався зі смертю, періодично бачив мертві тіла і ставав свідком убивств. Також йому самому з метою самозахисту доводилося вчиняти злочини. Кілька разів він потрапляв у руки німців, але вони виявляли більше милосердя до дитини, ніж слов'яни, і відпускали його замість убити.

Знаючи про переслідування певних етнічних груп, герой замислювався: «Що ж дає людям з очима та волоссям певного кольору така перевага перед усіма іншими?» [35]. Він соромився своєю зовнішності і вважав себе одним із представників негідного людського типу. Поряд з німецьким офіцером хлопчик з циганською зовнішністю почувається «розмазаним у пилу черв'яком, безпорадною огидною тварюкою» [3].

Кожне нове випробування робило серце хлопчиська більш твердим і черствим. Війна розділила хлопчика з близькими у той момент, коли вони були йому найбільше потрібні; зустрівшись з батьками після визволення, він не відчув до них теплих почуттів. Війна залишила незабутній слід у душі головного героя, відбилася на його характері та світосприйнятті. Наївна, добра, беззахисна дитина перетворився на жорсткого, твердого та незалежного дорослого, що усвідомив самотність і приреченість людини у світі, збагнув жорстоку сутність і роз'єднаність людей і зрозумів, що сподіватися варто лише на себе.

Тема Голокосту набула розвитку в автобіографічній книзі **Єви Мозес Кор «Близнюки Освенциму. Правда історія близнюків лікаря Менгелі»** (2020) [5]. В основі сюжету – перебування авторки в таборі Аушвіц-Біркенау під владою «Ангела смерті» Менгеле.

Єва і Міріам Мозес народилися 1934 року в єврейській родині в Румунії, де вже поширювалися антисемітські ідеї. У десятирічному віці близнюки разом із сім'єю були змушені залишити будинок і оселитися у гетто разом із сімома

тисячами інших євреїв. Через деякий час їх вивезли у вагонах для худоби на територію окупованої Польщі до концтабору.

Перше, що відчула Єва після приїзду, – запах, який «трохи нагадував запах паленого курячого пір'я» [5]: пізніше вона зрозуміла, що він долинав із крематорію, де утилізували тіла страчених євреїв. Батьки і сестри близнюків були відправлені до газової камери, а самі дівчатка потрапили у розпорядження доктора Менгеле – «Ангела смерті». Близнюків відбирали спеціально для нього дослідів, метою яких було «створити якнайбільше світловолосих і блакитнооких малюків, щоб примножити німецький народ» [5]. Сестрам Мозес пощастило уникнути жахливих операцій, які проводилися хірургами і про які дівчатка дізналися багато років по тому.

Післявоєнне життя дівчат склалося благополучно, вони потрапили в сім'ю, але враження пережитих років переслідували їх довгий час. Жахи війни перестали терзати Єву того дня, коли вона вирішила пробачити своїх мучителів – і символом цього прощення стала написана нею книга: «Нехай більше ніколи не буде воєн, насильницьких експериментів, газових камер, бомб, ненависті, вбивств, Освенціму» [5].

Героїзм молодого покоління прославляє роман **Марка Леві «Діти свободи»** (2007) – твір про діяльність молодіжного загону Опору, учасниками якого були батько та дядько письменника [4].

Персонажі твору – юні жителі Тулузи, учасники 35-ї бригади французького Спротиву Марселя Лангера, представники різних національностей, хлопці та дівчата від 16 років: «Більшості з нас не було і двадцяти років, і найстарішим – лише трохи більше» [4].

Головний герой – двадцятирічний юнак, якого в загоні називають Жанно - вступає до лав Опору з сімнадцятирічним братом Клодом. Разом з рештою учасників вони виводять з ладу ворожу техніку, підривають потяги та підйомні крани, вбивають німецьких офіцерів та поширюють листівки із закликом до боротьби. Головне правило загону – не вбивати невинних, навіть якщо це загрожує зриву операції.

35-та бригада стає для молоді колискою дружби та кохання. Вони страждають від голоду, але відчують полегшення від загальних розмов: «...нехай ми не могли наповнити їжею шлунки – близькість друзів наповнювала теплом наші серця» [4]. Незважаючи на заборону романтичних стосунків, хлопці та дівчата таємно зустрічалися: війна не здатна була знищити їхнє бажання жити і любити, надію на світле і щасливе майбутнє.

Проте зражені юнаки та дівчата потрапили до в'язниці, перенесли важкі тортури, але жоден з них не видав бригаду: «Вісімнадцять днів безперервних допитів, побиття кулаками та кийком; вісімнадцять ночей, коли припікання тіла сигаретами чергується з іншими витонченими тортурами» [4]. Скорботна подорож політичних в'язнів закінчилася в Німеччині – в таборі смерті Дахау – 28 серпня 1944 року. З 700 бранців живих звідти вийшли одиниці. Реймону, Клоду, Самюелю та Шарлю вдалося втекти з поїзда на території Франції до перетину кордону. Самюель отримав травму голови, не сумісну з життям, і заповідав прохання до майбутніх дітей Жанно: «Попроси... розповісти нашу історію у майбутньому вільному світі. Розповісти, як ми боролися за них» [4]. Реймон Леві виконав обіцянку та розповів своєму синові історію дітей свободи, що наблизили перемогу над нацизмом.

Але покоління молоді, чиє життя було зруйноване смертю близьких та побаченою жорстокістю, під час війни задавалося питанням, відповідь на яке не міг дати ніхто: «...якщо ми виживемо в цьому пеклі, чи зможемо ми колись забути його? Чи навчимося знову жити як нормальні люди? Чи вдасться нам стерти з пам'яті те, що позбавляє розуму?» [4]. Очевидно, що пам'ять про страшні події залишиться у їхній свідомості назавжди, тому їхня мета – навчити дітей цінувати світ, оберігати дорогих людей і ніколи не розлучатися з ними.

Висновки. Підсумовуючи огляд сучасних творів світової літератури, у яких розглядається проблема загубленого війною дитинства, відзначимо різноманітність висвітлюваних авторами тем: Голокост, медичні експерименти, участь молоді у бойових діях, руйнація дитячої особистості.

Майже всі книги про воєнне дитинство засновані на реальних подіях та містять автобіографічні мотиви. Долі більшості персонажів трагічні: діти страждають від голоду та холоду, відчують біль та страх, борються за життя – і не завжди перемагають. Однак у кожному творі простежується надія на світле майбутнє нового покоління та заклик до збереження миру.

Художні тексти

1. Kerr Judith. Out of the Hitler Time trilogy. HarperCollins Children's Books. 1971-1975.
2. Kerr Judith. When Hitler Stole Pink Rabbit / Judith Kerr. HarperCollins Children's Books. 2008. 246 p.
3. Косинський. Єжи. «Розмальований птах». К.: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2018. 288 с.
4. Levy Marc. Children of Freedom. Robert Laffont, Versilio. 2007.
5. Mozes Kor Eva. The Twins of Auschwitz. The inspiring true story of a young girl surviving Mengele's hell. Octopus Publishing Group. 2020. 240 p.

Анотація. Макаренко Л. Тема «діти та війна» у сучасній світовій літературі

У дослідженні акцентовано увагу на темі “діти й війна”, проаналізовано, як сучасні письменники розкривають трагедію дітей у Другій світовій війні. Розглянуто проблеми національної дискримінації, жорстокості війни, ідеологічного впливу на особистість і виховання сучасного покоління у повістях Джудіт Керр, романі Єжи Косинського “Розмальований птах” та автобіографічній праці Єви Мозес Кор «Близнюки Освенциму. Правда історія близнюків лікаря Менгелі».

Ключові слова: *антивоєнна література, Друга світова війна, проблема “діти й війна”, війна і література.*

Abstract. Makarenko L. «Children and war» in modern world literature

This research focuses on the theme of "children and war," analyzing how contemporary writers portray the tragedy of children during World War II. The issues of national discrimination, the brutality of war, the ideological impact on personality, and the upbringing of the present generation are examined in Judith Kerr's novels, Jerzy Kosinski's novel "The Painted Bird," and Eva Mozes Kor's autobiographical work "The Twins of Auschwitz: A Triumph of the Human Spirit."

Keywords: *anti-war literature, World War II, the problem of "children and war," war and literature.*

МОВНО-ЕСТЕТИЧНІ ЗНАКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

Наталія ШАТІЛОВА,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри сучасної української мови
(Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Україна)

Актуальність. Сидір Воробкевич (літературні псевдоніми – Данило Млака, Демко Маковійчик, Семен Хрін, С. Волох, Морозенко, Іван Іванів з-під Кіцманя, Сирота з Буковини та ін.) – людина багатовимірною таланту: самобутній поет, прозаїк, драматург, композитор, фольклорист, педагог, громадсько-культурний діяч, редактор буковинських часописів і водночас – православний священник, професор богословського факультету Чернівецького університету, а крім того – великий український патріот, один з перших будителів національного українського духу на Буковині.

Високу оцінку своєї творчої діяльності Сидір Воробкевич дістав ще за життя. І. Франко, упорядник прижиттєвої збірки поезій буковинського письменника «Над Прутом» (1901), влучно назвав його «одним з перших жайворонків нової весни нашого народнього відродження» [7, с. 1], а О. Маковей, упорядник тритомного видання Воробкевичевих творів (1909–1911), та Ю. Романчик, автор передмови до першого тому, наголошували: «був се чоловік, що тяжкою працею для народу заслужив собі на те, щоб ми его памятали і его працю пізнали хоч у часті» [4, с. 8], адже він той, «котрому по Федьковичу загально признає ся перше місце межі буковинськими письменниками» [6, с. 3].

Матеріали і методи. Різні грані життя, творчості та літературно-громадської діяльності С. Воробкевича свого часу висвітлювали С. Смаль-Стоцький, О. Маковей, В. Сімович, В. Лесин, О. Романець, А. Коржупова, М. Білинська, М. Івасюк, А. Кушніренко, Я. Гулін, П. Никоненко, М. Юрійчук, Б. Мельничук, О. Попович, Н. Гуйванюк, Н. Бабич, О. Кульбабська та ін. Дослідники відзначають непересічне місце і присутню роль письменника в

буковинському літературно-мистецькому житті, стверджуючи, що за сорок років невтомної праці на ниві просвіти, красного письменства й музики він заклав разом з Ю. Федьковичем підвалини української національної культури на Буковині, сприяв духовному відродженню українців краю.

Багатогранна діяльність С. Воробкевича, на наше переконання, відіграла важливу роль у становленні нової української літературної мови на народній основі на Буковині. Упродовж усього життя митець виявляв неприхований інтерес до питань, пов'язаних із захистом та популяризацією української мови, ставши взірцем самовідданої боротьби за права українського слова [2]. На переконання Б. Мельничука, «якби Сидір Воробкевич написав лишень один твір – пісню „Рідна мова”, то й тоді його ім'я залишилося б назавше не тільки в історії української літератури та музики, а й в історії боротьби за українське слово, в історії українства загалом» [4, с. 3].

Дослідницькі студії (Т. Беценко, С. Бибик, Н. Голікова, Н. Данилюк, С. Єрмоленко, В. Жайворонок, В. Кононенко, Л. Мацько, О. Сидоренко та ін.) постулюють думку, що мова художньої літератури як художньо-образний континуум репрезентує своєрідну знакову систему, в якій актуалізовані універсальні, релевантні для етносу психоментальні мовноестетичні одиниці – різнорівневі словесно-образні знаки, що відтворюють національно-мовну картину світу. Непересічні мовні особистості, за авторитетним твердженням С. Єрмоленко, володіють талантом, інтуїцією відчувати колективний досвід у сприйманні естетичної природи слова й трансформувати його в такі мовні форми, які й за природою творення, й за характером сприйняття постають як мовно-естетичні знаки національної культури – «різнорівневі мовні одиниці, до яких належать слова-поняття, приказки, прислів'я, крилаті вислови, фразеологізми, афоризми, рядки із творів художньої літератури тощо» [1, с. 7]. Такі одиниці виформовують національно-мовну картину світу, ментальний простір мовців. Вони акумулюють побутовий, психічний (емоційний), культурний тощо досвід поколінь і містять закодовану інформацію про різноманітні факти, явища, події з життя народу.

Мета дослідження – окреслити ті різнорівневі вербалізовані одиниці, що складають фонд мовно-естетичних знаків національної культури, засвідчених у художніх текстах С. Воробкевича. Зосередимо увагу передусім на тих мовних одиницях, що узагальнюють багатовікові спостереження, життєвий досвід народу, серед якого виріс і жив письменник, маніфестують його дух і своєрідність світобачення, водночас репрезентуючи національний тип мислення автора, його національно-мовну особистість. Ілюстративний матеріал подаємо за автентичним виданням: Твори Ізидора Воробкевича. Львів : Видавництво товариства «Просвіта», 1909. Т. 1 : Поезії. 420 с.; 1911. Т. 2 : Оповідання. 412 с.; 1911. Т. 3 : Драматичні твори. 421 с. (Руська письменність), зазначаючи в дужках номери тому та сторінки.

Результати. Один з ідіостильових маркерів художньої мови С. Воробкевича – відображення живої народної мови українського населення Буковини другої половини ХІХ ст. з її різнорівневими говірковими рисами. Допитливий поет добре був обізнаний з українськими звичаями і традиціями, оскільки довгий час провів у гірських селах, живучи серед сільського люду, спостерігаючи за місцевим побутом. Тому мова творів письменника містить чимало слів за національно-культурним компонентом значення – таких одиниць, що називають місцеві реалії й поняття, характерні для буковинського побуту і господарювання, як-от: назви одягу (*сердак, кафтан, киптар, горботка, запаска, рікля, гачі, сурдут*), назви прикрас (*тердан, кутас, пацьорки, салба*); назви головних уборів (*кучма, кресаня*), назви аксесуарів (*тобівка, трайстра, черес*), назви їжі (*книш, кулеша, вурда, гусянка, бриндзя, юшка*), назви кухонного начиння (*бербениця, раква, коновка, барівка*), назви хатніх речей (*коверець, скорца*), назви знарядь та предметів праці (*клевец, топірець, барда, рискаль, курмей*), назви музичних інструментів (*трембіта, флюяра, теленка*), назви зброї (*брич, чепілик, твер, кріс*), назви звичаїв і обрядів (*обзорини, заводини, могорич, крижмо, приніс, деревце*), назви народних танців та мелодії (*аркан, гуцулка, коломийка*), назви місцевого ландшафту (*звір, кичера, плай, полонина, дебра*) тощо, напр.: *І в коморі усе в порядку, мов у книжці: тут бочка з*

сушеницями, там бербениці з бриндзею, маслом, вурдою, гусянкою, рядами, як ялиці в лісі, усі повні, усі чисті-чисті, мовби от щойно з-під боднарського ножа вийшли... (II, с. 26). [Прина:] *Дівчата, хлопці, діди, люде... всі у стрічках, у павах, нових строях, запасах, косицях, всі з віночками і цвітами – се небесна краса!* (III, с. 134); *...пестрі вовняні скорци, налавники, кожухи, кептарі і сердаки лежали, наче снопи в стозі* (II, с. 239). Наведені приклади – слова з етносемантикою, що репрезентують матеріальну та духовну культуру буковинців як етнографічної групи українців в ідіостилі С. Воробкевича, слугують етнокультурним тлом художньої оповіді.

До ідіостильових маркерів художньої мови С. Воробкевича вналежнеюмо і спорідненість його поетичного слова з усною народною творчістю, що стала потужним джерелом для витворення індивідуального стилю майстра слова. І це закономірно, адже Воробкевич відомий на Буковині не тільки як талановитий поет, письменник, драматург, педагог, громадський діяч, а й здобув широке визнання як фольклорист і композитор. Біографічні факти красномовно свідчать: з юних років письменник захоплювався українською народною піснею. У вільний від навчання час мандрував буковинськими селами і збирав усну народну творчість, опрацьовував збірники фольклорних матеріалів. Тож мовно-естетичними знаками української культури вважаємо різнорівневі фольклоризми – усталені за формою, семантикою, емоційно-експресивним забарвленням системно вживані одиниці, побудовані за традиційними для фольклорно-пісенного стилю зразками, як-от:

1) традиційні означення фольклорного походження, що декларують особливості національного світовідчуття, відображають узагальнені віками ознаки, що їх історична пам'ять народу закарбувала в епітетних ознаках як еталонні, як-от: *карі очі, чорні брови, біла рука, рум'яне личко, червона калина, зелена рута, чорна могила, блідий місяць, рідний край, широкополі степи, глибокі ріки, безкраї степи, буйний вітер, хрещатий барвінок, сира земля, широкий світ, козацька слава, далека чужина, гіркі сльози* тощо, напр.: *Коби мені крильця, полетів би я швидше від вітру до тебе, мій рідний краю, мій*

*незабутний раю, туди, де **степи широкополі і ріки глибокі**, – де зазуля на калині кує, а у діброві соловейко милійше як тут співає, де **орли сизокрилі** по-під небеса вються* (II, с. 11);

2) прикладкові асоціативні словосполучення, творення яких опирається на потенційні можливості конкретно-чуттєвої образності, закладеної у фольклорних текстах, набуваючи символічного значення й маніфестуючи народний світогляд, як-от: *козир-дівка, краля-дівчина, козак-парубок, ворожка-чарівниця, козак-запорожець, братці-товариші, марень-зілля, сон-трава, соловій-пташина, вовки-сіроманці, гори-скали, місяць-перекрій, пташка-щебетушка, світи-чужини, добро-гроші, слава-доля, думка-гадка* тощо, напр.: *... мемо в купці розмовляти, **зіле-травку** ту щипати* (II, с. 224). *Хочем степом погуляти, **слави-волі** добувати* (I, с. 353). *Ластівочки-щебетушки вже нема, вже нема, а **дівчина-сиротина** все сумна, все сумна* (I, с. 180);

3) конструкції семантико-синтаксичного паралелізму, що увиразнюють тенденцію народнопісенної мови до протиставлення понять та образів, відображаючи зв'язок людини з навколишньою природою (дівчина / калина, дівчина / зірниця, хлопець / явір, хлопець / місяць тощо), напр.: *Зеленіє знов **калина**, в цвіти убирається; а **дівчина-сиротина** слізьми умивається* (I, с. 148); *При потоці **явір**, явір зелененький, а у вдови **хлопець**, хлопець молоденький* (I, с. 146). *У тій Руській Молдовиці над потоком у вдовиці **не зірниця** ясно сяє, **то дівчина** проживає* (I, с. 165). *Над Прутом у лузі **не місяць** зійшов, **то хлопець** до кралі-дівчини прийшов* (I, с. 159);

4) фольклорні порівняння дівчини з рослинним світом (*калина, рожа, мак, тополя, малина, смерічка, терен, лелія*), твариною (*ясочка, вивірка*), птахом (*голубка, пава, ластівка*), небесними світилами (*зірка, місяць*), хлопця – з деревом (*явір, смерека, дуб*), закоханої пари – з птахами (*голуби, горлиці*), пор.: *Красна, пишна як та пави, – ся Марійка кучерява... В неї личко, як малина, а губонька, як калина; у Марійки з Молдовиці ясні очі – дві зірниці* (I, с. 165). *Гарний легінь був, здоровий як дуб, рослий як ялиця, вусок як галка чорний, а довгий як у Запорожця-козака* (II, с. 289). *Жили собі Марко і Ірена, наче двоє*

голуб'ят (II, с. 81). Такі порівняння є традиційними для української мови народними символами, виразниками мовної картини світу українців, їхнього художньо-символічного світобачення.

Художні тексти С. Воробкевича фіксують народні висловлювання повчального змісту, які формулюють певні життєві закономірності, акумулюють народну мудрість українського народу, як-от: *Чоловік і жінка – то найліпша спілка* (III, с. 69). *Дівчина неповита дуже гордовита, а як молодиця, липне і до Гриця* (III, с. 156). *Де ж вірлови до воробця* (II, с. 212). *Горботка не до жупана* (III, с. 188). *Боже помози, а ти, небоже, не лежи* (II, с. 240). *Тиждень працєю, роби, а в неділю вберися* (III, с. 38) та ін. Прикметною рисою ідіостилю письменника є паремії, емоційність яких увиразнюють ритмічність і римування: *Наші діди не знали біди, а їх внуки знають лиш муки* (II, с. 101). *Тягни, кобило, хоч тобі не мило* (II, с. 44). *До чорта та худоба, коли жити не вподоба!* (III, с. 9). *Голубець гукає, собі пари шукає* (III, с. 77). *Поки стара спече книші, а в діда не стане душі* (III, с. 45). *Сорока у ворони просить оборони* (III, с. 238). *Бог не прутом карає* (III, с. 61). *Брехати не ціпом махати* (II, с. 229). *Хміль – не вода, чоловікови біда!* (III, с. 38). Прислів'я і приказки як згустки народної мудрості є присутньою окрасою художніх текстів письменника, що надає його художній мові емоційності, узагальнюючи багатовікові життєві спостереження українців.

Особливої виразності надають художній мові митця використання різноманітних примовок – традиційних формул привітання, прощання, припрошування, побажання, що є частиною повсякденного спілкування українців, відбиваючи такі їхні моральні якості, як увічливість, шанобливість, доброзичливість, побожність, емоційність, кмітливість тощо, напр.: *Дай вам Боже здоровлячко* (II, с. 349). *Дай Боже вам з води і з роси!* (III с. 172); *Веди тебе Пречиста Діва!* (II, с. 154). *Прошу, мої гості; чим хата має, тим і приймає* (II, с. 57). *Наша хата на помості – просим, просим, милі гості!* (III, с. 353). *З гостем і Бог приходить до хати, мої милі гостеньки!* (II, с. 51). *Оставайте всі здорові. Бог най буде з вами!* (I, с. 57). *По сій мові бувайте здорові!* (III, с. 39) та ін. Своєю виразністю та образністю такі структури надають художній мові

письменника національного колориту, емоційної наснаги, глибокозмістовно та сконденсовано відтворюючи розумово-мовленнєву творчість українців.

Висновки. Отже, художні тексти С. Воробкевича насичують різнорівневі одиниці, що набувають символічного значення, репрезентуючи національний тип мислення автора, виявляючи його етнічну належність. Як мовно-естетичні знаки національної культури такі одиниці посилюють експресивні можливості художнього тексту та відтворюють у мовостилі письменника національно-мовну картину світу українців, репрезентують світогляд народу, серед якого він виріс і жив. Перспективним видається детальніший опис системи різнорівневих національно маркованих мовних одиниць, що постають в художньо-літературному дискурсі присутніми маркерами авторського мовомислення.

Використані джерела:

1. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури. Київ : Інститут української мови НАН України, 2009. 352 с.
2. Кульбабська О., Шатілова Н. *«Пишу, як серце диктує...»* (Ідіюстиль Сидора Воробкевича) : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. 456 с. (Серія : Мовні скарби Буковини).
3. Кульбабська О., Шатілова Н. Роль Сидора Воробкевича в історії української літературної мови на Буковині в другій половині XIX ст. *Українська мова : науково-теоретичний журнал*. 2012. № 1. С.116–130.
4. Маковей О. Ізидор Воробкевич. *Твори Ізидора Воробкевича*. Львів : Вид-во товариства „Просвіта”, 1909. Т. 1 : Поезії. С. 5–8. (Руська письменність).
5. Мельничук Б. І. Воробкевичеві луни. Мово рідна, слово рідне. *Буковина*. 2003. 15 жовтня. № 81 (1313). С. 3.
6. Романчук Ю. Передмова. *Твори Ізидора Воробкевича*. Львів : Вид-во товариства «Просвіта», 1909. Т. 1. С. 3–4.
7. Франко І. Я. Передмова. *Данило Млака (Ізидор Воробкевич). Над Прутом : збірник поезій*. Львів : З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1901. С. 1–2.

Анотація. Шатілова Н. Мовно-естетичні знаки національної культури в художніх текстах Сидора Воробкевича.

Окреслено різнорівневі вербалізовані одиниці, що складають фонд мовно-естетичних знаків національної культури, засвідчених у художніх текстах видатного українського письменника Буковини С. Воробкевича. Проаналізовано ті мовні одиниці, що узагальнюють багатовікові спостереження й життєвий досвід українського народу, маніфестують його дух і своєрідність світобачення, водночас репрезентуючи національний тип мислення автора, його національно-мовну особистість.

Ключові слова: С. Воробкевич, художній текст, мовно-естетичний знак національної культури, слова-символи, ідіостиль.

Abstract. Shatilova N. Language signs of national culture in artistic texts by Sydir Vorobkevych.

The article identifies verbalized units of different levels that make up the fund of linguistic and aesthetic signs of national culture, evidenced in the artistic texts of the prominent Bukovyna writer Sydir Vorobkevych. The author analyzed those language units that summarize the centuries-old observations and life experience of the Ukrainian people, manifest their spirit and original worldview, while representing the author's national type of thinking, his national-linguistic personality.

Keywords: S. Vorobkevych, artistic text, linguistic and aesthetic sign of national culture, words-symbols, idiostyle.

СИМВОЛІЧНА МОВА "СОЙЧИНОГО КРИЛА" ІВАНА ФРАНКА: РОЗВИВАЄМО ЧИТАЧА-ІНТЕРПРЕТАТОРА

Оксана КАРАСЕВИЧ,

вчителька української мови та літератури
ТОВ «КЗПШ I-III ступенів
«Британська міжнародна школа – Київ», Україна

Актуальність. Новела І. Франка «Сойчине крило» уведена до програми шкільного курсу літератури. В окремих працях дослідників і практиків розглядаються різні аспекти вивчення цього складного психологічного твору, зокрема шляхи аналізу відповідно до видових та жанрових особливостей психологічної новели, подається методика проведення уроку на основі спостереження за композицією, формою викладу, стилем письменника, засобами творення образів-персонажів [1; 2].

Матеріали і методи. Пропонований матеріал є результатом узагальнення практичного досвіду навчання десятикласників проводити спостереження та аналізувати символічну мову твору, зокрема продемонстрована робота над біблійною символікою твору та символікою флоронімів.

Біблійні сюжети у творі. Новела «Сойчине крило» Івана Франка - твір, що має багатозаровість сенсів. Це не просто історія людських взаємин, не зовсім історія про любов та її всеперемагаючу силу. Завдяки алюзіям на біблійні сюжети відкривається більш глибока і навіть несподівана площина твору, яка торкається

безпосередньо проблеми сенсу людського буття, шляху до себе через страждання, усвідомлення та прийняття себе.

Найважливіше значення для розуміння підтексту твору має символіка імен персонажів. Головний герой, *Массіно*, насправді має ім'я *Хома*. Це ім'я, абсолютно не романтичне й не героїчне, означає «близнюк». Так звали одного із учнів Христа, який був дуже схожий на Сина Божого. Маючи сумнів у воскресінні Христа, Хома (Фома/Томас) увірував лише тоді, як вклав свої пальці у рани Христові. Його віра прийшла через пізнання, вона потребувала беззаперечних фактів.

Знаючи те, що геніальний І.Франко точно не допускав випадковостей у своїх творах, вдумливий і уважний читач поставить перед собою питання: як алюзія на учня Христа пов'язана з Томасіно?

Читаючи лист від Манюсі, Массіно разом з нею переживає болі й страждання, сумніви, помилки, разом з нею подумки покроково проходить важкий шлях від втечі до повернення. Томасіно переживає життєвий досвід Манюсі, торкається її ран так, як учень Хома, вкладаючи свої пальці у Христові рани, торкався їх. І лише тоді, через цей досвід, Массіно розбиває свою мушлю відлюдька, звільняється від своєї кам'яної оболонки і повертає собі втрачену віру в життя: *«Де мої естетичні принципи? Де моє тихе задоволення? Пропало! Пропало все! Ось де життя! Ось де страждання! Ось де боротьба, і розчарування, і безмежні муки, і крихітки радощів, задля яких і безмежні муки не муки...»*

Але ж Хома – «близнюк» Христа. Образ Христа буде пов'язаний з образом *Мані-Манюсі*.

Ім'я "*Марія*" викликає асоціації з образом Діви Марії. Але Манюся аж ніяк не нагадує Богоматір. Манюся тут швидше Марія Магдалина. За біблійною легендою, Марія Магдалина була блудницею, вела гріховне життя. І лише після того, як Христос вигнав з неї 7 бісів, вона покаялася у своїх гріхах, увірувала в Бога і стала відданою послідовницею Ісуса Христа.

Манюся пише лист-сповідь і надсилає його Томасіно. У своїй сповіді Маня щиро кається у своєму буремному гріхопадінні. Для того, щоб жити далі, вона потребує прощення від Массіно. Він же, дочитавши проникливий і щирий лист-сповідь, «відпускає» гріхи Манюсі, «виганяє» її бісів і дарує звільнення від духовного тягара так само, як Христос сповідує Марію Магдалину, відпускаючи її гріхи.

Манюся має своїх 7 демонів - сім чоловіків, з кожним з яких вона падала глибше й глибше в аморальну безодню. З кожним із них Маня проходить 7 кіл пекла, і коли «падати» більше нікуди, Манюся наважується подивитися на своє життя ніби збоку, проговорити всі свої болі, усвідомити свої помилки, щоб повернутися до Массіно, отримати його прощення і почати жити заново. Втеча Мані, її гріхопадіння, усвідомлення помилок і повернення задля каяття й прощення нагадує біблійну *«Притчу про блудного сина»*. Ця притча про повернення людини через страждання і каяття до самої себе справжньої, до душевної чистоти та гармонії. Тож тепер варто подивитися на історії Массіно й Манюсі не як на історію любові, а на як історію повернення людини до самої себе.

І. Франко написав цю новелу задовго до того, як з'явилося вчення Фрейда, його психоаналіз. Але Франко інтуїтивно правильно з точки зору психології описав шлях людини до самої себе. Уявімо, що Хома і Маня – це не дві окремі особистості, а це одна й та сама людина. Хома – один із станів людини, яка стала відлюдьком, закрила свою душу від зовнішнього світу, сховалася за маскою рафінованого естета, позбавленого почуттів. Очевидно, що причиною цього стали помилки, іноді фатальні, у минулому житті. Манюся – це минуле людини, спогади про яке вона свідомо блокує, бо вони спричиняють душевні муки й докори сумління. Людина кидається в крайнощі: від нестриманості й емоційності (Манюся- емоціо) до аскетизму й повного контролю над почуттями й емоціями (Хома – раціо). Але це не приносить полегшення. Людина починає кам'яніти, «задихатися», її однобоке життя ніби застигає в одній точці. Настає момент, коли виникає гостра потреба робити щось, щоб продовжити жити повним життям, а

не просто існувати, бо це шлях до смерті. І способом позбавлення тягара минулого стає аналіз пережитого, проживання минулого з метою усвідомлення своїх помилок, прощення самого себе, прийняття себе. Недарма лист Мані нагадує щоденник (минуле пригадується з усіма подробицями). Хома-раціо читає лист Мані-емоціо. Проживання заново минулого, шлях від гніву й заперечення до прийняття й прощення дає можливість людині нарешті подолати штучний бар'єр між минулим і теперішнім, пробачити самому собі, віднайти душевну цілісність і гармонію, примиривши власні РАЦІО і ЕМОЦІО, минуле і теперішнє. Отже, новела «Сойчине крило, як і «Притча про блудного сина», - твір про всепрощення, про самопрощення, про усвідомлення людиною своєї духовної сутності, про повернення людини до себе самої.

Мова квітів. Епоха романтизму подарувала європейцям квітковий символізм. Квіти ставали тим засобом, що допомагав людям, особливо закоханим, висловити свої почуття без слів. Букети могли складатися так, що містили в собі цілі послання.

У новелі квіти не створюють букети, але утворюють тандеми з зашифрованими посланнями для уважного читача. Квіти одночасно розквітають в кімнаті Массіно напередодні Нового року і стають дзеркальною проекцією історії головних героїв. Автор умовно використовує квіти як шахові фігури, «розставляє» їх у певній комбінації, яка окреслить любовний конфлікт і створить передбачення його розв'язки.

Автор цілеспрямовано обирає сукупність квітів, що розцвіли у кімнаті Массіно: геліотроп, тубероза, барвінок, хризантема (тут слід зазначити, що це явне диво, адже цвітіння кожної із цих рослин ніколи не співпадає!).

Геліотроп символізує собою вірність почуттям і вічне кохання. Він «той, що повертається за сонцем». Ця рослина потребує сонця так само, як людина потребує любові. Без цього важливого елемента - сонця-любові - не може існувати жоден із них. Массіно, хоч і не зізнається сам собі в цьому, живе своїм коханням до Манюсі. Маня також тягнеться до любові, жадає її, але часто сприймає за сонце-любов примарний вогник. На щастя, Маня врешті-решт

усвідомлює, що справжнє сонце-любов – це любов Массіно. Саме ця любов стає тим маяком, який виводить Маню на шлях спокути і повернення. Кожен із героїв так чи інакше залишається вірним своєму справжньому коханню, втрачає та віднаходить його, щоб більше ніколи не загубити.

Ніжна *тубероза* має титул «королеви ночі», бо розквітає вона саме уночі (а ніч – це час темних сил) . Її аромат п'янить подібно вину, за її духмяним шлейфом хочеться слідувати весь час. Тубероза вважається символом гріха і розпусти, що приховуються під ніжністю, чуттєвістю й цнотою. Певною мірою образ цієї квітки стосується образу Манюсі. Маня, прекрасна і чиста, потрапляє у вир розпусти і гріховності. Її вабить і спокушає незвіданість і велич світу, що, як магнітом, тягне до себе, спонукає дівчину кинути все у пошуках нового, таємничого і загадкового, а тому і прекрасного, на її думку, життя. І юна Манюся летить у цей широкий світ, але не помічає його небезпек, що згодом і призведе до численних стаждань і гріхопадінь.

Невипадково розцвітає тубероза й у Массіно. Адже Массіно, створюючи свій прекрасний, ідеальний світ-капсулу, також несвідомо чинить гріх: за витонченістю приховується зарозумілість, зверхність над іншими; за естетикою аскетизму – відмова від самого життя. *«Жити для себе самого, з самим собою, самому в собі!»* - гасло Массіно. Скринька в скринці, що схована в ще одній. *Жити для себе* перетворюється на *не жити зовсім*, не виконувати свого призначення в цьому житті, отже, чинити гріх проти самого себе. Тубероза – нагадування про гріховність героїв, спокуси, яким вони не змогли опиратися, зло, що не змогли розгледіти під маскою привабливості.

Хризантема. Незвична квітка в якості кімнатної рослини. Але це улюблена квітка Массіно. Хризантема є символом щастя і водночас символом сонця, що дає життя всьому живому. У магічний час Нового року, коли відбувається умовне обнулення життя, розквітає хризантема. Вона стає передбаченням отримання того вистражданого і жаданого щастя, що потребують Массіно і Манюся. Автор дає натяк допитливому читачу на щасливий фінал історії.

Ще однією підказкою щасливого фіналу стає *барвінок*. Ця квітка – символ радісної життєвої сили. У тандемі з хризантемою барвінок підсилює оптимістичне передбачення і створює атмосферу щастя в кімнаті Массіно. Але значно важливішим вважаємо ще одне символічне значення цієї рослини: барвінок є також символом щасливого шлюбу.

Висновки. Для читача, що знається на мові квітів, виникає справжня інтрига: чи стануть парою герої? чи зможуть вони поєднати свої життя перед Богом і людьми? Фінал новели не дає прямих відповідей на ці питання, але авторські знаки і підказки дозволяють нам стверджувати, що все відбудеться саме так: Массіно і Маня пробачать один одному і стануть нарешті щасливою парою.

Використані джерела:

1. Бондарчук К. С., Чумаченко О. А. Новаторство новели івана франка "сойчине крило": гендерно-психологічний аспект *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки.* № 3(101). 2023. С.7-20.
2. Овдійчук Л. Лірична драма у прозі про непереможне кохання (вивчення новели Івана Франка "Сойчине крило" у 10 класі). *Українська мова і література в школі.* 2010. № 3. С. 23–25.
3. Франко І. Сойчине крило. Твори у двох томах. Т. 2. Київ: Дніпро, 1981. С. 432–471.

Анотація. Карасевич О. Символічна мова «Сойчиного крила» Івана Франка: розвиваємо читача-інтерпретатора.

У роботі узагальнено практичний досвід вивчення твору Івана Франка "Сойчине крило", продемонстрована робота над біблійною символікою твору та символікою флоронімів; подано аналіз імен персонажів Массіно (Хома), Марія та флоромени: геліотроп, тубероза, барвінок, хризантема.

Ключові слова: Іван Франко, урок літератури, мова художнього твору, символи, біблійні символи, флоромени.

Abstract: Karasewicz O. The symbolic language of IVAN FRANKO'S "THE falcon's wing": developing the reader-interpreter.

This paper presents a case study of teaching Ivan Franko's novella "The Falcon's Wing." It demonstrates the analysis of the work's biblical symbolism and the symbolism of its floral names. The paper also provides an analysis of the names of the characters Massino (Thomas), Mary, and the floral names: heliotrope, tuberose, periwinkle, and chrysanthemum.

Keywords: Works of Ivan Franko, literature lesson, language of a work of art, symbols, biblical symbols, floral names.

ВІДОКРЕМЛЕНІ ОБСТАВИНИ В ПОЕЗІЇ НАДІЇ КИРИЛЕНКО: ГРАМАТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ²⁴

(на матеріалі збірки «До сонця»)

Вікторія ГЕРМАН,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови і літератури
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка, Україна)

Карина ЄФРЕМОВА,

студентка 3 курсу факультету
іноземної та слов'янської філології
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка, Україна)

Актуальність. Поетична творчість Надії Кириленко розгортається в рамках психологічного неореалізму та неокласичного ракурсу. Тут простежуються всі елементи авторського ідіостилу: увага до деталей, влучність, індивідуально-авторські новотвори; схильність до художнього паралелізму, персоніфікації та антропоморфізму, антитез, повторів; автобіографізм, надзвичайна емоційність і відвертість слова, яке набуває піднесено-афористичного звучання [2, с. 3-4].

Матеріали і методи. Семантично і граматично відокремлені обставини як синтаксичні конструкції, що виділяються в поезії Надії Кириленко комами й інтонацією, надають мовленню виразності, емоційності та логічної завершеності, а також допомагають акцентувати увагу на певних аспектах повідомлюваного.

Як відомо, морфологічно відокремлені обставини можуть бути виражені такими формами: дієприслівниковим зворотом, одиничним дієприслівником, прийменниково-іменниковою конструкцією, субстантивованим зворотом, прислівником або прислівниковим зворотом, інфінітивом або інфінітивною

²⁴ З виступу на секційному засіданні конференції

конструкцією. Стилiстично цi синтаксичнi конструкцiї можуть надавати реченню рiзних смислових вiдтiнкiв, таких як: додаткове значення дiї, експресивнiсть, обставиннi вiдтiнки (часу, причини, мети, умови, способу дiї, допусту).

Поезiя Надiї Кириленко насичена вiдокремленими обставинами, що дає змогу проаналiзувати такi конструкцiї на конкретних прикладах.

*Сидiла пташина на теплих долонях,
Злетiла, злякавшись жаху безнадiй* [1, с. 11].

В аналізованих рядках вiдокремлена обставина виражена дiєприслiвниковим зворотом «злякавшись жаху безнадiй». Дiєприслiвниковий зворот надає реченню додаткового смислового напруження й поєднує в собi причиново-часову ознаку (пташина злетiла чому? злякавшись – причина; пташина злетiла коли? злякавшись – коли злякалась). Дiєприслiвниковi звороти характеризуються синкретизмом обставинних ознак.

У реченнi «Та є надiйнi – iз мiцним корiнням, – Розквітнуть тут, зiбравши в кулак силу» [1, с. 35] вiдокремлена обставина виражена дiєприслiвниковим зворотом «зiбравши в кулак силу». Дiєприслiвник втрачає дiєслiвнi ознаки i набуває значення прислiвника. Цей дiєприслiвниковий зворот виражає умову, за якої станеться дiя (розквітнуть за якої умови? зiбравши в кулак силу), тобто вiдокремлена конструкцiя стилiстично надає реченню додаткову дiю умови.

*І, крадькома фліртуєючи із сонцем,
У полі пропадать буде щоденно* [1, с. 46].

«Крадькома фліртуєючи із сонцем» є вiдокремленою обставиною, вираженою дiєприслiвниковим зворотом. Стилiстична роль вiдокремлення – додаткова, другорядна дiя, виражена дiєприслiвниковим зворотом, спiввiдноситься, корелює з дiєю дiєслова-присудка, при цьому реалiзує у формi одночасовостi.

*А птахи додому – назустріч кулям,
І найкращі хлопці – в строю небеснім...* [1, с. 15].

Вiдокремлена обставина «назустріч кулям» виражена прийменниково-iменниковою конструкцiєю (назустріч – прийменник, кулям – iменник).

Обставини, виражені іменними конструкціями (прийменниково-іменниковими тощо), відокремлюються в тих випадках, коли вони виконують певну актуалізаційну (змістово-видільну), індивідуалізаційно-авторську роль у реченні. Відокремленню таких одиниць сприяє те, що вони становлять слабо керовані групи слів з обставинним значенням місця.

*Я ж у сонячному сузір'ї весь час,
Незважаючи на хмари* [1, с. 83].

У поданому реченні відокремленою обставиною є «*незважаючи на хмари*». Особливий різновид відокремлених поширених і непоширених обставин становлять обставини, виражені іменником із прийменником *незважаючи на*. Відокремлена обставина вказує на умову, всупереч якій відбувається дія, відповідають на питання *незважаючи на що? всупереч чому?* Поетичні рядки набувають певної експресивності й набувають додаткових обставинних відтінків, а саме – допустовості.

*І не визнавши, чому, не спитавши, за що, –
Одягаєш. Прилюдно вішають* [1, с. 58].

«*І не визнавши*», «*не спитавши*» – відокремлені обставини, які виражені одиничними дієприслівниками. Дієприслівник надає реченню додаткової семантики, виражаючи супровідну дію або стан, що супроводжує основну дію (основна дія – *одягаєш*, додаткова – *не визнавши, не спитавши*). Тобто стилістична функція відокремленої обставини у поданому реченні – вираження додаткових смислових відтінків, а саме – додаткової дії та надання експресивності.

*А біля дому вже пантрує ворог –
Підло, не по-дитячому, зненацька* [1, с. 23].

У поданому реченні три відокремлені обставини «*підло*», «*не по-дитячому*», «*зненацька*» за морфологічним вираженням є прислівниками. Відокремлені обставини надають реченню експресивності, посилюючи значення дієслова «*пантрує*» (*пантрує як? підло, не по-дитячому, зненацька*). Варто зауважити, що прислівники надають реченню додаткового обрамлення завдяки обставинній функції способу дії.

Висновки. Отже, у збірці Надії Кириленко «До Сонця» міститься багато відокремлених обставин, що несуть стилістичне навантаження, посилюючи та увиразнюючи семантико-синтаксичне значення того чи іншого члена речення та мають різноманітне морфологічне вираження.

Використані джерела:

1. Кириленко Н. До сонця. Лірика. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2024. 88 с.
2. Харченко І. І. Сонячна енергія слова. *Кириленко Н. До сонця. Лірика.* Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2024. С. 3-4.

**МОРФОЛОГО-СТИЛІСТИЧНІ РИСИ ЗВЕРТАНЬ
У ЗБІРЦІ НАДІЇ КИРИЛЕНКО «ДО СОНЦЯ»²⁵**

Вікторія ГЕРМАН,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови і літератури
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, Україна)

Світлана МАЦЕНКО,

студентка 3 курсу факультету іноземної
та слов'янської філології
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, Україна)

Актуальність. У третій збірці Надії Кириленко «До сонця» домінує образ дому, малої батьківщини, сонця, а також мілітарні, флористичні, мариністичні мотиви. Багато віршів є емоційним відгуком поетеси на події новітньої історії. Твори відрізняються за тематикою, проблематикою, стилем, відображають душевний стан авторки в різні періоди. Поезія має відчутну екзистенційну силу та чітко визначену смислотворчу функцію, у творенні якої застосовано різноманітні звертання.

²⁵ З виступу на секційному засіданні конференції

Нині вагомого значення набуває дослідження звертання як риторичної фігури, «інтонаційно виділеного компоненту речення, що називає істоти або персоніфіковані предмети, до яких адресовано мовлення» [2, с. 200], у творчості українських письменників. Звертання як морфолого-стилістичний засіб формування ідіостилю Надії Кириленко ще не було предметом окремого лінгвістичного дослідження.

Результати дослідження. У збірці «До сонця» (2024) виявлено різні граматичні форми найменування адресатів, яким властиві такі риси, як емоційність, образність, експресивність. Семантико-граматичне коло звертань у поетичній збірці в основному представлене вокативами й субстантивованими прикметниками:

1) вокативи (іменники у кличному відмінку):

- прізвища, імена, по батькові, псевдоніми людей: «Я бачила, **Марусю**, твій суд в житті» [1, с. 47];

- назви людей за родинними стосунками: «Твій світлий образ, **батьку**, бережу» [1, с. 50]; «Тебе немає, **тату**» [1, с. 50]; «Кожну квітку пам'ятаю на Вашій хустині, **мамо Катерино**» [1, с. 51]; «Ваша хустка, **мамо**, найтепліша» [1, с. 51]; «Великоднє свято знов приходить, **мамо**» [1, с. 53]; «Це мені Вас з татом не провідать, **мамо**» [1, с. 53];

- назви релігійних свят, постів, культових імен: «Прости нас, **Господи**, – гріхи на нас» [1, с. 8]; «**О Боже**, спини ці жахи!» [1, с. 10]; «**Боже**, не допустиш» [1, с. 30]; «**О Боже**, тиші так хочеться лісам і пням» [1, с. 48]; «**Боже**, руку дай! – Щось серце спотикається...» [1, с. 55]; «Дякую, **Боже**, за ці дві "п'ятірки"» [1, с. 81]; «Прости мені, **Боже**, я – грішна жінка» [1, с. 81];

- географічні назви: «**Моя Україно**, що буде із нами?» [1, с. 21]; «**Рідна Україно...**» [1, с. 31];

- назви водних просторів, долин, гір: «**Море, моречку**, синьо заграй» [1, с. 66];

- соціальне становище, класову чи станову належність, посаду, звання, титул тощо: «**О враже, переситишся сповна**» [1, с. 28]; «**Я не знаю, тебе, солдате**» [1, с. 28]; «**Солдатики рідні, синочки, хлоп'ята**» [1, с. 42];

2) субстантивованій прикметник: «**Не плачте, рідні, прорвемося**» [1, с. 13]; «**Я додому, рідні, прилечу...думками**» [1, с. 53]; «**Даруй мені, праведний, твою прихильність**» [1, с. 81].

За стилістично-функціональними ознаками у збірці Надії Кириленко «До сонця» виділяємо власне звертання й риторичне. Власне звертання розуміємо як таке, що спрямоване на зустрічну відповідь адресата: «**Я бачила, Марусю, твій суд в житті**» [1, с. 47]. Риторичне звертання не передбачає зворотньої реакції, служить виключно задля привернення уваги й висловлення ставлення мовця: «**О сонце, о сонце, о сонце!**» [1, с. 77]. Відзначимо, що деякою мірою звертання до Бога можна також вважати риторичними, адже вони не передбачають контакту з особою й відповідно отримання відповіді на поставлене запитання.

Зауважимо, що в художньому мовленні звертання двобічно відображають ставлення: від мовця до адресата, а також від адресата до мовця. Щемливо звучить ніжне звертання до батька, найріднішого члена родини для кожної людини: «**Тебе немає, тату**» [1, с. 50]. Поетеса неодноразово наголошує на любові до моря, вживаючи зменшено-пестливу лексему *моречко*: «**Море, моречку, синьо заграй**» [1, с. 66].

Із хвилюючою й болісною настроєвістю вжито звертання до солдатів, захисників України: «**Солдатики рідні, синочки, хлоп'ята**» [1, с. 42].

Висновки. Проаналізувавши морфолого-стилістичні риси звертання в збірці Надії Кириленко «До сонця», констатуємо, що переважно звертання виражені вокативами й субстантивованими прикметниками. Численними є звертання поетеси до Бога, мами, батька. Найбільш виразними стилістично є звертання до сонця, моря, захисників України, батьків.

Використані джерела:

1. Кириленко Н. До сонця. Лірика. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2024. 88 с.
2. Українська мова. Енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. Вид. 2. 824 с.

**СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ
ВСТАВНИХ І ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ
У ЗБІРЦІ НАДІЇ КИРИЛЕНКО «ДО СОНЦЯ»²⁶**

Вікторія ГЕРМАН,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови і літератури
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка, Україна)

Марія ПРОКОПЕНКО,

студентка 3 курсу факультету іноземної
та слов'янської філології
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка, Україна)

Актуальність. Вставні та вставлені конструкції являють собою особливий елемент ускладнення синтаксичної структури речення, що використовують із метою внесення додаткової інформації або коментарів, вираження ставлення автора до персонажів, подій чи тем твору, звернення до читача, розкриття глибини персонажів, створення напруги, затримки або посилення емоційного впливу тощо. Вони не є граматично пов'язаними з основним реченням, але допомагають доповнити його зміст і надати додаткові відтінки.

Матеріали і методи. Дослідження семантико-структурних особливостей вставних і вставлених конструкцій у художній літературі є вагомим із кількох причин: глибоке розуміння стилю і техніки письменника, розкриття авторського задуму і ставлення до персонажів і подій, посилення зв'язку між читачем і текстом, виявлення культурного і історичного контексту. Тому вважаємо, що важливо розглянути синтаксичні особливості художнього тексту, який втілює як загальномовні тенденції, так і риси мовної особистості автора.

Вставні конструкції дозволяють письменнику висловити свої особисті думки, коментарі або оцінки, не порушуючи основний зміст та логічний зв'язок

²⁶ З виступу на секційному засіданні конференції

тексту. Частіше вони використовуються для вираження оцінки повідомлюваного (упевненість або невпевненість), почуттів мовця, надають емоційного відтінку повідомлюваним фактам, вказують на порядок думок та їх зв'язок, джерело інформації, способи оформлювання думок, звернені до читача з метою активізації його уваги щодо повідомлюваного. Вставними одиницями можуть бути слова, словосполучення, речення.

Результати. Аналізуючи семантичну функцію вставних членів речення, спостерігаємо, що Надія Кириленко у збірці «До сонця» використовує їх для вказівки на своє чи своїх героїв ставлення модального характеру (функція суб'єктивної модальності), або для додаткового зауваження до висловленої в реченні думки.

Надія Кириленко у збірці «До сонця» широко вживає у своїх творах вставні слова на позначення можливості, припущення щодо об'єктивності наведених фактів: «*Руки зав'язати б, щоб не красти, / **Може**, тоді б швидше бути миру*» [1, с. 33]; «*Я у вікно дивлюся через скотч, немов крізь трати. / Які там орхідеї і фіалки квітли!.. / Не знаю, **може**, і не я буду зривати, / Та і... чи будуть вікна*» [1, с. 38]; «*А в селі, **напевно**, сади в ніжнім квіті, / І вже біля двору розквітає без... / А у хаті холод, на подвір'ї вітер, / І замок на дверях, **мабуть**, не відмерз*» [1, с. 57]; «*І, **здається**, що немає лиха, / І не плачуть лики всіх святих*» [1, с. 36].

Також у поезії Надії Кириленко спостерігаємо вставні слова, які вказують на вірогідність повідомлюваного (упевненість): «*І тільки портрет Шевченка вцілів. Поки що. / Дивиться нездивовано. / Писав про це 200 років назад. Точніше – 210. / Встигли відзначити ювілей. На цей раз, / **правда**, скромно*» [1, с. 43].

Бачимо, що наявні також вставні слова, які уживаються для підсумовування, узагальнення висловленої думки: «*Сонце у зеніті – палить очі. / **Значить**, і в природі вже обід. / Мама кличе: "Утомилась, доцю. / Спека. Краще в хаті відпочить"*» [1, с. 63].

Вставлені компоненти – це ширші й менш однорідні синтаксичні конструкції, порівняно зі вставними словами, як щодо різноманітності змісту,

так і щодо синтаксичної будови. Вставлені одиниці «виражають такі додаткові повідомлення чи побіжні асоціативні зауваження, які поповнюють, уточнюють, розвивають зміст висловлювання, вказуючи на якісь деталі чи нові факти, що не були передбачені в перший момент формування думки» [1, с. 396].

З погляду семантики, вставлені компоненти слугують для підтвердження й глибшого розкриття висловленої думки. Мовець використовує їх, щоб додати нові варіанти сприйняття, оцінки, зіставлення, спостереження або уточнення. Варто зауважити, що вставлені одиниці не є обов'язковими для розуміння сюжету, але допомагають краще зрозуміти персонажів, події чи контекст твору. Смыслове навантаження вставлених компонентів зазвичай залежить від ситуації, тому додаткові пояснення чи зауваження зумовлюються контекстом мовлення та психологічним характером думок мовця.

Вставлених конструкцій у збірці Н. Кириленко «До сонця» значно менше, аніж вставних. Наприклад: «*Сонцеклонники з прізвисьцем ЖИла (мій рід!) / В жилих руках несли сонячний хрест в цей світ*» [1, с. 86]. Бачимо, що вставлене словосполучення (*мій рід!*) має значення побіжних зауважень, тому не має безпосереднього змістового зв'язку з основним реченням.

Висновки. Аналіз вставних і вставлених конструкцій, які активно вживають у художніх творах сучасні українські автори, зокрема Надія Кириленко, свідчить, що зазначені синтаксичні одиниці відіграють важливу роль у художньому тексті: слугують для вираження специфіки художнього тексту, беруть участь у стилізації тексту тощо. Тексти Надії Кириленко у збірці «До сонця» демонструють, що у сучасній українській літературі, зокрема у поезії, вставні конструкції набувають широкого вжитку та стилістичної ваги, а ось вставлені компоненти, які виконують функцію уточнення, роз'яснення або доповнення змісту основного речення, зустрічаються рідко.

Використані джерела:

1. Кириленко Н. До сонця. Лірика. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2024. 88 с.
2. Слинко І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: навч. посіб. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.

ВИВЧЕННЯ РОМАНУ «МІСТО» ВАЛЕР'ЯНА ПІДМОГИЛЬНОГО В ШКОЛІ НА ЕТАПІ ПЕРЕДЧИТАННЯ: АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВЕКТОР

Лариса ГОРБОЛІС,
доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови і літератури
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, Україна)

Катерина БАРИШ,
студентка 231 групи
факультету іноземної і слов'янської філології
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, Україна)

Актуальність дослідження полягає у перепрочитанні та реінтерпретації роману «Місто» В. Підмогильного з позиції художньо відображеної тілесності та антропологічних начал на усіх етапах створення художнього тексту. Цей напрямок роботи з текстом має найперше бути добре опрацьованим вчителем.

Мета дослідження – виявити й охарактеризувати особливості художнього потрактування тілесності у романі «Місто» В. Підмогильного на етапі передчитання твору у старших класах.

Результати. Методологічне підґрунтя організації навчання української літератури в старших класах, як відомо, формує низка підходів: *діяльнісний підхід*, що визначає пріоритетність самостійної роботи учня в процесі здобуття знань і вироблення не лише предметних, а й загальнонавчальних, зокрема організаційно-діяльнісних умінь; *компетентнісний підхід* покликаний забезпечити формування читацької предметної і загальнонавчальної компетентності, а також ключових компетентностей; *культурологічний підхід* забезпечує реалізацію вимог загальнокультурної лінії – увагу до культурної самоідентифікації учня, орієнтацію його у світі національної та світової культури, розгляд художнього твору в широкому мистецькому контексті, у зв'язках із філософією, фольклором, формування поваги до культурних надбань інших народів тощо [9].

Предметні та загальнонавчальні компетентності учень та учениця мають здобути у процесі вивчення творчості В. Підмогильного. Проблема формування суб'єктності учня-читача обумовлює активне звернення до таких загальнодидактичних методів, як мотиваційний, організації і здійснення навчальної діяльності, рефлексивно-оцінювальний тощо. Кожен із них реалізується через систему прийомів і видів робіт.

Очікувані результати від уроку, що їх передбачає шкільна програма, з літератури (профільний рівень) такі: учні характеризують маргінальний образ українського інтелігента, аналізують світоглядну й психологічну еволюцію його характеру, пояснюють роль жіночих образів у романі; висловлюють власне ставлення до порушених проблем, діляться враженням від художнього твору в цілому. У програмі зазначені такі пераметри вивчення твору В. Підмогильного в школі: роман «Місто» – це тяглість та новизна урбаністичної теми в українській літературі; тематично-проблемна домінанта – зображення «цілісної» людини у єдності біологічного, духовного, соціального; образ українського інтелігента Степана Радченка, вихідця із селян, еволюція його характеру, проблеми ствердження в міському середовищі; морально-етичні колізії твору; жіночі образи в ньому; неоднозначність образу Степана Радченка [9].

Пропонуючи антропологічний аспект осмислення роману на уроці, учителю варто звернути увагу на особливості цього твору на етапі передчитання, підготувати учнів до прочитання роману саме в антропологічному ключі. Учитель має засвоїти й систематизувати основні літературознавчі поняття з літературної антропології, щоб потім допомогти учням інтерпретувати художній текст. Також вчитель має пояснити алгоритм прочитання тексту, виявити маркери тілесності в тексті і в підтексті роману «Місто»

В. Підмогильний належить до покоління митців 1920-х років, котрі вважали, що людина – поле битви духу й тіла, світла і п'тьми. Широке коло питань залишається ще не висвітленим, зокрема проблема буття людини у великому місті, людське-міське тіло. Прикметним є використання автором двох епіграфів: «Шість прикмет має людина: трьома подібна вона на тварину, а трьома

на янгола: як тварина – людина їсть і п'є: як тварина – вона множитья і як тварина – викидає; як янгол – вона має розум, як янгол – ходить просто і як янгол – священною мовою розмовляє». Другий епіграф: «Як можна бути вільним, Евкріте, коли маєш тіло?». (А. Франс. Таїс) [7]. Епіграфи є важливим елементом для осмислення в естві протагоніста та домінування тілесного над духовним. Степан Радченко намагається підкорити місто відповідно до своїх внутрішніх перетворень.

Учитель має знати, що тілеснісні маркери образу Степана Радченка фіксується за допомогою сільської та міської культури, літературної діяльності, стосунками з жінками, спілкування з друзями. Ці складові мають стати основою для розуміння духовного світу героя роману «Місто» В. Підмогильного. Головний герой роману «Місто» В. Підмогильного Степан Радченко завжди прагнув відповідати правилам і нормам міста. Радченко завоював жінок, місто, прагнув досягти бажаних вершин в житті, але з кожним днем він усвідомлював, що не отримує тієї насолоди від життя у великому місті – життя грає з почуттями та тілом героя. Тіло розуміється як фізичне тіло, матеріальний об'єкт, предмет сприймання та впливу; тіло є невід'ємною одиницею людського існування.

Літературна антропологія демонструє велику кількість підходів, що студіюють тіло у всіх вимірах людського буття. Тому вчитель має зорієнтувати учнів на етапі передчитання роману, наголосити, на що вони мають зосередити свою увагу, щоб у такий спосіб актуалізувати ефективність застосування антропологічного підходу до вивчення твору в школі. Учитель має звернути увагу учнів на те, що апелювання В. Підмогильного до урбаністичної тематики є одним із ключових підходів до зображення нового типу героя та осмислення нагальних проблем.

В. Підмогильний у романі обирає для художнього змалювання Київ – місто постає у творі соціально-історичним простором. Протагоніст роману «Місто» демонструє вхід сільської культури в міську, додання меж між своїм і чужим, створення іншого простору. Прямуючи Дніпром до Києва, герой ніби символічно рухається у світ змін і випробувань, річка постає своєрідною межею між двома

світами (селом і містом). В. Підмогильний акцентує увагу на таких показових деталях твору, як розведений міст та гудіння пароплава, що викликають у героя почуття самотності. Міст потає, як символ переходу від «свого» до «чужого»: *«І коли свист раптом ущух, в душі його (Степана) стало тихо і мертво. Він відчув десь в глибині дурний натиск сліз, зовсім не відповідний до його віку й становища»* [7].

Учні мають звернути увагу на те, що тіло міста у романі представлено пляжем, тиром, сьайвом кіно, ліхтарів та іншими локаціями, у яких він не бачив нічого свого, знайомого, усе міське лякало молодого хлопця, він відчував себе у небезпеці. Художньо зображені Підмогильним локації, наприклад кімнати, відображають його Я, тут він заглиблюється в емоції та переживання і намагається створити себе – *іншого*: *«В такі хвилини душевного затишку йому виникала потреба поприбирати в хаті»* - зауважує Підмогильний [7].

Тілесність Степана Радченка, що фіксується за допомогою сільської та міської культури, літературної діяльності, стосунками з жінками, спілкування з друзями має стати своєрідним орієнтиром для вчителя й учнів, щоб систематизувати знання про головного героя. Степан Радченко завжди прагнув відповідати правилам і нормам міста. Радченко завоював жінку, місто, прагнув досягти бажаних вершин в житті, але з кожним днем він усвідомлював, що не отримує тієї насолоди від життя у великому місті – життя грає з почуттями та тілом героя.

Окремий тематико-проблемний сегмент твору складають питання, пов'язані з тілом в умовах міста. Людське тіло *втискається* і *стискається* у світі існування міста – так відбувається процес *розгортання* або *вгортання* існування людини в простір міста. Але у процесі тривалого пристосування до міста та зближення з ним увиразнюється і динамічна еволюція Степана Радченка, все «чуже» стає згодом іншим: *«Село відсувалося від нього, він починав бачити його в далекій перспективі, що лишає від живого тіла схематичні риски»* [7].

Висновки. В. Підмогильний – майстер інтелектуально-психологічного роману «Місто». Головний герой твору – Степан Радченко – герой свого часу.

На етапі передчитання роману в старших класах з антропологічним ракурсом осмислення вчитель має наголосити, що тіло, душа протагоніста активно реагували на зміни в його житті. Маючи бажання реалізуватися, Степан зміг домогтися певних вершин у творчому житті, проте не отримав від цього справжнього внутрішнього задоволення. У процесі читання твору учні мають зауважити, що тілесні маркери у романі «Місто» постають на першому плані у характеристиці героя, його поглядах на любов, міжособистісні стосунки, життєві принципи та ідеали.

Образом Степана Радченка автор представляє оригінальний тип людини, що стала заручником власних мрій, які поступово реалізувалися в межах «свого», «чужого» та «іншого» простору і створювали в душі героя дисонанс (відчуженість). Вивчаючи твір у школі, учні мають підсумувати, що письменник-модерніст в своєму романі ставить нову, ще не досліджувану тему урбанізації та тілесності у світі міста. Місто у романі представлене як людське тіло, що складається зі свого топосу – вулиці, провулки, кімната, що має свою динаміку та еволюцію зі зміною головного героя.

Використані джерела:

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицька. Львів: Літопис 2002. 831 с.
2. Антропологія літератури: комунікація, мова, тілесність /укл. І. В Папуша. *Studia methodological*. Випуск 25. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. 326 с.
3. Безхутрий Ю. Хвильовий: проблеми інтерпретації. Харків: Фоліо, 2003. 495 с.
4. Єфремов С. Про роман В. Підмогильного Місто: Нотатки читача. *Плуг*. 1928. № 9. С. 66-72.
5. Марковський М. Антропологія, гуманізм, інтерпретація. Теорія літератури в Польщі/упор. Б. Бакула. За ред. В. Моренця. Київ: ВД «Києво-Могилянська Академія», 2008. С. 491-503.
6. Мовчан Р. Український модерністичний роман: Місто, Невеличка драма В. Підмогильного. *Дивослово*. 2001. № 2. С. 11-14.
7. Підмогильний В. Місто: роман. Харків: Фоліо, 2014. 238 с.
8. Поліщук О. Літературна антропологія як актуальна наукова пропозиція. *Studia philologica*. 2013. Вип. 2. С. 116-120.
9. Програма українська література для 10-11 класів, профільний рівень. Г. О. Усатенко, А. М. Фасоля. URL: https://svitliteraturu.com/board/programi/programa_z_ukrajinskoji_literaturi_dlja_10_11_kl_profilnij_riven_2017/3-1-0-296
10. Тарнашинська Л. Літературознавча антропологія: новий методологічний проєкт у дзеркалі філософських аналогій. *Слово і Час*. 2009. № 5. С. 48-61.

Анотація. Горболіс Л., Бариш К. Вивчення роману «Місто» Валер'яна Підмогильного в школі на етапі передчитання: антропологічний вектор.

У статті досліджується роман «Місто» українського письменника В. Підмогильного у антропологічному вимірі на етапі передчитання в школі, зокрема акцентується на особливостях художнього моделювання тіла, душевного стану головного героя та впливі на героя міського середовища. Антропологічне осмислення роману в закладах загальної середньої освіти є актуальним, оскільки літературознавча антропологія пропонує нові підходи до інтерпретації тематики, проблематики, системи образів художнього тексту, в основі якого лежить визнання суб'єктивного, гуманістичного елементів.

Ключові слова: літературознавча антропологія, роман, урбанізація, тілесність, душа, особистість, тіло, методологія, компетентності, текст, урок.

Abstract. Horbolis L., Barysh K. studying the novel «THE city» Valerian Podmogilny at school at the pre-reading stage: anthropological vector

The article examines the novel «The City» by the Ukrainian writer V. Pidmohylnyi in an anthropological dimension at the stage of pre-reading at school, in particular, it focuses on the features of the artistic modeling of the body, the state of mind of the main character, and the influence of the urban environment. The anthropological understanding of the novel is relevant because literary anthropology offers new approaches to the interpretation of the subject matter, problems, and the system of images of the artistic text, which is based on the recognition of subjective, humanistic elements.

Keywords. Literary anthropology, novel, urbanization, physicality, soul, personality, body, methodology, competences, text, lesson.

РОЗДІЛ 6
АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА
В ОБ'ЄКТИВІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ СТУДІЙ

**TO THE QUESTION OF METHODOLOGICAL FOUNDATIONS
OF THE FORMATION OF ACADEMIC CULTURE**

Tu CHUAJIE,

graduate student of the Department of Pedagogy
(Sumy State Pedagogical University
named after A.S. Makarenko, Ukraine)

Introduction. We investigate the problem of forming the academic culture of future pianists. Its solution requires the definition of a methodological basis for that formation. We have analyzed many scientific papers, the generalization of which allows us to determine the need to adhere to the following methodological approaches in forming the academic culture of future pianists: systemic, cultural, personality-oriented, axiological, competence-based, and individual.

Materials and methods. Systematic approach. The systems approach considers an object an integral set of elements [9; 12]. It has several basic principles, which include the following: integrity, structuring, hierarchical structure, diversity, and consistency [10]. Imitators of the approach were G. Simon, A. Chandler, and other scientists [12]. Considering the very concept of academic culture in domestic and foreign practice, researchers emphasize its unconditional consistency; therefore, the most productive approach in the training of future musicians is called a systematic approach aimed at revealing the relationship between the structural elements of the system, allowing it to be studied in stages [13].

Culturological approach. The need to establish a connection between the components of the academic culture of future pianists and the organization of activities for its formation determined our appeal to the culturological approach. From the standpoint of this approach, education is a cultural process that, in a culture-like educational environment, is aimed at assimilating a variety of experiences by students

[3], which correlates in some way with the competency-based approach [4]. The main requirements of higher education at the present stage of its development and functioning are orientation to the image of culture as an environment that "grows and nourishes" the individual to the cultural conformity of education [2]. This requirement is also relevant for training a musician and performer. The cultural relevance of education should help the future pianist acquire and develop his own academic culture.

Person-centered approach. The approach aims to create appropriate conditions for disclosing the personality [7]. The main factor contributing to the implementation of the approach is the reliance on the student's subjective experience [6]. Adhering to the personality-oriented approach in the training of future musicians, O. Pikhtar notes the following positive changes: improving the quality of education, a favorable emotional atmosphere, motivation for the achievements of the creative nature of educational activities, mastering the experience of emotional and volitional attitude to the world, other people [11]. The other side of expressing a person-centered approach is the emphasis on supporting the creative result, which is a personal manifestation of the future specialist. Within the framework of a person-centered approach, it is necessary to mention developmental learning, which is realized in the intensive and comprehensive development of students' abilities while playing an instrument.

Axiological approach. It is an approach that focuses on values and evaluations in various areas of research and activity. It sees values as crucial factors determining our understanding of the world, actions, and relationship to the environment. The axiological approach includes the analysis of values, their hierarchy, relationships, and influence on human behavior and decision-making [14]. The axiological approach can be helpful in the training of future pianists, as it helps to form their valuable attitude to music and develop aesthetic taste, creativity, and ethical values. Adherence to the axiological approach in training future pianists helps prepare them not only as technically skilled performers but also as educated, aesthetically educated musicians with a developed musical consciousness and valuable attitude to music.

Competency-based approach. In general, educational and professional programs are developed to achieve specific results in the dimensions of competencies. The

requirements for a modern specialist are also based on the competence approach, that is the possession of knowledge, skills, and abilities necessary to perform professional job duties [1]. The competency-based approach is widely used in modern education. It focuses on developing competencies needed for successful activities in a particular area. We apply a competency-based approach in training future pianists and create an educational program that contributes to the formation of a wide range of skills, knowledge, and values necessary for successful professional activity in music.

Individual approach. Correlates with a person-centered approach. It is presented in [8]. Awareness of the need for individualization of training in the process of training future pianists is aimed at the self-development of the personality of the future pianist and the ability to self-study and self-educate throughout life. Today, the understanding of the concept of "individualization" is changing from a means of teaching to the definition of "a broad transformative activity in the education of a person, a positive change in his inner life" [5]. As for the training of future pianists, some aspects of individualization are considered in the scientific and methodological works (L. Barenboim, B. Milic, G. Neuhaus, G. Tsy-pin, and others). Scientists emphasize the need to consider students' characteristics – the level of their musical thinking, emotionality, and musical and auditory experience development – to improve performing skills. The main goal of individualization of learning is personal development. That is because the self-development of future musicians helps them find their interpretation of a piece of music. At the same time, it is essential to balance the teacher's recommendations and instructions and one's understanding of the concept of a piece of music. Of course, individualization makes it possible to reveal the uniqueness and diversity of personal characteristics of future pianists, which in turn affects their further professional self-realization.

Results. Therefore, for the successful formation of the academic culture of future pianists, it is necessary to adhere to a number of the following methodological approaches: systemic, cultural, personality-oriented, axiological, competence-based, and individual.

References:

1. Andriievskiy, B.M. (2015). Strukturno-funktsionalna model rozvytku profesiinoi maisternosti vykladacha. *Pedahohichni nauky* : zb. nauk. Prats, 67, 222–228.
2. Anishchenko, V., & Padalka, O. (2013). Kulturolohichni pidkhid u profesiinii pidhotovtsi vchytelia. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*, 6, 103-107.
3. Ball, H.O., & Miedintsev, V.O. (2011). Osobystist yak individualnyi modus kultury i yak intehratyvna yakist osoby. *Horyzonty osvity*, 3, 7–14.
4. Boichuk, Yu. D. (2009). Kulturolohichni i aksiolohichni pidkhody do formuvannia ekoloho-valeolohichnoi kultury studentiv pedahohichnykh navchalnykh zakladiv. *Visnyk NTUU «KPI»*, 3, 121–125.
5. Hou, Kvandenh. (2020). Personalizatsiia navchannia studentiv u tsyfrovomu osvitnomu seredovyschi universytetiv Kytaiu. *Innovatsiina pedahohika*, 2017-221.
6. Iakymanska, I. (1999). Osobystisno oriietovana systema navchannia. *Zavuch*, 7, 22.
7. Kravchenko, H.Iu. (2005). Teoretyko-metodolohichni osnovy osobystisno oriietovanoi osvity. *Poch. navch. ta vykhov*, 25, 2-3.
8. Liu, Sian. (2018). Ekstrapoliatsiia metodychnoi spadshchyny fortepianoi pedahohiky u fortepiano-vykonavsku samopidhotovku maibutnykh uchyteliv muzychnoho mystetstva. *Aktualni pytannia mystetskoï osvity ta vykhovannia*, 1 (11), 84-94.
9. Marynychuk, V., & Marynychuk, T.T. (2019). Systemnyi pidkhid u vyvchenni zasobiv muzychnoi vyraznosti maibutnimy vchyteliamy pochatkovykh klasiv. *Naukovi zapysky: Zbirnyk materialiv naukovo-praktychnoi konferentsii vykladachiv i studentiv fakultetu doshkilnoi, pochatkovoï osvity ta mystetstv. Seriiia «Mystetstvo»*. Vinnytsia: FOP Korzun D.Iu., 104-108.
10. Padalka, H. M. (2010). Muzychna osvita v Ukraini: kontseptualni aspekty. *Teoriia ta metodyka mystetskoï osvity*. Naukova shkola H. M. Padalky. Kollectyvna monohrafiia / pid nauk. red. A. V. Kozyr. K.: NPU imeni M. P. Drahomanova, 21–56.
11. Pikhtar, O.A. (2003). Pryntsypy osobystisno oriietovanoho navchannia u formuvanni muzychnoho myslennia studenta-vykonavtsia. *Naukovi pratsi. Pedahohichni nauky*, 15, 143-148.
12. Shabanova, Yu.O. (2014). Systemnyi pidkhid u vyschii shkoli: pidruch. dlia stud. mahistratury. *M-vo osvity i nauky Ukrainy; Nats. hirn. un-t. D.: NHU*.
13. Soboleva, E. A. (2018). Systematic approach to studium musical culture. *Philharmonica. International Music Journal*, 1, 4 – 9.
14. Zhyhinas, T. (2016). Aksiolohichni pidkhid u pidhotovtsi maibutnykh uchyteliv muzychnoho mystetstva do prosvitnytskoi roboty. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 5 (74), 85-94.

**АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ДОСЛІДНИКА
ГАЛУЗІ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА. ПОШУК
АУДИОМАТЕРІАЛУ ДЛЯ НАПИСАННЯ НАУКОВИХ РОЗВІДОК**

Денис КОЧЕРЖУК,

аспірант II року навчання відділу музикознавства та етномузикології
(Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Т. Рильського НАН України)

Актуальність. Наявні проблеми, що виникли на межі ХХ–ХХІ століть у галузі музичного мистецтва, безпосередньо пов'язані з проявом культурного простору академічної сфери, яка є додатковим вектором професійного розвитку та підкріплюється написанням наукових розвідок здобувачами вищої освіти. Українська музична культура сповнена розмаїттям не тільки творчо-художніх напрямків, а й відповідно них – і наукових. Щорічна практика демонструє пост-фактом зростання кількості випускників, які в подальшому присвячують своє життя науковим пошукам. Якщо поглянути на цей аспект з іншого боку, здобутком майстерності багатьох фахівців стало викладання та навчання молодій генерації теоретичним знанням як певному фактору вдосконалення творчих спеціальностей за обов'язкової умови підкріплення їх базовими формами практичної підготовки.

Останніми роками зросла частка магістрантів та аспірантів, які присвятили роки свого навчання осмисленню дискурсу дискографічної продукції або аудіокультури. Це спричинено правилами вивчення та підпорядкуванням дистриб'юторської форми щодо публікування виконавської практики, завдяки розповсюдженню музичного контенту в царині інтернет-технологій. Провокативно дискусійними вважаються ті основні площини, що необережно класифікують деякі наукові галузі (як-от правнича, міжнародні відносини) до грона музикознавчих предметів.

Мета дослідження – з'ясувати основні аспекти академічної культури молодих вчених на основі пошуку та пояснення аудіоматеріалу (дискографії), висвітленого в наукових розвідках ХХІ століття.

Результати дослідження. Концепція сучасної корпоративної культури та академічної доброчесності принципово зайняла ключове положення у вихованні молодого покоління науковців. Причинами стали нововведені правила розбудови інтерактивної освіти навчального процесу, активізація професійного пошуку зі сприянням публікацій наробку молодих викладачів, підняття статусу фахівця, і, звісно, вдосконалення форм протидії академічному плагіату. Історично склалося, що більшість професіоналів у галузі музичного мистецтва позиціонували свою роботу завдяки практичній цілеспрямованості, уникаючи проблем теоретичного осмислення. Проте, переорієнтація вищої професійної освіти, а паралельно – її науково-дослідницької гілки «гостро зіткнулися» з новими вимогами законодавчих актів Міністерства освіти та науки України.

Звісно, новостворені стандарти, з одного боку, порушили процеси творчої діяльності багатьох навчально-наукових закладів, основна діяльність яких була зосереджена на мистецькі здобутки вихованців, а з іншого – потребувала вдосконаленої загальної системи освітнього простору, насамперед, за рахунок ініціювання появи нових теоретичних розробок педагогічних працівників.

Вивчення основних практичних явищ, що пропонувалося студентам, потрібно було віднести до знань, з якими здобувач міг самостійно ознайомитися та заглибитися у процеси наукової еволюції. А завдяки внесенню в навчальний перебіг освітніх компонентів, на кшталт, «курсова робота з фаху», «методика викладання фахових дисциплін», «кваліфікаційна робота» (бакалаврський мінімум або магістерське дослідження) – вимагали вміщення наукових дослідів, їх аналіз, значення та подальші розробки (згідно з висновками кожного випускника за освітньо-професійною програмою), що мало здатно вплинути на формування евристичної думки молодого дослідника, його здатності прогнозування можливих у майбутньому нових ідей і розробок.

Останніми роками виникають проблеми комплексного аналізу аудіотворів під час підсумкової атестації (кваліфікаційний екзамен). Наявна пропозиція від МОН України базується на двочастинній етапності захисту творчих (дипломно-показових) робіт: перший – демонстрація вокально-інструментальної

майстерності випускника, другий – анотація музичних творів (історико-теоретичний та технологічний аналіз обраних творів). Підґрунтям написання цих трактатів повинні послугувати джерела, доступні всім за галуззю культура і мистецтво. Більшість науково-педагогічних працівників виявило обмежені можливості розробки анотаційного проєкту. Це виявилось в недостатній кількості та доступності пропонованих матеріалів, які б могли висвітлити ті чи інші факти створення художнього предмету. Більшість джерел позиціонувалися як узагальнюючий комплекс про ті чи інші події, що відбувалися в Україні упродовж XV–XIX століть.

Мистецькі заклади освіти, приватні творчі установи, мультивекторні освітні програми музичного та аудіовізуального мистецтва обмежені в пошуку інформативного матеріалу. Ключовим вектором освітянського простору є вибір фонограм-мінус для виконання тієї чи іншої мистецької програми, однак приналежність аналізу виконавства майже обмежено поверховою уніфікацією матеріалів.

Відмінність європейського простору науки та мистецтва від української освіти полягає у вивченні компонентів суміжних дисциплін, зокрема тих, що вивчаються галуззю аудіовізуального профілю. Уведення таких курсів, як «Дискографія», «Основи звукозапису», «Правила роботи зі студійною та концертною апаратурою», «Аналіз моделі створення аудіо-платівки» першочергово повинно стати базовим для ступенів вищої освіти бакалаврів і магістрантів.

Освітня діяльність XXI століття представлена дисциплінами нормативного та вибіркового характеру, а також компонентами практичної підготовки. Якщо уважно прослідкувати та проаналізувати кожен курс, то більшість змістовних модулів дублюють одну й ту ж саму інформацію. Наявне професійне зростання будь-якого випускника потребуватиме після цього додаткового проходження навчання у приватних музичних корпораціях. Такі тенденції є гальмуючим фактором якісної освіти, а тому потребують додаткових норм адаптації

культурно-мистецького напрямків згідно з потребами та запитам сучасної мультимедійної індустрії.

Започаткування курсу «Дискографія» збагатить обізнаність вихованців під час навчання, зокрема, щодо питань історіографії появи звуку, теоретичного опису звукорежисури та звукоінженерії, дозволить набути практичний досвід та ознайомитися з методами роботи у студії звукозапису. Сучасні освітні програми намагаються удосконалити й розширити низку аспектів значення та затребуваності музичного мистецтва, уведення факультативних спеціальностей на кшталт студійного практикуму, аудіо-програмування, комп'ютерно-звукової імітації синтетичних джерел звукового дизайну тощо.

Педагогічним працівникам варто сфокусувати увагу на об'єктах звукозаписного профілю, приналежних галузі музичного мистецтва, які історично впливають на становлення української культури ХХ–ХХІ ст. Теоретико-практичний матеріал повинен формуватися відповідно до певних приписів та планів. Однією з вимог вивчення дискографії повинно бути уведення вивчення системи Модулів:

Модуль 1 «Історіографія перших звукозаписних пристроїв», що зосереджує увагу на формуванні ролі аудіовізуального мистецтва та його компонуванні у сфері шоу-бізнесу.

Модуль 2 «Практичні дослідження культури аудіозапису кінця ХХ – першої чверті ХХІ ст.», що аналізують, описують та вдосконалюють процеси модифікації творів сучасників.

Однак, перш ніж скористатися панорамою усіх фонографічних явищ, що стали запорукою формування професійного дизайну звуку, важливо нагадати доробок саме тих діячів, хто вивчав процеси реставрації, відновлення, копіювання та зберігання інформаційної (звукової) продукції.

Для здобувачів вищої освіти вкрай необхідно скористатися не лише джерелами інтернет-ресурсів, а й друкованими виданнями. Потрібно вміти отримувати необхідні знання завдяки пошуковим показникам, зокрема, присвячені практиці реставрації звукових фонограм дослідження Д. Беласі,

А. Волкова, О. Гребіня, Н. Ковалевської, П. Олефрієнко, А. Павленка, О. Прядко, В. Швайченка, М. Ужинського та ін.

Прагматичним вектором дослідження вважаємо філософські трактати, які варто включити в освітній процес з дискографії. Роз'яснення будь-якої категорії мислення повинно бути враховано на початковому етапі навчання. Суттєво, що при визначенні основи історичної появи технічних компонентів, коли розпочали фіксувати звуковий простір, М. Ужинський наголошує на етимології поняття «техніка». Ось як трактує дане положення сам науковець: «...Давньогрецьке слово має три значення – мистецтво, ремесло, наука, що вказує на принципову близькість цих понять. І хоча в Давній Греції мистецтво розумілося передусім як ремесло, що відрізняло тодішнє розуміння мистецтва від сучасного, тим не менше, в сучасній культурі ця спорідненість стає знову актуальною» [2, с. 29].

Філософська думка щодо культури середини ХХ ст. жваво обговорювала та аналізувала технічний промисел як початок нової ери суспільної праці. Значна кількість мислителів побоювалася негативного впливу технічного компонування на духовний стан людства, тому критично відносилися до будь-яких новостворених авангардових проявів, інші ж розглядали проблеми техніки як процеси осмислення людством нового етапу духовного та матеріального стану суспільства. Між багатьма науковцями розгортаються дебати з приводу впливу техніки на мистецтво, дехто пропонує це називати техногенною культурою, інші бачать в тому деградаційний процес – бо людство, на їх думку, перестане існувати, замінивши свою працю на роботу машинної індустрії. Одна складова технічної сторони носить характер матеріального ужитку, полярна – естетична, що увібрала в себе ідейно-змістову форму художнього рівня.

Інші наративи варто викласти вже в більш детальних змістовних підтемах. Доцільно й конкретизувати етапи вдосконалення ери цифрових та електронних засобів, що сформували підґрунтя до виникнення комп'ютерних технологій на базі музичного мистецтва. Також зосередити увагу на еволюційних процесах в галузі інженерії та математики, які видозмінювалися в країнах Європи та Америк. Ознаменувати вектор розвитку науки електроакустики.

Головним принципом викладання предмету «Дискографія» повинна бути орієнтованість у питаннях появи звукозапису на теренах України. Учасники освітнього процесу покликні ознайомитися та вивчити значну кількість літературних джерел. У цьому випадку оптимальними для отримання потрібних знань будуть трактати А. Желєзного, який присвятив своє життя історії розвитку вітчизняного грамзапису, та, зокрема, музичним платівкам кінця ХІХ – середини ХХ століть. Ним уперше уведено ряд тлумачень щодо терміну «філофонія», а також проаналізовано діяльність української «грамофонної спільноти» на чолі з відомим композитором Пилипом Козицьким [1, с. 3]. Зважимо на те, що історія звукозапису – це процес, який існує ще з ХХ ст., проте обмежена історична інформативність не надавала фактів повного розкриття циклу запису звуку аж до ХХ та ХХІ століть. Педагог повинен наголосити, що перші фіксовані джерела, що аналізували етапи створення платівок, історію будівництва фірм, музичних магазинів, здебільшого стосуються другої половини ХХ століття. Обмеженість цього матеріалу полягає в тому, що значний фонд аудіо документів знаходився у приватних колекціях збирачів, частина записів була знищена війною, інші ретроспективні розвідки грамзаписів були втрачені або понівечені.

Під час аналізу практичного матеріалу основний напрям означення роботи потрібно фокусувати на тому, що звукозапис – *трансцендентальний метод нової інтерпретації музичних творів*. Діалог між композитором та технікою набув суто жанрової характеристики, з уникненням естетизації, поліфонії та поезики/лірики, що на себе взяла середня ланка – медіатор/виконавець. Звісно, творчий процес набув рис дискурсивних особистостей, що було пов'язано з руйнуванням певних стереотипів художнього мислення, нівечення першопочаткових засад естетичного характеру автора твору. Створювався потік музичного простору, виконаного технічними стратегічними прийомами запису звуку за допомогою комп'ютерних програм, тобто з'явився окремий механізм інтерпретації художнього твору засобами синтетичного регулятора. Варто зазначити, наступний етап еволюції звукозапису – джаз, рок та поп-культура –

нині набули форм безписьмового музикування і викладені виключно в моделі акустичного простору.

Висновки. Складна ситуація, спрямована на вдосконалення освітнього вектору, потребує нагального впровадження теоретико-практичних компонентів, пов'язаних з основами моделювання дискографічного дискурсу. Відповідність та послідовність викладу навчального матеріалу – запорука формування практичних здібностей здобувача. «Дискографія» – модель освітньої складової, що сформує загальну картину бачення поступеневого розвитку та вдосконалення продукування та дистриб'юції продуктів музичної культури, – предмет, розрахований для студентів вищої освіти бакалаврської та магістерського рівнів.

Використані джерела:

1. «Музика», №4, 1927, с. 34; А. Железний «Наш друг – грамплатівка». Вид-во: «Музична Україна», Київ, 1989, 279 с.
2. Ужинський М. Сценофонія як культурно-мистецький феномен: дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01; Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ, 2021. 225 с.

Анотація. Кочержук Д. Академічна культура дослідника галузі музичного мистецтва. Пошук аудіоматеріалу для написання наукових розвідок у XXI столітті.

Стаття присвячена проблемам моделювання сучасної академічної культури для закладів вищої освіти за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво». Основний вектор науково-творчої роботи зі здобувачами полягає як в опануванні виконавської майстерності завдяки вокальним або інструментальним освітнім програмам, так і у трактуванні моделі історико-генетичного та технологічного компонентів аудіовізуальної культури.

Ключові слова: освітній вектор, академічна культура, аудіоматеріал, музичне мистецтво, дискографія.

Abstract. Kocherzhuk D. Academic culture of the musical art researcher. the main prospects of search audio material for writing scientific research in the xxi century.

The article is devoted to the problems of modelling modern academic culture for higher education institutions in the specialty 025 «Musical Art». The main vector of scientific and creative work with students is not only to master performance skills through vocal or instrumental educational programmers, but also to interpret the model of the historical, genetic and technological components of audiovisual culture.

Keywords: educational vector, academic culture, audio material, musical art, discography.

MUSICIAN'S CULTURE: AN ANALYSIS OF THE PROBLEM'S RESEARCH

Liu DI,

Graduate student,
(Sumy State Pedagogical University
named after A.S. Makarenko, Sumy, Ukraine)

Introduction. In recent years, the study of the formation and development of various types of culture of future teachers, particularly music teachers, has gained significant relevance [3]. That includes the exploration of performing culture [5], pedagogical culture [10], artistic culture [9], creative and communicative culture [14], musical culture [1], communicative culture [13], professional culture [7], aesthetic culture [8], Musical and Intonation Culture [2], psychological culture [12], worldview [11], and information culture [4].

Materials and methods. The analysis of the state of elaboration of the problem of training music teachers shows that scientists consider the study of the formation of various types of culture of the future music teacher to be relevant. At the same time, the generalization of the results of the elaboration of the problem of training music teachers in the context of their digital training indicates the insufficient attention of scientists to the problem of forming their informational and digital culture.

Discussion. In the modern world of information technology, when every aspect of life is intertwined with the digital environment, the use of various capabilities of a computer or digital devices becomes an essential element of a career. Knowledge and skills in the field of information technology not only contribute to personal development but also make a specialist in demand and competitive in the digital society. It is equally essential for future teachers, including music teachers, to use IT in the classroom or extracurricular time when working with students. IT is critical for developing a music teacher's professional activity, providing creative and practical learning opportunities, developing students' talents, promoting interactive learning, and simplifying the educational process.

The IT-using trend influenced almost all areas of education during the beginning of the pandemic. Then, teachers had to quickly decide on various digital solutions and

use them to support their professional activities. Today, the digitalization of education has led to radical, qualitative restructuring:

- Virtual and augmented reality are used.
- Big data allows you to accumulate information and make forecasts.
- Distance learning expands the territorial and temporal scope of education.

The effectiveness of the educational process today is related to the level of development of the teacher's digital skills and the ability to apply them effectively: a modern teacher must be able to navigate the flow of digital information, work with it, process it, and integrate it into new technology. This inspiring transformation underscores the importance of modernizing teacher training to form a particular culture associated with the informatization of society and the active introduction of digital technologies in all spheres of education.

Results. We also state that despite the growing influence of digital technologies on the educational process, music teachers' information and digital culture as a research subject need to be represented in the scientific space. Therefore, the problem of developing the information and digital culture of music teachers requires a deeper analysis and study.

Reference:

1. Buts, N.M. (2008). Structure of musical culture. Professional training of musical art teacher: from traditions to innovations: *Collection of scientific works*. Poltava: Poltava State Pedagogical University named after V.G. Korolenko, 43–46.
2. Mikhailova, A. O. (2021). *Formation of Musical and Intonation Culture of Future Bachelors of Musical Art in the Process of Professional Training: Author's Diss. ... Ph.D. n.: 13.00.04 - Theory and Methods of Professional Education / State Higher Educational Institution "Donbas State Pedagogical University"*.
3. Huseynova, L. V. (2017). Pedagogical conditions for forming the future teacher of musical art performing culture in instrumental and performing training. *Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University*. Series 14: Theory and Methods of Art Education, 22 (1), 55-62.
4. Jun, Yang (2019). Formation of Information Culture of the Future Music Teacher in the Process of Professional Training. (Author's dissertation, Candidate of Pedagogical Sciences). Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University.
5. Kosinska, N.L. (2021). Methods of Formation of Scenic-Figurative Culture of Future Teachers of Musical Art in the Process of Vocal Training. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 011 – Sciences of Education (Educational, Pedagogical Sciences), field of knowledge 01 Education (Education/Pedagogy). Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv.

6. Semenikhina O. Academic culture: a comparative analysis of approaches to the interpretation of the concept. *Journal "Perspectives and Innovations of Science" (Series "Pedagogy", Series "Psychology", Series "Medicine")* No. 3(37) 2024 590 -599
7. Shevchenko, O.M. (2012). Formation Of Professional Culture Of The Future Music Teacher In The Coordinates Of The Creative Educational Paradigm. *Collection of Scientific Papers "Pedagogical Sciences"*, 1(61), 362-366.
8. Sidorova, I. S. (2012). *Formation of Aesthetic Culture of Students of Pedagogical Universities in Extracurricular Art Activities: Method. Recommendations*. Vinnytsia State Pedagogical University. Vinnytsia: PP Balyuk.
9. Sirotkina, Zh.E., Chebotar, L.I., Maslennikova, N.A., & Sarvilova, D.S. (2012). *Some aspects of the formation of the future music teacher's artistic culture in the classroom of the disciplines of the vocal and choral cycle*. URL: <http://archive.wsconference.com/wp-content/uploads/wos0490.pdf>.
10. Smakovsky, Y. (2015). Components, criteria, and levels of formation of pedagogical culture of future teachers of musical art through sacred music. *Youth and Market*, 12 (131), 128-134.
11. Smikal, V. O. (2002). *Formation of the worldview culture of the future teacher through art*. (Abstract of the dissertation of Candidate of Pedagogical Sciences: specialty 13.00.04 "Theory and Methods of Professional Education"). Kyiv.
12. Starovoitenko, N. V. (2001). Formation of Students' Psychological Culture as a Priority Task of Teaching Psychological and Pedagogical Disciplines in Higher Educational Institutions. *Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Philosophy. Psychology. Pedagogy*, 3, 128-136.
13. Yajun, Wang. (2018). *Methods of Forming the Communicative Culture of Future Teachers of Musical Art in the Process of Conducting and Choral Training*. (Author's dissertation, Candidate of Pedagogical Sciences). Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko.
14. Zaitseva, A.V. (2017). *Methodical system for forming an artistic and communicative culture of future music teachers*. (Author's dissertation of Doctor of Pedagogical Sciences). National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv.

Abstract. Liu DI. Musician's culture: an analysis of the problem's research.

Knowledge and skills in the field of information technology not only contribute to personal development but also make a specialist in demand and competitive in the digital society.

Keywords: musical culture, music teachers, digital training.

Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід

МАТЕРІАЛИ

**Міжнародної науково-практичної конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених**

17-18 травня 2024 року, м.Суми

Відповідальність за автентичність цитат,
правильність фактів та покликань несуть автори статей

Відповідальна за випуск: заст. голови оргкомітету *О.М. Семенов*
Комп'ютерна складання та верстання:
технічний секретар конференції *О.О. Ковтуненко*

Суми, СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2024

40002, Суми, вул. Роменська, 87

Свідоцтво ДК №231 від 02.11.2000 р.